

Uwarunkowania i plany rozwoju turystyki

Tom IV

**Czas wolny, turystyka i rekreacja
osób niesłyszących w Polsce
– zarys specyfiki problemu**

UNIWERSYTET IM. ADAMA MICKIEWICZA W POZNANIU
SERIA TURYSTYKA I REKREACJA – STUDIA I PRACE NR 4

ALINA ZAJADACZ

Uwarunkowania i plany rozwoju turystyki

Tom IV

Czas wolny, turystyka i rekreacja
osób niesłyszących w Polsce
– zarys specyfiki problemu

POZNAŃ 2010

ABSTRACT. Zajadacz Alina, *Uwarunkowania i plany rozwoju turystyki*. Tom IV – *Czas wolny, turystyka i rekreacja osób niesłyszących w Polsce – zarys specyfiki problemu* [*Tourist development: determinants and plans. Volume 4 – Leisure time, tourism and recreation of deaf people in Poland. An outline of the specific problem*]. Adam Mickiewicz University Press, Poznań 2010. Seria *Turystyka i Rekreacja – Studia i Prace* nr 4. Pp. 315, tables and figures. ISBN 978-83-232-2172-2. ISSN 2080-6795. Text in Polish with a summary in English.

This study brings closer the problems of a selected group with a handicap – deaf people for whom the main mode of communication is the Polish Sign Language. The subject of studies is leisure time, how it is spent by them both everyday and during vacation. The book presents a survey of literature, good practice and also results of the author's own studies conducted in the years 2004-2010, concerning problems of tourism and recreation of the deaf. In the years 2008-2010 studies were conducted within the research project financed by Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego (the Ministry of Science and Higher Education). One of the results of work on this project are multimedia programmes – tourist guides: SITur and SITex containing a translator of the Polish Sign Language.

Alina Zajadacz – Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Wydział Nauk Geograficznych i Geologicznych, Zakład Centrum Turystyki i Rekreacji, ul. Dziegiełkowa 27, 61-680 Poznań, e-mail: alina@amu.edu.pl

Recenzent: prof. dr hab. Jerzy Wyrzykowski

Publikacja dofinansowana przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego
(grant nr NN 1142008334)

© Copyright by Zakład Centrum Turystyki i Rekreacji Wydziału Nauk Geograficznych
i Geologicznych Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, Poznań 2010
© Copyright for this edition by Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2010

Projekt okładki: *Jarosław Bogucki*
Fotografia: *Alina Zajadacz*
Redakcja i korekta: *Katarzyna Muzia*
Skład i łamanie komputerowe: *Anna Marcinkaniec*

ISBN 978-83-232-2172-2
ISSN 2080-6795

WYDAWNICTWO NAUKOWE UNIWERSYTETU IM. ADAMA MICKIEWICZA W POZNANIU
UL. FREDRY 10, 61-701 POZNAŃ

www.press.amu.edu.pl e-mail: wyd nauk@amu.edu.pl

Wydanie I. Ark. wyd. 19,00. Ark. druk. 19,75.

Druk i oprawa: TOTEM s.c., Inowrocław ul. Jacewska 89

Spis treści

1. Wstęp	7
2. Osoby niesłyszące kulturowo – zarys społecznej specyfiki	11
3. Czas wolny, turystyka i rekreacja – definicje i relacje pojęć	22
4. Turystyka i rekreacja osób o specjalnych potrzebach w świetle literatury	27
4.1. Turystyka i rekreacja osób niepełnosprawnych.....	27
4.2. Turystyka i rekreacja osób niesłyszących.....	31
5. Czas wolny, turystyka i rekreacja osób niesłyszących – wyniki badań własnych	36
5.1. Cel, zakres i metody badań	36
5.2. Charakterystyka społeczno-demograficzna badanej grupy	41
5.3. Czas wolny i sposoby jego spędzania w dniu powszednim	46
5.4. Turystyka i rekreacja weekendowa oraz świąteczna	55
5.5. Wakacyjne i urlopowe wyjazdy turystyczne	70
5.6. Czynniki ograniczające udział w turystyce i rekreacji	93
5.7. Nastawienie do integracji społecznej w czasie wolnym	95
5.8. Wnioski	97
6. Działania na rzecz rozwoju turystyki osób niesłyszących	102
6.1. Polityka państwa w zakresie turystyki osób niepełnosprawnych ...	102
6.2. Propozycje dostosowania oferty turystycznej i rekreacyjnej do potrzeb niesłyszących osób.....	107
6.2.1. Zasady udostępniania miejsc i obiektów niesłyszącym turystom.....	108

6.2.2. Przykłady dobrych praktyk.....	118
6.2.3. SITex i SITur – programy wspomagające system informacji turystycznej.....	127
7. Podsumowanie.....	131
Aneks	137
Literatura.....	304
Indeks	312
Leisure time, tourism and recreation of deaf people in Poland. An out- line of the specific problem (Summary)	314

„Wszystkim przysługuje prawo do codziennego, cotygodniowego i corocznego wypoczynku, jak również prawo do wolnego czasu, w którym mogą rozwijać własną osobowość oraz integrować się społecznie. Zdecydowanie każdemu przysługuje prawo do osobistego rozwoju”¹.

1. Wstęp

Od ostatniej dekady XX w. obserwuje się wiele zmian mających na celu wyrównywanie szans osób z niepełnosprawnością. Przełomowe znaczenie w tym zakresie miała przyjęta w 1990 r. ustawa o niepełnosprawnych Amerykanach (The Americans with Disabilities Act, ADA²), której twórcy dążyli do zapewnienia wszechstronnej ochrony praw obywatelskich osobom niepełnosprawnym w dziedzinach związanych z: zatrudnieniem, usługami na szczeblu rządów stanowych i lokalnych, udogodnieniami publicznymi, transportem i telekomunikacją.

ADA przyczyniła się do zmiany koncepcji niepełnosprawności, uznając dyskryminację i segregację za jej główne przyczyny. W Polsce treści tej ustawy znalazły odzwierciedlenie w Karcie Praw Osób Niepełnosprawnych³, przyjętej przez Sejm w 1997 r., w której podkreślono prawo osób niepełnosprawnych między innymi do: dostępu do dóbr i usług umożliwiających pełne uczestnictwo w życiu społecznym, życia w środowisku wolnym od barier funkcjonalnych, w tym dostępu do urzędów, punktów wyborczych i obiektów użyteczności publicznej, swobodnego przemieszczania się i powszechnego korzystania ze środków transportu, informacji, możliwości komunikacji międzyludzkiej, pełnego uczestnictwa w życiu publicznym, społecznym, kulturalnym, artystycznym, sportowym oraz rekreacji i turystyce odpowiednio do swych zainteresowań i potrzeb.

Rezultaty przemian społecznych związanych z problemami niepełnosprawności są zauważalne także w języku. Określenia kaleka, inwalida zostały zastąpione pojęciem osoba niepełnosprawna. Postuluje się także, aby raczej używać określenia osoba z niepełnosprawnością (tym samym zwraca się uwagę na fakt, iż dany człowiek ma dysfunkcje tylko w pewnym zakresie, natomiast w innych sferach może być w pełni sprawny). Coraz częściej osoby z niepełnosprawnością postrzega się także jako te o specjalnych potrzebach. Pojęcie to likwiduje podział na „sprawnych” i „niepełnosprawnych”. Sygnalizuje, iż społeczeństwo składa się

¹ Opinia Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego w sprawie turystyki socjalnej w Europie (Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej 2006/C 318/12).

² <http://www.hhs.gov/ocr/civilrights/resources/factsheets/polish/ada.pdf>

³ Karta Praw Osób Niepełnosprawnych (M.P. z 13.08.1997 r. Nr 50, poz. 475).

z jednostek o zróżnicowanych możliwościach oraz ograniczeniach wynikających z kondycji organizmu (także z etapu życia), jak i czynników środowiskowych. Są to problemy związane między innymi z: wiekiem, pochodzeniem (rasą, statusem społecznym), niepełnosprawnością, narażeniem na ryzyko (np. dzieci czekające na adopcję). Język ma wpływ na postrzeganie rzeczywistości. Jest środkiem zmieniającym mentalność społeczną. W przypadku osób z niepełnosprawnością, jak podkreśla D. Landsberger (2006), zmiany powinny zmierzać w takim kierunku, aby zamiast otaczać je opieką, dążyć do zapewnienia im praw i wolności umożliwiających pełne uczestniczenie w życiu społecznym.

Stopień rzeczywistej integracji społecznej jest widoczny szczególnie w czasie wolnym, o którego zagospodarowaniu decydujemy indywidualnie. Istotne znaczenie, w myśl zasady „nic dla nich bez nich”, mają opinie osób niepełnosprawnych. Informacje na temat sposobu spędzania wolnego czasu, miejsca, preferowanego towarzystwa itp. obrazują relacje społeczne, są także indykatorami jakości życia.

Niniejsze opracowanie ma na celu przybliżenie problemów wybranej grupy osób z niepełnosprawnością – ludzi niesłyszących; środowiska ze względu na odmienną językową i kulturową dosyć zamkniętego. Przedmiotem badań jest czas wolny, jego wykorzystanie zarówno w dniu powszednim, jak i podczas wyjazdów turystycznych. Zagadnienia te są w Polsce, także w kontekście badań z zakresu turystyki osób niepełnosprawnych, słabo rozpoznane. Fakt ten ma niewątpliwie związek z powszechną opinią, iż wada słuchu nie powoduje istotnych ograniczeń w migracjach turystycznych. Ponadto wynika z trudności w prowadzeniu badań wśród grupy posługującej się odmiennym językiem. Niski stan świadomości społecznej (także wśród organizatorów wypoczynku i gestorów infrastruktury turystycznej oraz rekreacyjnej) dotyczący problemów, jakich doświadczają osoby niesłyszące, wpływa na niewielkie dostosowanie oferty spędzania czasu wolnego do potrzeb użytkowników języka migowego.

Moim dążeniem było ukazanie zróżnicowania społeczności osób niesłyszących w Polsce jako subgrupy społecznej, a w konsekwencji zwrócenie uwagi na potrzebę uwzględniania w tworzeniu oferty turystycznej i rekreacyjnej adresowanej do tej grupy nie tylko ograniczeń związanych z dysfunkcją słuchu, ale także różnorodnych preferencji i potrzeb. Stąd bardzo ważną częścią pracy są opinie osób niesłyszących na temat sposobów lepszego dostosowania oferty spędzania czasu wolnego zarówno do ich indywidualnych możliwości, jak i zainteresowań.

W opracowaniu przedstawiono przegląd literatury, dobrych praktyk oraz rezultaty badań własnych autorki prowadzonych w latach 2004–2010. Obejmują one wyniki wywiadów kwestionariuszowych zrealizowanych przy pomocy Polskiego Związku Głuchych w większości oddziałów tego Związku (2007) oraz

wyniki wywiadów i obserwacji uczestniczących w wycieczkach z grupami osób niesłyszących. W latach 2008–2010 badania prowadzono w ramach projektu badawczego finansowanego ze środków Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego⁴. Jednym z rezultatów prac nad tym projektem, realizowanym przez zespół specjalistów z zakresu języka migowego, informatyki i turystyki, są multimedialne programy SITur i SITex, zawierające translator Polskiego Języka Migowego.

Książka składa się z trzech części. Jest adresowana do praktyków oraz teoretyków zainteresowanych problemami turystyki i wypoczynku osób o specjalnych potrzebach wynikających z dysfunkcji mowy i słuchu, ponadto środowiska związanego z osobami niesłyszącymi oraz studentów takich kierunków, jak: turystyka i rekreacja, pedagogika, socjologia oraz rehabilitacja.

W pierwszej części przedstawiono, opierając się na analizie literatury przedmiotu, zarys specyfiki środowiska osób niesłyszących kulturowo, a następnie podstawowe definicje związane z kluczowymi terminami, takimi jak czas wolny, turystyka i rekreacja. W podrozdziałach omówiono wybrane wyniki badań nad turystyką i wypoczynkiem osób niepełnosprawnych w kontekście specjalnych potrzeb różnych subgroup społecznych. Na tym tle ukazano główne problemy i ograniczenia utrudniające wyjazdy turystyczne osobom niesłyszącym.

Część drugą stanowią wyniki badań własnych autorki przeprowadzonych w latach 2004–2010. Analizą objęto problematykę spędzania czasu wolnego w cyklu: dzień powszedni–weekendy i święta–urlopy oraz wakacje, ponadto czynniki ograniczające udział w turystyce i wypoczynku oraz nastawienie osób niesłyszących do integracji ze słyszącą częścią społeczeństwa w czasie wolnym. Do szczególnie istotnych wyników badań należą indywidualne uwagi respondentów dotyczące lepszego dostosowania do ich oczekiwań oferty turystycznej, kulturalnej i rekreacyjnej.

Część trzecia obejmuje praktyczne wskazówki dla przewodników turystycznych pracujących z grupami osób niesłyszących oraz dotyczące udostępniania miejsc i obiektów indywidualnym turystom z dysfunkcją słuchu. Zawiera także przegląd dobrych praktyk stosowanych w obsłudze niesłyszących klientów oraz informacje o multimedialnych przewodnikach turystycznych SITex i SITur, adresowanych do niesłyszących turystów. W podsumowaniu sformułowano wnioski dotyczące systemu koniecznych działań ukierunkowanych na aktywizację turystyki i rekreacji w środowisku osób niesłyszących.

⁴ Praca finansowana ze środków na naukę w latach 2008–2010 jako projekt badawczy „Turystyka osób niesłyszących i możliwości jej aktywizacji poprzez wykorzystanie multimedialnego systemu informacji turystycznej SIT”. Projekt realizowany na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Kierownik projektu: A. Zajadacz (Zakład Centrum Turystyki i Rekreacji, Wydział Nauk Geograficznych i Geologicznych UAM). Główni wykonawcy: P. Szmaj, N. Suszczańska, T. Grudziński (Zakład Oprogramowania, Instytut Informatyki, Politechnika Śląska w Gliwicach), B. Szczepankowski (Wydział Nauk Pedagogicznych, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie).

W *Aneksie* zamieszczono wzór kwestionariusza ankiety oraz zestawienia tabelaryczne i graficzne wyników statystycznych analiz.

Serdecznie dziękuję Zarządowi Głównemu Polskiego Związku Głuchych oraz pracownikom oddziałów PZG za pomoc w realizacji badań. Szczególne słowa podziękowania kieruję do wszystkich Osób Niesłyszących, które cierpliwie odpowiadały na moje pytania. Wdzięczna jestem Profesorowi dr. hab. Bogdanowi Szczepankowskiemu za twórczą dyskusję, Państwu Marii i Stanisławowi Kowalskim oraz Pani Paulinie Wujewskiej za przekład w języku migowym. Dziękuję także Panu dr. Waldemarowi Wołyńskiemu za porady statystyczne.

Autorka

Leszno–Poznań, czerwiec 2010 r.

2. Osoby niesłyszące kulturowo – zarys społecznej specyfiki

Środowisko osób niesłyszących, podobnie jak cała społeczność osób niepełnosprawnych, ze względu na różnorodne możliwości i ograniczenia wynikające z określonej dysfunkcji, ale także indywidualnych uwarunkowań rozwoju nie stanowi jednolitej grupy. Nie istnieje także jedna powszechnie uznana **definicja niepełnosprawności**. W Światowym Programie Działań na rzecz Osób Niepełnosprawnych⁵ oraz Standardowych Zasadach Wyrównywania Szans Osób Niepełnosprawnych⁶ podkreśla się, iż niepełnosprawność jest problemem społecznym i nie ogranicza się do konkretnej osoby. Mówiąc o niepełnosprawności, mamy na względzie relację między zdrowiem człowieka (uwzględniając jego wiek, płeć i wykształcenie) a społeczeństwem i środowiskiem, które go otacza.

Światowa Organizacja Zdrowia (WHO) wprowadza następujące pojęcia niepełnosprawności, uwzględniając stan zdrowia człowieka:

- niesprawność (*impairment*) – każda utrata sprawności lub nieprawidłowość w budowie czy funkcjonowaniu organizmu pod względem psychologicznym, psychofizycznym lub anatomicznym,
- niepełnosprawność (*disability*) – każde ograniczenie bądź niemożność (wynikające z niesprawności) prowadzenia aktywnego życia w sposób lub zakresie uznawanym za typowe dla człowieka,
- ograniczenia w pełnieniu ról społecznych (*handicap*) – ułomność określonej osoby wynikająca z niesprawności lub niepełnosprawności, ograniczająca lub uniemożliwiająca pełną realizację roli społecznej odpowiadającej wiekowi, płci oraz zgodnej ze społecznymi i kulturowymi uwarunkowaniami.

Społeczny kontekst niepełnosprawności został omówiony w Międzynarodowej Klasyfikacji Funkcjonowania, Niepełnosprawności i Zdrowia⁷, przyjętej

⁵ The World Programme of Action for Disabled Persons, <http://www.un.org/disabilities/default.asp?id=23>

⁶ The Standard Rules on the Equalization of Opportunities for Persons with Disabilities, <http://www.un.org/esa/socdev/enable/dissre00.htm>

⁷ International Classification of Functioning, Disability and Health – ICF.

podczas Światowego Zgromadzenia na rzecz Zdrowia⁸ w 2001 r. Dokument ten podkreśla, że niepełnosprawność dotyczy całej ludzkości, a zatem nie można obarczać problemami związanymi z niepełnosprawnością mniejszości społecznych – każdy człowiek może doświadczyć pogorszenia stanu zdrowia i stać się osobą niepełnosprawną. Biorąc pod uwagę postępy w medycynie i procesy demograficzne zmierzające w kierunku starzenia się społeczeństwa, **pytania dotyczące kwestii niepełnosprawności nie tyle dotyczą problemu „czy?”, ale „kiedy?”**. W skali świata „według szacunków ONZ około 10% ludności należy uznać za osoby niepełnosprawne” (T. Skalska 2004). W krajach, w których średnia długość życia przekracza 70 lat, mieszkańcy przeżywają średnio siedem lat, będąc niepełnosprawnymi (D. Landsberger 2006). W państwach Unii Europejskiej osoby z niepełnosprawnością stanowią od 7,8% (Włochy) do 22,9% (Finlandia) społeczeństwa (A. Grzybowski, P. Piekarczyk 2003). Natomiast w Polsce grupa ta obejmuje około 6 mln osób, czyli 16% populacji (*Stan zdrowia ludności Polski*, GUS 2004).

Z danych dotyczących liczebności **osób z uszkodzonym słuchem** wśród osób niepełnosprawnych w Polsce wynika, że grupa ta stanowi 6,3% ogółu osób z niepełnosprawnością i z wiekiem jej udział wzrasta (tab. 1).

Tabela 1. Struktura osób niepełnosprawnych w wieku 15 lat i więcej według schorzeń powodujących niepełnosprawność w 2000 r.* [%]

Wyszczególnienie	Ogółem	Płeć		Miejsce zamieszkania		Wiek	
		mężczyźni	kobiety	miasto	wieś	15–59 lat	≥ 60 lat
Ogółem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Uszkodzenia narządów ruchu	42,7	41,3	44,1	40,7	45,5	37,0	49,5
Uszkodzenia narządu wzroku	13,1	11,9	14,3	14,1	11,8	10,2	16,6
Uszkodzenia narządu słuchu	6,3	6,8	5,7	6,6	5,9	3,9	9,0
Schorzenia układu krążenia	43,9	41,3	46,3	44,1	43,5	37,3	51,7
Schorzenia psychiczne	5,3	5,4	5,1	5,3	5,2	7,5	2,6
Upośledzenie umysłowe	3,0	3,5	2,5	2,4	3,7	4,6	1,0
Schorzenia neurologiczne	25,2	23,9	26,3	24,8	25,6	26,6	23,5
Inne schorzenia	16,9	14,8	18,8	18,9	14,0	17,4	16,2

* Suma danych może przekraczać 100%, ponieważ ta sama osoba mogła podać więcej niż jedną przyczynę niepełnosprawności.

Źródło: BAEL GUS, badanie modułowe z 2000 r.

⁸ World Health Assembly.

Za **niesłyszące kulturowo** uznawane są osoby z uszkodzonym słuchem w stopniu uniemożliwiającym w sposób naturalny odbieranie mowy za pomocą słuchu, dla których język migowy jest podstawowym środkiem porozumiewania się. Cechą charakterystyczną tej grupy jest niemożność opanowania mowy ustnej drogą naturalną, tj. poprzez naśladownictwo. Zatem językiem naturalnym staje się język migowy. Określenie „niesłyszący” w ostatnim okresie wypiera terminy „głuchy”, „głuchoniemy”, analogicznie jak przyjęty i społecznie akceptowany termin „niewidomy” i ma, jak podaje B. Szczepankowski (1999), największe szanse, aby stać się terminem wiodącym w określaniu tej grupy społecznej.

Z medycznego punktu widzenia za osoby niesłyszące uznaje się te, których ubytek słuchu wynosi powyżej 90 dB. Określenie to stosowane jest również do osób o znacznym i głębokim stopniu uszkodzenia słuchu. Według klasyfikacji BIAP⁹ uszkodzenie słuchu w stopniu znacznym oznacza ubytek słuchu od 71 do 90 dB, natomiast w stopniu głębokim powyżej 90 dB (tab. 2).

Tabela 2. Klasyfikacja uszkodzeń słuchu

Poziom dźwięków	Stopień uszkodzenia słuchu
Do 20 dB	norma
21 dB–40 dB	lekkie uszkodzenie słuchu
41 dB–70 dB	umiarkowane uszkodzenie słuchu
71 dB–90 dB	znaczne uszkodzenie słuchu
91 dB–119 dB	głębokie uszkodzenie słuchu
120 dB	całkowita głuchota

Źródło: International Bureau for Audiophonology (BIAP), Recommendations, 2005.

Funkcjonalna głuchota jest definiowana także jako niezdolność różnicowania mowy za pomocą słuchu i dotyczy około 7% populacji, natomiast liczebność osób z głuchotą prelingwalną (utrata możliwości słyszenia przed narodzeniem oraz w czasie pierwszych trzech lat życia) w społeczeństwie wynosi około 1% (J. Fellingner i in. 2005). W Polsce brak jest dokładnych danych na temat liczebności populacji osób niesłyszących kulturowo. Według danych szacunkowych, jak podaje B. Szczepankowski (1999), w naszym kraju żyje około 45–50 tys. osób z uszkodzonym słuchem w stopniu znacznym i głębokim.

⁹ Klasyfikacja BIAP (Międzynarodowego Biura Audiofonologii) uwzględnia średnią arytmetyczną wartości progowych wyznaczonych przez krzywą audiometryczną dla częstotliwości klasycznych dla dźwięków mowy w rozmowie. Pomiar audiometryczny wykazuje ubytek słuchu wyrażony w dB w odniesieniu do prawidłowego poziomu słuchu (dB) zgodnie z normami ISO. Oblicza się średni ubytek słuchu jako punkt odniesienia, przyjmując utratę słuchu wyrażoną w dB dla różnych częstotliwości: 500 Hz, 1000 Hz, 2000 Hz i 4000 Hz. Częstotliwość, która nie jest odbierana, uznaje się jako ubytek słuchu na poziomie 120 dB (por. International Bureau for Audiophonology (BIAP), Recommendations, 2005).

Osoby, które utraciły słuch po okresie prelingwalnym, są w stanie posługiwać się mową dźwiękową dzięki zachowanym wzorcom słuchowym, a tym samym osiągnąć wyższy stopień integracji społecznej. Problem w ich przypadku polega zazwyczaj na odbiorze informacji, a nie na jej przekazywaniu (J. Kałużny, E. Rewcio 2008).

Niepełnosprawność osób niesłyszących kulturowo wynika nie tylko z deficytu słuchu, ale także z bariery w komunikowaniu się. Specyfika tego rodzaju niepełnosprawności związana jest z jej względnym charakterem, występowaniem jedynie w kontaktach ze środowiskiem osób słyszących. Fakt ten niewątpliwie wpływa na tworzenie się hermetycznej społeczności osób niesłyszących kulturowo, które w swoim gronie nie odczuwają utrudnień i dyskomfortu w komunikowaniu się.

Społeczność osób niesłyszących kulturowo określana jest także mianem mniejszości językowej. Cechą charakterystyczną języka migowego jest mniejszy zasób słownictwa (ok. 6–7 tys. znaków) oraz, jak w przypadku każdego języka obcego, inna struktura gramatyczna niż w języku polskim. Wpływa to na fakt, nie przez wszystkich uświadamiany, iż język polski jest dla tej grupy językiem obcym i stąd komunikacja poprzez tekst (zwłaszcza rozbudowany) nie zawsze daje pożądane rezultaty. Z kolei niezbyt poprawne gramatycznie sformułowane teksty przez osoby niesłyszące (stanowiące „kalkę” językową Polskiego Języka Migowego – PJM) są często mylnie kojarzone z ich możliwościami intelektualnymi. Język wpływa na sposób postrzegania świata, stąd u osób niesłyszących dominuje myślenie konkretno-obrazowe. Nawet przy dobrym posługiwaniu się językiem migowym brak myślenia abstrakcyjnego sprawia, iż osoby te mają trudności w zrozumieniu i odzwierciedleniu tego, co niedostrzegalne lub trudno uchwytnie dla oka (S. Prillwitz 1996).

Język migowy (Polski Język Migowy – PJM) jest naturalnym językiem charakteryzującym się użyciem kanału wzrokowego, a nie audytywnego. Języki migowe to te języki wizualno-przestrzenne, które zostają nabyte drogą naturalnej akwizycji przez głuche dzieci od głuchych rodziców. Strukturalnie (przynajmniej na najbardziej abstrakcyjnym poziomie) języki migowe nie różnią się zasadniczo od języków fonicznych. Podobnie jak wszystkie języki naturalne, są one dwuklasowymi systemami znaków ze słownikiem i gramatyką. Na komunikat w języku migowym składają się znaki manualne, mimiczne oraz ruchy wykonywane głową czy tułowiem. Charakterystyczną cechą komunikacji w językach migowych jest synchroniczność przekazu – funkcjonalna rozłączność artykulatorów umożliwia zamiganie więcej niż jednego elementu równocześnie, na przykład dwa różne znaki lewą i prawą ręką (R. Gdela 2009).

System Językowo-Migowy (SJM) to wizualno-przestrzenny odpowiednik polszczyzny pisanej, język sztuczny, utworzony z połączenia elementów języka

polskiego i polskiego języka miganego. Tworzy go połączenie mowy dźwiękowej (lub wyraźnej artykulacji) z językiem migany z wykorzystaniem gramatyki języka polskiego.

Oprócz posługiwania się PJM czy SJM (a najczęściej mieszaniną tych dwóch form komunikacji manualnej) grupę osób niesłyszących charakteryzuje i konsoliduje także wspólne społeczne doświadczenie. Wynika ono w głównej mierze z: uczęszczania do szkół dla osób niesłyszących (z czym często jest związane wczesne oderwanie dziecka od rodzinnego środowiska i pobyt w szkole z internatem wśród innych niesłyszących dzieci), możliwości zdobywania wykształcenia (niestety w dominującej mierze na poziomie zawodowym), kontaktów społecznych w związkach, stowarzyszeniach zrzeszających osoby niesłyszące oraz odczuwania „inności” określanej przez E. Goffmana (1963, 2005) stygmatem społecznym (por.: E. Czykwin 2008).

Stygmat jest konstruktem społecznym, refleksem kultury, a nie właściwością osoby. E. Goffman (1963) stwierdza, że rozróżnienie „normalny” i „stygmatyzowany” to nie kwestia osoby, ale perspektywy. Stygmatyzacja prowadzi do społecznego odrzucenia jednostek ze względu odznaczanie się przez nie jakąś cechą, która dyskwalifikuje je jako ludzi w oczach innych (N. Allton 1982; E.E. Jones 1984; S. Sarlio-Lahteenkorova, A. Stunkard, A. Rissanen 1995; T.F. Heatherton 2000; M.M. Rogge, A. Greenwald, A. Golden 2004; P. Daruwalla, S. Darcy 2005; E. Czykwin 2008; S.T. Lewis, M. Van Puymbroeck 2008). Stygmatyzacja może prowadzić do „uszkodzenia tożsamości”. W przypadku osób niesłyszących wynika z niewielkiej wiedzy społecznej na temat realiów ich życia, percepcji świata, co z kolei zrodziło wiele stereotypów i mitów. W. Pietrzak (1993) podaje mity społeczne dotyczące sposobów postrzegania osób niesłyszących w społeczeństwie. Należą do nich przekonania, że niesłyszący:

- mogą wykonywać tylko określone prace,
- są mniej inteligentni niż słyszący,
- mają podobne zdolności, ideały, spojrzenie na innych,
- wszyscy są tacy sami,
- wszyscy potrafią odczytywać z ust,
- nie odczuwają zmęczenia hałasem,
- nie potrafią mówić.

P. Boski (2009) stereotyp zdefiniował jako

[...] filtr poznawczy zakotwiczony w wartościach i praktykach własnej kultury, przez pryzmat którego spostrzegane, interpretowane i oceniane są praktyki kulturowe ludzi traktowanych jako obcy czy odmienni.

Pomijanie kulturowych uwarunkowań postępowania zarówno własnego, jak i innych określone zostało *ślepotą kulturową*. Z powodu tej *ślepoty* posługiwanie się

stereotypami czy tworzenie ich nie jest procesem uświadamianym, lecz zautomatyzowanym, niepodlegającym świadomej refleksji. Jak podkreśla P. Boski (2003), nic nie jest traktowane z równie bezrefleksyjną oczywistością, jak ustalenia własnej kultury.

Stereotypy dotyczące osób niesłyszących mają związek z wyciąganiem wniosków na podstawie powierzchownych obserwacji oraz nadal niewielkiej wiedzy na temat ich „świata wewnętrznego”. Nikt z osób słyszących nie ma możliwości w pełni zrozumienia osób niesłyszących kulturowo, nie ma bowiem możliwości obserwowania i poznawania świata z perspektywy głuchoty wrodzonej. Próby doświadczania ich sytuacji poprzez izolowanie się od dźwięku (np. zatykanie uszu, oglądanie telewizji bez dźwięku) prowadzą do rozumienia głuchoty wyłącznie jako utraty słuchu, bez kojarzenia z systemem komunikowania się, sposobem myślenia, percepcją środowiska.

Zachowania osób niesłyszących, czasami impulsywne,

[...] są obserwowane jako reakcja wynikająca z frustracji w komunikowaniu się i są mylnie postrzegane jako choroby psychiczne (J. Fellingner i in. 2005).

Osoby niesłyszące im bardziej chcą mówić, będąc świadome swoich ograniczeń, tym bardziej czują się „uwięzione” we własnym ciele i umyśle (M. Wronka 2003b). Badania wśród tej grupy pacjentów (przebywających w szpitalu) są trudne. Prowadzenie wywiadów lub badań ankietowych wymaga obecności tłumacza języka migowego. Często nieadekwatne gromadzenie danych wśród tej grupy pacjentów prowadzi do nieodpowiedniego ich traktowania i leczenia, przedłuża także pobyt osób niesłyszących w szpitalu (J. Fellingner i in. 2005). Niesłyszący są niesłusznie odbierani jako nerwowi czy agresywni z powodu ich żywej gestykulacji. To, co słyszący mogą wyrazić tonem głosu, niesłyszący obrazują dynamiką gestu, mimiką twarzy, ruchami całego ciała i stąd może wynikać mylny osąd przypadkowego obserwatora (J. Kałużny, E. Rewcio 2008).

Postrzeganie osób niesłyszących kulturowo jako takich, które słuch straciły i żyją w „świecie ciszy”, jest – jak podaje B. Szczepankowski (1999) – głęboko nieprawdziwe. W rzeczywistości bowiem tak jak dla osoby słyszącej normalną rzeczą jest słyszeć i mówić, a tragedią wydaje się perspektywa utraty słuchu, tak dla osoby głuchej od urodzenia „nie słyszeć” jest zjawiskiem naturalnym. W swoim gronie, komunikującym się za pośrednictwem języka migowego, osoby te są w pełni sprawne. Także relacje dorosłych – słyszących dzieci niesłyszących rodziców świadczą o tym, że w relacjach domowych nie postrzegali oni swoich rodziców jako niepełnosprawnych, to doświadczenie pojawiło się dopiero w wyniku społecznych relacji (J. Fellingner i in. 2005).

P. Ladd (2003) charakteryzując kulturę osób niesłyszących, stosuje określenie *deafhood*, odnoszące się do wewnętrznej akceptacji głuchoty jako stanu,

w którym trwa dana jednostka oraz do poczucia wspólnoty, zrozumienia dla osób o podobnym doświadczeniu. P. Ladd (2003) wyjaśnia, iż *deafhood*

[...] nie jest postrzegany jako stan ostateczny, ale jako proces, w wyniku którego osoby niesłyszące urzeczywistniają swoją tożsamość, przy założeniu, że odbywa się to w oparciu o szereg różnorodnych zbiorów zasad i priorytetów, które podlegają różnym czynnikom, takim jak narodowość i klasa społeczna.

Postrzeganie świata i uwarunkowania zachowań tej grupy „od środka” ukazało dwoje niesłyszących autorów – C.A. Padden i T.L. Humphries (1988, 2006) – w kontekście społeczeństwa amerykańskiego. Wnikliwe studium historii i kultury społeczności osób niesłyszących w Hiszpanii przedstawili B. Fraser i S. Supalla (2009). W Polsce monografię poświęconą charakterystyce osób „niesłyszących-głuchych-głuchoniemych”, jak również działaniom zmierzającym w kierunku wyrównywania szans opracował B. Szczepankowski (1999). Kolejną cenną publikacją, w której poruszono problemy towarzyszące wielu aspektom życia tej społeczności, jest zbiór artykułów przedstawionych na *International Conference on Deaf Culture* (H. Goodstein 2006). Odnoszą się one do problemów związanych z: rozwojem języka migowego, ekonomią, edukacją, życiem rodzinnym, zdrowiem, historią, kulturą i językiem, literaturą, sportem, rekreacją, czasem wolnym, specyfiką i tłumaczeniem języka migowego, technologiami pomocnymi osobom niesłyszącym i niedosłyszącym oraz problemami niesłyszącej młodzieży.

Wiedza na temat faktycznych uwarunkowań zachowań osób niesłyszących z uwzględnieniem zarówno ich cech indywidualnych, jak też kulturowych, zwłaszcza słuchanie opinii tego środowiska i wspólny dialog, jest drogą do obalania stereotypów. Przykładem wypowiedzi środowiska osób niesłyszących na temat mylnej interpretacji ich zachowań i problemów jest „Niemy protest”¹⁰.

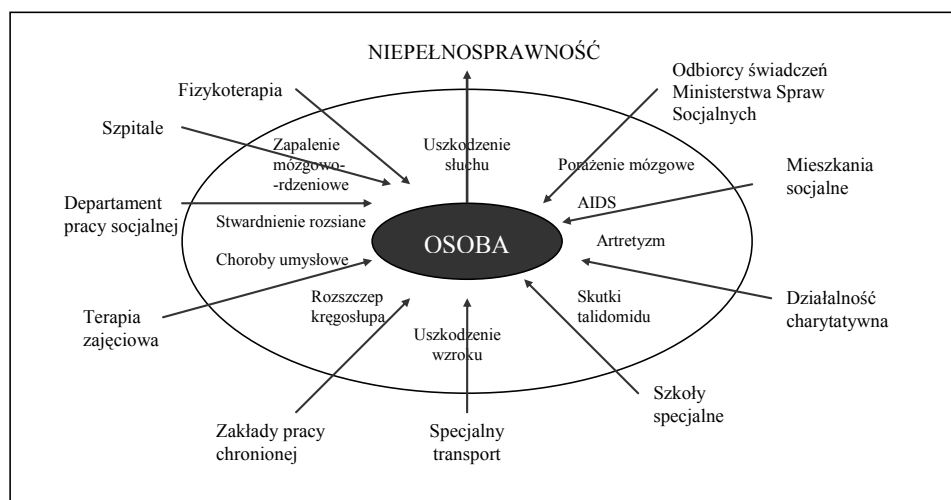
My, głusi obywatele Rzeczypospolitej Polskiej, użytkownicy **Polskiego Języka Migowego (PJM)** i członkowie społeczności Głuchych **PROTESTUJEMY** przeciwko jawnej dyskryminacji naszego środowiska i represjom wymierzonym w naszą kulturę i nasz język, które zostały zademonstrowane w wieczornym wydaniu Faktów TVN. Rażąca niewiedza prezentowana przez dziennikarkę świadczy o tym, iż nie zasięgnęła ona informacji o stanie edukacji wśród środowiska, którego najbardziej to dotyczy – czyli nas, Głuchych. Czy nikogo nie interesuje to, co my sądzimy? To, czego byśmy chcieli i co uważamy za najlepsze dla nas samych?

¹⁰ Protest osób niesłyszących skierowany do redakcji Wiadomości24.pl, które czują się dotknięte materiałem przedstawionym w Faktach TVN i zarzucają nierzetelne jego przygotowanie na temat sytuacji niesłyszących maturzystów; http://www.wiadomosci24.pl/artykul/niemy_protest_osob_nieslyszacych_61685.html, 18.03.2008.

- Dlaczego w pokazanym materiale podano nieprawdziwą informację, jakoby uczniowie Ośrodków Szkolno-Wychowawczych posługiwali się językiem miganim, czyli Systemem Językowo-Migowym, który jest „migową wersją języka polskiego”? Zdecydowana większość z nich posługuje się PJM. Czemu nie podano przy tej okazji informacji, że SJM jest „spolszczoną” wersją PJM, z której usunięto między innymi wiele jednoznacznych znaków, czyli właśnie synonimów? Czy pani redaktor zdaje sobie z tego sprawę, czy też woli przyczyn owej „nieznajomości synonimów” szukać w prymitywizmie języka migowego?
- Dlaczego urzędnicy z Ministerstwa Edukacji przez „wyrównywanie szans głuchych uczniów” rozumieją obniżanie im poziomu edukacji do takiego, w którym wystarcza rozumienie najprostszych słów? Dla nas wyrównaniem szans byłby dostęp do edukacji w naszym naturalnym języku migowym, którym jest PJM. Tymczasem w żadnej szkole dla głuchych PJM nie jest przedmiotem nauczania. Niewielu nauczycieli zna PJM, zdecydowana większość z nich posługuje się SJM, co istotnie wydłuża proces uczenia się języka polskiego przez głuchych uczniów.
- Posługiwanie się w edukacji językiem miganim, czyli SJM, jest ogromną krzywdą dla niesłyszących dzieci, które nagle muszą się nauczyć migać zupełnie inaczej, niż dotąd to robiły, tak samo, jak obniżanie im poziomu wykształcenia, „bo język polski jest dla nich za trudny”. Czy Polakowi znającemu podstawy języka francuskiego nie byłoby trudno zdać francuski odpowiednik matury?
- Problem niezrozumienia przez abiturientów poleceń został już dawno rozwiązany w CKE przez przeformułowanie poleceń tak, by były dostosowane do ich poziomu językowego bez zmiany wymagań programowych. Zatem można wnioskować, że prezentowani w programie uczniowie nie zostali poinformowani przez nauczycieli o obecnych wymaganiach maturalnych.
- Czy Pani redaktor zapoznała się ze statystykami dotyczącymi liczby osób głuchych, które zdały egzaminy maturalne w ostatnich latach w różnych szkołach w Polsce? Na przykład w warszawskim Instytucie Głuchoniemych w 2006 roku 100% przystępujących do matury z języka polskiego zdało ją. **Nieznajomość rzeczywistych problemów naszego środowiska przez osoby słyszące jest naszą wielką bolączką.** Głosy nielicznych autorytetów toną w zalewie nieprawdziwych informacji o nas samych. Podczas gdy na Zachodzie odchodzi się od doktryny oralizmu, którą posługują się szkoły dla niesłyszących, to w Polsce zapuszcza ona korzenie jeszcze głębiej. Jesteśmy bardzo zawiedzeni faktem, że jedna z największych telewizji w Polsce się do tego przyczynia, zamiast pełnić misję prawdziwie informacyjną i społeczną.

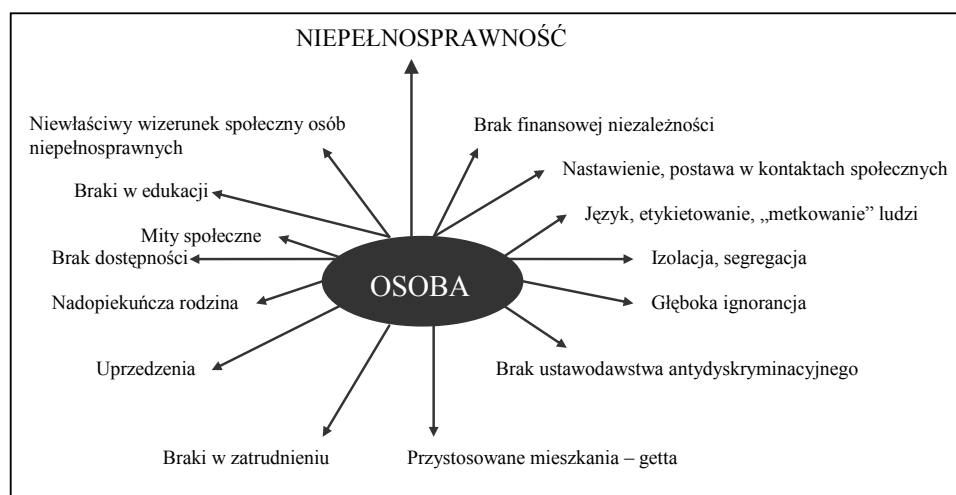
Niepełnosprawność oprócz wymiaru fizycznego, medycznego (ryc. 1) ma także kontekst społeczny (ryc. 2). Kumuluje różnorakie problemy na wielu płaszczynach życia (wykształcenie, praca, materialne warunki, uczestnictwo w kulturze), co z kolei wpływa na ograniczenie własnych dążeń i aspiracji oraz uruchamia proces automarginalizacji (A. Ostrowska, J. Sikorska, B. Gąciarz 2001).

Brak odpowiednich działań systemowych, mogących znieść bariery w komunikowaniu się, trudności z przystosowaniem szkół i tworzeniem odpowiednich miejsc pracy, a także społeczeństwo nadal zbyt mało wrażliwe na problemy osób niepełnosprawnych utrwalają i pogłębiają marginalizację społeczną tej grupy.

Ryc. 1. Społeczne odpowiedzi na kondycję fizyczną jednostki

Źródło: http://deafness.suite101.com/article.cfm/models_of_deafness

Ryc. 2. Bariery społeczne powodujące poczucie niepełnosprawności

Źródło: http://deafness.suite101.com/article.cfm/models_of_deafness

Aktywność zawodowa kompensuje w jakimś stopniu osobie niepełnosprawnej ograniczenia wynikające z niepełnosprawności (A.I. Brzezińska i in. 2008). R. Ossowski (2004) zaznacza, iż praca to również twórcze przekształcanie świata zgodne z własną wizją porządku. Jest to realizacja celu, który zmierza do pozostawienia po sobie określonego śladu w formie: rzeczy, słowa, idei, kultury. To, że ma się pracę, zabezpiecza przed marginalizacją społeczną. Już samo wykluczenie społeczne z powodu określonych deficytów stwarza poważny problem, z którym na co dzień borykają się osoby niepełnosprawne. Otrzymanie etykiety „bezrobotny” może dodatkowo pogłębić poczucie izolacji. Bezrobotni są bowiem postrzegani jako bezwartościowi i tak się czują. Zatem pracując, można uniknąć tego rodzaju dodatkowego społecznego naznaczenia.

Istotna jest zmiana nastawienia społecznego, aby w procesie aktywizacji zawodowej osób niepełnosprawnych skupiać się nie tyle na ograniczeniach, co na możliwościach tej grupy. Jak zauważają A.I. Brzezińska i współpracownicy (2008), być może najważniejszą formą aktywizacji zawodowej osób niepełnosprawnych nie jest wcale koncentrowanie się na ograniczeniach i kompensowanie ich poprzez wyposażanie we wszelkie możliwe „narzędzia” mające na celu upodobnienie do osób w pełni sprawnych, zgodnie z wymogami stanowiska pracy, ale właśnie podejmowanie działań skierowanych na wykorzystanie zasobów, które mają i włączenie ich w funkcjonujące wokół nich zwyczajne sieci społeczno-rodzinne, środowiskowe, zawodowe. Zmiana wizerunku osób z niepełnosprawnością powinna zmierzać w kierunku postrzegania ich jako tak samo aktywnych i mających licznych znajomych oraz przyjaciół, jak ich rówieśnicy, zamiast oferowania „specjalnych” działań budowanych na wizerunku osób niepełnosprawnych jako grupy „specjalnej troski” (A.I. Brzezińska i in. 2008).

Duże znaczenie w niwelowaniu różnic i wyrównywaniu szans w społeczeństwie ma edukacja. Osoby niepełnosprawne są nisko wykształcone, a w gospodarce opartej na wiedzy na pierwszy plan wysuwają się kwalifikacje. W społeczeństwie wiedzy dostęp do najlepszych stanowisk i wysokiej pozycji społecznej człowiek osiąga przez formalną edukację oraz inne formy kształcenia w trakcie pracy zawodowej. Osobom niepełnosprawnym należy zapewnić dostęp do edukacji na wszystkich jej szczeblach, dostosować system edukacji do potrzeb rynku pracy, a także umożliwić na szerszą skalę szkolenia tych osób w celu zdobycia wyższych kwalifikacji lub przekwalifikowania się (H. Ochonczenko 2004). A. Keilmann, A. Limberger, W.J. Mann (2007) wykazali, iż uczniowie z uszkodzonym słuchem w klasach integracyjnych są bardziej zainteresowani społecznym kontaktem w czasie wolnym i podają, że uszkodzenie słuchu odgrywa o wiele mniejszą rolę w wyborze przyjaciół niż w przypadku uczniów szkół specjalnych. Uczniowie w klasach integracyjnych reprezentują ten sam poziom aktywności rekreacyjnych jak ich pełnosprawni rówieśnicy, podczas gdy uczniowie

wie z uszkodzonym słuchem w szkołach specjalnych mają tendencję do izolacji we własnym środowisku.

Wielu autorów podkreśla, iż turystyka i rekreacja mogą spełniać funkcję terapii społecznej oraz plenerowej, przyczyniać się do: zmniejszenia poczucia zamknięcia w sobie, spadku efektów depresji, przezwyciężania osobistych słabości, wzrostu dobrego samopoczucia (D.S. Berman, J. Davis-Berman 1995; T. Terry 1995; D. Nicholas, L. Fines 1995; M. Putnam, S. Greenen, L. Powers 2003). K. Chojnacki (2007) sygnalizuje wagę problemu integracji społecznej osób niepełnosprawnych. Podaje, iż środowiska te są często wewnętrznie rozbite, sfrustrowane i wyizolowane. Elementy turystyki powinny więc być uwzględniane w programach rehabilitacji realizowanych przez różne ośrodki służby zdrowia oraz organizacje i instytucje służące ludziom niepełnosprawnym.

Potrzeby niesłyszących turystów są jednak, jak wynika z badań¹¹, w małym stopniu dostrzegane przez organizatorów turystyki i wypoczynku oraz gestorów infrastruktury: turystycznej, rekreacyjnej, kulturalnej i sportowej.

Zwiększenie aktywności turystycznej i rekreacyjnej osób niesłyszących wymaga działań zarówno w sferze pobudzania popytu, jak i podaży turystycznej. W przypadku organizatorów turystyki i wypoczynku oraz gestorów infrastruktury wykorzystywanej w czasie wolnym bardzo ważna jest świadomość specyfiki tej grupy klientów. Wiedza ta nie powinna ograniczać się jedynie do rozpoznania utrudnień i ograniczeń, jakie napotykają w swym życiu osoby niesłyszące, ale, podobnie jak w przypadku każdego segmentu turystów, powinna bazować na rzetelnych informacjach dotyczących struktury zajęć podejmowanych przez przedstawicieli tej grupy w czasie wolnym, a także ich potrzeb, preferencji turystycznych i rekreacyjnych. Wykorzystanie tego typu informacji umożliwia przygotowanie oferty dla klientów, **stanowiących segment do tej pory w zbyt małym stopniu dostrzegany i doceniany**. „Otwieranie” oferty turystycznej i rekreacyjnej na potrzeby osób niesłyszących kulturowo niewątpliwie będzie czynnikiem zachęcającym do większej aktywności turystycznej nie tylko w formie wyjazdów grupowych, ale także indywidualnych.

¹¹ Między innymi wyniki badań „Gość niepełnosprawny w muzeum” (2009) czy projektu „turystyka dla wszystkich” (2008) – patrz podrozdz. 4.2.

3. Czas wolny, turystyka i rekreacja – definicje i relacje pojęć

Czas wolny jest częścią prywatnej sfery życia człowieka, w której może swobodnie podejmować decyzje o sposobie jego zagospodarowania. Jest to czas pozostający do osobistej dyspozycji człowieka, po spełnieniu przez niego obowiązków zawodowych, rodzinnych, szkolnych oraz zaspokojeniu potrzeb biologicznych organizmu. Może być dowolnie wykorzystany na wypoczynek, rozrywkę i bezinteresowny rozwój osobowości (J. Dumazedier 1962; E. Wnuk-Lipiński 1972). Jest on tą sferą działalności, w którą angażujemy się z własnej woli i możemy albo odpoczywać, bawić się, wzbogacać swoją wiedzę i kwalifikacje dla własnej satysfakcji, albo uczestniczyć aktywnie – jeśli tak chcemy – w życiu społeczności, po wykonaniu swoich obowiązków (D. Walmsley, G. Lewis 1997). Czas wolny jest okresem, za który nie otrzymuje się wynagrodzenia, ponieważ nie jest związany z życiem zawodowym (B. Jung 1987). Zdarza się jednak, że jest on zamieniany na dodatkową pracę zarobkową. Uzyskane w ten sposób środki pozwalają między innymi na zwiększenie konsumpcji w przyszłości, czyli „dowartościowanie” czasu wolnego w terminie późniejszym (E. Wnuk-Lipiński 1981). Właściwie wykorzystany pozwala zachować równowagę (psychiczną, fizyczną, społeczną) człowieka, stanowi sferę samorozwoju i samoekspresji oraz jest źródłem osobistej satysfakcji. Czas wolny może być traktowany obiektywnie w minutach, godzinach, dniach itp. oraz subiektywnie jako czas przyjemności, relaksu, odpoczynku, czas wolny od jakiegokolwiek konieczności (M. Bombol 2008). Subiektywizm postrzegania czasu wolnego prowadzi często do zróżnicowanej jego percepcji – to co dla jednych jest przyjemnością, dla innych może być przykrym obowiązkiem (H. Gibson, H.A. Yiannakis 1999).

Jak wykazały między innymi M. Makówka (2006) i M. Bombol (2008), czas wolny spełnia wiele funkcji, przede wszystkim:

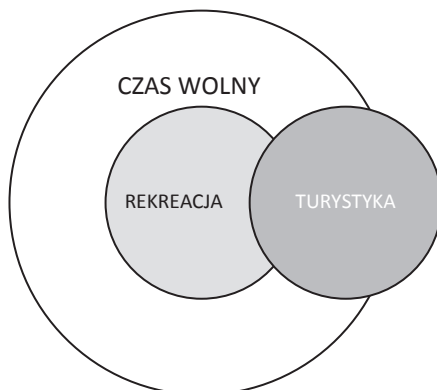
- wypoczynkowe – czynności i zajęcia dające odprężenie, wypoczynek, relaks zarówno fizyczny, jak i psychiczny – rekreacja, zabawa, sen, odpoczynek bierny;
- kulturalne – tworzenie lub przyswajanie wartości kulturowych, kontakt z twórcami kultury materialnej i duchowej;

- integracyjne – zaspokajanie potrzeb przynależności, osiągnięć, uznania, spajające rodzinę, grupę towarzyską lub rówieśniczą;
- wychowawcze – przyswajanie sobie bądź wpajanie innym zasad współżycia społecznego i zachowania – wspólne zabawy, wycieczki, imprezy, spotkania;
- oświatowe – poszerzanie swojej wiedzy, zdobywanie nowych doświadczeń, dokształcanie się, doskonalenie intelektu;
- kompensacyjne – możliwość wyżycia się w innej sferze niż praca zawodowa, dowartościowanie się w innych układach życiowych, sprawdzenie w innych sferach aktywności niż życie codzienne.

Mianem czasu wolnego określane są wszystkie zajęcia, które dają jednostce poczucie wolności. Jego liczne koncepcje przedstawił J.F. Murphy (1981), który wyróżnia **czas wolny jako:**

- czas rozporządzalny – czas i czynności podejmowane po wykonaniu pracy zawodowej i zaspokojeniu podstawowych potrzeb egzystencjalnych (jedzenie, sen);
- funkcję klasy społecznej, zawodu, pracy – spostrzegany z perspektywy stylu życia, różnorodności form spędzania czasu wolnego, stanowi odbicie struktury społecznej i zróżnicowania pozycji społecznych;
- klasyczny – utożsamiany z rozwojem osobowości, kontemplacją, poszukiwaniem wiedzy i debatami politycznymi;
- holistyczny – przejawia się w każdej dziedzinie życia, niezależnie, czy jest to: praca, nauka, rodzina, sport itp.

Czas wolny jest czynnikiem determinującym możliwość uprawiania rekreacji oraz turystyki (ryc. 3). **Rekreacja**, jak podają W. Kurek i M. Mika (2007), to wszelkie czynności podejmowane w celu regeneracji sił fizycznych i psychicznych, które przejawiają się w uczestniczeniu jednostki w rozrywkach kulturalnych, grach sportowych oraz różnych formach ruchu turystycznego, po godzinach zajęć służbowych lub szkolnych, poza obowiązkami społecznymi i normalnymi czynnościami domowymi. Może mieć charakter czynny lub bierny. Uznanie danej aktywności lub stanu organizmu za rekreację jest kwestią subiektywnej oceny danej osoby (np. czytanie książek może być przyjemnością lub obowiązkiem niezbyt chętnie wypełnianym, sen – jest potrzebą fizjologiczną organizmu, ale dodatkowa drzemka w ciągu dnia dla przyjemności może być uznana za formę rekreacji). Za rekreację uznaje się więc te czynności lub stany (np. medytację), które przez daną osobę są podejmowane dobrowolnie i są źródłem psychofizycznej regeneracji organizmu. Stosując w dalszej części pracy pojęcie „aktywność rekreacyjna”, przyjęto, iż dotyczy ona miejsca zamieszkania, natomiast rekreacja realizowana w ramach wyjazdów turystycznych określana jest mianem „aktywności turystycznej”.

Ryc. 3. Relacje między pojęciami: „czas wolny”, „rekreacja”, „turystyka”

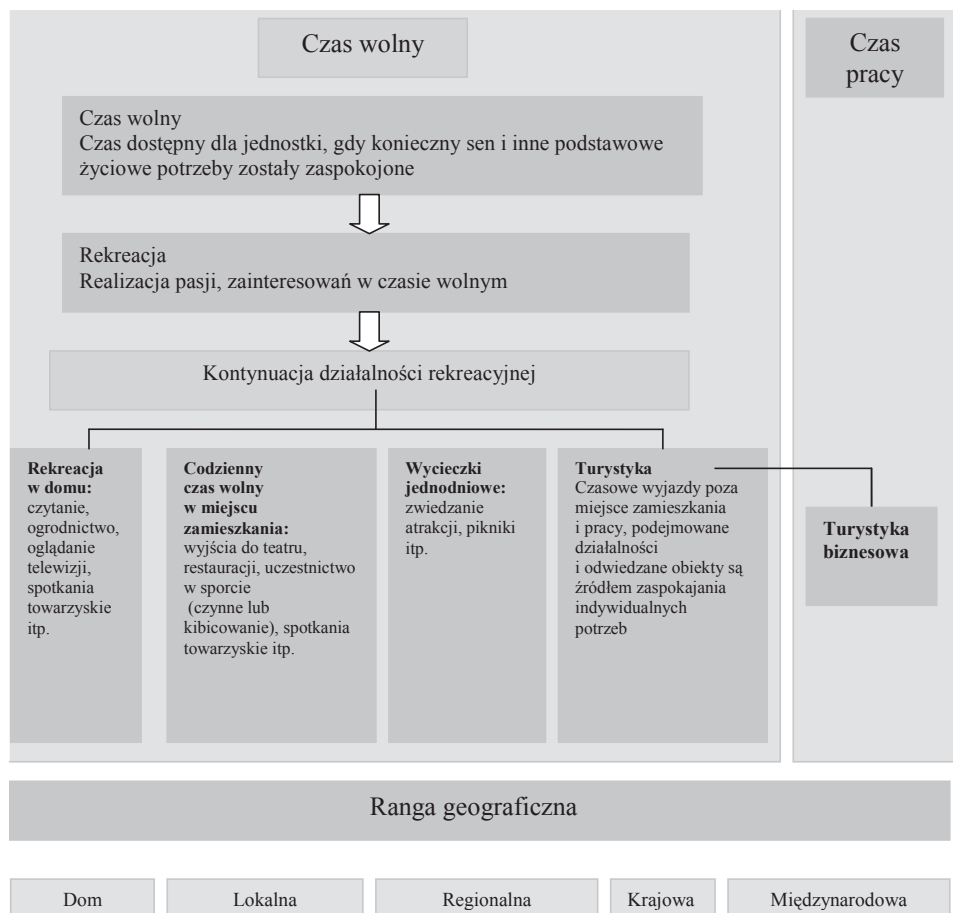
Źródło: W. Kurek, M. Mika, 2007.

Turystyka ma najczęściej cechy rekreacji i przez Światową Organizację Turystyki (UNWTO) jest definiowana jako ogół czynności osób, które podróżują i przebywają w celach wypoczynkowych, zawodowych lub innych nie dłużej niż przez rok bez przerwy poza swoim codziennym otoczeniem, z wyłączeniem wyjazdów, których głównym celem jest działalność zarobkowa, wynagradzana w odwiedzanej miejscowości¹². Uwzględniając w turystyce cele służbowe, należy zwrócić uwagę na fakt, iż podróże turystyczne są realizowane nie tylko w czasie wolnym, ale także w czasie pracy. Z analizy relacji między czasem wolnym, rekreacją a turystyką wynika, iż nie wszystkie podróże turystyczne można uznać za rekreację (czynności podejmowane dla odnowy sił psychicznych i fizycznych). Do rekreacyjnych nie należą na przykład wyjazdy służbowe, jeśli osoba, która je podejmuje, za takowe ich nie uznaje (ryc. 4).

A. Niezgoda i P. Zmysłony (2006) wskazują, iż turystyka jest zjawiskiem:

- przestrzennym – na terenach, na których rozwija się ruch turystyczny, przekształcane jest środowisko przyrodnicze, powstaje infrastruktura komunikacyjna, noclegowa i żywieniowa, umożliwiająca korzystanie z walorów turystycznych – co powoduje zmianę krajobrazu. Sednem turystyki są dobrowolne, czasowe migracje człowieka, wyjazdy polegające na pokonywaniu określonych dystansów;
- społecznym – dana osoba podejmując podróż turystyczną, wchodzi w rolę społeczną, jaką jest rola turysty. Wyjazd turystyczny wymaga wchodzenia w kontakt z różnymi społecznościami. Może być to grupa turystyczna, ale

¹² Światowa Organizacja Turystyki (World Tourism Organization UNWTO): Collection of Tourism Expenditure Statistics, 1995, <http://pub.unwto.org/WebRoot/Store/Shops/Infoshop/Products/1034/1034-1.pdf>

Ryc. 4. Czas wolny, rekreacja i turystyka

Źródło: Ch. Cooper i in., 2005; A. Zajadacz, 2009.

również społeczność miejsca docelowego. Turysta kontaktuje się również z przedstawicielami podaży turystycznej; organizatorami podróży, pilotem czy pracownikami sektora usług turystycznych. Zjawiska te prowadzą do tworzenia więzi społecznych;

- psychologicznym – człowiek jest podmiotem podróżowania. Do podróży turystycznej może dojść, kiedy zaistnieje potrzeba wyjazdu, która wzmocniona zostaje procesem motywacji. Proces podróży jest związany z potrzebami, marzeniami, wyobrażeniami człowieka, a także z jego przeżyciami, doświadczeniami i wspomnieniami;
- kulturowym – kultura jako dorobek społeczny jest dziełem człowieka, wynika z jego intencjonalnego zachowania. Związki między turystyką a kulturą są, jak wskazuje K. Przeclawski (1996), wielorakie. Turystyka

jest: (1) funkcją kultury – w pewnym sensie wyraża daną kulturę, (2) elementem danej kultury – można to zrozumieć przez fakt, że turystyka na stałe wpisała się we współczesną kulturę, (3) przekazem kultury, jest nośnikiem określonych wartości kulturowych, podobnie jak procesy urbanizacyjne czy środki masowego przekazu, (4) spotkaniem kultur – umożliwia wymianę wartości kulturowych poprzez spotkanie turystów z ludnością miejscową lub innymi turystami; (5) czynnikiem przemian kulturowych – w wyniku procesu nazywanego akulturacją elementy kultury ulegają pewnym przekształceniom (np. poprzez naśladownictwo, przejmowanie wzorców pewnych zachowań);

- ekonomicznym – turystyka kieruje się prawami ekonomii – popytu i podaży. Daje zatrudnienie i dochody, związana jest z transferem pieniądza z miejsca zamieszkania turysty do miejsca recepcji turystycznej. Wydatki ponoszone w miejscu pobytu przez przyjezdnych stają się źródłem dochodów dla osób, przedsiębiorstw oraz całego regionu przyjmującego. Istotnego znaczenia nabiera wielkość i struktura tych wydatków, ponieważ różnią się one w znacznym stopniu od wydatków ponoszonych w miejscu zamieszkania. Turystyka staje się ważnym czynnikiem rozwoju gospodarczego i w wielu krajach należy do podstawowych dziedzin gospodarki.

Turystyka jest zjawiskiem interdyscyplinarnym, uwarunkowanym społecznie, ekonomicznie i przestrzennie. Jest wypadkową, a także indykatorem współczesnego stylu i tempa życia, jego jakości oraz istotnych przemian zachodzących w podejściu do gospodarowania czasem. Zarówno turystyka, jak i rekreacja przyczyniają się do wzrostu konsumpcji w czasie wolnym¹³, stwarzając popyt na wiele dóbr i usług, co prowadzi do rozwoju gospodarczego. Fakt ten powoduje, iż rozpoznanie zarówno budżetu wolnego czasu, jak i sposobów jego spędzania pozostaje ciągle aktualnym przedmiotem badań. Wielu autorów nie potwierdza optymistycznych hipotez o zwiększającym się zakresie czasu wolnego w życiu współczesnego człowieka (A.P. Bell i in. 2004). Wykazują, że niestety jego ilość może się zmniejszać, natomiast ogólne uczucie zestresowania i presji czasowej rośnie (J.P. Robinson, G. Godbey 1997; J. Zuzanek, B.J.A. Smale 1997). Wymiar czasu wolnego, sposób i miejsce jego spędzania są swoistymi wskaźnikami jakości życia. Badania nad tym problemem dostarczają istotnych informacji między innymi na temat aktualnych trendów w życiu społecznym, poziomu konsumpcji, jak również rzeczywistego nastawienia do integracji z osobami reprezentującymi inne środowiska społeczne (np. odmienne kulturowo, o innym statusie ekonomicznym, poziomie wykształcenia czy z dysfunkcjami powodującymi niepełnosprawność).

¹³ Jak stwierdził B.H. Jung (1989), dynamika wydatków związanych z zagospodarowaniem czasu wolnego jest na ogół większa niż dynamika nakładów przeznaczonych na zaspokojenie jakiegokolwiek innej grupy potrzeb (za: M. Makówka 2006).

4. Turystyka i rekreacja osób o specjalnych potrzebach w świetle literatury

4.1. Turystyka i rekreacja osób niepełnosprawnych

Problemy osób o specjalnych potrzebach rozpatrywać można w kontekście subgroup społecznych. Określenie subgrupa (z łac. *sub* = 'pod' + grupa) oznacza grupę społeczną i jej kulturę wyodrębnioną według jakiegoś kryterium np.: zawodowego, etnicznego, religijnego, demograficznego itp. Subgrupa społeczna jest częścią społeczeństwa, jego kultury i nie podlega wartościowaniu na wyższą czy niższą. Członków subgrupy społecznej nie można nazywać kontrspołeczeństwem, ponieważ są oni wyrazicielami jakiegoś poglądu, jakichś idei, działają przy tym w ramach ogółu społeczeństwa. Do subgroup można zaliczyć na przykład grupy zawodowe czy zwolenników, fanów określonych zjawisk bądź rzeczy, które wypracowały swoje, swoiste, zachodzące wyłącznie w ich obrębie normy. Świadczy o tym chociażby własny język, który jest elementem spajającym i wyróżniającym subgrupę.

Specyfika zachowań w czasie wolnym przedstawiciele subgroup społecznych, wyodrębnianych ze względu między innymi na takie cechy, jak: rasa, wiek, płeć, stopień zamożności czy dysfunkcje organizmu, była przedmiotem zainteresowania wielu badaczy.

Na przykład S.F. Philipp (1995) zwracał uwagę na związki między marginalizacją, uspołecznieniem i dyskryminacją. Dążył do opracowania modeli ograniczeń odzwierciedlających złożone teorie na temat rasy. Jak podają: K.J. Shinew, M.F. Floyd, D. Parry (2004) i E. Gomez (2002), uwzględnił on wiele spośród tych zmiennych w swoim Modelu Etniczności i Uczestniczenia w Rekreacji Publicznej, w tym dyskryminację i „tożsamość subkulturową”. E.H. Tsai i D.J. Coleman (1999) wskazywali na potrzebę opracowania struktury pojęciowej, która, uwzględniając społeczną i kulturową perspektywę określonych podgrup społecznych, ułatwiłaby zrozumienie zachowań rekreacyjnych tych różnorodnych społeczności (por.: M. Stodolska 1998; M. Stodolska, E.L. Jackson 1998).

A.D. Kemperman, H.J. Timmermans (2008) opisali zróżnicowane aspekty zachowań rekreacyjnych oraz badali ich znaczenie dla różnych subgroup społecznych.

W szczególności zajmowali się relacją między tymi grupami a zmiennymi środowiskowymi (takimi jak np. dostępność terenów zielonych i stopień urbanizacji) oraz między cechami indywidualnymi a charakterystyką rodziny. Wyniki tego typu badań zapewniają osobom zajmującym się planowaniem usług rekreacyjnych oraz samorządom lokalnym informacje na temat uczestnictwa w rekreacji oraz potrzeb rekreacyjnych różnych segmentów społeczeństwa.

Pomimo licznych opracowań dotyczących turystyki i rekreacji osób niepełnosprawnych (m.in.: K. Jaranowska 1990; I. Newman 1996; T. Łoborzewicz 2000; J.J. Burnett, H. Baker Bender 2001; Z. Błądek, W. Błądek, S. Manikowski 2003; *Barrierer – Free Tourism for People with Disabilities ...*, 2003; E. Potter 2003; C. Tregaskis 2003; M. Tkaczyk 2003; T. Ehrke 2004; T. Skalska 2004, M. Kwai-sang Yau, B. McKercher, T.L. Packer 2004; F. Midura, J. Żbikowski 2005; Ch. Beladi 2005; J. Bergier, Z. Kubińska 2006; J. Grabowski, M. Milewska, A. Stasiak 2007; K. Kaganek 2009) zauważalna jest tendencja do zawężania postrzegania problemu wyjazdów turystycznych osób o różnych dysfunkcjach do grupy z uszkodzonym narządem ruchu (J. Hager 2004) lub ogólnego rozpatrywania problemów osób niepełnosprawnych bez uwzględniania specyfiki ograniczeń, jak i możliwości wynikających z różnych rodzajów niepełnosprawności. Powoduje to, iż organizatorzy turystyki i rekreacji nadal zgłaszają konieczność wypracowania szczegółowych wytycznych dotyczących obsługi osób o zróżnicowanych, specjalnych potrzebach (B. McKercher i in. 2003; P. Daruwalla, S. Darcy 2005).

Kluczowe znaczenie dla branży turystycznej ma rozpoznanie ograniczeń uniemożliwiających lub utrudniających udział osób niepełnosprawnych w turystyce i rekreacji. Rodzaje czynników ograniczających udział w turystyce osób o specjalnych potrzebach zidentyfikowali m.in.: R.W. Smith (1987), N.J. Gladwell, N.A. Bedini (2004), M. Daniels, E.B. Drogin Rodgers i B.P. Wiggins (2005) oraz T. Skalska (tab. 3).

T. Skalska (2004) wskazuje

[...] na wielkość dochodu, jako głównego wyznacznika rozmiaru popytu. Niski poziom zamożności osób niepełnosprawnych, niewielkie dochody w relacji do kosztów ponoszonych w związku z wyjazdami turystycznymi (zwłaszcza organizowanymi w komercyjnej, ogólnodostępnej bazie noclegowej) oraz niewielkie wsparcie tego rodzaju wydatków funduszami spożycia zbiorowego, powodują, iż podstawowym ograniczeniem dla konsumpcji turystycznej badanych są bariery ekonomiczne, odsuwające na dalszy plan wszystkie inne, nawet te najbardziej dla wszystkich oczywiste i widoczne.

Pełne rozpoznanie barier i ich hierarchizacja stanowi podstawę działań zmierzających do wyrównywania szans, czyli procesu,

Tabela 3. Czynniki ograniczające aktywność turystyczną i rekreacyjną osób niepełnosprawnych

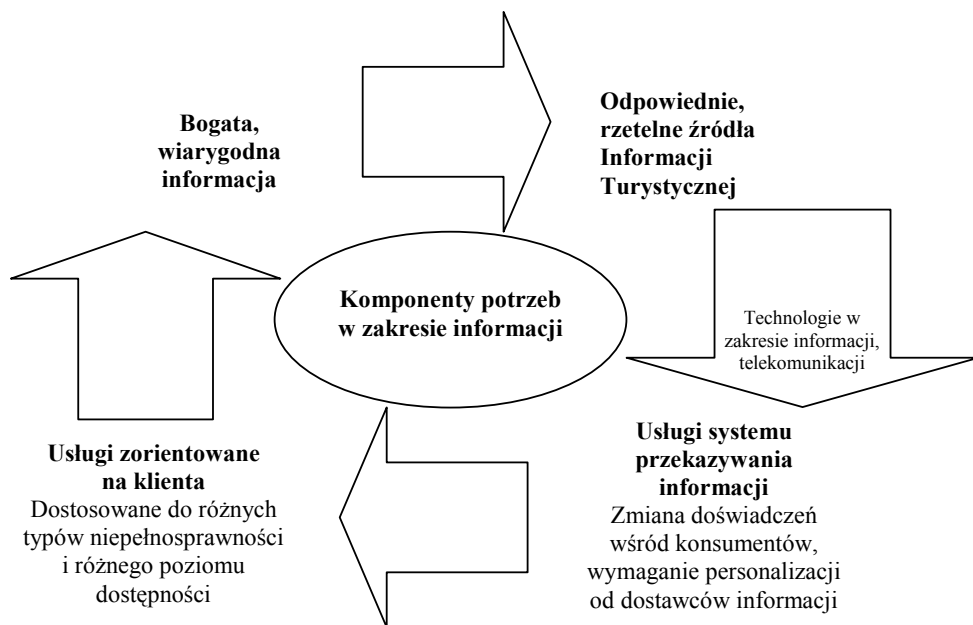
Autor	Typ ograniczeń	Charakterystyka
R.W. Smith (1987)	rzeczywiste	wynikają bezpośrednio z rodzaju niepełnosprawności lub pośrednio są z nią związane (np. nadopiekuńczość rodziców, opiekunów, nieadekwatna edukacja), mają charakter pierwotny i wewnętrzny. Należą do nich: brak wiedzy, problemy związane ze zdrowiem, nieudolność społeczna, zależność fizyczna i psychiczna
	środowiskowe	nastawienie społeczne (negatywne relacje społeczne), architektura, przyroda (np. warunki pogodowe, spadki terenu, rodzaj nawierzchni, transport, prawa i regulacje)
	interaktywne	niedostosowanie zdolności do wyzwania i bariery w komunikowaniu się (wynikające z upośledzenia w obrębie ośrodka mowy lub słuchu)
M.Daniels, E.B.Drogin Rodgers i B.P. Wiggins (2005)	wewnątrz-osobowe	bariery fizyczne – dotyczące zmysłów, emocjonalne – związane z wiedzą
	międzyosobowe	bariery związane z towarzyszem podróży, dostawcami usług, obcymi ludźmi
	strukturalne	bariery związane z transportem, udogodnieniami, środowiskiem naturalnym oraz finansowe
N.J. Gladwell, N.A. Bedini (2004)	fizyczne	brak udogodnień i nieumiejętna obsługa, niedostosowanie programów imprez do specyficznych potrzeb i możliwości określonej grupy osób z niepełnosprawnością
	socjalne	przede wszystkim ograniczenia finansowe
	emocjonalne	związane ze strukturą osobowości i indywidualnymi doświadczeniami
T. Skalska (2004)	bariery ekonomiczne obiektywne ograniczenia wynikające ze stanu zdrowia ograniczenia wynikające z relacji pomiędzy środowiskiem osób niepełnosprawnych a pozostałą częścią społeczeństwa bariery fizyczne	

Źródło: T. Skalska, 2004 i K. Kagenek, 2009.

[...] dzięki któremu wszelkie systemy i instytucje istniejące w społeczeństwie i środowisku, takie jak usługi, różne formy aktywności, informacja i dokumentacja, są powszechnie dostępne dla wszystkich, a zwłaszcza dla osób niepełnosprawnych¹⁴.

¹⁴ The Standard Rules on the Equalization of Opportunities for Persons with Disabilities, <http://www.un.org/esa/socdev/enable/dissre00.htm>; Standardowe Zasoby Wyrównywania Szans Osób Niepełno-

Analizy rynku turystycznego w Europie z punktu widzenia jego dostępności dla osób o różnych rodzajach niepełnosprawności podjęli się: D. Buhalis, V. Eichhorn, E. Michopoulou, G. Miller (2005). Wyniki badań przedstawiono w raporcie OSSATE (One-Stop-Shop for Accessible Tourism in Europe)¹⁵. Wskazano w nim na potrzebę zapewnienia informacji o dostępności turystycznej, adresowanych do osób o wszelkich typach niepełnosprawności. Potrzeby turystyczne osób niesłyszących, wśród innych grup osób niepełnosprawnych, były uwzględnione także w opracowaniach: M.N. Ray i E.M. Ryder (2003), *Economic Impulses of Accessible Tourism for All* (2004), T. Skalskiej (2004) oraz K. Kaganka (2009). Wskazywano w nich na braki w badaniach marketingowych dotyczące tematu potrzeb i motywacji podróży turystycznych oraz dużego znaczenia rzetelnego systemu informacji turystycznej, przygotowanego z myślą o konkretnej grupie niepełnosprawnych adresatów (ryc. 5).

Ryc. 5. Struktura powiązań komponentów potrzeb w zakresie Informacji Turystycznej adresowanej do osób niepełnosprawnych

Źródło: V. Eichhorn i in., 2008.

sprawnych. Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego Narodów Zjednoczonych z dnia 20 grudnia 1993 r. Problemy Rehabilitacji Społecznej i Zawodowej z 1996 r., Nr 1(147): 5–37.

¹⁵ <http://www.ossate.org/>

4.2. Turystyka i rekreacja osób niesłyszących

W przypadku osób z uszkodzonym słuchem

[...] ściśle turystyczne wyjazdy należą do rzadkości, nie można więc mówić o masowości turystyki w tym środowisku, pomimo iż wada słuchu nie stanowi ograniczenia w uprawianiu różnorodnych form turystyki, w tym także turystyki kwalifikowanej (J.K. Hendzel 2000).

Stwierdzenie to potwierdziły wyniki badań przedstawione przez T. Skalską (tab. 4), która wykazała, iż osoby niesłyszące podróżują w celach turystycznych rzadziej niż niepełnosprawni ruchowo czy z dysfunkcją narządu wzroku.

Tabela 4. Uczestnictwo niepełnosprawnych mieszkańców Polski w turystyce w 1999 r. (wg rodzaju schorzenia w %)

Rodzaj schorzenia	Osoby, które w ogóle nie wyjeżdżały	Wyjeżdżający na terenie kraju	Wyjeżdżający za granicę
Ogółem	78,7	20,3	1,0
Narząd ruchu	79,2	20,0	0,9
Narząd wzroku	78,4	21,0	0,6
Narząd słuchu	81,3	17,8	0,9
Układ krążenia	78,4	20,7	0,9
Schorzenia psychiczne	83,5	15,9	0,6
Choroby umysłowe	84,7	15,3	0,0
Schorzenia neurologiczne	78,1	20,5	1,4

Uwaga: Uwzględniono wszystkie wyjazdy z co najmniej jednym noclegiem. Suma odsetków nie zawsze wynosi 100, ponieważ osoba wyjeżdżająca w kraju mogła też wyjeżdżać za granicę.

Źródło: T. Skalska, 2004.

Ograniczenia w uprawianiu turystyki przez osoby z uszkodzonym słuchem zostały zidentyfikowane na podstawie badań ankietowych przeprowadzonych przez Instytut Turystyki w Warszawie przy pomocy Polskiego Związku Głuchych w roku 1986. Grupa losowo dobranych respondentów objęła 881 osób. Wśród głównych czynników wyróżniono: trudności finansowe, brak czasu i brak zainteresowania. Wśród dalszych przyczyn braku zainteresowania turystyką przez osoby z uszkodzonym słuchem, jak podaje J.K. Hendzel (2000), kolejno znalazły się:

kłopoty rodzinne, brak możliwości zorganizowania wyjazdu, trudności z uzyskaniem skierowania na wczasy, brak odpowiedniego ubrania oraz trudności komunikacyjne. Znaczna część respondentów (26%) nie chciała podróżować, wolała wypoczywać w swoim środowisku (z rodziną, znajomymi). Część ankietowanych (12%) podała, iż preferuje turystykę w gronie osób o podobnych problemach ze słuchem. Jednak dwukrotnie więcej respondentów chętnie uczestniczyłoby w wyjazdach integracyjnych z ludźmi słyszącymi.

Trudności finansowe rzutujące na możliwości wyjazdów turystycznych są konsekwencją niskiego poziomu wykształcenia omawianego środowiska. Z badań przeprowadzonych przez Instytut Turystyki w Warszawie (J.K. Hendzel 2000) wynika, „że 56% respondentów miało wykształcenie nie wyższe niż podstawowe, 20% odznaczało się brakiem wykształcenia, 11% wykształcenie średnie i zaledwie 1% wyższe, 12% respondentów nie udzieliło odpowiedzi”. Z badań tych ponadto wiemy,

[...] iż średnie wynagrodzenie w zawodach pozarolniczych było niższe o 33% od średnich zarobków krajowych, a zarobki rolników z uszkodzonym słuchem były o połowę niższe od zarobków inwalidów słuchu pracujących poza rolnictwem. Co dwudziesty piąty badany korzystał ze świadczeń opieki społecznej lub pomocy rodziny (J.K. Hendzel 2000).

Podczas wyjazdów turystycznych osoby z uszkodzonym słuchem liczą na pomoc ludzi pełnosprawnych i oczekują partnerskiego traktowania. Niespełnienie tego warunku prowadzi do izolacji, organizowania odrębnych imprez. Ankietowani „zamykanie” się we własnym kręgu argumentowali: brakiem możliwości kontaktu z ludźmi słyszącymi, złym traktowaniem przez osoby słyszące oraz odczuwaną odmiennością i skrupowaniem. Przykre doświadczenia wynikające z próby integracji ze światem ludzi słyszących są jedną z głównych przyczyn zamykania się we własnym środowisku „świata ciszy”. Stanowią „blokadę” psychiczną rzutującą na postawy ludzi z uszkodzonym słuchem, w tym także na ich aktywność turystyczną.

B. Szczepankowski (1999) wyróżnia szereg barier ograniczających dostęp do turystyki osób z uszkodzonym słuchem. Należą do nich:

- wada słuchu i bariera komunikatywności,
- brak dostępu do szeroko pojętej informacji, w tym informacji turystycznej,
- stereotypy myślowe i mity społeczne na temat ludzi niesłyszących, krążące w środowisku osób słyszących,
- brak akceptacji ze strony osób słyszących, co powoduje brak integracji ze słyszącymi,
- brak propozycji wyjazdów dla osób z uszkodzonym słuchem,
- bariery finansowe.

Wyniki analiz przeprowadzonych przez autorkę¹⁶ dotyczących czynników utrudniających wyjazdy turystyczne osobom niesłyszącym z uwzględnieniem grup wiekowych, potwierdziły przytaczane ograniczenia (tab. 5).

Tabela 5. Najczęściej wskazywane przez osoby niesłyszące ograniczenia wyjazdów turystycznych, z uwzględnieniem grup wiekowych [% wskazań]

Ograniczenia*	Grupa wiekowa [lata]			
	15–17	18–26	27–45	46–55
Trudności finansowe rodziny	93	46	33	22
Brak ofert turystycznych ze strony biur podróży dla osób niesłyszących	36	85	33	–
Brak komunikacji z osobami słyszącymi	21	15	33	56
Wada słuchu	21	15	33	56
Poczucie zagubienia w nowych miejscach, wynikające z trudności w komunikowaniu się, zdobywania informacji na temat odwiedzanych miejsc	21	–	16	–
Brak dostępu do informacji o organizowanych wyjazdach	–	38	16	–
Poczucie braku akceptacji ze strony osób słyszących	–	23	–	–
Zły stan zdrowia	–	–	–	22

* Ograniczenia wskazywane przez więcej niż 10% respondentów w danej grupie wiekowej.

Źródło: A. Zajadacz, 2005; n = 42.

Problemy osób niesłyszących w czasie wolnym zostały poddane szczegółowej analizie w opracowaniach m.in.: A. Younga, J. Ackermana i J. Kyle'a (2000), UK Council on Deafness (2005), A. Zajadacz (2005, 2006, 2007); D. Dąbrowskiego i J. Bergiera (2006). G.A. Oliva (2006) i M. Atherton (2007) przedstawiając dostęp osób niesłyszących do rekreacji w miejscach publicznych, odwołali się do teorii rekreacji jako osobistego przeżycia „przyływu”, „uczucia przyływu” (*flow*, *flow feeling*) dobrego samopoczucia. Satysfakcja ta w sposób oczywisty wpływa na jakość życia. W przypadku osób niesłyszących decyduje o niej możliwość wyboru różnorodnych form wypoczynku, jak również wzajemna akceptacja w kontekście współpracy między słyszącą i niesłyszącą grupą rekreantów. Ponadto istotne jest

¹⁶ Wyniki badań ankietowych przeprowadzonych wśród 42 osób wieku od 15 do 55 lat – w Gimnazjum i Liceum w Specjalnym Ośrodku Szkolno-Wychowawczym dla Dzieci Niesłyszących w Rydzynie (marzec 2004) oraz przez A. Wilczyńską wśród osób zrzeszonych w Polskim Związku Głuchych w Zielonej Górze (luty–marzec 2004); por. A. Zajadacz, 2005.

zrozumienie uwarunkowań zachowań osób niesłyszących ze strony organizatorów wypoczynku. Jednakże włączanie osób niesłyszących do rekreacji w miejscach publicznych (np. w parkach, kąpieliskach) powinno odbywać się w sposób naturalny, przy zachęcaniu tych osób do zgłaszania swoich potrzeb, oczekiwań, na przykład sygnalizowania, kiedy i gdzie jest potrzebny tłumacz języka migowego.

W opracowaniu A. Zajadacz i K. Piotrowskiego (2007) przedstawiono zróżnicowanie form wypoczynku podejmowanych przez osoby niesłyszące zarówno na co dzień, jak również podczas weekendów, świąt oraz urlopów i wakacji.

Rolę sportu w życiu osób niesłyszących przedstawili J. Eickman (2006) i A.N. Euzouwa (2006). Natomiast w pracy *Access to the countryside by deaf visitors* (2006) sformułowano wnioski istotne dla managerów z branży turystycznej¹⁷.

Aktualny stan dostosowania oferty spędzania czasu wolnego do potrzeb tego segmentu klientów, jakimi są osoby niesłyszące, obrazują wybrane wyniki badań przeprowadzonych w Polsce¹⁸.

Badania na temat „**Gość niepełnosprawny w muzeum**” (D. Porczyński 2009) zostały przeprowadzone za pośrednictwem poczty elektronicznej od listopada 2008 do stycznia 2009 r. Ich celem było określenie: (1) stanu dostosowania muzeów do potrzeb osób niepełnosprawnych, (2) podejmowanych działań adresowanych do tej grupy odbiorców, (3) planów, które mają być realizowane w tym zakresie. Badania miały pomóc także w opracowaniu programów szkoleń dla pracowników muzeów. Na ankietę odpowiedziało 40 instytucji spośród 740 muzeów, placówek i oddziałów, do których została wysłana. Zagadnienia dotyczyły usprawnień dla osób: niesłyszących, niewidomych i słabo widzących, z niepełnosprawnością motoryczną i umysłową. Niewielka liczba zwrotów formularzy może świadczyć o braku zainteresowania badaniami lub o nieskuteczności metody gromadzenia danych (być może ankietą pocztową, telefoniczną bądź przeprowadzania osobiście przez ankietera przyniosłaby lepsze rezultaty).

Z badań wynika, iż o przeszkolenie pracowników w zakresie umiejętności porozumiewania się z osobami niesłyszącymi zadbały cztery instytucje. Pozostałe 36 nie podjęły się takiego przeszkolenia (stanowi to 90% respondentów). Rozpatrując wydawnictwa (ulotki, foldery, katalogi), przykładanie wagi do formułowania ich w języku zrozumiałym dla osób z dysfunkcją słuchu (co może być skutecznym środkiem wspomagającym komunikowanie się) zadeklarowało 10 placówek (czyli 25% ogółu badanych). Dziewięć placówek (ponad 20%) deklaruje także dostosowanie stron www do percepcji osób niesłyszących. Udogodnienia te polegają na formułowaniu tekstów w sposób zrozumiały dla użytkowni-

¹⁷ Patrz podrozdz. 6.2.

¹⁸ D. Porczyński, *Gość niepełnosprawny w muzeum – raport z badań*. Materiały szkoleniowe „Gość niepełnosprawny w muzeum”, Muzeum Regionalne w Stalowej Woli, 2009, s. 12-31 oraz wyniki inwentaryzacji w ramach projektu „turystyka dla wszystkich”, ZG PTTK, maj–wrzesień 2008.

ków PJM oraz zamieszczeniu nagrań wideo z tłumaczem PJM. Na pytanie: Czy poza oprowadzaniem po ekspozycji/ach są realizowane zajęcia/przedsięwzięcia dostosowane do potrzeb osób z dysfunkcją słuchu?, twierdząco odpowiedziano w 11 spośród badanych muzeów. Stanowi to ponad jedną czwartą wszystkich odpowiedzi. Pozostałe 29 instytucji nie potwierdziło faktu prowadzenia takich zajęć. Druga część pytania dotyczyła tematu oraz charakteru zajęć. I tak, Muzeum Okręgowe w Bydgoszczy prowadzi zajęcia „Terapia sztuką”, Muzeum Regionalne w Stalowej Woli między innymi zorganizowało w 2008 r. „Festiwal N”, w którym wzięli udział artyści z różnymi dysfunkcjami, nie tylko niesłyszący. Muzeum Etnograficzne w Toruniu co roku organizuje „Przegląd tańców i piosenek ludowych”, w których uczestniczą dzieci z przedszkola integracyjnego, oraz zajęcia na wystawach. W przypadku Muzeum Auschwitz-Birkenau pojawiła się koncepcja wykorzystania słuchawek udostępnianych zwiedzającym w celu poprawienia jakości odbioru dla osób niedosłyszących przez wzmocnienie głośności. Muzeum Przyrodnicze Tatrzańskiego Parku Narodowego prowadzi „zajęcia terenowe z wykorzystaniem pacynek – małe formy teatralne”.

Ogólnopolski projekt „**turystyka dla wszystkich**”¹⁹, koordynowany przez Zarząd Główny Polskiego Towarzystwa Turystyczno-Krajoznawczego w roku 2008, miał na celu wykazanie dostępności atrakcji turystycznych i zagospodarowania turystycznego dla osób o różnych rodzajach niepełnosprawności. Wyniki inwentaryzacji przedstawiono na stronie www adresowanej do niepełnosprawnych turystów. Jest to pierwszy w Polsce portal internetowy zawierający sprawdzone przez wolontariuszy dane pomocne w organizacji wyjazdów turystom o specjalnych potrzebach. Na terenie Wielkopolski dzięki zaangażowaniu wielu wolontariuszy, instytucji oraz samych gestorów obiektów turystycznych, opierając się na standardowym formularzu, przeprowadzono inwentaryzację 370 obiektów oraz 15 szlaków turystycznych. Dane zgromadzone w ramach tych prac w Wielkopolsce wykazały bardzo mały stopień przystosowania obiektów na potrzeby osób niesłyszących. Na pytanie: Czy obsługa miga?, twierdząco odpowiedziano zaledwie w ośmiu obiektach (A. Kołodziejczak, A. Zajadacz 2008).

Praktyczne wskazówki dotyczące sposobów udostępniania, w większym niż do tej pory zakresie, oferty turystycznej, kulturalnej i rekreacyjnej osobom niesłyszącym przedstawiono w podrozdziale 6.2. Propozycje te opracowano na podstawie wniosków wysnutych z analizy literatury, stosowanych w praktyce rozwiązań, jak i badań własnych autorki.

¹⁹ <http://www.turystykadlawszystkich.pl/>

5. Czas wolny, turystyka i rekreacja osób niesłyszących – wyniki badań własnych

5.1. Cel, zakres i metody badań

Celem głównym badań, prowadzonych w latach 2004–2010, było rozpoznanie sposobów spędzania czasu wolnego, jak również nastawienia do integracji społecznej w tym czasie wśród osób niesłyszących w Polsce. Cele szczegółowe obejmowały identyfikację:

- 1) w dniu powszednim:
 - wymiaru i sposobu spędzania czasu wolnego,
 - czynników utrudniających wypoczynek;
- 2) podczas weekendów i świąt:
 - natężenia, kierunków, częstotliwości, sposobu organizacji wyjazdów turystycznych,
 - sposobu wypoczynku zarówno w miejscu zamieszkania, jak i poza nim,
 - upodobań w zakresie spędzania wolnego czasu,
 - czynników ograniczających wyjazdy turystyczne;
- 3) podczas urlopów, wakacji:
 - natężenia, kierunków, częstotliwości, sezonowości i sposobu organizacji wyjazdów turystycznych,
 - motywów podróży turystycznych,
 - preferowanych walorów turystycznych (przyrodniczych i kulturowych),
 - sposobu wypoczynku,
 - środków finansowych przeznaczanych na wyjazdy turystyczne,
 - najdalszej podróży turystycznej w życiu,
 - marzeń turystycznych,
 - czynników ograniczających wyjazdy turystyczne,
 - nastawienia do integracji z osobami słyszącymi w czasie wolnym.

Istotnym celem było także zasięgnięcie opinii środowiska osób niesłyszących na temat działań, jakie należałoby podjąć, aby mogli oni podróżować w celach turystycznych zgodnie ze swoimi upodobaniami. Respondentów zachęcano do

dzielenia się uwagami i doświadczeniami dotyczącymi turystyki i wypoczynku, w tym wskazywania dobrych praktyk.

Do **głównych metod pozyskiwania danych** należały: wywiady kwestionariuszowe, wywiady, zogniskowane wywiady grupowe (grupy fokusowe) oraz obserwacje uczestniczące.

Wywiady kwestionariuszowe przeprowadzono przy rekomendacji Zarządu Głównego Polskiego Związku Głuchych, w większości oddziałów tego Związku, od marca do września 2007 r. W badaniach uczestniczyło 191 osób z uszkodzonym słuchem.

Pytania w kwestionariuszu były weryfikowane przez osobę niesłyszącą kulturowo. Kwestionariusze rozesłano pocztą z prośbą, aby wywiady były przeprowadzane z udziałem tłumacza języka migowego. Formularz zawierał zarówno pytania otwarte, jak i zamknięte, także z podaną kafeterią (wzór kwestionariusza – *Aneks*, zał. 1). Ponieważ dążono do uchwycenia raczej tendencji związanych ze sposobem spędzania czasu wolnego niż identyfikacji zachowań w ściśle sprecyzowanym okresie (np. w ciągu ostatniego roku poprzedzającego badania), pytania miały charakter ogólny, odnosiły się do sytuacji typowych (występujących zazwyczaj).

Dobór próby miał charakter losowy. Ze względu na brak danych statystycznych dotyczących populacji osób niesłyszących w Polsce można opierać się jedynie na szacunkach, według których liczebność tej populacji wynosi około 45–50 tys. (B. Szczepankowski 1999). Przyjmując górną wartość (50 tys.) liczebności badanej populacji, próba 191 osób stanowi 0,383% jej wielkości. Dla porównania, analizy prowadzone przez Centrum Badania Opinii Społecznej²⁰ na próbie około 1000 dorosłych Polaków w przypadku liczebności populacji generalnej wynoszącej 38 135 tys. osób (stan na 31 grudnia 2008 r., *Rocznik demograficzny 2009*, GUS) obejmują 0,0026% ogółu społeczeństwa. Brak informacji na temat cech populacji osób niesłyszących w Polsce uniemożliwił dobór warstwowy próby. W toku badań przyjęto założenie, iż wywiady będą prowadzone we wszystkich województwach, we wszystkich oddziałach PZG i będą obejmowały możliwie maksymalnie dużą grupę respondentów. Charakterystykę objętej badaniami próby (191 respondentów) przedstawiono w podrozdziale 5.2.

Wywiady indywidualne oraz grupowe przeprowadzono z osobami niesłyszącymi w Poznaniu, Lesznie i Rydzynie w latach 2004–2010. Wzięły w nich udział 23 osoby w wieku od 25 do 68 lat. Cennym źródłem informacji były obserwacje podczas wycieczek o charakterze krajoznawczym oraz codzienne doświadczenia autorki zdobywane w życiu z osobami z głuchotą prelingwalną.

W latach 2008–2010 badania prowadzono w ramach projektu badawczego „Turystyka osób niesłyszących i możliwości jej aktywizacji poprzez wykorzysta-

²⁰ http://www.cbos.pl/PL/oferta/met_real.php

nie multimedialnego systemu informacji turystycznej SIT”, finansowanego przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego ze środków na naukę.

Wyniki wywiadów kwestionariuszowych zostały poddane analizie statystycznej, natomiast wyniki wywiadów i obserwacji wykorzystano do interpretacji bazy danych kwestionariuszowych i wyciągnięcia wniosków końcowych. Zgromadzone dane były podstawą do opracowania dwóch multimedialnych programów – SITex i SITur – wspomagających system informacji turystycznej adresowany do niesłyszących turystów (patrz podrozdz. 6.2.3).

Wśród **metod analiz statystycznych zastosowano**: zestawiania procentowe, poziom istotności, analizę skupień i analizę regresji oraz wykres typu ramka – wąsy. Obliczenia wykonano przy użyciu programu STATISTICA²¹.

1. Poziom istotności (poziom- p)

Statystyczną istotnością wyniku nazywamy miarę stopnia, do jakiego jest on prawdziwy (w sensie jego reprezentatywności dla całej badanej populacji). Wartość poziomu- p stanowi malejący wskaźnik wiarygodności rezultatu. Im wyższy poziom- p , tym mniej możemy być pewni, że relacja obserwowana w próbie jest wiarygodnym wskaźnikiem relacji pomiędzy mierzonymi wielkościami w całej interesującej nas populacji. Poziom- p odpowiada prawdopodobieństwu popełnienia błędu polegającego na tym, że przyjmujemy uzyskany rezultat jako prawdziwy, tj. reprezentatywny dla populacji. Na przykład poziom- p równy 0,05 (tzn. 1/20) oznacza, że istnieje 5-procentowa szansa, iż odkryta w próbie relacja jest dziełem przypadku. Inaczej mówiąc, zakładając, że w populacji relacja taka nie zachodzi, a my będziemy powtarzać doświadczenie jedno po drugim w długim ciągu, możemy oczekiwać, iż w przybliżeniu w co dwudziestym eksperymencie zmierzona relacja będzie równie silna lub mocniejsza niż ta, która została zmierzona aktualnie. Należy zauważyć, że czymś innym jest stwierdzenie, że możemy oczekiwać 5% lub 95% powtarzalności wyników w sytuacji, gdy występuje zależność między zmiennymi. Jeśli istnieje relacja między zmiennymi w populacji, to prawdopodobieństwo powtarzalności wyników i prawdziwości znalezionej zależności jest związane z mocą statystyczną testu. W wielu dziedzinach badań poziom istotności równy 0,05 jest przyjmowany jako graniczna wartość akceptowalnego poziomu błędu.

Decyzja o tym, jaki poziom istotności skłonni jesteśmy uznać za rzeczywiste istotny, jest zawsze podejmowana w sposób arbitralny. W wielu dziedzinach badań jako typową wartość graniczną poziomu istotności przyjmuje się $p \leq 0,05$. Poniżej tej wartości rezultat oceniany jest jako statystycznie istotny. Pamiętaj jednak należy, że wartość ta niesie dość dużą możliwość popełnienia błędu (5%). Wyniki istotne na poziomie $p = 0,01$ powszechnie uważa się za statystycznie

²¹ PL v. 8.0., Licencja: UAM. Numer seryjny: AXAP7118529427ARJ.

istotne, natomiast wyniki istotne na poziomie $p \leq 0,005$ lub $p \leq 0,001$ nazywane bywają wysoce istotnymi.

2. Analiza skupień

Do grupowania zmiennych (cech) użyte zostały algorytmy analizy skupień. Analiza skupień jest narzędziem analizy danych służącym do grupowania obiektów (w naszym przypadku są to zmienne) w niepuste, rozłączne i możliwie „jednorodnie” grupy – skupienia. Obiekty należące do danego skupienia powinny być „podobne” od siebie (używa się w tym celu różnych miar podobieństwa, a w zasadzie niepodobieństwa obiektów), a obiekty należące do różnych skupień powinny być z kolei możliwie mocno „niepodobne” do siebie. Głównym celem tej analizy jest wykrycie z zbiorze danych tzw. naturalnych skupień, czyli skupień, które można w sensowny sposób interpretować.

W opracowaniu zastosowano metodę hierarchiczną polegającą na stopniowym łączeniu powstałych na wcześniejszym etapie analizy mniejszych skupień. Podstawowymi elementami tej metody są miary odległości (niepodobieństwa) obiektów oraz techniki wiązania skupień.

Jako miary odległości obiektów przyjęto niezgodność procentową określoną poprzez odsetek różniących się wartości zmiennych oraz $1 - r$, gdzie r oznacza współczynnik korelacji Pearsona pomiędzy zmiennymi. Jako metody wiązania skupień wybrano metodę średnich połączeń oraz metodę Warda. W pierwszej z metod odległość między dwoma skupieniami oblicza się za pomocą średniej arytmetycznej wyznaczonej ze wszystkich odległości obiektów należących do dwóch różnych skupień. W metodzie Warda do oszacowania odległości pomiędzy skupieniami wykorzystuje się podejście analizy wariancji.

Na każdym etapie spośród wszystkich możliwych do łączenia par skupień wybiera się te, które w rezultacie łączenia dają skupienie o minimalnym zróżnicowaniu.

Przebieg algorytmu aglomeracyjnego jest następujący:

1. W pierwszym kroku każdy z obiektów tworzy oddzielne skupienie.
2. Łączymy (wiążemy z sobą) dwa najbardziej podobne do siebie skupienia – w sensie wybranej miary niepodobieństwa skupień – zmniejszając w ten sposób liczbę skupień o jeden.
3. Powtarzamy krok drugi do momentu połączenia wszystkich obiektów w jedno skupienie.

Graficzną ilustracją przebiegu aglomeracji jest wykres zwany dendrogramem. Jest to (binarne) drzewo, którego węzły reprezentują skupienia, a liście pojedyncze obiekty. Liście umieszczone są na poziomie zerowym, pozostałe węzły drzewa znajdują się na wysokości odpowiadającej mierze niepodobieństwa pomiędzy skupieniami reprezentowanymi przez węzły potomki.

3. Analiza regresji

Do badania wpływu zmiennych niezależnych (zmiennych z metryczki) na inną zmienną użyte zostały algorytmy analizy regresji. Ponieważ w przeprowadzonej analizie zmienna zależna miała charakter dychotomiczny (ewentualnie przyjmowała kilka uporządkowanych wartości), zastosowanie klasycznego modelu regresji liniowej było niemożliwe. W analizie przyjęto uogólniony model regresji liniowej z logistyczną funkcją wiążącą.

Jeżeli przez Y oznaczymy dychotomiczną zmienną zależną, a przez p prawdopodobieństwo, że przyjmie ona wartość jeden („sukces”), to model regresji logistycznej ma następującą postać:

$$P(Y = 1) = p = \frac{\exp(a_0 + a_1X_1 + \dots + a_mX_m)}{1 + \exp(a_0 + a_1X_1 + \dots + a_mX_m)},$$

$$\text{logit} = \ln\left(\frac{p}{1-p}\right) = \exp(a_0 + a_1X_1 + \dots + a_mX_m).$$

Widać, że w modelu logistycznym występuje zależność liniowa pomiędzy poszczególnymi zmiennymi niezależnymi a logarytmem naturalnym ilorazu prawdopodobieństwa sukcesu i prawdopodobieństwa porażki. Przekształcenie powyższe nazywamy przekształceniem logitowym lub krótko logitem. Stosując model regresji logistycznej, możemy badać wpływ zmiany poszczególnych zmiennych niezależnych na szanse sukcesu. Wartość parametru stojącego przy wybranej zmiennej niezależnej pokazuje wpływ jednostkowej zmiany na logarytm naturalny szansy, natomiast eksponenta z wartości tego parametru pokazuje wpływ jednostkowej zmiany zmiennej niezależnej na szanse sukcesu.

Wartość eksponenty dla parametru przy określonej zmiennej niezależnej nazywana jest ilorazem szans, gdyż **mówi ona, ile razy rośnie szansa sukcesu przy wzroście wartości tej zmiennej niezależnej o jednostkę**. W modelu logistycznym nie interpretuje się więc wartości oszacowań parametrów przy poszczególnych zmiennych niezależnych, a jedynie ich eksponenty. Są one jednak powiązane – dodatni (ujemny) znak parametru da w rezultacie iloraz szans większy (mniejszy) od jedności. Można więc interpretować znaki oszacowanych współczynników jako kierunek wpływu zmiennej niezależnej na prawdopodobieństwo osiągnięcia sukcesu.

W niektórych sytuacjach analizowana zmienna zależna przyjmuje więcej niż dwie wartości. Wartościom tym można nadać określony porządek, to znaczy można określić, która z każdej pary wartości jest niższa lub wyższa. W sytuacji takiej stosowany będzie porządkowy model regresji logistycznej.

Jeśli porządkowa zmienna zależna przyjmuje k wartości, a przez p_1, \dots, p_k oznaczymy ich prawdopodobieństwa, to skumulowane logity opisane są w następujący sposób:

$$\ln\left(\frac{p_2 + \dots + p_k}{p_1}\right), \ln\left(\frac{p_3 + \dots + p_k}{p_1 + p_2}\right), \dots, \ln\left(\frac{p_k}{p_1 + \dots + p_{k-1}}\right)$$

W modelu tym szacujemy prawdopodobieństwa (szanse), że dla każdej obserwacji zmienna zależna przyjmie co najmniej określoną wartość. Ilorazy szans będą w tym modelu interpretowane jako wpływ zmiennej niezależnej na prawdopodobieństwo przyjęcia raczej wyższej niż niższej wartości zmiennej zależnej.

4. Wykres ramka-wąsy

Wykres ten służy do graficznego przedstawienia miar położenia, rozproszenia oraz asymetrii. Składa się z ramki wyznaczającej pozycję dolnego i górnego kwartyła oraz dwóch wąsów reprezentujących wartość najmniejszą i największą. Wewnątrz ramki małym kwadratem zaznaczamy położenie mediany.

Zróznicowanie wartości zmiennej oceniamy, porównując długości czterech kolejnych odcinków (minimum – dolny kwartył, dolny kwartył – mediana, mediana – górny kwartył, górny kwartył – maksimum) określających 25% jednostek badanych. Asymetrie w całym rozkładzie oceniamy, porównując długości wąsów. Jeżeli górny wąs jest dłuższy od wąsa dolnego, to rozkład zmiennej charakteryzuje się asymetrią prawostronną. Jeśli dolny wąs jest dłuższy od górnego, mamy asymetrię lewostronną.

Wyniki analiz statystycznych (poziomu istotności i ilorazu szans) ze względu na dużą liczebność tabel i wykresów **zamieszczono w Aneksie** (zał. 2). Zastosowano dla nich oddzielną numerację zaznaczoną w tekście skrótem „zał. 2 –”. W przypadku niektórych zmiennych, ze względu na incydentalną liczbę wskazań przez respondentów, analiza statystyczna odpowiedzi była niemożliwa. Adnotacja o tych zmiennych także została uwzględniona w *Aneksie*.

Analizując zachowania oraz czynności podejmowane przez respondentów w czasie wolnym, stosowano zamiennie dwa określenia: „sposoby” lub „formy” wypoczynku, rekreacji czy spędzania czasu wolnego, uznając je za synonimy.

5.2. Charakterystyka społeczno-demograficzna badanej grupy

Wśród respondentów ($n = 191$) dominowały osoby niesłyszące od urodzenia (tab. 6). Znaczną grupę stanowiły także osoby, u których doszło do uszkodzenia

słuchu w dzieciństwie. Dla większości podstawowym sposobem porozumiewania się na co dzień jest język migowy oraz czytanie z ruchu ust. Co trzecia osoba posługuje się mową ustną, a co piąta korzysta z Systemu Językowo-Migowego.

Pod względem liczebności wśród ankietowanych nieznacznie dominowały kobiety. Większość respondentów to mieszkańcy miast²² w wieku produkcyjnym, o miesięcznych dochodach na jednego członka rodziny nieprzekraczających 1000 zł. Charakterystyczny jest duży udział osób z wykształceniem zawodowym, niepracujących i korzystających ze świadczeń społecznych. Pomimo tego stanu blisko co trzeci z ankietowanych ocenił swoją sytuację materialną jako dobrą, natomiast zaledwie co dziesiąty jako złą.

Przeprowadzając analizę aktywności zawodowej badanej grupy (por.: A. Zajądacz, A. Marciniak 2009), z uwzględnieniem: miejsca zamieszkania, poziomu wykształcenia, dochodów oraz wieku, wykazano, iż:

- aktywność zawodowa mieszkańców miast, zwłaszcza dużych, była znacznie większa niż mieszkańców wsi,
- występuje wprost proporcjonalna zależność między wykształceniem a stopniem aktywności zawodowej; ponadto, respondenci z wykształceniem zawodowym i średnim mieszkający w miastach byli aktywniejsi zawodowo niż mieszkańcy wsi o analogicznym poziomie wykształcenia,
- największą aktywność zawodową wykazują osoby w wieku od 25 do 44 lat, tak w miastach, jak i na wsiach.

Ponadto, z zestawienia wielkości średniego miesięcznego dochodu przypadającego na jednego członka rodziny z aktywnością zawodową wynika, że bez względu na wielkość zamieszkiwanej jednostki osadniczej (miasta, wsi) osoby, których średni dochód kształtował się na poziomie poniżej 500 zł, zazwyczaj nie pracują. Wyższa aktywność zawodowa przekładająca się na wyższy dochód widoczna była w przypadku osób zarabiających powyżej 500 zł w miastach oraz na wsiach.

Większość respondentów żyje w związkach małżeńskich, natomiast co trzecia osoba była stanu wolnego. Dominująca grupa nie wskazała wśród członków rodziny dzieci. Natomiast najczęstszy model rodziny z dziećmi to dwie osoby dorosłe i jedno lub dwoje dzieci. W większości członkowie najbliższej rodziny ankietowanych słyszą. Swoją stan zdrowia badane osoby oceniały zazwyczaj jako przeciętny lub dobry. Poziom niedosłuchu oceniany subiektywnie²³ przez respondentów w przypadku prawie połowy był znaczny oraz głęboki i także u prawie połowy umiarkowany.

²² Fakt ten niewątpliwie ma związek z miejscem przeprowadzania wywiadów w oddziałach PZG, zlokalizowanych właśnie w miastach, podczas spotkań, w których uczestniczą mieszkańcy najbliższych okolic.

²³ Respondenci sami określali poziom niedosłuchu, dane te nie były weryfikowane z wynikami badań przeprowadzonych za pomocą audiogramu.

Tabela 6. Charakterystyka badanej grupy

	Cechy [% wskazań]	Brak wskazań [%]
Płeć	kobiety: 53; mężczyźni: 47	0
Wiek	15–25 lat: 9; 25–44 lat: 40; 45–64 lat: 40; 65 i więcej lat: 11	0
Wykształcenie	podstawowe: 6; zawodowe: 50; średnie: 29; licencjackie: 2; wyższe: 8	5
Miejsce zamieszkania	miasto: do 20 tys. mieszk.: 3; 20–100 tys.: 7; 101–500 tys.: 41; powyżej 500 tys.: 26; wieś: 7	16
Stan cywilny	kawaler/panna: 30; żonaty/mężatka: 54; rozwiedziony/rozwiedziona: 5; wdowiec/wdowa: 9	2
Miesięczny dochód na jednego członka rodziny	< 500 zł: 21; 500–1000 zł: 49; 1001–1500 zł: 21; > 1500 zł: 4	5
Aktywność zawodowa	tak: 51; nie: 46	3
Pomoc finansowa	świadczenia społeczne: 43; pomoc rodziny: 19	38
Ocena własnej sytuacji materialnej	dobra: 32; przeciętna: 54; zła: 9	5
Liczba członków rodziny	osoby dorosłe: 1 os.: 18; 2 os.: 38; 3 os.: 11; 4 os.: 7; 5 os.: 3; 6 os.: 1; 7 os.: 1; dzieci: 1 dziecko: 17; 2 dzieci: 14; 3 dzieci: 2; 4 dzieci: 1	dorośli: 21 dzieci: 66
Ocena własnego stanu zdrowia	dobry: 36; przeciętny: 56; zły: 5	3
Sposób porozumiewania się na co dzień	język migowy: 78; czytanie z ruchu ust: 40; mowa ustna: 34; system językowo-migowy: 19; pismo: 2; fonogesty: 1	2
Okres uszkodzenia słuchu	nie słyszę od urodzenia: 57; dzieciństwo: 1–3 lata: 19; 4–7 lat: 11; 8–11 lat: 2; 12–16 lat: 3; wiek dorosły: 4	4
Przyczyna uszkodzenia słuchu	czynniki dziedziczne: 22; uboczne działanie leków: 18; wypadek: 7; choroba: 30; nie wiem: 4; inne: 3	16
Deklarowany stopień uszkodzenia słuchu	umiarkowany: 45; znaczny: 21; głęboki: 26	8
Otoczenie rodziny	Czy członkowie najbliższej rodziny słyszą? – tak: 77; nie: 18	5

Źródło: Wyniki wywiadów kwestionariuszowych ($n = 191$).

Osoby, które wzięły udział w badaniach, reprezentowały 14 województw (tab. 7). Rozkład przestrzenny badanej próby był w miarę równomierny. Najmniej respondentów (3%) pochodziło z województwa warmińsko-mazurskiego i lubuskiego, najwięcej ze: świętokrzyskiego (9%) i śląskiego, łódzkiego oraz zachodniopomorskiego (po 8%).

Tabela 7. Pochodzenie respondentów według województw

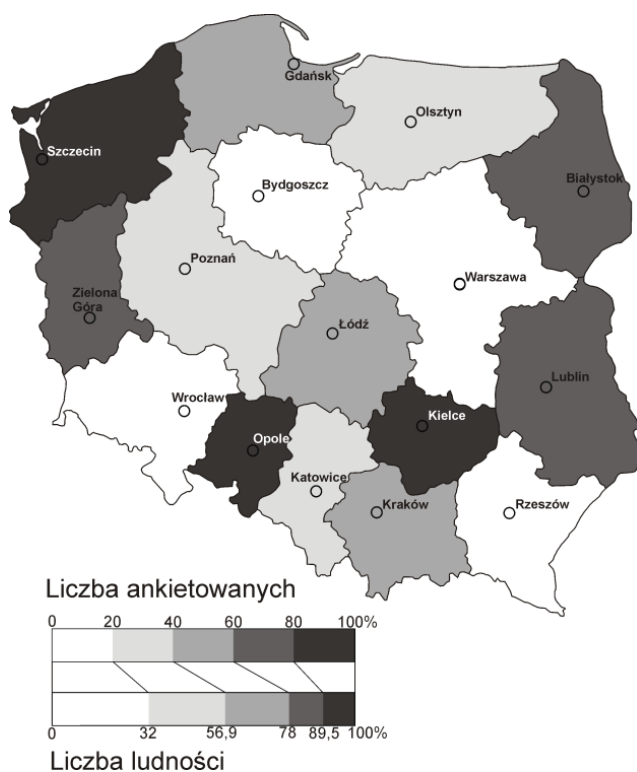
Województwo	Udział w ogólnej liczbie respondentów [%]
dolnośląskie	4
lubelskie	7
lubuskie	3
łódzkie	8
małopolskie	7
mazowieckie	7
opolskie	5
podlaskie	5
pomorskie	5
śląskie	8
świętokrzyskie	9
warmińsko-mazurskie	2
wielkopolskie	6
zachodniopomorskie	8
brak danych	16

Źródło: Wyniki badań ankietowych ($n = 191$).

Na podstawie wypowiedzi respondentów ustalono miejsce zamieszkania 84% ankietowanych. Formularze z brakiem informacji o miejscu pochodzenia badanej osoby nie były brane pod uwagę przy obliczaniu współczynnika koncentracji Lorenza. Liczba pozyskanych ankiet z poszczególnych województw wahała się od 5 do 16. W przypadku województw kujawsko-pomorskiego i podkarpackiego nie odnotowano zwrotu formularzy. Na podstawie danych zawartych w ankiecie wyliczono współczynnik koncentracji Lorenza²⁴, dotyczący stosunku liczby an-

²⁴ Współczynnik ten zawiera się w przedziale $[0; 1]$ 0 – brak koncentracji, 1 – całkowita koncentracja.

kietowanych do liczby ludności w województwach. Dowodzi on istotnej koncentracji respondentów ($K = 0,35$). Największa koncentracja wystąpiła w przypadku województw opolskiego, świętokrzyskiego i zachodniopomorskiego, z których rekrutowało się 20% ankietowanych, a które to województwa zamieszkuje 10,5% populacji Polski. Nieco mniejsza (kolejne 20% ankietowanych) koncentracja nastąpiła w przypadku województw lubelskiego, lubuskiego i podlaskiego, w których zamieszkuje łącznie 11,5% ludności kraju. Mniejszą koncentracją odznaczały się województwa małopolskie, pomorskie i łódzkie, które zamieszkuje także 20% ankietowanych i porównywalny odsetek ludności Polski (21,1%). Z pozostałych województw, zamieszkałych przez 56,9% ludności, pochodziło 40% respondentów (ryc. 6).

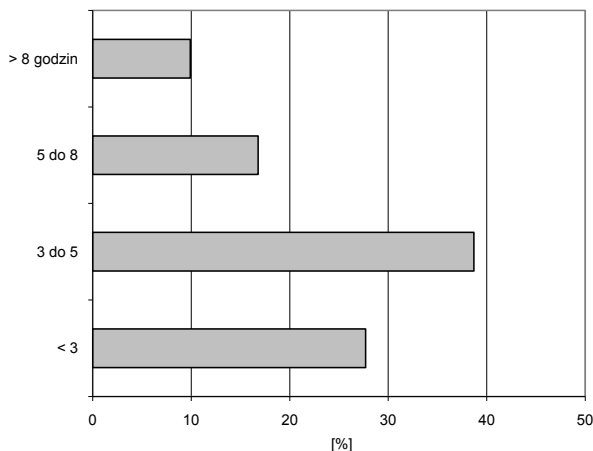

Ryc. 6. Liczba ankietowanych w stosunku do liczby ludności województwa według wskaźnika koncentracji Lorenza

Źródło: Wyniki wywiadów kwestionariuszowych ($n = 191$).

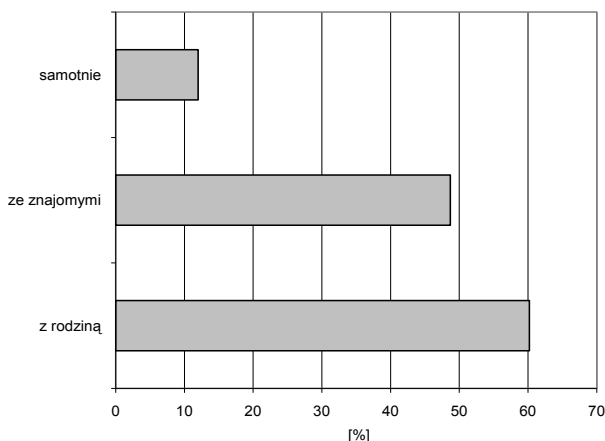
5.3. Czas wolny i sposoby jego spędzania w dniu powszednim

Budżet czasu wolnego w dzień powszedni wynosił najczęściej od 3 do 5 godz. (38% wskazań). Część respondentów (27%) miała go mniej i określiła jego zakres w granicach do 3 godz. Natomiast 16% spośród badanych dysponuje jego większym zakresem – od 5 do 8 godz. dziennie, a co dziesiąta z ankietowanych osób czasem przekraczającym 8 godz. w dni powszednie (ryc. 7). Istotny wpływ

Ryc. 7. Wymiar czasu wolnego na co dzień

Źródło: Wyniki wywiadów kwestionariuszowych.

Ryc. 8. Odpowiedź na pytanie: Z kim spędza Pan(i) wolny czas na co dzień?

Źródło: Wyniki wywiadów kwestionariuszowych.

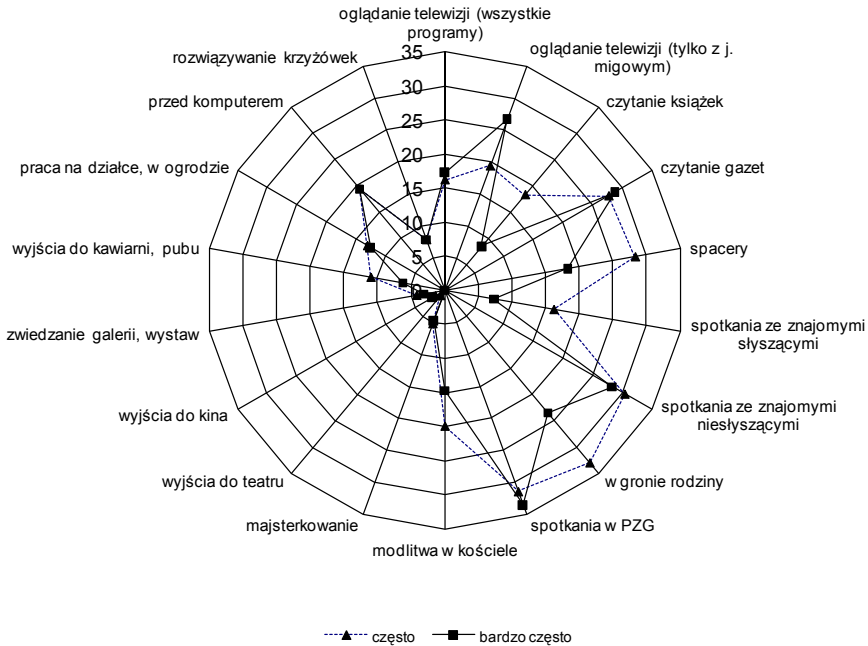
na wymiar czasu wolnego mają takie cechy, jak: wiek, sytuacja materialna, sposób porozumiewania się oraz stopień uszkodzenia słuchu (tab. 8). Ze wzrostem tych cech (w przypadku sposobu porozumiewania się – większego udziału alternatywnych w stosunku do języka migowego sposobów porozumiewania się) wymiar czasu wolnego na co dzień zwiększa się (zał. 2 – tab. 1, 2, ryc. 1). Czas wolny respondenci najczęściej spędzają z rodziną lub znajomymi, natomiast co ósma osoba samotnie (ryc. 8).

Tabela 8. Wymiar czasu wolnego a cechy respondentów

Cecha	Symbol	cw
Płeć	P	
Wiek	W	
Wykształcenie	S	
Czy pracuje?	PR	
Stan cywilny	C	
Sytuacja materialna	SM	
Liczba członków rodziny: dorośli	RDO	
Liczba członków rodziny: dzieci	RDZ	
Dochód	D	
Stan zdrowia	SZ	
Sposób porozumiewania się	SP	
Wiek utraty słuchu	US	
Przyczyna uszkodzenia słuchu	PUS	
Stopień uszkodzenia słuchu	SUS	
Czy rodzina słyszy?	RS	

cw – wymiar czasu wolnego; – istotność statystyczna, poziom $p \leq 0,05$; na podstawie obliczeń: zał. 2 – tab. 1.

Źródło: Wyniki wywiadów kwestionariuszowych.

Ryc. 9. Formy spędzania czasu wolnego podejmowane często i bardzo często przez osoby niesłyszące w dzień powszedni [% wskazań]

Źródło: Wyniki wywiadów kwestionariuszowych.

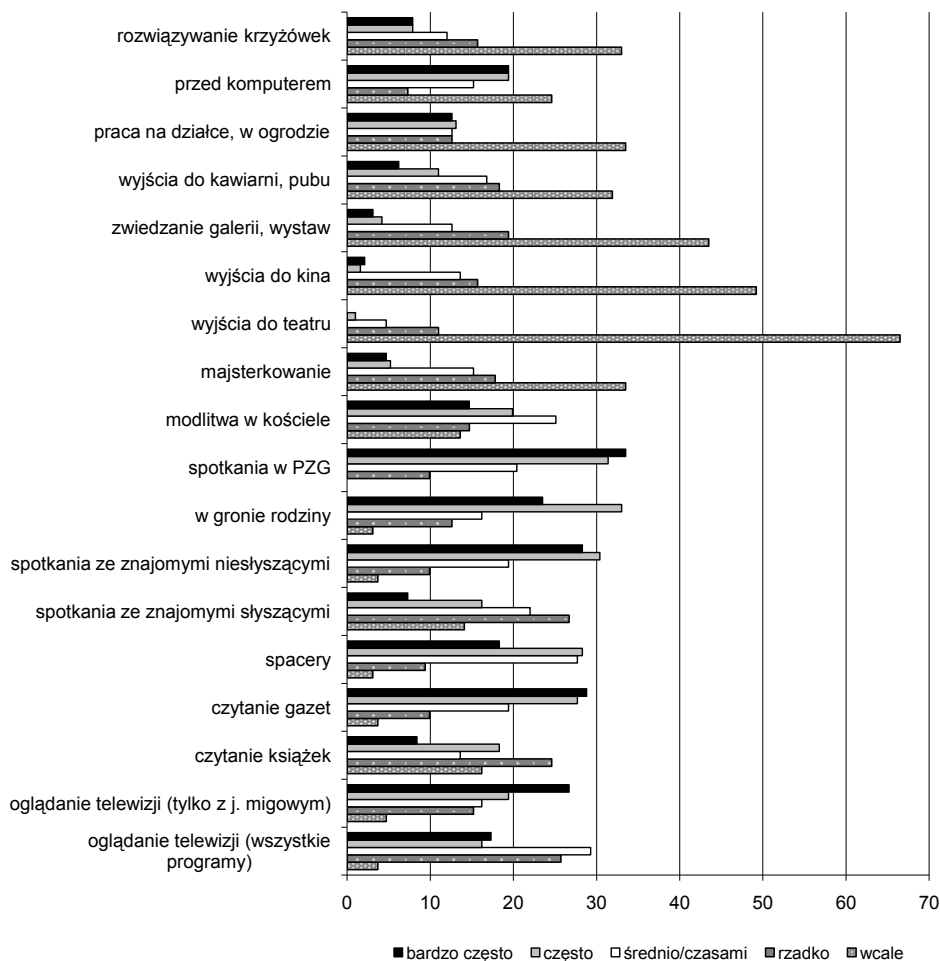
Badane osoby **najchętniej (tj. często i bardzo często)** spędzają wolny czas w Polskim Związku Głuchych (ponad 50% wskazań)²⁵. Do popularnych sposobów wypoczynku należą także: spotkania z niesłyszącymi znajomymi, czytanie gazet, oglądanie telewizji z tłumaczem języka migowego, spędzanie czasu w gronie rodzinnym oraz spacer (ryc. 9).

Do grupy zajęć realizowanych ze **średnią częstotliwością** można zaliczyć: spędzanie czasu przed komputerem, modlitwę w kościele, oglądanie telewizji (wszystkich programów, także z teletekstem) oraz udział w grach i uprawianie sportu (ryc. 10).

Wśród form realizowanych **rzadko** ankietowani najczęściej wskazywali czytanie książek oraz spotkania ze słyszącymi znajomymi (ryc. 11).

Z badań wynika mały udział osób niesłyszących w życiu kulturalnym. Fakt ten jest znamieny, biorąc pod uwagę, iż większość respondentów to mieszkańcy miast. Najwięcej osób podało, iż **nie chodzi** do teatru (66%), kina (49%) oraz galerii (43%). W tej grupie (ryc. 11) znalazły się również takie odpowiedzi, jak maj-

²⁵ Na dominację tych odpowiedzi mogło mieć wpływ miejsce prowadzenia wywiadów kwestionariuszowych w oddziałach PZG.

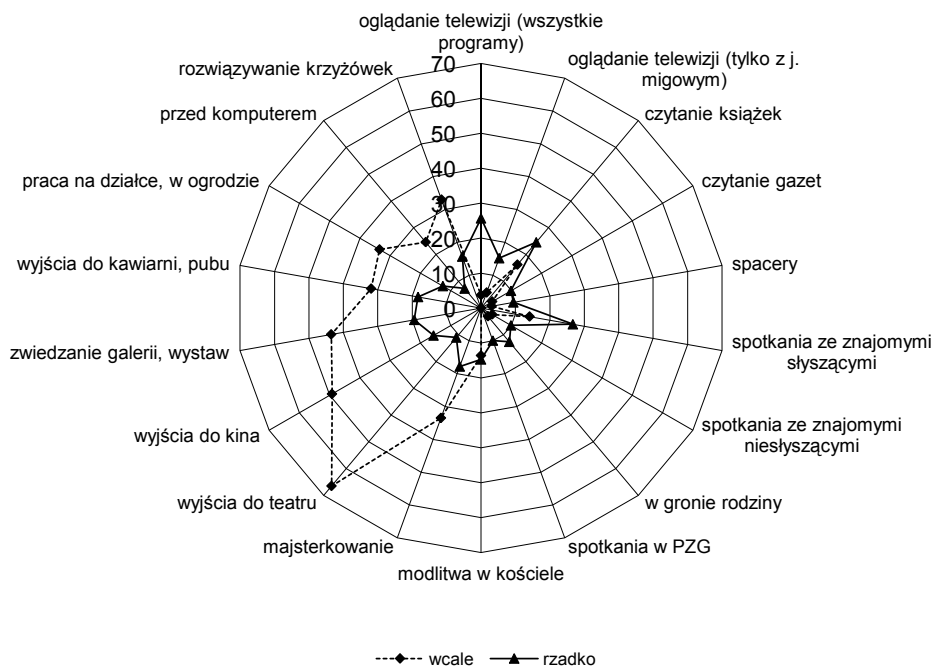
Ryc. 10. Sposoby spędzania czasu wolnego przez osoby niesłyszące w dniu powszednim

Źródło: Wyniki wywiadów kwestionariuszowych.

sterkowanie, rozwiązywanie krzyżówek czy spędzanie czasu w kawiarni (32–34% wskazań). Znaczna część badanych ($\frac{1}{4}$) wskazuje, że nie spędza czasu wolnego przy komputerze, od 14 do 16% ankietowanych w tym czasie nie czyta książek, nie spotyka się ze znajomymi słyszącymi oraz nie chodzi do kościoła.

Pomiar częstości podejmowanych zajęć w skali pięciostopniowej (od 1 – wcale, do 5 – bardzo często) oparty na analizie wartości mediany (ryc. 12) pozwala stwierdzić, iż do:

- 1) **najczęściej** podejmowanych form wypoczynku należą: spotkania w PZG i z niesłyszącymi znajomymi, czytanie gazet oraz przebywanie w gronie rodziny,

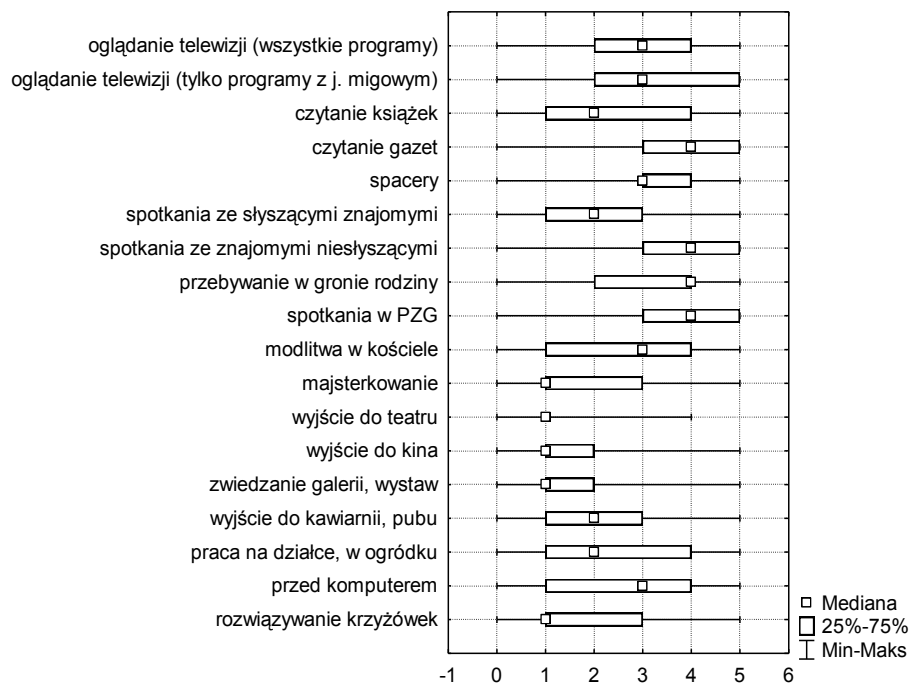
Ryc. 11. Formy rekreacji podejmowane rzadko lub niepodjęmowane przez osoby niesłyszące w dzień powszedni [% wskazań]

Źródło: Wyniki wywiadów kwestionariuszowych.

- 2) **średnio** popularnych można zaliczyć: oglądanie telewizji (z tłumaczem języka migowego, jak i wszystkich programów), spacerowanie, modlitwę w kościele i zajęcia z komputerem,
- 3) **rzadko** realizowanych: czytanie książek, spotkania ze słyszącymi znajomymi, wyjście do kawiarni, pubu, a także prace na działce czy w ogródku,
- 4) **niepodjęmowanych** sposobów spędzania wolnego czasu należą: wyjścia do teatru, kina, zwiedzanie galerii, wystaw, rozwiązywanie krzyżówek oraz majsterkowanie.

Analiza wpływu cech respondentów na sposób spędzania wolnego czasu w dniu powszednim (tab. 9) pozwala stwierdzić, iż do cech, które są najczęściej istotne statystycznie, należy stan zdrowia, następnie wiek i stan cywilny. Cechy związane z rodzajem niepełnosprawności to:

- sposób porozumiewania się, który istotnie wpływa na spotkania ze słyszącymi znajomymi, osoby posługujące się językiem migowym częściej pracują na działce czy w ogródku,

Ryc. 12. Zróżnicowanie i częstotliwość podejmowania form wypoczynku w dniu powszednim

Źródło: Wyniki wywiadów kwestionariuszowych.

- wiek uszkodzenia słuchu jest istotny w przypadku oglądania telewizji, w tym z tłumaczeniem w języku migowym, ma wpływ także na religijność,
- stopień uszkodzenia słuchu także jest istotnym czynnikiem wpływającym na religijność; można zauważyć, że osoby niesłyszące kulturowo są bardziej związane z życiem Kościoła; poziom ubytku słuchu wpływa także na czytanie gazet,
- fakt, że rodzina słyszy, przyczynia się do większej „otwartości” na wiedzę i kulturę: czytanie książek, spotkania ze słyszącymi znajomymi, a także wyjścia do kawiarni, pubu.

Natomiast analiza ilorazu szans (zał. 2 – tab. 3–38, ryc. 2–19) podejmowania określonych zajęć w zestawieniu z cechami respondentów pozwala stwierdzić, iż:

- prawdopodobieństwo oglądania telewizji ze wszystkimi programami jest prawie dwukrotnie większe w przypadku osób niepracujących (w stosunku do pracujących) oraz osób, dla których podstawowym sposobem porozumiewania się na co dzień nie jest język migowy,

Tabela 9. Najczęściej podejmowane formy wypoczynku w dniu powszednim a cechy respondentów

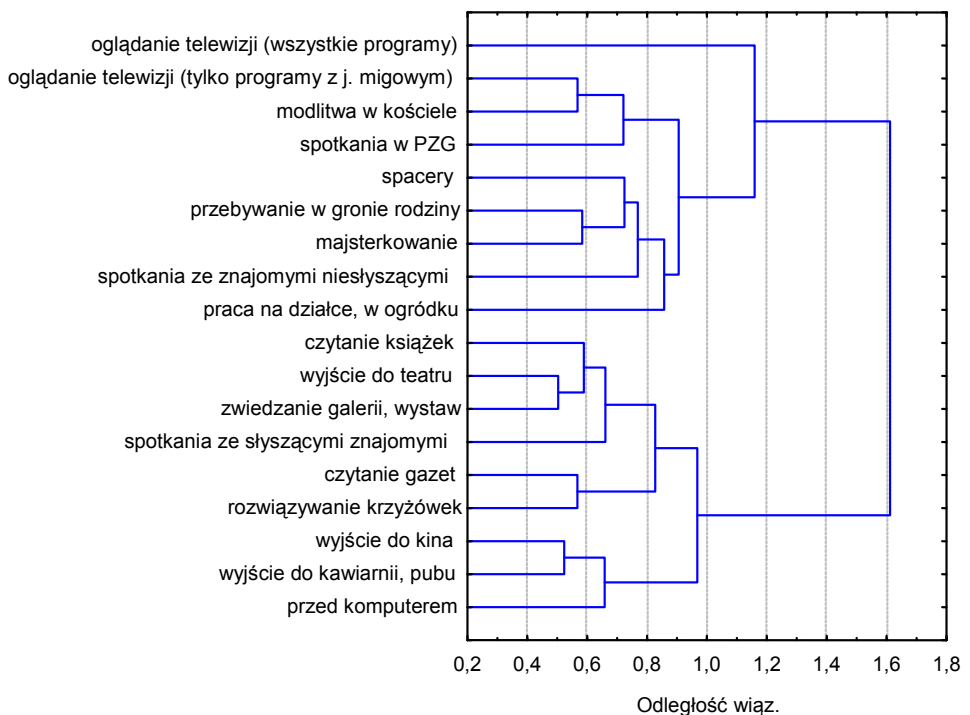
Cecha	Symbol	Oglądanie telewizji (wszystkie programy)	Oglądanie telewizji (tylko programy z j. migowym)	Czytanie książek	Czytanie gazet	Spacery	Spotkania ze słyszącymi znajomymi	Spotkania ze znajomymi niesłyszącymi	Przebywanie w gronie rodziny	Spotkania w PZG	Modlitwa w kościele	Majsterkowanie	Wyjście do teatru	Wyjście do kina	Zwiedzanie galerii, wystaw	Wyjście do kawiarni, pubu	Praca na działce, w ogródku	Przed komputerem	Rozwiązywanie krzyżówek
Płeć	P																		
Wiek	W																		
Wykształcenie	S																		
Czy pracuje?	PR																		
Stan cywilny	C																		
Sytuacja materialna	SM																		
Liczba członków rodziny: dorośli	RDO																		
Liczba członków rodziny: dzieci	RDZ																		
Dochód	D																		
Stan zdrowia	SZ																		
Sposób porozumiewania się	SP																		
Wiek utraty słuchu	US																		
Przyczyna uszkodzenia słuchu	PUS																		
Stopień uszkodzenia słuchu	SUS																		
Czy rodzina słyszy?	RS																		

■ – istotność statystyczna, poziom $p \leq 0,05$; na podstawie obliczeń: zał. 2 – tab. 3–38.

Źródło: Wyniki wywiadów kwestionariuszowych.

- telewizję z tłumaczem języka migowego oglądają bardzo często wszyscy respondenci, ale z pogarszaniem się stanu zdrowia można prognozować, iż liczba odbiorców tego typu programów wzrasta,
- szansa na czytanie książek jest trzykrotnie większa w grupie osób, których rodzina słyszy,
- czytanie gazet to zajęcie bardzo często podejmowane przez wszystkich respondentów, ale jego prawdopodobieństwo jest trzykrotnie większe wśród osób zamężnych/żonatych oraz wśród osób, dla których wada słuchu jest cechą wrodzoną. Także większa szansa na czytanie gazet występuje z pogarszaniem się stanu zdrowia oraz w przypadku respondentów, których rodzina słyszy,
- spacerowanie – prawdopodobieństwo ich podejmowania jest prawie trzykrotnie większe w przypadku osób żyjących w związkach małżeńskich; jest także dwukrotnie większe wśród osób, dla których wada słuchu jest cechą wrodzoną, ponadto szansa na ich podejmowanie wzrasta z pogarszaniem się stanu zdrowia,
- spotkania ze słyszącymi znajomymi – ich prawdopodobieństwo jest ponad trzykrotnie większe w przypadku respondentów, których rodzina słyszy,
- spotkania z niesłyszącymi znajomymi – w tym przypadku można prognozować, iż występują trzykrotnie częściej wśród osób z głuchotą wrodzoną, ich udział wzrasta z pogarszaniem się stanu zdrowia,
- przebywanie w gronie rodziny – to częsty sposób spędzania czasu wolnego, jednak szansa na ten rodzaj wypoczynku jest dwukrotnie większa wśród osób niesłyszących od urodzenia,
- spotkania w PZG – prawdopodobieństwo brania udziału w tego typu spotkaniach jest większe w przypadku osób, dla których podstawowym środkiem komunikowania się jest język migowy, wzrasta także z wiekiem i pogarszającym się stanem zdrowia,
- modlitwa w kościele – szansa na jej podejmowanie jest trzykrotnie większa w przypadku osób z głuchotą prelingwalną, ponadto wzrasta z pogarszaniem się stanu zdrowia,
- majsterkowanie – nie jest zajęciem popularnym wśród ogółu respondentów, ale można zauważyć, że szansa na tego typu zajęcia jest większa w przypadku osób niesłyszących od urodzenia i wzrasta z pogarszaniem się stanu zdrowia,
- wyjście do teatru – prawdopodobieństwo udziału w spektaklach jest dwukrotnie większe w przypadku osób, których rodzina słyszy,

- wyjście do kina – można prognozować, iż im później nastąpiło uszkodzenie słuchu, tym zainteresowanie tego typu formą spędzania czasu wolnego jest większe, ponadto na plus działa także liczba dorosłych członków rodziny i fakt, iż członkowie rodziny słyszą,
- zwiedzanie galerii, wystaw – prawdopodobieństwo udziału w tego typu wydarzeniach jest dwukrotnie większe w przypadku osób niesłyszących od urodzenia,
- wyjście do kawiarni, pubu – szansa na nie jest blisko czterokrotnie większa w przypadku osób, których rodzina słyszy,
- praca na działce w ogródku – można prognozować większą popularność tego typu zajęć wśród osób zamężnych/żonatych,
- przed komputerem – szansa na tego typu zajęcia jest dwukrotnie większa w przypadku osób z głuchotą prelingwalną,
- rozwiązywanie krzyżówek – ich prawdopodobieństwo wzrasta przeszło dwukrotnie w przypadku osób, których rodzina słyszy.

Ryc. 13. Formy rekreacji realizowane najczęściej na co dzień – analiza skupień, metoda aglomeracji: Warda, miara odległości $1 - r$

Źródło: Wyniki wywiadów kwestionariuszowych.

Opierając się na analizie skupień towarzyszących zachowań (ryc. 13), można wyróżnić cztery typy zachowań w czasie wolnym:

1) grupę „**zorientowaną na społeczność osób niesłyszących**” – osoby, które preferują: spotkania w PZG, oglądanie telewizji z tłumaczem języka migowego i spędzanie czasu w kościele,

2) grupę „**zorientowaną na otoczenie domu i rodziny**” – osoby, które chętnie: spacerują, przebywają w gronie rodziny, majsterkują, spotykają się z niesłyszącymi znajomymi, pracują na działce i w ogródku,

3) grupę „**zorientowaną na wiedzę i kulturę**” – osoby, które często: czytają książki i gazety oraz chodzą do teatru, kina, galerii, spotykają się ze słyszącymi znajomymi i rozwiązują krzyżówki,

4) grupę „**zorientowaną na rozrywkę**” – osoby, które spędzają czas przed komputerem, także często wychodzą do kina, kawiarni czy pubu.

Czynniki utrudniające wypoczynek w dniu powszednim wskazało 14% respondentów. Natomiast większość (79%) podała, że nic im nie przeszkadza w spędzaniu czasu wolnego. Wśród czynników utrudniających wypoczynek na pierwszym miejscu wymieniano: brak pieniędzy, brak czasu, dzieci i inne obowiązki. W wypowiedziach jednostkowych wskazywano na: brak kultury, ból głowy, samotność oraz warunki mieszkaniowe.

5.4. Turystyka i rekreacja weekendowa oraz świąteczna

Większość respondentów (71%) deklaruje, iż wyjeżdża w celach rekreacyjnych i turystycznych podczas weekendów oraz świąt. Natomiast blisko co czwarta osoba (23%) podała, iż takich wyjazdów nie podejmuje. Czynnikiem istotnym w tym przypadku jest sposób porozumiewania się (tab. 10).

Tabela 10. Wyjazdy w weekendy i święta w celach rekreacyjnych a cechy respondentów

Cecha	Symbol	Tak*
Płeć	P	
Wiek	W	
Wykształcenie	S	
Czy pracuje?	PR	
Stan cywilny	C	
Sytuacja materialna	SM	

cd. tab. 13

Liczba członków rodziny: dorośli	RDO	
Liczba członków rodziny: dzieci	RDZ	
Dochód	D	
Stan zdrowia	SZ	
Sposób porozumiewania się	SP	
Wiek utraty słuchu	US	
Przyczyna uszkodzenia słuchu	PUS	
Stopień uszkodzenia słuchu	SUS	
Czy rodzina słyszy?	RS	

tak* – odpowiedź twierdząca na pytanie: Czy wyjeżdża Pan(i) w weekendy i święta w celach rekreacyjnych?;

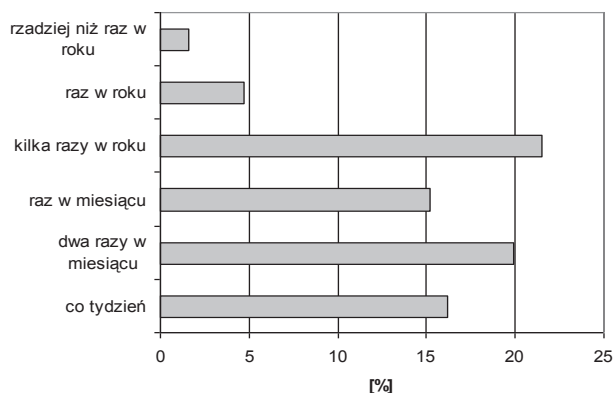
■ – istotność statystyczna, poziom $p \leq 0,05$; na podstawie obliczeń zał. 2 – tab. 39.

Źródło: Wyniki wywiadów kwestionariuszowych.

Najliczniejsza grupa (22%) decyduje się na tego typu wyjazdy kilka razy w roku, a co czwarta osoba dwa razy w miesiącu (ryc. 14). Czas wolny w weekendy i święta, podobnie jak i na co dzień, ankietowani spędzają najczęściej z rodziną lub znajomymi, a 13% spośród nich samotnie (ryc. 15).

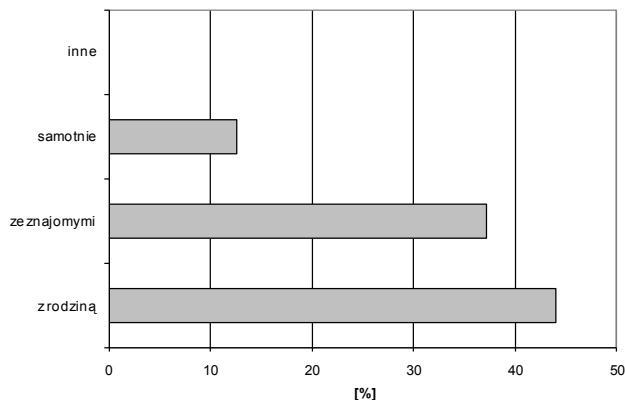
Najczęściej respondenci wyjeżdżają do rodziny, znajomych, a także na wieś, nad morze i jezioro (ryc. 16). Dystanse, jakie pokonują, mieszczą się zazwyczaj w granicach do 50 km oraz w przedziale od 51 do 100 km (89% wskazań).

Sposoby spędzania czasu wolnego w weekendy i święta są zróżnicowane, przy czym zauważalna jest większa różnorodność aktywności podejmowanych

Ryc. 14. Częstotliwość rekreacyjnych wyjazdów weekendowych i świątecznych

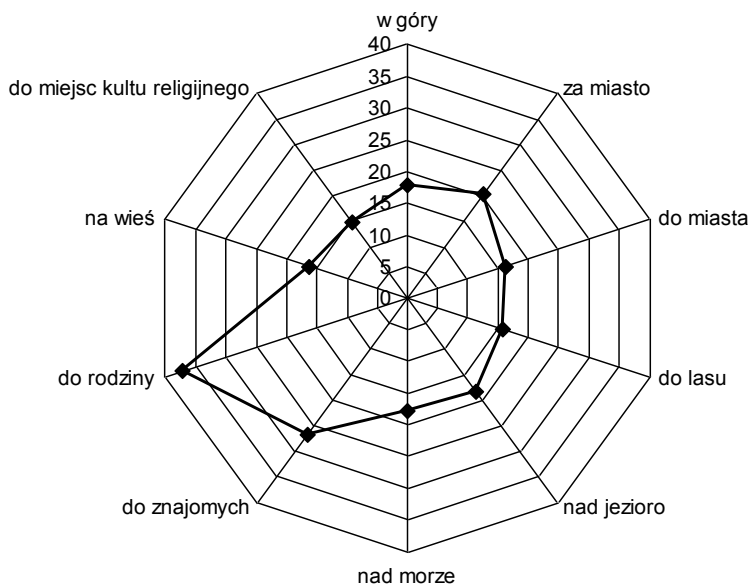
Źródło: Wyniki wywiadów kwestionariuszowych.

Ryc. 15. Odpowiedź na pytanie: Z kim spędza Pan(i) czas wolny w weekendy i święta?

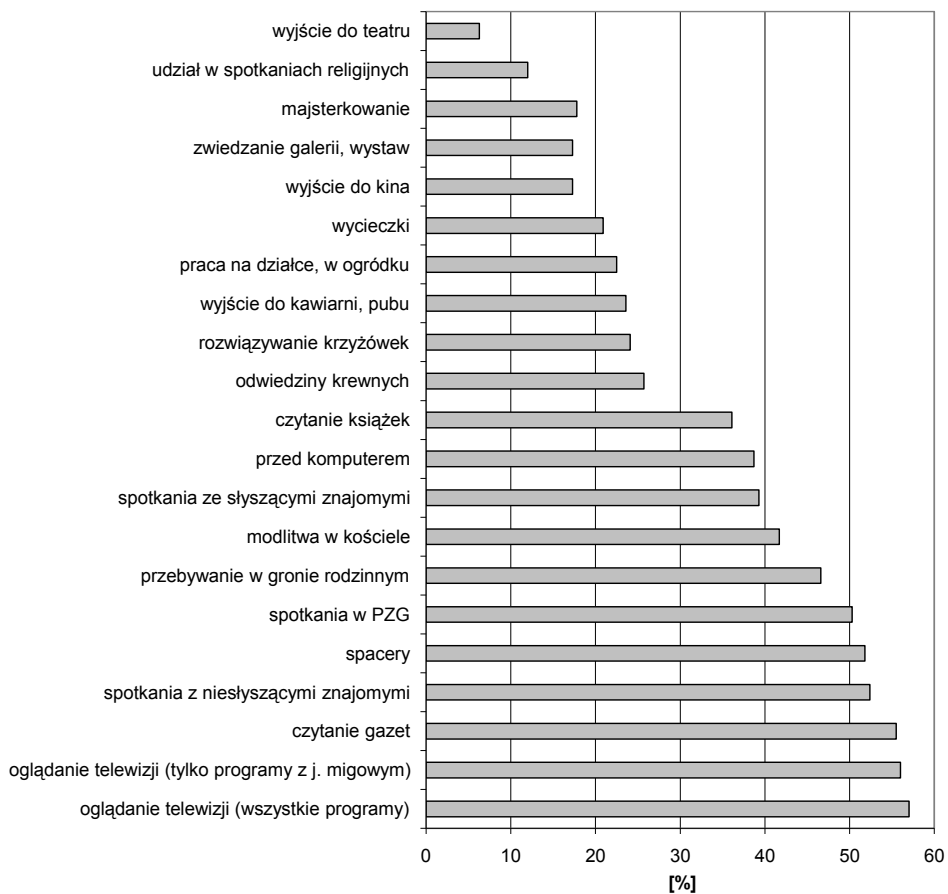
Źródło: Wyniki wywiadów kwestionariuszowych.

w miejscu zamieszkania niż poza nim (ryc. 17, 18). Respondenci wskazali ponad dwukrotnie więcej zajęć realizowanych w czasie wolnym w miejscu zamieszkania (średnio 7,3 wskazania na jedną osobę przy odchyleniu standardowym 3,8)

Ryc. 16. Kierunki wyjazdów weekendowych i świątecznych osób niesłyszących [% wskazań]

Źródło: Wyniki wywiadów kwestionariuszowych.

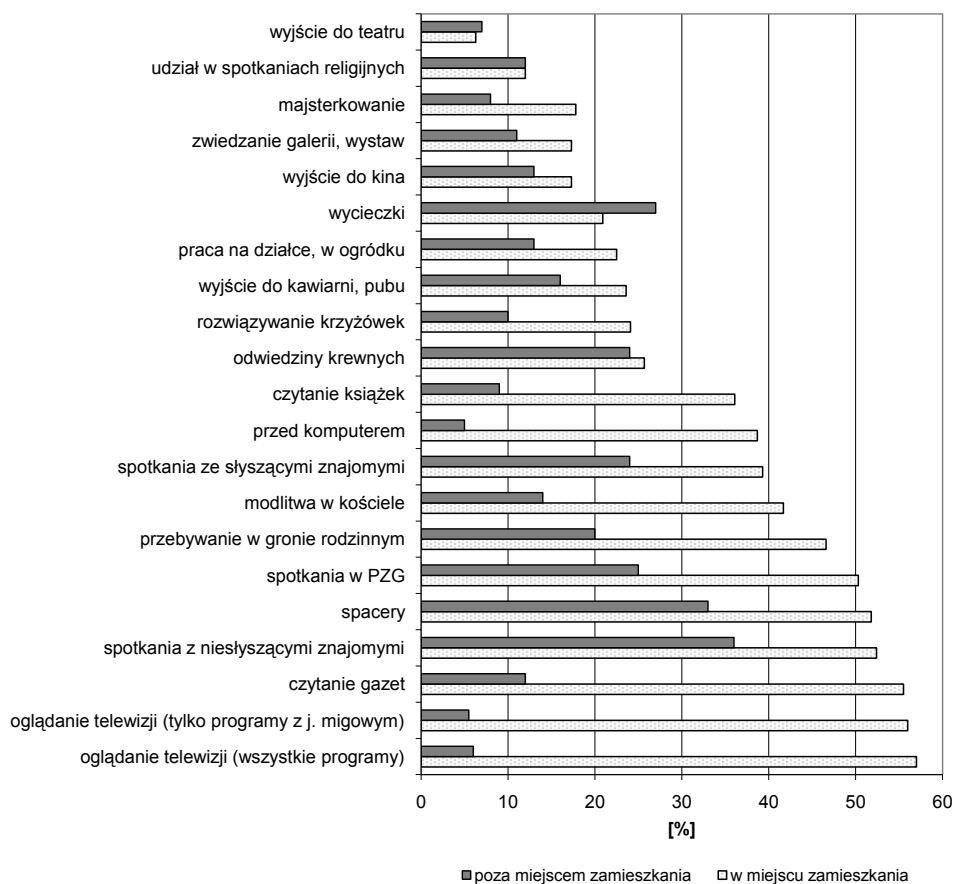

Ryc. 17. Formy rekreacji podejmowane przez osoby niesłyszące podczas weekendów i świąt w miejscu zamieszkania

Źródło: Wyniki wywiadów kwestionariuszowych.

niż poza nim (średnio 3,4 wskazania przy odchyleniu standardowym 3,2). Część respondentów (5%) nie udzieliła odpowiedzi na pytanie: W jaki sposób spędza czas wolny w weekendy i święta w miejscu zamieszkania? Natomiast jedna czwarta badanych nie udzieliła informacji na temat form wypoczynku podejmowanych w tym czasie poza miejscem zamieszkania.

Do **najczęściej** realizowanych **w miejscu zamieszkania** (ryc. 17) w weekendy i święta form spędzania czasu wolnego należy oglądanie telewizji, w tym telewizji z językiem migowym, oraz czytanie gazet (po 55–57% wskazań). Do popularnych sposobów wypoczynku należą także spacerowanie oraz spotkania z niesłyszącymi znajomymi, także w PZG (po 50–53%), następnie spotkania z rodziną (47%) oraz modlitwa w kościele (41%). Spotkania ze słyszącymi znajomymi czy

Ryc. 18. Sposoby spędzania czasu wolnego podczas weekendów i świąt

Źródło: Wyniki wywiadów kwestionariuszowych.

spędzanie czasu wolnego przed komputerem wymieniło po 39% ankietowanych, a niewiele mniejsza grupa (36%) wskazała czytanie książek.

Analiza wpływu cech respondentów na sposób spędzania wolnego czasu podczas weekendów i świąt w miejscu zamieszkania (tab. 11) pozwala stwierdzić, iż do cech, które są najczęściej istotne statystycznie, należy dochód, następnie liczba członków rodziny, wykształcenie oraz stopień uszkodzenia słuchu. Cechy związane z rodzajem niepełnosprawności to:

- sposób porozumiewania się – nie jest w tym przypadku cechą istotną statystycznie,
- wiek uszkodzenia słuchu jest istotny w przypadku oglądania telewizji z tłumaczeniem w języku migowym, ma wpływ na zainteresowanie zwiedzaniem galerii, wystaw,

Tabela 11. Najczęściej podejmowane formy wypoczynku podczas weekendów i świąt w miejscu zamieszkania a cechy respondentów

Cecha	Symbol	Oglądanie telewizji (wszystkie programy)	Oglądanie telewizji (tylko programy z j. migowym)	Czytanie książek	Czytanie gazet	Spacer	Spotkania ze znajomymi słyszącymi	Spotkania ze znajomymi niesłyszącymi	Przebywanie w gronie rodzinnym	Spotkania w PZG	Modlitwa w kościele	Odwiedziny krewnych	Majsterkowanie	Wyjście do teatru	Wyjście do kina	Zwiedzanie galerii, wystaw	Wyjście do kawiarni, pubu	Przed komputerem	Rozwiązywanie krzyżówek	Wycieczki	Spotkania religijne	Praca na działce, w ogródku	
Płeć	P																						
Wiek	W																						
Wykształcenie	S																						
Czy pracuje?	PR																						
Stan cywilny	C																						
Sytuacja materialna	SM																						
Liczba członków rodziny: dorośli	RDO																						
Liczba członków rodziny: dzieci	RDZ																						
Dochód	D																						
Stan zdrowia	SZ																						
Sposób porozumiewania się	SP																						
Wiek utraty słuchu	US																						
Przyczyna uszkodzenia słuchu	PUS																						
Stopień uszkodzenia słuchu	SUS																						
Czy rodzina słyszy?	RS																						

■ – istotność statystyczna, poziom $p \leq 0,05$; na podstawie obliczeń: zał. 2 – tab. 4–79.

Źródło: Wyniki wywiadów kwestionariuszowych.

- stopień uszkodzenia słuchu także jest istotnym czynnikiem wpływającym na oglądanie telewizji (wszystkich programów), majsterkowanie i rozwiązywanie krzyżówek,
- fakt, że rodzina słyszy jest istotny w przypadku spotkań z niesłyszącymi znajomymi,
- wykształcenie ma wpływ na czytanie książek, udział w spotkaniach PZG oraz wyjścia do kina.

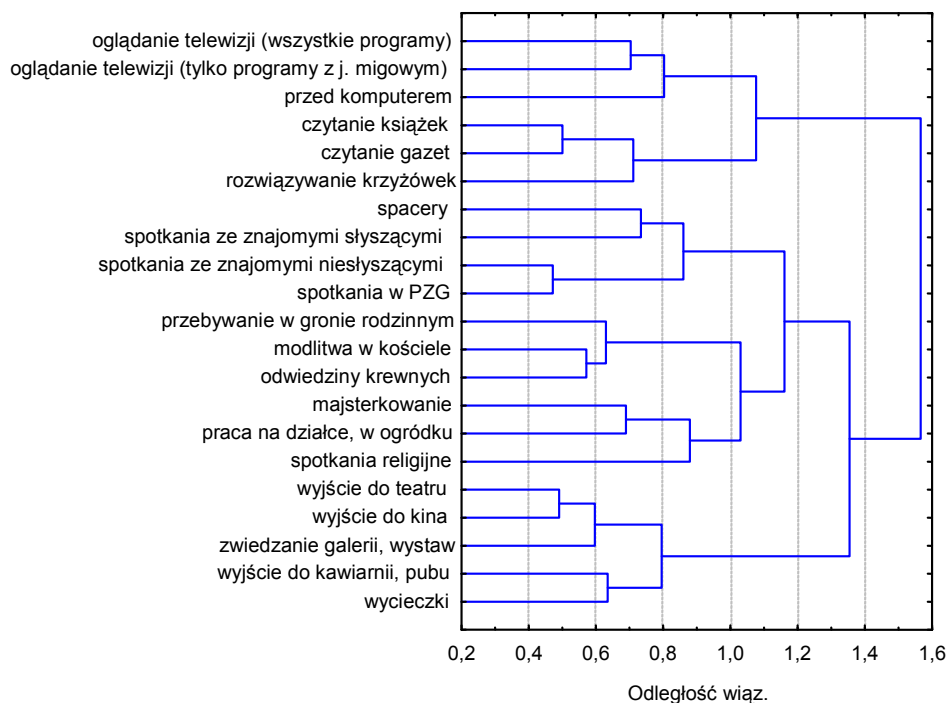
Zestawiając analizę ilorazu szans podejmowania określonych zajęć w czasie wolnym w miejscu zamieszkania (zał. 2 – tab. 40–79, ryc. 20–39) z cechami respondentów, otrzymujemy:

- oglądanie telewizji (wszystkich programów) – prawdopodobieństwo podejmowania tej formy wypoczynku jest większe u osób o mniejszym stopniu uszkodzenia słuchu oraz żyjących w rodzinach, których członkowie słyszą,
- oglądanie telewizji (tylko z j. migowym) – szansa na ten popularny sposób spędzania czasu wolnego wzrasta z pogarszaniem się stanu zdrowia, jest także dwukrotnie większa w przypadku osób z wrodzonym niedosłuchem,
- czytanie książek – prawdopodobieństwo jest dwukrotnie większe w przypadku osób, których rodzina słyszy,
- czytanie gazet – prawdopodobieństwo ponad dwukrotnie większe w przypadku osób z głuchotą wrodzoną,
- spacerowanie – szansa na ich podejmowanie jest przeszło trzykrotnie większa wśród osób zamężnych i żonatych niż stanu wolnego,
- spotkania ze znajomymi słyszącymi – szansa na tego typu spotkania jest przeszło dwukrotnie większa, gdy rodzina słyszy oraz osób żyjących w związkach małżeńskich,
- spotkania z niesłyszącymi znajomymi – ich prawdopodobieństwo jest trzykrotnie większe wśród osób, dla których podstawowym sposobem porozumiewania się jest język migowy, pracujących; wzrasta także z pogarszaniem się stanu zdrowia,
- przebywanie w gronie rodziny – trudno prognozować prawidłowości,
- spotkania w PZG – prawdopodobieństwo udziału w nich wzrasta z pogarszaniem się stanu zdrowia,
- modlitwa w kościele – szansa na spędzanie czasu w kościele jest dwukrotnie większa w przypadku osób żyjących w związkach małżeńskich; zwiększa się ze wzrostem dochodów oraz pogarszaniem się stanu zdrowia,
- odwiedziny krewnych – ich prawdopodobieństwo jest dwukrotnie większe w przypadku osób, których najbliższa rodzina słyszy,

- majsterkowanie – szansa na podejmowanie tego typu zajęć jest trzykrotnie większa w grupie osób, których członkowie rodziny słyszą, ponadto wzrasta w przypadku osób zamężnych/żonatych,
- wyjście do kina – aktywność zawodowa powoduje ponad czterokrotny wzrost szansy na tego typu formę spędzania czasu wolnego, ponadto prawdopodobieństwo wyjścia do kina jest ponad trzykrotnie większe w przypadku kobiet niż mężczyzn; istotne znaczenie ma także wykształcenie – szansa, iż osoby z wykształceniem wyższym pójdą do kina, jest dwukrotnie wyższa niż w przypadku osób z wykształceniem średnim, dla nich jest dwukrotnie wyższa niż dla grupy z wykształceniem zawodowym,
- zwiedzanie galerii, wystaw – cechą istotną jest fakt, czy rodzina słyszy; jeśli tak, to szansa na udział w tego typu wydarzeniach kulturalnych wzrasta siedmiokrotnie,
- wyjście do kawiarni, pubu – jest trzykrotnie bardziej prawdopodobne w przypadku kobiet niż mężczyzn, ponadto szansa na nie wzrasta dwukrotnie, jeśli rodzina danej osoby słyszy, wzrasta także ze wzrostem dochodów,
- przed komputerem – prawdopodobieństwo na ten rodzaj spędzania czasu jest dwukrotnie większe w przypadku osób, których członkowie rodziny słyszą,
- rozwiązywanie krzyżówek – szansa na tego typu zajęcie jest trzykrotnie większa w przypadku osób, których rodzina słyszy oraz zauważalne jest, iż ze wzrostem poziomu uszkodzenia słuchu maleje,
- wycieczki – prawdopodobieństwo udziału w wycieczkach wzrasta z dochodami, jest przeszło dwukrotnie większe w przypadku osób pracujących, a także kobiet, zainteresowanie nimi zwiększa się także pomimo pogarszania się stanu zdrowia,
- spotkania religijne – szansa na udział w nich jest większa w przypadku osób, których rodzina słyszy (prawie sześciokrotnie), kobiet (czterokrotnie w stosunku do mężczyzn), wzrasta także z dochodami; prawdopodobieństwo udziału w spotkaniach religijnych zwiększa się również z pogarszaniem się stanu zdrowia,
- praca na działce, w ogródku – szansa na jej podejmowanie jest czterokrotnie większa w przypadku osób zamężnych/żonatych niż stanu wolnego.

Opierając się na analizie skupień towarzyszących zachowań (ryc. 19), można wyróżnić cztery typy zachowań w miejscu zamieszkania podczas weekendów i świąt:

1) grupę „**zorientowaną na wiedzę i rozrywkę**” – osoby: spędzające czas przed komputerem, na oglądaniu telewizji, zarówno wszystkich programów,

Ryc. 19. Formy rekreacji realizowane podczas weekendów i świąt w miejscu zamieszkania – analiza skupień, metoda aglomeracji: Warda, miara odległości $1 - r$

Źródło: Wyniki wywiadów kwestionariuszowych.

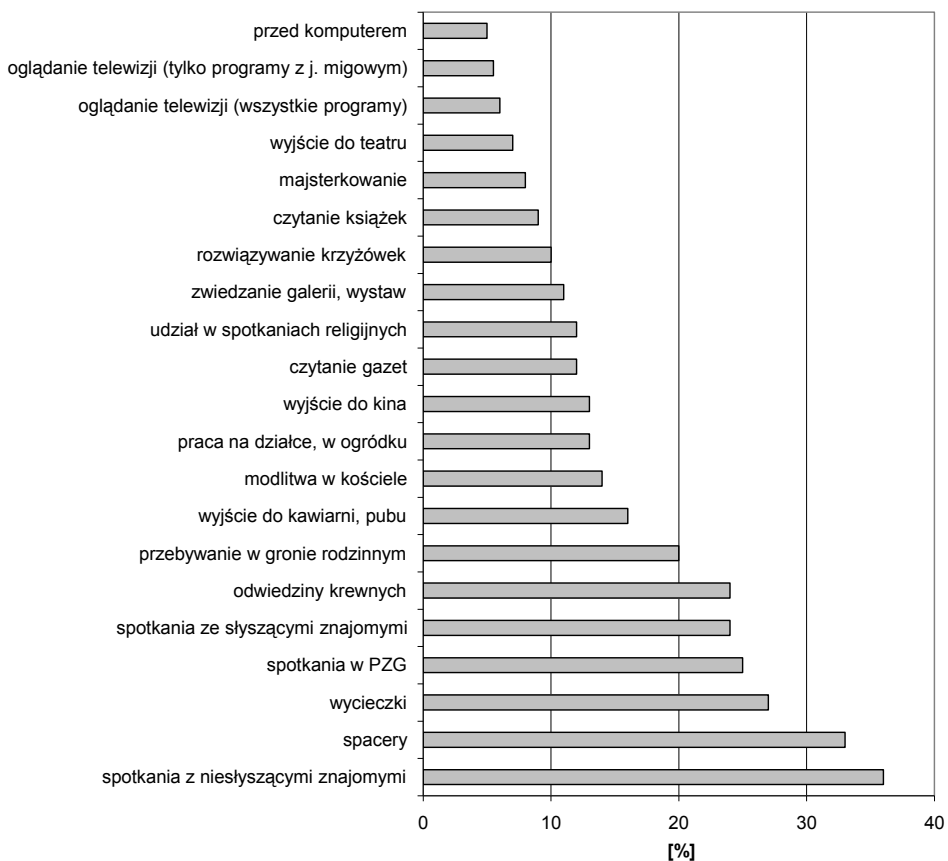
jak i z tłumaczeniem na język migowy, czytające książki, gazety i rozwiązujące krzyżówki,

2) grupę „**zorientowaną społecznie**” – osoby, które wykorzystują czas wolny na spacer, spotkania ze znajomymi słyszącymi, jak i niesłyszącymi, a także spotkania w PZG,

3) grupę „**zorientowaną rodzinnie i religijnie**” – osoby, dla których typowe są: przebywanie w gronie rodziny, odwiedzanie krewnych, uczęszczanie do kościoła, branie udziału w spotkaniach religijnych oraz wypoczywanie na działce, w ogródku, majsterkowanie,

4) grupę „**zorientowaną na wiedzę i kulturę**” – osoby, które chętnie chodzą do: teatru, kina, galerii, na wystawy, do kawiarni, pubu, jak również biorą udział w wycieczkach.

Natomiast **poza miejscem zamieszkania najczęściej** podejmowanymi formami spędzania czasu wolnego były spotkania z niesłyszącymi znajomymi (36%), spacer (32%) oraz wycieczki (28%) – rycina 20. Te ostatnie są, analogicznie jak

Ryc. 20. Formy spędzania czasu wolnego przez osoby niesłyszące podczas weekendów i świąt poza miejscem zamieszkania

Źródło: Wyniki wywiadów kwestionariuszowych.

wyjścia do teatru, jedynymi formami spędzania czasu wolnego częściej realizowanymi poza miejscem zamieszkania niż w tym miejscu. Dalsze formy uznawane za rekreację poza miejscem zamieszkania to spotkania w PZG, z krewnymi oraz ze słyszącymi znajomymi (po 23–25%).

Analiza wpływu cech respondentów na sposób spędzania wolnego czasu podczas weekendów i świąt poza miejscem zamieszkania (tab. 12) pozwala stwierdzić, iż do cech, które są najczęściej istotne statystycznie, należy płeć, wiek i stopień uszkodzenia słuchu. Cechy związane z rodzajem niepełnosprawności to:

- sposób porozumiewania się – jest istotny w przypadku spotkań ze słyszącymi znajomymi, uczęszczania do kościoła i rozwiązywania krzyżówek,

Tabela 12. Najczęściej podejmowane formy wypoczynku podczas weekendów i świąt w miejscu zamieszkania a cechy respondentów

Cecha	Symbol	Oglądanie telewizji (wszystkie programy)	Oglądanie telewizji (tylko programy z j. migowym)	Czytanie książek	Czytanie gazet	Spacery	Spotkania ze znajomymi słyszącymi	Spotkania ze znajomymi niesłyszącymi	Przebywanie w gronie rodzinnym	Spotkania w PZG	Modlitwa w kościele	Odwiedziny krewnych	Majsterkowanie	Wyjście do teatru	Wyjście do kina	Zwiedzanie galerii, wystaw	Wyjście do kawiarni, pubu	Przed komputerem	Rozwiązywanie krzyżówek	Wycieczki	Spotkania religijne	Praca na działce, w ogrodku
Płeć	P																					
Wiek	W																					
Wykształcenie	S																					
Czy pracuje?	PR																					
Stan cywilny	C																					
Sytuacja materialna	SM																					
Liczba członków rodziny: dorośli	RDO																					
Liczba członków rodziny: dzieci	RDZ																					
Dochód	D																					
Stan zdrowia	SZ																					
Sposób porozumiewania się	SP																					
Wiek utraty słuchu	US																					
Przyczyna uszkodzenia słuchu	PUS																					
Stopień uszkodzenia słuchu	SUS																					
Czy rodzina słyszy?	RS																					

■ – istotność statystyczna, poziom $p \leq 0,05$; na podstawie obliczeń: zał. 2 – tab. 80–117.

Źródło: Wyniki wywiadów kwestionariuszowych.

- wiek uszkodzenia słuchu jest istotny w przypadku spacerów,
- stopień uszkodzenia słuchu także jest istotnym czynnikiem wpływającym na czytanie książek, odwiedziny krewnych, wyjścia do kina, wycieczki i prace na działce,
- fakt, że członkowie rodziny słyszą, w tym przypadku nie był statystycznie istotny,
- wykształcenie ma wpływ na czytanie książek oraz wyjścia do teatru.

Analiza ilorazu szans (zał. 2 – tab. 80–117, ryc. 40–58) podejmowania określonych zajęć w czasie wolnym poza miejscem zamieszkania w zestawieniu z cechami respondentów pozwala zauważyć, że:

- oglądanie telewizji (wszystkie programy) – prawdopodobieństwo wzrasta z pogarszaniem się stanu zdrowia,
- oglądanie telewizji (z tłumaczem języka migowego) – prawdopodobieństwo jest większe w przypadku osób żyjących w związkach małżeńskich oraz niesłyszących od urodzenia,
- czytanie książek – szanse na czytelnictwo są większe w przypadku osób, których rodzina słyszy, wzrastają także z aktywnością zawodową i stopniem wykształcenia, maleją natomiast ze wzrostem stopnia niedosłuchu,
- czytanie gazet – prawdopodobieństwo maleje ze wzrostem stopnia niedosłuchu,
- spacerowanie – ich prawdopodobieństwo nieznacznie maleje ze wzrostem stopnia niedosłuchu,
- spotkania ze znajomymi słyszącymi – szansa na ich podejmowanie jest większa w przypadku osób zamężnych/żonatych, także wśród osób, których rodzina słyszy, rośnie również ze wzrostem dochodów, a także wieku utraty słuchu, maleje natomiast ze wzrostem stopnia niedosłuchu,
- spotkania ze znajomymi niesłyszącymi – odnotowano minimalnie większą szansę na tego typu spotkania w przypadku osób niesłyszących od urodzenia, prawdopodobieństwo udziału w tego typu spotkaniach, w niewielkim stopniu, wzrasta także ze wzrostem dochodów,
- przebywanie w gronie rodziny – szansa na tego typu formę spędzania czasu wolnego jest blisko dziewięciokrotnie większa w przypadku osób z wrodzonym niedosłuchem, wzrasta ponad trzykrotnie z pogarszaniem się stanu zdrowia i ponad dwukrotnie w przypadku osób, których członkowie rodzin słyszą; jest także trzykrotnie większa wśród osób pracujących,
- spotkania w PZG – prawdopodobieństwo powiększa się ze wzrostem stopnia uszkodzenia słuchu; jest także nieznacznie większe w przypadku osób, których rodzina słyszy,

- modlitwa w kościele – zaznacza się sześciokrotnie większa szansa na udział w życiu religijnym osób zamężnych/zonatych w porównaniu z osobami stanu wolnego; prawdopodobieństwo udziału rośnie także z pogarszaniem się stanu zdrowia oraz wzrostem stopnia niedosłuchu, jest dwukrotnie większe w przypadku osób pracujących i półtora razy większe w przypadku osób z wrodzoną wadą słuchu,
- odwiedziny krewnych – szansa na ich podejmowanie jest blisko trzykrotnie większa w przypadku osób z wrodzoną wadą słuchu, wzrasta także ze stopniem uszkodzenia słuchu,
- majsterkowanie – wyniki nie dają podstaw do uogólnień,
- wyjście do teatru – wyniki nie dają podstaw do uogólnień,
- wyjście do kina – ich prawdopodobieństwo jest pięciokrotnie większe w przypadku osób zamężnych/zonatych, wzrasta także ze wzrostem liczby dorosłych członków rodziny, ponadto szansa na tego typu wyjścia jest tym większa, im później nastąpiło uszkodzenie słuchu,
- zwiedzanie galerii, wystaw – prawdopodobieństwo jest 70-krotnie większe w przypadku osób, których rodzina słyszy, ponadto siedmiokrotnie większe wśród osób zamężnych/zonatych, rośnie ze wzrostem liczby dorosłych członków rodziny, a także z pogarszaniem się stanu zdrowia i wzrostem stopnia niedosłuchu; ponadto szansa na wyjścia do galerii jest blisko trzy razy większa w przypadku osób z wrodzonym niedosłuchem,
- wyjście do kawiarni, pubu – można prognozować blisko trzykrotnie częstsze wyjścia w przypadku osób żonatych/zamężnych niż stanu wolnego; ich prawdopodobieństwo zwiększa się także ze wzrostem stopnia niedosłuchu i jest dwukrotnie większe w przypadku osób, których rodzina słyszy,
- rozwiązywanie krzyżówek – szansa na tego typu zajęcia jest dwukrotnie większa w przypadku osób pracujących,
- wycieczki – prawdopodobieństwo jest blisko siedmiokrotnie większe w przypadku osób z wrodzoną wadą słuchu, rośnie ze wzrostem stopnia niedosłuchu, a także z pogarszaniem się stanu zdrowia, jest dwukrotnie większe w przypadku osób żyjących w stanie małżeńskim; wzrasta także nieznacznie ze wzrostem wykształcenia oraz w przypadku osób, których rodzina słyszy,
- spotkania religijne – wyniki nie dają podstaw do uogólnień,
- praca na działce, w ogródku – wyniki nie dają podstaw do uogólnień.

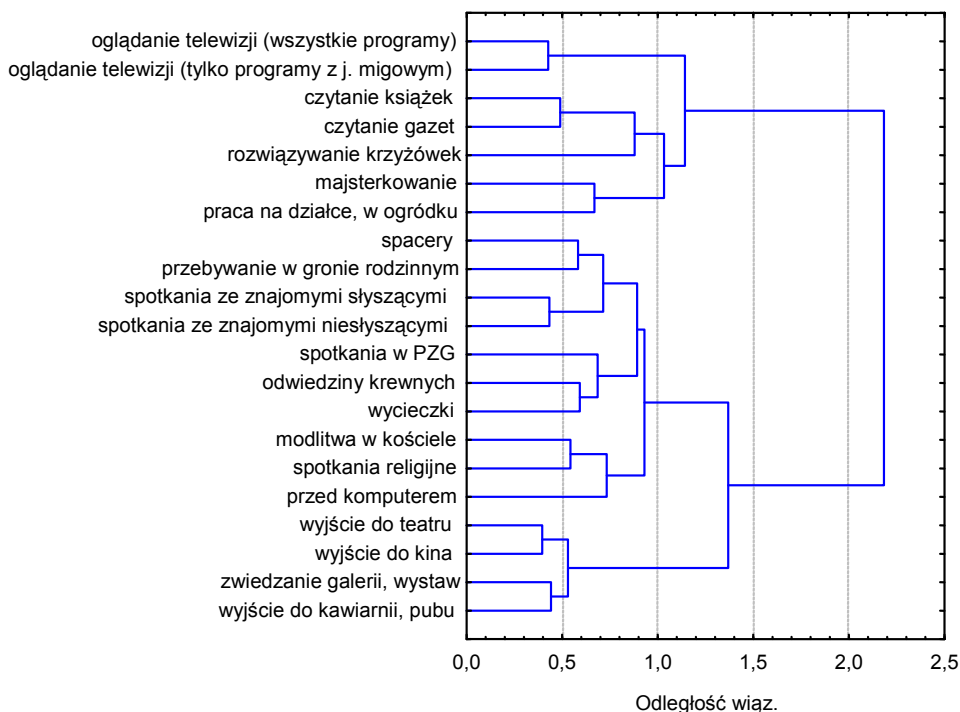
Opierając się na analizie skupień towarzyszących zachowań (ryc. 21), można wyróżnić cztery typy zachowań poza miejscem zamieszkania podczas weekendów i świąt:

1) grupę „**zorientowaną na wiedzę, odpoczynek i rozrywkę**” – osoby, które chętnie oglądają telewizję, w tym z językiem migowym, i równocześnie preferują: czytanie gazet, książek, rozwiązywanie krzyżówek, pracę na działce, w ogródku oraz majsterkowanie,

2) grupę „**zorientowaną rodzinnie i społecznie**” – osoby, które zazwyczaj: przebywają w gronie rodziny, odwiedzają krewnych, spotykają się ze znajomymi słyszącymi, jak i niesłyszącymi, w tym w PZG, odwiedzają krewnych, wybierają się na wycieczki i spacery,

3) grupę „**zorientowaną religijnie**” – osoby, dla których znamienne jest uczęszczanie do kościoła, na spotkania religijne, ale także spędzanie czasu przed komputerem,

4) grupę „**zorientowaną na kulturę i rozrywkę**” – osoby, które preferują wyjścia do: teatru, kina, galerii, kawiarni i pubu.

Ryc. 21. Formy rekreacji realizowane podczas weekendów i świąt poza miejscem zamieszkania – analiza skupień, metoda aglomeracji: Warda, miara odległości $1 - r$

Źródło: Wyniki wywiadów kwestionariuszowych.

Ze zgromadzonych danych wynika, że spotkania ze znajomymi czy spacery należą do najczęściej realizowanych form spędzania czasu wolnego zarówno w miejscu zamieszkania, jak i poza nim. Występują także formy wypoczynku charakterystyczne dla miejsca zamieszkania. Są nimi: oglądanie telewizji (tak z j. migowym, jak i bez niego) – ponad dziewięciokrotnie częściej realizowane w miejscu zamieszkania niż poza nim, oraz czytanie gazet – niemal pięciokrotnie częściej realizowane w miejscu zamieszkania. Poza miejscem zamieszkania dominują jedynie wspomniane wycieczki, natomiast przewaga wyjść do teatru jest nieznaczna (różnica 1% wskazań).

Do **preferowanych sposobów wypoczynku** podczas weekendów i świąt, przy **braku ograniczeń, respondenci zaliczyli** [%]:

- wycieczki (zwiedzanie, wyjazdy poza miasto, chodzenie po górach, wyjazdy nad morze, jezioro, na łono natury, do lasu, pielgrzymki, wycieczki rowerowe, wyjazdy ze znajomymi, podróże zagraniczne) – 27,
- odpoczynek (w domu, w spokoju) – 7,
- spotkania ze znajomymi, rodziną – 5,
- leniuchowanie, „nic” niezrobienie – 5,
- aktywny wypoczynek (spacery, uprawianie sportu) – 4,
- pracę na działce – 3,
- oglądanie TV – 2,
- oglądanie zawodów sportowych, meczy – 2,
- hobby (fotografowanie, malowanie, gotowanie) – 2,
- łowienie ryb – 2,
- sen – 1,
- czytanie – 1.

Mała grupa (6%) nie potrafiła wyraźnie określić swoich preferencji i odpowiedziała: „Nie wiem, trudno powiedzieć”. Natomiast w wypowiedziach jednostkowych wśród zajęć, które podejmowano by najchętniej, wymieniano: rehabilitację, kino, teatr, spotkania w PZG, śpiewanie, organizację spotkań osób słyszących i niesłyszących, rozwój psychiczny i fizyczny, modlitwę w kościele, sprzątanie oraz zakupy w hipermarketach.

Na pytanie: „**Czy istnieją ograniczenia, utrudnienia w realizacji tych planów?**”, większa grupa (44%) odpowiedział „tak”, natomiast 38% respondentów stwierdziło, iż takie ograniczenia nie mają miejsca. Do głównych czynników utrudniających aktywność turystyczną i rekreacyjną podczas weekendów oraz świąt zaliczono [%]:

- ograniczenia finansowe – 28,
- brak czasu (nauka, praca, obowiązki domowe) – 11,

- problemy w komunikowaniu się, brak tłumaczy języka migowego – 4,
- zły stan zdrowia, ponadto brak samochodu oraz samotność – 2.

5.5. Wakacyjne i urlopowe wyjazdy turystyczne

Blisko trzy czwarte respondentów (73,3%) deklaruje, iż podczas urlopu lub wakacji wyjeżdża w celach turystycznych, przy czym ponad połowa wyjeżdża co roku lub kilka razy w roku (ryc. 22). Do cech istotnych statystycznie, wpływających na podejmowanie wyjazdów turystycznych, należy sposób porozumiewania się i stopień uszkodzenia słuchu (tab. 13).

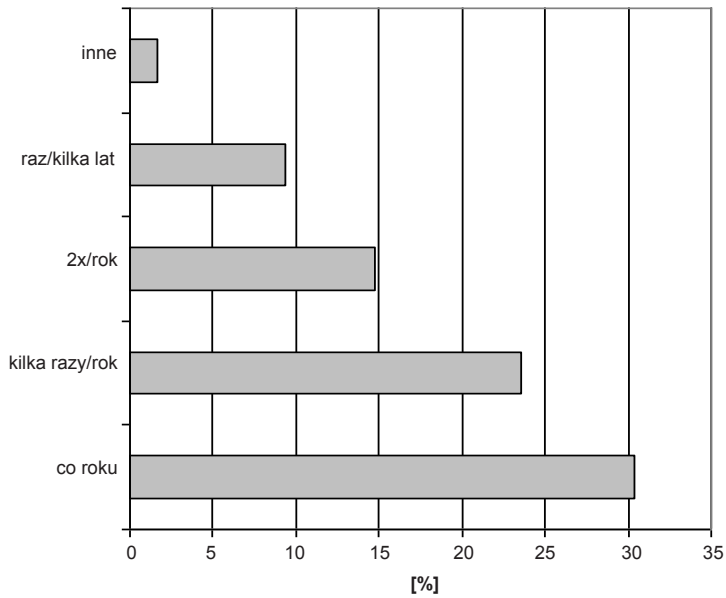
Tabela 13. Wyjazdy wakacyjne i urlopowe a cechy respondentów

Cecha	Symbol	Tak*
Płeć	P	
Wiek	W	
Wykształcenie	S	
Czy pracuje?	PR	
Stan cywilny	C	
Sytuacja materialna	SM	
Liczba członków rodziny: dorośli	RDO	
Liczba członków rodziny: dzieci	RDZ	
Dochód	D	
Stan zdrowia	SZ	
Sposób porozumiewania się	SP	
Wiek utraty słuchu	US	
Przyczyna uszkodzenia słuchu	PUS	
Stopień uszkodzenia słuchu	SUS	
Czy rodzina słyszy?	RS	

tak* – odpowiedź twierdząca na pytanie: Czy wyjeżdża Pan(i) w czasie urlopu, wakacji w celu wypoczynku?

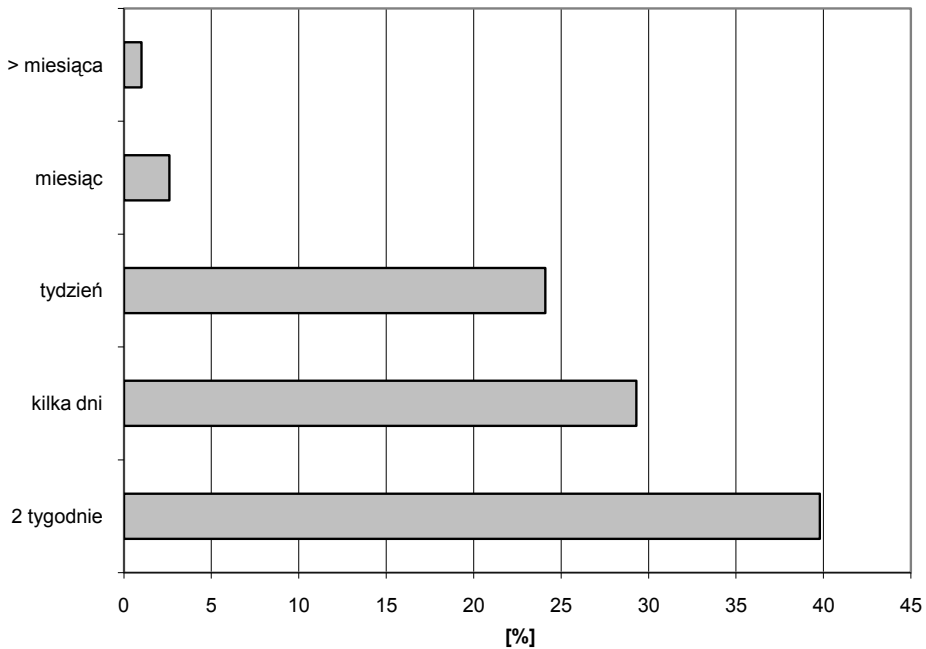
■ – istotność statystyczna, poziom $p \leq 0,05$; na podstawie obliczeń: zał. 2 – tab. 118.

Źródło: Wyniki wywiadów kwestionariuszowych.

Ryc. 22. Częstotliwość wyjazdów turystycznych

Źródło: Wyniki wywiadów kwestionariuszowych.

Ryc. 23. Czas trwania podróży turystycznych

Źródło: Wyniki wywiadów kwestionariuszowych.

Natomiast co piąty z badanych (20,4%) wskazał, iż w ogóle nie wyjeżdża w celach turystycznych głównie z powodu braku środków finansowych, a w pojedynczych przypadkach: choroby, obowiązków rodzinnych (opieki nad chorymi krewnymi), braku chęci oraz wypoczynku na własnej działce.

Tabela 14. Czas trwania wyjazdów turystycznych a cechy respondentów

Cecha	Symbol	ct*
Płeć	P	
Wiek	W	
Wykształcenie	S	
Czy pracuje?	PR	
Stan cywilny	C	
Sytuacja materialna	SM	
Liczba członków rodziny: dorośli	RDO	
Liczba członków rodziny: dzieci	RDZ	
Dochód	D	
Stan zdrowia	SZ	
Sposób porozumiewania się	SP	
Wiek utraty słuchu	US	
Przyczyna uszkodzenia słuchu	PUS	
Stopień uszkodzenia słuchu	SUS	
Czy rodzina słyszy?	RS	

ct* – czas trwania wyjazdu; – istotność statystyczna, poziom $p \leq 0,05$; na podstawie obliczeń: zał. 2 – tab. 119.

Źródło: Wyniki wywiadów kwestionariuszowych.

Tabela 15. Częstotliwość wyjazdów turystycznych a cechy respondentów

Cecha	Symbol	cz*
Płeć	P	
Wiek	W	
Wykształcenie	S	

cd. tab. 15

Czy pracuje?	PR	
Stan cywilny	C	
Sytuacja materialna	SM	
Liczba członków rodziny: dorośli	RDO	
Liczba członków rodziny: dzieci	RDZ	
Dochód	D	
Stan zdrowia	SZ	
Sposób porozumiewania się	SP	
Wiek utraty słuchu	US	
Przyczyna uszkodzenia słuchu	PUS	
Stopień uszkodzenia słuchu	SUS	
Czy rodzina słyszy?	RS	

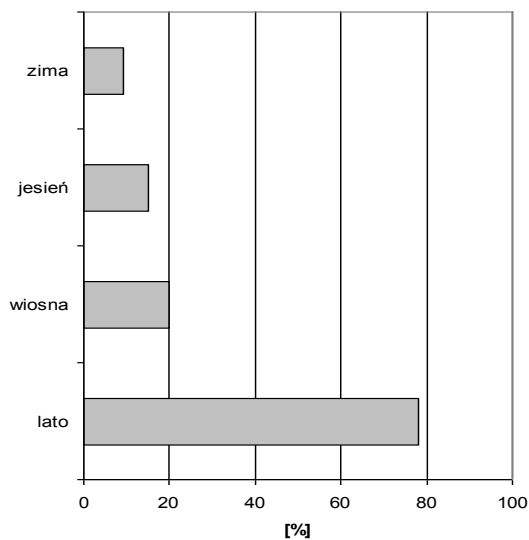
cz* – częstotliwość wyjazdów – kilka razy w roku; – istotność statystyczna, poziom $p \leq 0,05$; na podstawie obliczeń: zał. 2 – tab. 120.

Źródło: Wyniki wywiadów kwestionariuszowych.

Wyjazdy turystyczne to najczęściej podróże dwutygodniowe (40%), kilkudniowe (29%) lub tygodniowe (24%) – rycina 23. Wpływ na czas podróży mają takie czynniki, jak dochód oraz fakt, iż rodzina słyszy (tab. 14). O częstotliwości podróży turystycznych decydują wiek i stan cywilny (tab. 15). Zdecydowanie najpopularniejszą porą ich realizacji jest lato (79%), następnie wiosna, jesień i zima (ryc. 24). Ponad połowa z badanych osób (54%) korzysta z wyjazdów organizowanych przez Polski Związek Głuchych²⁶, natomiast co trzeci z respondentów organizuje podróż turystyczną we własnym zakresie. Ankietowani korzystają także z pomocy rodziny lub znajomych (ryc. 25). Rzadko (zaledwie 7%) respondenci są klientami biur podróży.

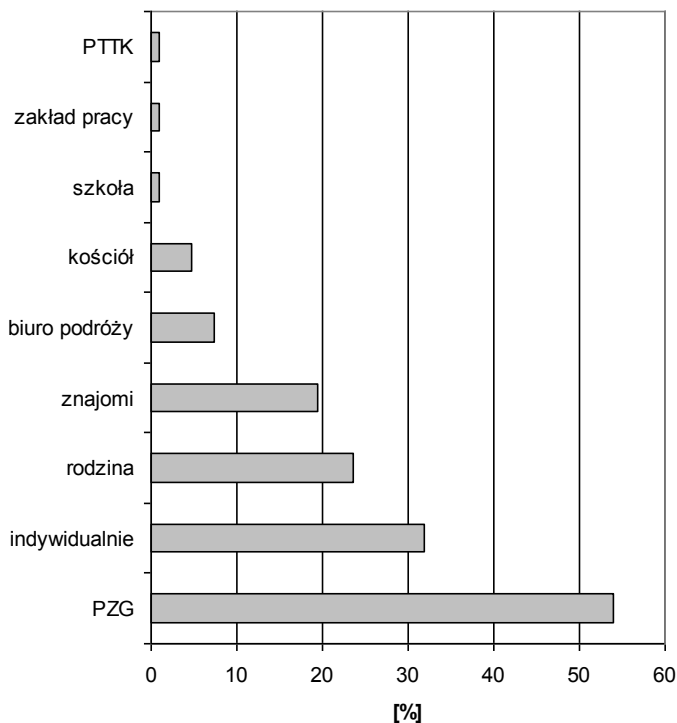
Badani najczęściej wyjeżdżają: do rodziny, nad morze, w góry oraz na wieś lub nad jezioro (ryc. 26). Jednakowo liczne grupy (po 15%) respondentów podały także, iż wyjeżdżają za granicę oraz do sanatorium.

²⁶ Na częste wskazywanie PZG jako organizatora wyjazdów turystycznych mogło mieć wpływ miejsce przeprowadzania wywiadów kwestionariuszowych w oddziałach PZG.

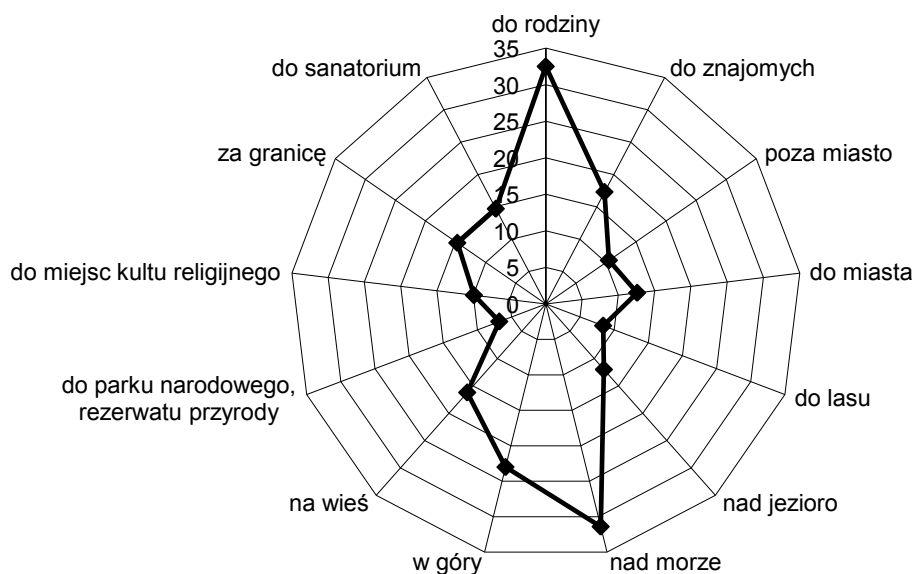
Ryc. 24. Preferowana pora roku dla wyjazdów turystycznych

Źródło: Wyniki wywiadów kwestionariuszowych.

Ryc. 25. Organizatorzy wyjazdów turystycznych

Źródło: Wyniki wywiadów kwestionariuszowych.

Ryc. 26. Kierunki wyjazdów wakacyjnych i urlopowych niesłyszących turystów [% wskazań]

Źródło: Wyniki wywiadów kwestionariuszowych.

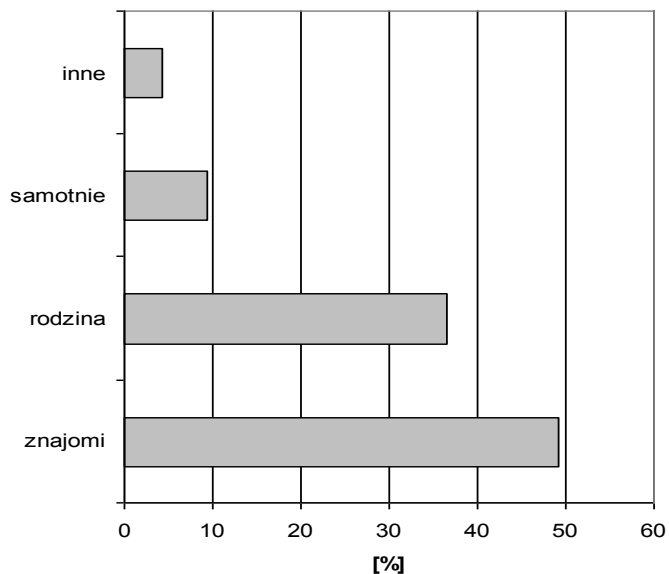
Znamiennym jest, iż blisko połowa badanych osób najczęściej podróżuje ze znajomymi, a w dalszej kolejności z rodziną (którą w większości przypadków stanowią osoby słyszące). Natomiast co dziesiąty respondent podejmuje podróże samotnie (ryc. 27).

Preferowane środki transportu to samochód i autokar (po 36% wskazań). Równie popularne są podróże pociągiem (34%). Mniej liczna grupa (17%) najchętniej podróżuje autobusem PKS, a z połączeń lotniczych korzysta 6% spośród badanych (ryc. 28).

Osoby badane najczęściej korzystały z zakwaterowania (ryc. 29) u znajomych (40%), następnie z noclegów na kwaterze prywatnej i pensjonacie (po 24%) oraz w domku letniskowym (21%), hotelu (18%), uzdrowisku (16%). Równie popularne są takie formy noclegu, jak: camping, namiot i schronisko (po 14%).

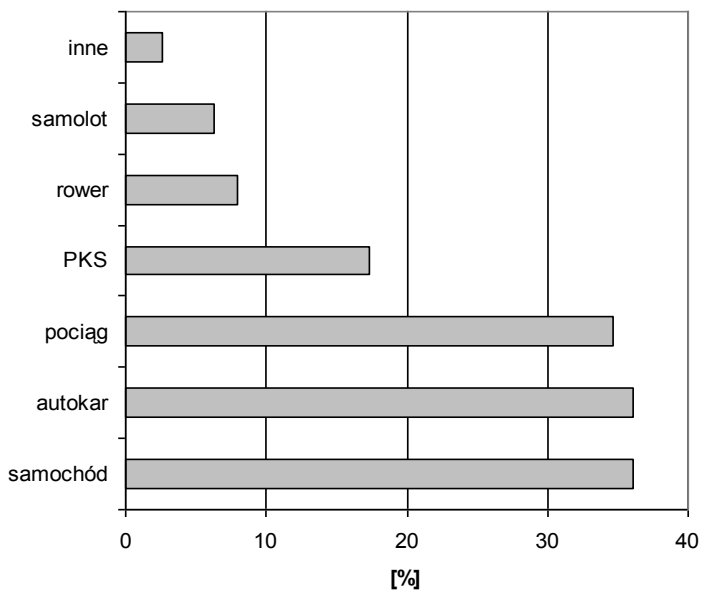
Respondenci najczęściej na wyjazdy turystyczne wydają 500–100 (37%) zł lub do 500 zł (35%). Rzadko suma ta przekracza 2000 zł (ryc. 30).

Źródłem informacji na temat możliwości wyjazdów turystycznych zwykle jest Internet (29%) oraz rodzina (26%). Mniejszą rolę odgrywają gazety i biura

Ryc. 27. Rodzaj towarzystwa podczas podróży turystycznych

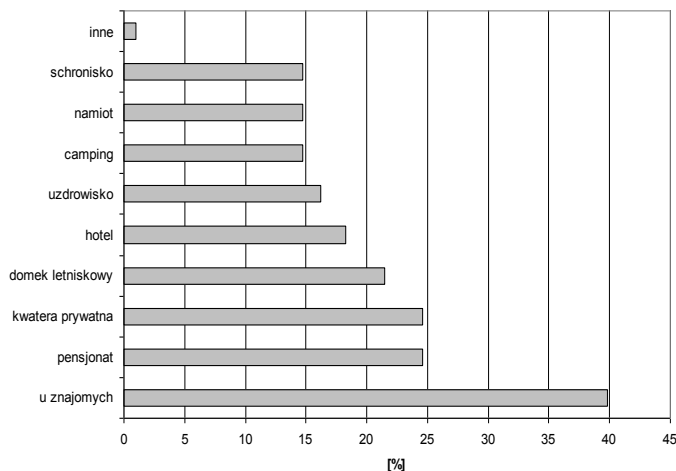
Źródło: Wyniki wywiadów kwestionariuszowych.

Ryc. 28. Preferowany środek transportu podczas wyjazdów turystycznych

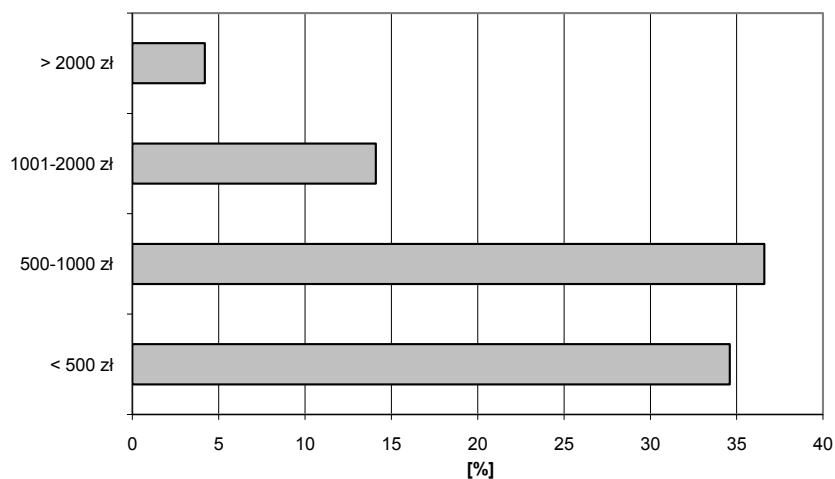
Źródło: Wyniki wywiadów kwestionariuszowych.

podróży (po 11% wskazań), ponadto przewodniki turystyczne (7%) oraz punkty Informacji Turystycznej (6%). Niewiele osób zasięga informacji na ten temat w instytucjach i organizacjach (ryc. 31).

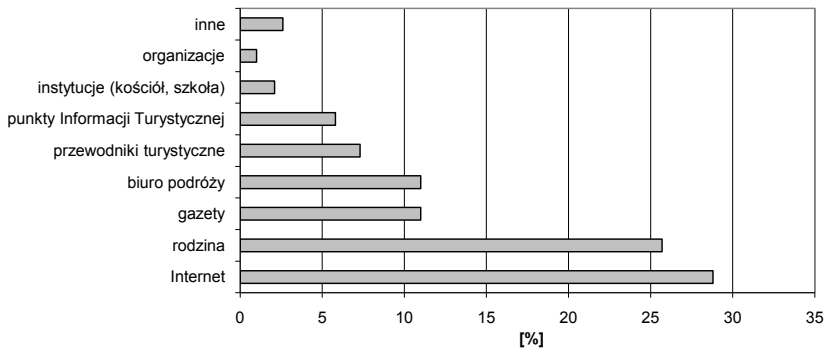
Ryc. 29. Rodzaj zakwaterowania wykorzystywany podczas wyjazdów turystycznych

Źródło: Wyniki wywiadów kwestionariuszowych.

Ryc. 30. Kwoty przeznaczone w skali roku na wyjazdy turystyczne

Źródło: Wyniki wywiadów kwestionariuszowych.

Ryc. 31. Źródła informacji o możliwościach wyjazdów turystycznych

Źródło: Wyniki wywiadów kwestionariuszowych.

Na pytanie: „Jakich informacji ułatwiających wyjazdy turystyczne ludziom niesłyszącym brakuje?”, respondenci odpowiadali [%]:

- tłumaczenia w języku migowym – 18,8,
- o tanich noclegach, promocjach – 2,1,
- o dofinansowaniu, ulgach dla niesłyszących – 2,1,
- znaków, symboli graficznych, planów, rysunków, czytelnego oznakowania szlaków – 1,6,
- możliwości kontaktu (podany tylko nr tel.) – 1,6,
- brak reklam o miejscach wypoczynkowych adresowanych do PZG – 1,6.

Osoby ankietowane wskazywały główne czynniki mające wpływ na wybór miejsca wypoczynku. Wśród trzech najistotniejszych przyczyn najczęściej podawano (ryc. 32, 33):

- cenę pobytu,
- łatwy dojazd,
- możliwość poprawy zdrowia,
- ładny krajobraz,
- możliwość przebywania w środowisku osób niesłyszących.

Motywy wyjazdu turystycznego natomiast rzadko są związane z chęcią udziału w wydarzeniach kulturalnych czy poszerzenia wiedzy. Można stwierdzić także, że walory środowiska przyrodniczego mają większe znaczenie niż walory historyczne i kulturowe (zabytki, muzea, galerie).

Analiza wpływu cech respondentów na motywy wyboru destynacji turystycznej (tab. 16) nie pozwala na wyłonienie cech wyjątkowo istotnych. Poszczególne cechy respondentów są istotne statystycznie w pojedynczych przypadkach lub w ogóle nie wykazano ich statystycznej istotności. Cechy związane z rodzajem niepełnosprawności to:

Tabela 16. Motywy wyboru miejsca wypoczynku a cechy respondentów

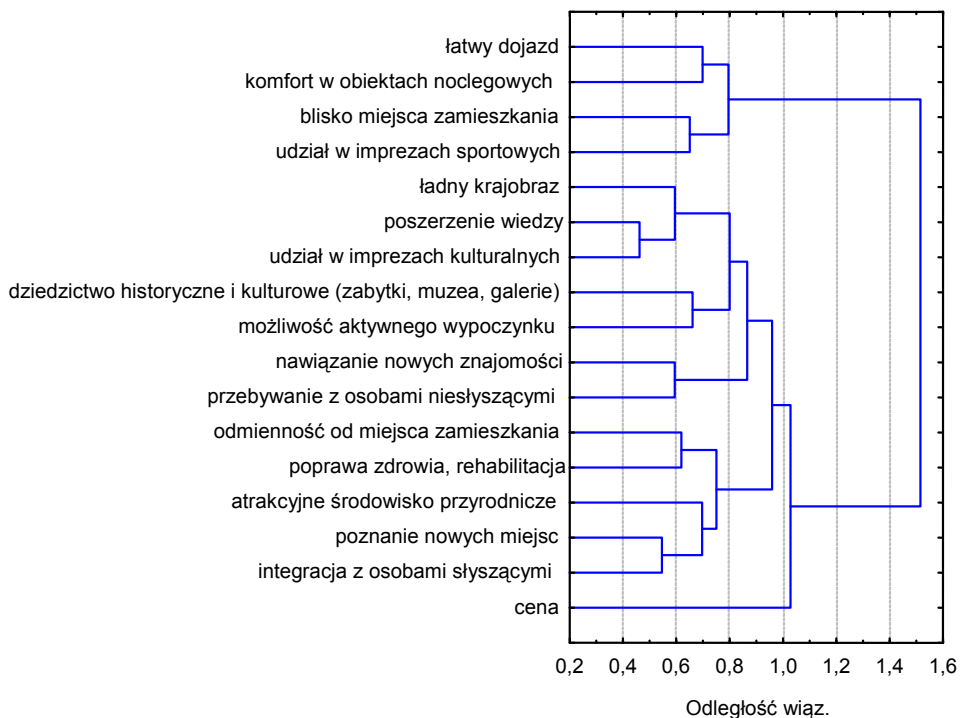
Cecha	Symbol	Łatwy dojazd	Blisko miejsca zamieszkania	Ładny krajobraz	Odmienność od miejsca zamieszkania	Cena pobytu	Udział w imprezach sportowych	Poprawa zdrowia, rehabilitacja	Atrakcyjne środowisko przyrodnicze	Dziedzictwo historyczne, kulturowe	Poznanie nowych miejsc	Nawiązanie nowych znajomości	Poszerzenie wiedzy	Integracja z osobami słyszącymi	Przebywanie z osobami niesłyszącymi	Udział w imprezach kulturalnych	Komfort, wygoda w obiektach noclegowych	Aktywny wypoczynek
Płeć	P																	
Wiek	W																	
Wykształcenie	S																	
Czy pracuje?	PR																	
Stan cywilny	C																	
Sytuacja materialna	SM																	
Liczba członków rodziny: dorośli	RDO																	
Liczba członków rodziny: dzieci	RDZ																	
Dochód	D																	
Stan zdrowia	SZ																	
Sposób porozumiewania się	SP																	
Wiek utraty słuchu	US																	
Przyczyna uszkodzenia słuchu	PUS																	
Stopień uszkodzenia słuchu	SUS																	
Czy rodzina słyszy?	RS																	

■ – istotność statystyczna, poziom $p \leq 0,05$; na podstawie obliczeń: zał. 2 – tab. 121–131.

Źródło: Wyniki wywiadów kwestionariuszowych.

- sposób porozumiewania się – nie jest w tym przypadku cechą istotną statystycznie,
- wiek uszkodzenia słuchu jest istotny w przypadku ceny pobytu,
- stopień uszkodzenia słuchu także jest istotnym czynnikiem w odniesieniu do takich czynników, jak łatwy dojazd i atrakcyjne środowisko przyrodnicze,
- fakt, że rodzina słyszy, jest istotny w przypadku spotkań z niesłyszącymi znajomymi,
- sytuacja materialna wpływa na wybór destylacji blisko miejsca zamieszkania.

Opierając się na analizie skupień najbardziej istotnych czynników decydujących o wyborze miejsca wypoczynku podczas urlopu lub wakacji (ryc. 32), można wyróżnić cztery grupy motywów oraz czynnik indywidualny występujący najczęściej – cenę. Wśród tych grup można wydzielić następujące typy:

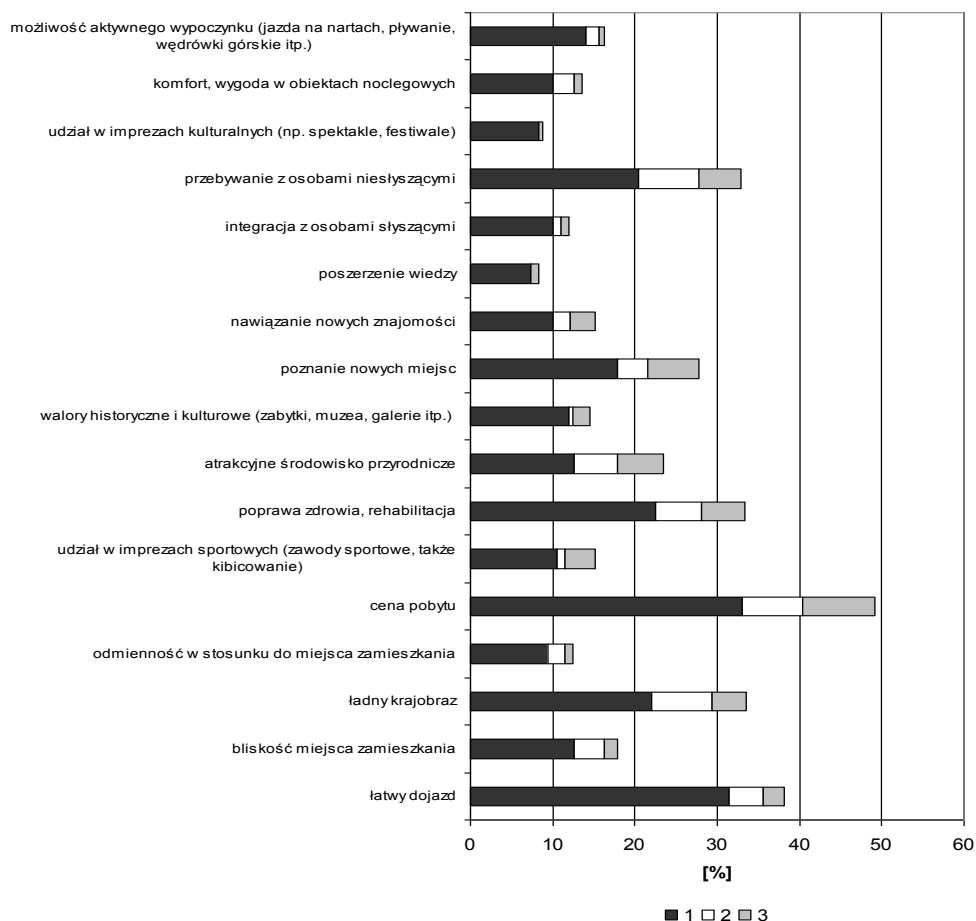

Ryc. 32. Najbardziej istotne czynniki decydujące o wyborze miejsca wypoczynku, metoda aglomeracji: Warda, miara odległości $1 - r$

Źródło: Wyniki wywiadów kwestionariuszowych.

1) grupę „**zorientowaną na komfort**” – osoby, które kierują się łatwym dojazdem, komfortem w obiektach noclegowych, bliskością miejsca docelowego podróży w stosunku do miejsca zamieszkania oraz możliwością brania udziału w imprezach sportowych,

2) grupę „**zorientowaną na poznawanie walorów przyrodniczych, kulturowych, nowych osób oraz aktywny wypoczynek**” – osoby, dla których znaczenie mają: ładny krajobraz, poszerzanie wiedzy, udział w imprezach kulturalnych, dziedzictwo historyczne, kulturowe, możliwość aktywnego wypoczynku, nawiązywanie nowych znajomości oraz przebywanie z osobami niesłyszącymi,

Ryc. 33. Najbardziej istotne czynniki decydujące o wyborze miejsca wypoczynku podczas urlopu lub wakacji

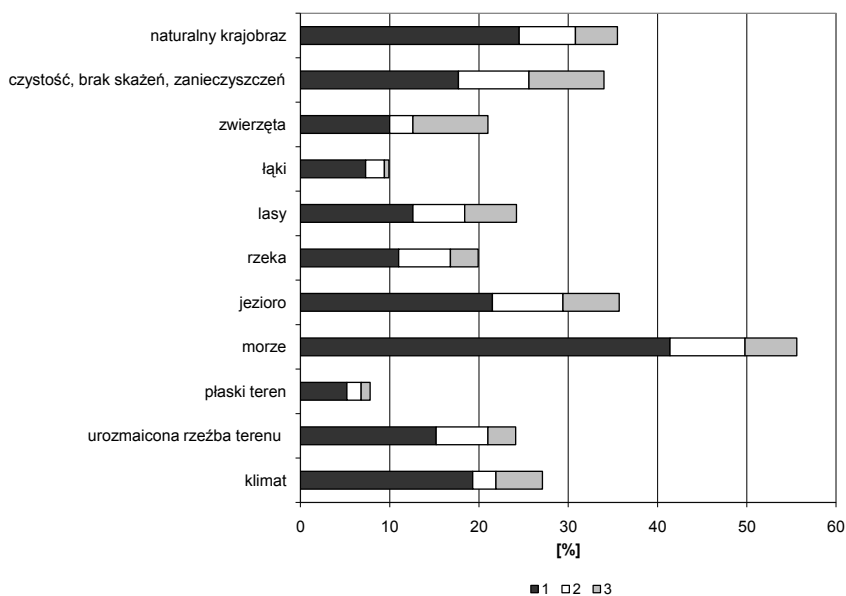
1 – czynnik najbardziej istotny, wymieniany na pierwszym miejscu, 2 – czynnik wymieniany na drugim miejscu, 3 – czynnik wymieniany na trzecim miejscu.

Źródło: Wyniki wywiadów kwestionariuszowych.

3) grupę „**zorientowaną na zdrowie i rekreację**” – osoby, dla których istotnym czynnikiem jest poprawa zdrowia, rehabilitacja, a także odmienność miejsca wypoczynku w stosunku do miejsca zamieszkania oraz atrakcyjne środowisko przyrodnicze,

4) grupę „**zorientowaną na poznanie nowych miejsc i integrację z osobami słyszącymi**”.

Z próby ustalenia preferencji dotyczących cech środowiska geograficznego (przyrodniczego i kulturowego) wynika, iż w przypadku środowiska naturalnego (ryc. 34) największe znaczenie mają walory morza (wskazywane przez ponad połowę respondentów). Do kolejnych istotnych cech zaliczono naturalny krajobraz, walory jezior oraz dobry stan środowiska przyrodniczego (czystość, brak skażeń i zanieczyszczeń). Zauważalne jest także większe preferowanie terenów o zróżnicowanym ukształtowaniu, niż obszarów monottonnych, płaskich. W przypadku warunków klimatycznych najczęściej wskazywano na chęć przebywania w klimacie ciepłym, morskim oraz umiarkowanym, a w kilku wypowiedziach na klimat górski.

Ryc. 34. Najistotniejsze cechy środowiska przyrodniczego miejsca odwiedzanego w celach turystycznych

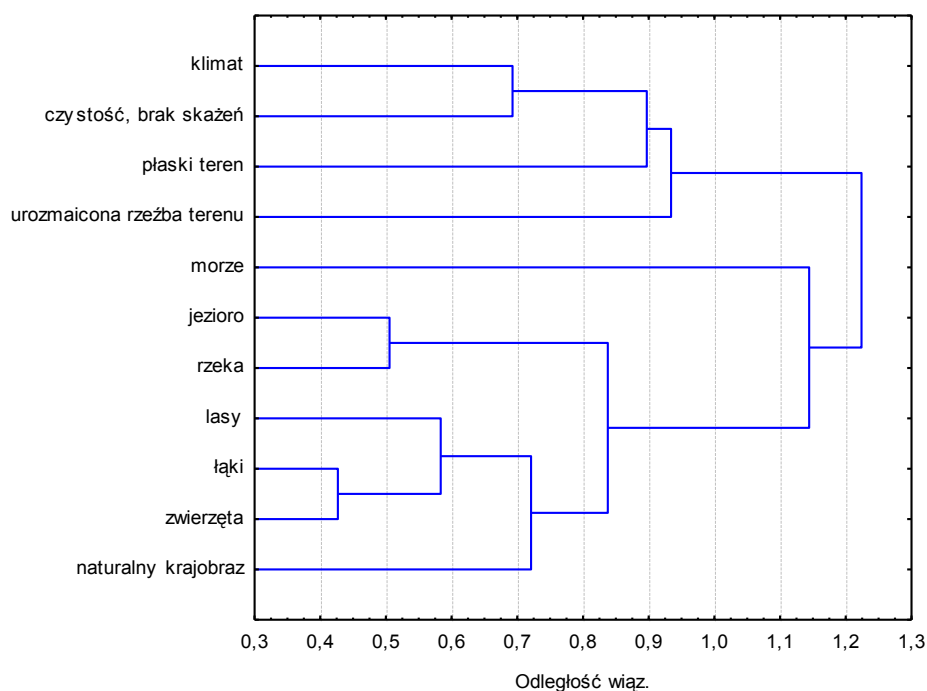
1 – czynnik najbardziej istotny, wymieniany na pierwszym miejscu, 2 – czynnik wymieniany na drugim miejscu, 3 – czynnik wymieniany na trzecim miejscu.

Źródło: Wyniki wywiadów kwestionariuszowych.

Opierając się na analizie skupień preferowanych walorów przyrodniczych (ryc. 35), można wyróżnić grupy związane z:

- 1) klimatem i dobrą jakością środowiska przyrodniczego,
- 2) ukształtowaniem terenu (zarówno krajobrazy płaskie – otwarte, jak i o zróżnicowanej rzeźbie),
- 3) walorami wód (jezioro, rzeka),
- 4) walorami łąk i lasów, także światem zwierząt i ogólną kategorią, jaką jest naturalny krajobraz.

Oddzielny czynnik stanowią walory morza. Ze względu na największą liczbę wskazań, należy je wyodrębnić jako samodzielną kategorię.

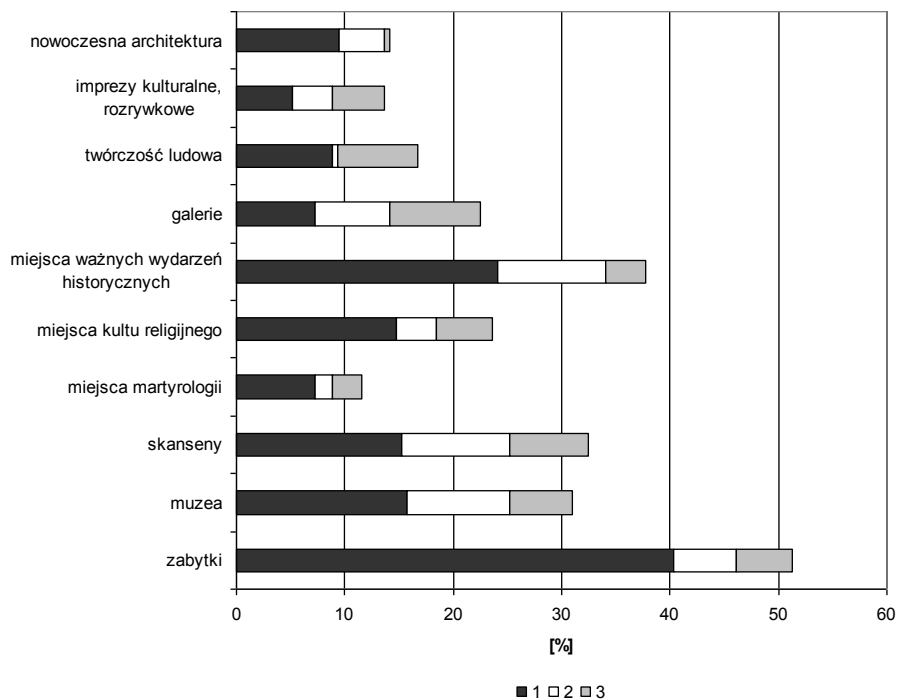

Ryc. 35. Najistotniejsze cechy środowiska przyrodniczego w trakcie wyjazdów turystycznych, metoda aglomeracji: Warda, miara odległości $1 - r$

Źródło: Wyniki wywiadów kwestionariuszowych.

Wśród najbardziej istotnych cech środowiska kulturowego (ryc. 36) wymieniano: zabytki, miejsca ważnych wydarzeń historycznych, skanseny, muzea, miejsca kultu religijnego oraz galerie. Natomiast najrzadziej, wśród czynników naj-

bardziej istotnych (lokowanych na pierwszym miejscu), wskazywano na imprezy kulturalne i rozrywkowe. Świadczyć to może o małym stopniu dostosowania tego typu wydarzeń do potrzeb niesłyszących turystów, małej otwartości na integrację społeczną podczas imprez także o charakterze masowym.

Ryc. 36. Najistotniejsze cechy środowiska kulturowego miejsca odwiedzanego w celach turystycznych

1 – czynnik najbardziej istotny, wymieniany na pierwszym miejscu, 2 – czynnik wymieniany na drugim miejscu, 3 – czynnik wymieniany na trzecim miejscu.

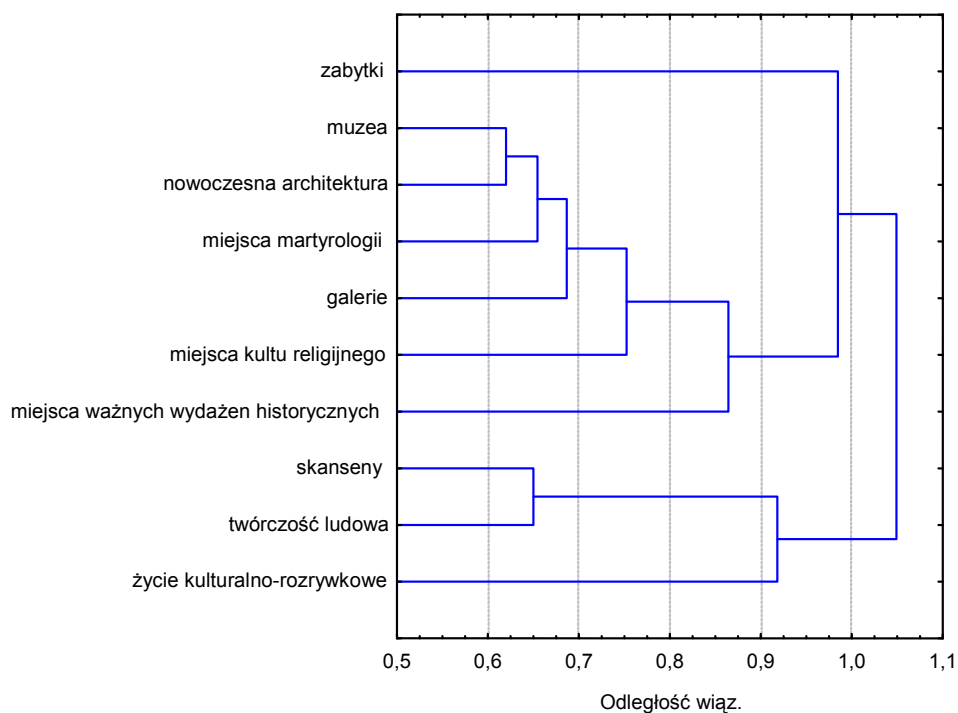
Źródło: Wyniki wywiadów kwestionariuszowych.

Na podstawie analizy skupień preferowanych walorów kulturowych (ryc. 37) można wyróżnić grupy związane z:

- 1) dziedzictwem historycznym, sztuką współczesną i życiem religijnym (muzea, nowoczesna architektura, miejsca martyrologii, galerie, miejsca kultu religijnego),
- 2) miejscami ważnych wydarzeń historycznych,
- 3) skansenami i twórczością ludową.

Natomiast walorami samymi w sobie, niewystępującymi w skupisku z innymi, są:

- 1) zabytki,
- 2) miejsca ważnych wydarzeń historycznych,
- 3) wydarzenia, imprezy kulturalne i rozrywkowe.

Ryc. 37. Najistotniejsze cechy środowiska kulturowego w trakcie wyjazdów turystycznych, metoda aglomeracji: Warda, miara odległości $1 - r$

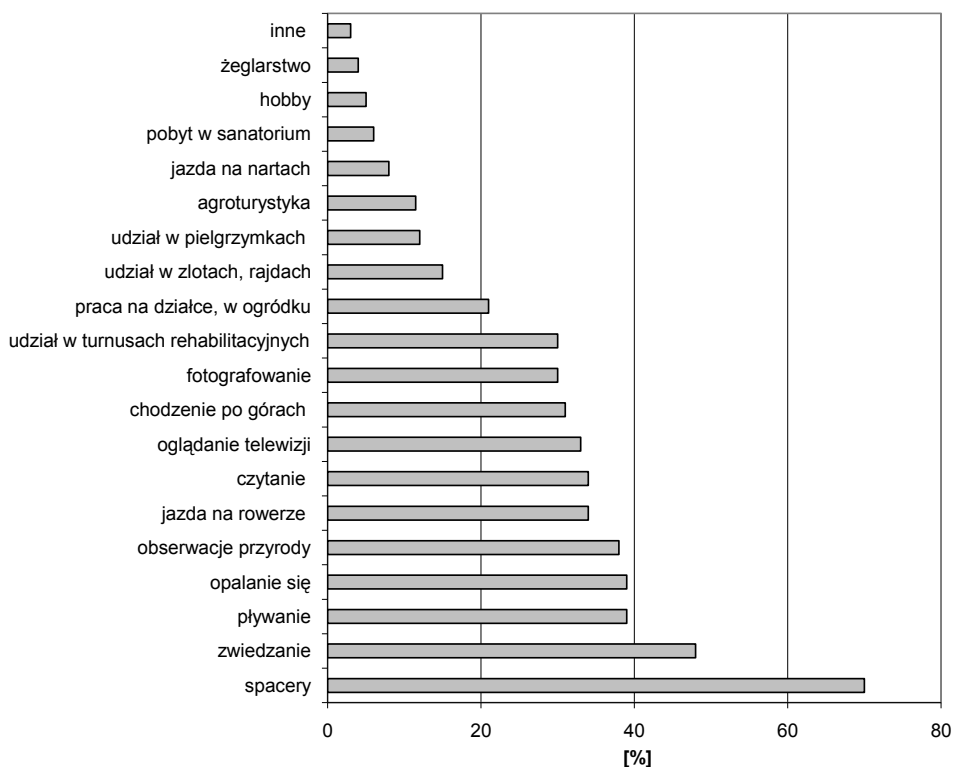
Źródło: Wyniki wywiadów kwestionariuszowych.

Sposoby spędzania czasu wolnego podczas urlopu lub wakacji

Zdecydowanie **najczęściej** wskazywanym sposobem spędzania czasu wolnego (ryc. 38) przez osoby niesłyszące podczas urlopu lub wakacji są spacerowanie (ponad 70% wskazań) oraz zwiedzanie (47%). Kolejnymi według częstości wskazań są: pływanie, opalanie się, obserwacje przyrody (po 38–39%), ponadto bierne formy wypoczynku: czytanie (34%) i oglądanie telewizji (33%), które były również często wskazywane jak aktywne: jazda rowerem, chodzenie po górach, fotografowanie oraz udział w turnusie rehabilitacyjnym (po 30–34%).

Rzadziej wskazywanymi formami spędzania czasu wolnego podczas urlopów czy wakacji jest praca bądź wypoczynek na działce (21% wskazań) oraz: zloty, rajdy, pielgrzymki i uprawianie agroturystyki (12–14%).

Ankietowani średnio wskazywali na realizowanie 5,1 (przy odchyleniu standardowym 3,7) różnych form wypoczynku. Maksymalnie było to 19 form, natomiast 10% respondentów nie udzieliło odpowiedzi.

Ryc. 38. Sposoby spędzania czasu wolnego przez osoby niesłyszące podczas urlopów lub wakacji

Źródło: Wyniki wywiadów kwestionariuszowych.

Analiza wpływu cech respondentów na preferowany sposób wypoczynku podczas urlopu lub wakacji (tab. 17) pozwala stwierdzić, iż cechą najczęściej występującą jako istotna statystycznie jest wiek. Cechy związane z rodzajem niepełnosprawności to:

- sposób porozumiewania się – nie jest w tym przypadku cechą istotną statystycznie,
- wiek uszkodzenia słuchu jest istotny w przypadku czytania,
- stopień uszkodzenia słuchu jest istotny statystycznie w przypadku spacerów,
- fakt, że rodzina słyszy, nie jest istotny statystycznie.

Analiza ilorazu szans (zał. 2 – tab. 121–154, ryc. 59–75) form wypoczynku podczas urlopów lub wakacji, w zestawieniu z cechami respondentów, pozwala zauważyć, że:

Tabela 17. Preferowany sposób wypoczynku podczas urlopu/wakacji a cechy respondentów

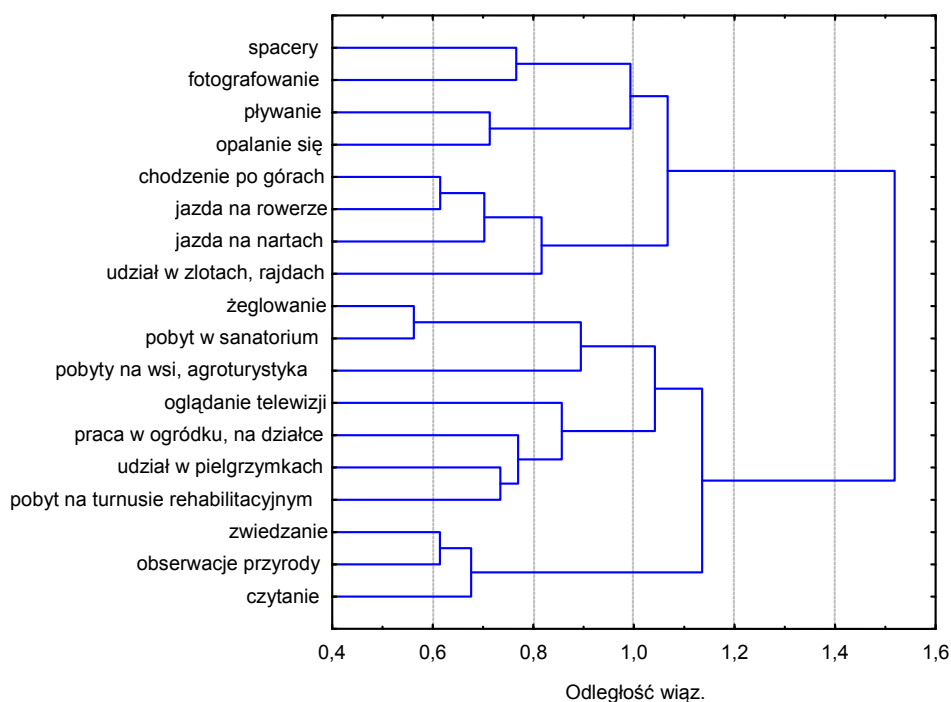
Cecha	Symbol	Spacery	Chodzenie po górach	Pływanie	Opalanie się	Żeglowanie	Jazda na rowerze	Jazda na nartach	Oglądanie telewizji	Fotografowanie	Zwiedzanie	Obserwacje przyrody	Czytanie	Praca w ogródku, na działce	Udział w pielgrzymkach	Udział w zlotach, rajdach	Agroturystyka	Pobyt w sanatorium	Turnus rehabilitacyjny	
Płeć	P																			
Wiek	W																			
Wykształcenie	S																			
Czy pracuje?	PR																			
Stan cywilny	C																			
Sytuacja materialna	SM																			
Liczba członków rodziny: dorośli	RDO																			
Liczba członków rodziny: dzieci	RDZ																			
Dochód	D																			
Stan zdrowia	SZ																			
Sposób porozumiewania się	SP																			
Wiek utraty słuchu	US																			
Przyczyna uszkodzenia słuchu	PUS																			
Stopień uszkodzenia słuchu	SUS																			
Czy rodzina słyszy?	RS																			

■ – istotność statystyczna, poziom $p \leq 0,05$; na podstawie obliczeń: zał. 2 – tab. 132–165.

Źródło: Wyniki wywiadów kwestionariuszowych.

- spacerowanie – ze wzrostem stopnia niedosłuchu szansa na ich podejmowanie wzrasta,
- chodzenie po górach – prawdopodobieństwo jest trzykrotnie większe w przypadku osób, których członkowie rodziny słyszą i prawie dwukrotnie większe wśród zamężnych/zonaty niż w przypadku osób stanu wolnego,
- pływanie – szansa wzrasta dwukrotnie ze wzrostem poziomu wykształcenia,
- opalanie się – wyniki nie dają podstaw do uogólnień,
- żeglowność – prawdopodobieństwo jest prawie dwukrotnie większe w przypadku osób, u których uszkodzenie słuchu nastąpiło po trzecim roku życia,
- jazda na rowerze – szansa na udział w wycieczkach rowerowych wzrasta w przypadku osób zamężnych/zonaty oraz ze wzrostem liczby dorosłych osób w rodzinie,
- oglądanie telewizji – prawdopodobieństwo jest blisko sześciokrotnie większe w przypadku osób, dla których podstawowym sposobem porozumiewania się jest język migowy i blisko pięciokrotnie większe wśród aktywnych zawodowo,
- fotografowanie – szansa na tę formę wypoczynku jest pięciokrotnie większa w przypadku osób z wrodzoną wadą słuchu, wzrasta także dwukrotnie ze wzrostem poziomu uszkodzenia słuchu,
- zwiedzanie – prawdopodobieństwo jest blisko trzy razy większe w przypadku osób z wrodzoną wadą słuchu,
- obserwacje przyrody – szansa jest blisko czterokrotnie większa w przypadku osób, których członkowie rodzin słyszą,
- czytanie – prawdopodobieństwo tej formy wypoczynku wzrasta z pogarszaniem się stanu zdrowia; jest blisko dwukrotnie większe w przypadku osób z wrodzoną wadą słuchu, a także wśród kobiet i osób, których rodzina słyszy, wzrasta także blisko dwukrotnie z wiekiem, poziomem wykształcenia i liczbą osób dorosłych w rodzinie,
- praca w ogródku, na działce – szanse na jej podejmowanie rosną ze wzrostem dochodów i obecnością dzieci w rodzinie; większe prawdopodobieństwo występuje także w przypadku osób z wrodzoną wadą słuchu; można się spodziewać wzrostu popularności tego typu zajęć proporcjonalnie z wiekiem; pogarszaniem się stanu zdrowia oraz wzrostem stopnia niedosłuchu,
- udział w pielgrzymkach – większa szansa na podejmowanie tego typu wypraw jest w przypadku rodzin z dziećmi; prawdopodobieństwo wzrasta także z pogarszaniem się stanu zdrowia,

- udział w zlotach, rajdach – większe prawdopodobieństwo występuje w przypadku osób zamężnych lub żonatych oraz tych, których członkowie rodziny słyszą,
- pobyty na wsi, agroturystyka – prawdopodobieństwo jest przeszło czterokrotnie większe w przypadku osób, dla których podstawowym sposobem porozumiewania się jest język migowy, szansa na udział w tego typu wyjazdach wzrasta ponad dwukrotnie ze wzrostem dochodów; jest dwukrotnie większa wśród osób z wrodzoną wadą słuchu,
- pobyt w sanatorium – szansa na skorzystanie z oferty sanatoryjnej jest 13-krotnie większa w przypadku osób, których członkowie rodziny słyszą, wzrasta także z dochodami oraz w przypadku osób zamężnych/żonatych,
- pobyt na turnusie rehabilitacyjnym – prawdopodobieństwo wzrasta siedmiokrotnie z pogarszaniem się stanu zdrowia, trzykrotnie z wiekiem, jest także dwukrotnie większe w przypadku osób z wrodzoną wadą słuchu, żyjących w rodzinach z dziećmi oraz aktywnych zawodowo, rośnie także ze wzrostem dochodów.

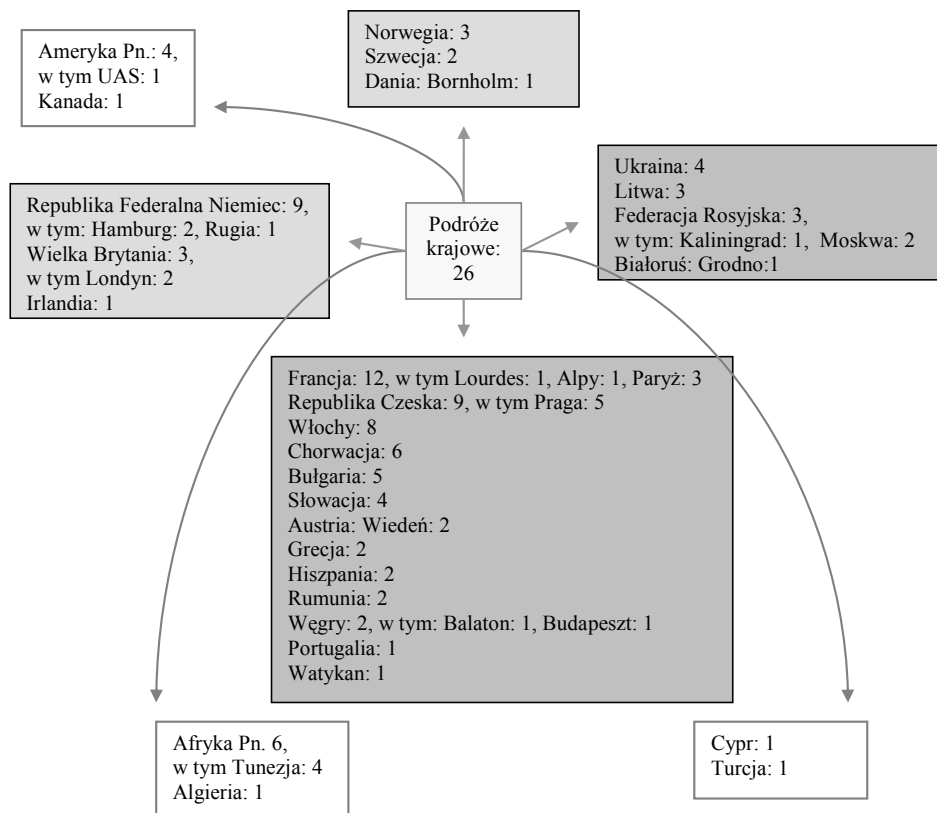
Ryc. 39. Sposoby spędzania czasu wolnego podczas urlopów/wakacji, metoda aglomeracji: Warda, miara odległości $1 - r$

Źródło: Wyniki wywiadów kwestionariuszowych.

Opierając się na analizie skupień sposobów spędzania czasu wolnego podczas urlopów lub wakacji (ryc. 39), można wyróżnić następujące grupy powiązanych zajęć:

- 1) spacerowanie i fotografowanie,
- 2) pływanie i opalanie się,
- 3) chodzenie po górach, jazda na rowerze, nartach, udział w zlotach, rajdach,
- 4) agroturystyka, pobyt w sanatorium, żeglowność,
- 5) oglądanie telewizji, praca na działce, w ogródku, udział w pielgrzymkach, pobyt na turnusie rehabilitacyjnym,
- 6) zwiedzanie, obserwacja przyrody i czytanie.

Najdalsze podróże turystyczne, jakie odbyli respondenci w swoim życiu (ryc. 40) w przypadku 26 osób były w obrębie kraju. Znaczna grupa (85 spośród 191) wymieniła państwa europejskie, w tym zwłaszcza położone w południowej Europie (Francja, Włochy, Chorwacja). Nieliczne osoby odwiedziły inne kon-

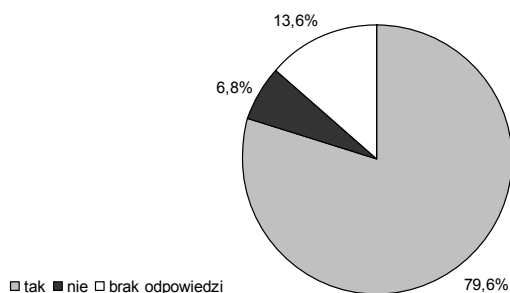

Ryc. 40. Najdalsza podróż, jaką odbyli respondenci

Źródło: Wyniki wywiadów kwestionariuszowych.

tyenty: cztery osoby Amerykę Północną, sześć osób Afrykę Północną i dwie osoby Azję.

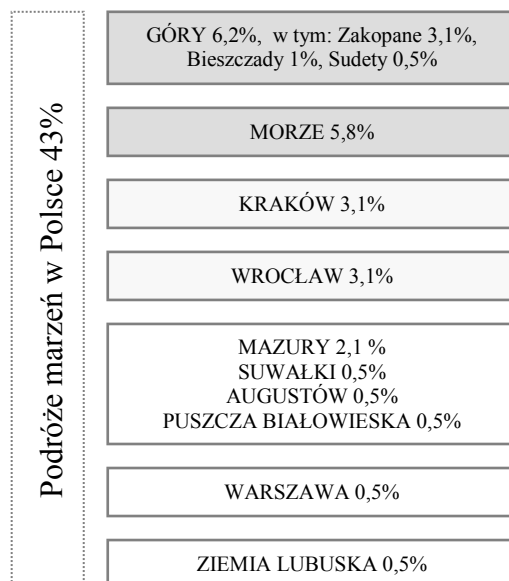
Marzenia o podróżach turystycznych ma ponad trzy czwarte respondentów (ryc. 41).

Ryc. 41. Odpowiedź na pytanie: Czy marzy Pan(i) o podróżach turystycznych?

Źródło: Wyniki wywiadów kwestionariuszowych.

Ponad połowa ankietowanych marzy o podróżach po Europie (54%), a blisko połowa (43%) o podróżach krajowych. Wśród miejsc wskazywanych w Polsce dominowały destynacje o walorach przyrodniczych (morze, góry, pojezierza).

Ryc. 42. Miejsca docelowe wymarzonych wyjazdów turystycznych w kraju

Źródło: Wyniki wywiadów kwestionariuszowych.

Rzadziej wskazywano miasta. Do najatrakcyjniejszych ośrodków miejskich zaliczono wymieniane z taką samą częstotliwością: Kraków, Wrocław oraz Zakopane (po 3%), ponadto Warszawę (0,5%) – rycina 42.

Marzenia o podróżach turystycznych zagranicznych obejmują wszystkie kontynenty (tab. 18). Jednak najwięcej osób marzy o wyjeździe na południe Europy, do tak atrakcyjnych państw, jak: Włochy, Francja i Hiszpania, ponadto do Wielkiej Brytanii. Z państw pozaeuropejskich największym zainteresowaniem cieszą się Australia, Chiny oraz Egipt.

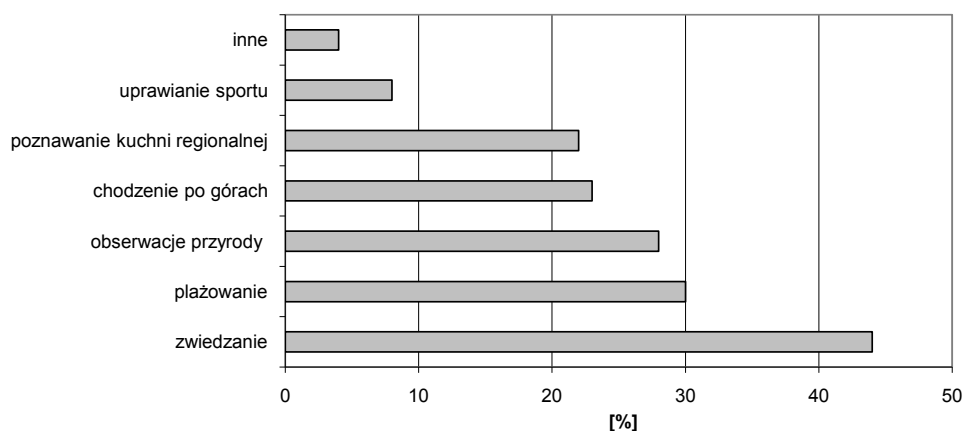
Tabela 18. Miejsca docelowe wymarzonych zagranicznych wyjazdów turystycznych [%]

Kontynent	Destynacje	
Europa	kraje: Włochy (7,3), Francja (4,7), Hiszpania (4,7), Wielka Brytania (4,7), Grecja (3,7), Portugalia (2,1), Niemcy (2,1), Chorwacja (1,6), Holandia (1,6), Czechy (1,0), Szwecja (1,0); wypowiedzi jednostkowe: Austria, Irlandia, Monako, Norwegia, Słowacja, Szwajcaria; miasta*: Londyn, Paryż, Wiedeń; regiony*: nadmorski, Alpy, Skandynawia, Krym	53,9
Australia		19,4
Azja	kraje: Chiny (4,2), Japonia (3,7), Indie (1,6), Nepal (1,0); wypowiedzi jednostkowe: Turcja, Gruzja, Izrael (Ziemia Święta)	15,2
Ameryka Północna	kraje: Stany Zjednoczone (3,1), Kanada (2,6), Meksyk (1); miasta*: Nowy Jork; regiony*: Alaska	13,1
Afryka	kraje: Egipt (4,2), Tunezja (3,1), Kenia (1), RPA (1); wypowiedź jednostkowa: Maroko	13,1
Ameryka Południowa	kraje: Brazylia (3,7), Chile (1), Peru (2)	9,4
Antarktyda		3,1

* Wypowiedzi jednostkowe.

Źródło: Wyniki wywiadów kwestionariuszowych.

Wymarzony sposób wypoczynku podczas urlopu lub wakacji to zdecydowanie zwiedzanie, a następnie plażowanie i obserwowanie przyrody (ryc. 43). Wśród ulubionych zajęć sportowych wymieniano: pływanie (2,1%), jazdę na nartach (1%), rowerze (1%), grę w piłkę nożną (1%). Wypowiedzi jednostkowe dotyczyły takich zajęć, jak: wędkarstwo, wspinaczka górską, kajakarstwo. W kategorii inne podawano: odwiedziny rodziny (1%), poznawanie innych krajów, regionów (1%), wypowiedzi jednostkowe: pielgrzymka do Watykanu, rozrywka oraz wymiana poglądów z nowo poznanymi osobami.

Ryc. 43. Wymarzone sposoby spędzenia czasu podczas turystycznych podróży

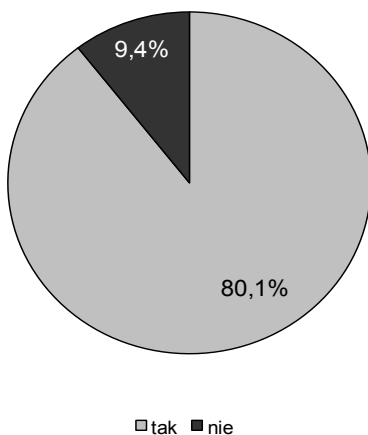
Źródło: Wyniki wywiadów kwestionariuszowych.

Część respondentów nie marzy o podróżach turystycznych. W wyjaśnieniach podawano:

- nie czuję takiej potrzeby,
- brak zdrowia,
- wiek,
- brak pieniędzy, zbyt wysokie ceny,
- zwiedziłem już wiele krajów,
- wolę odpoczywać na działce,
- mam chorobę lokomocyjną.

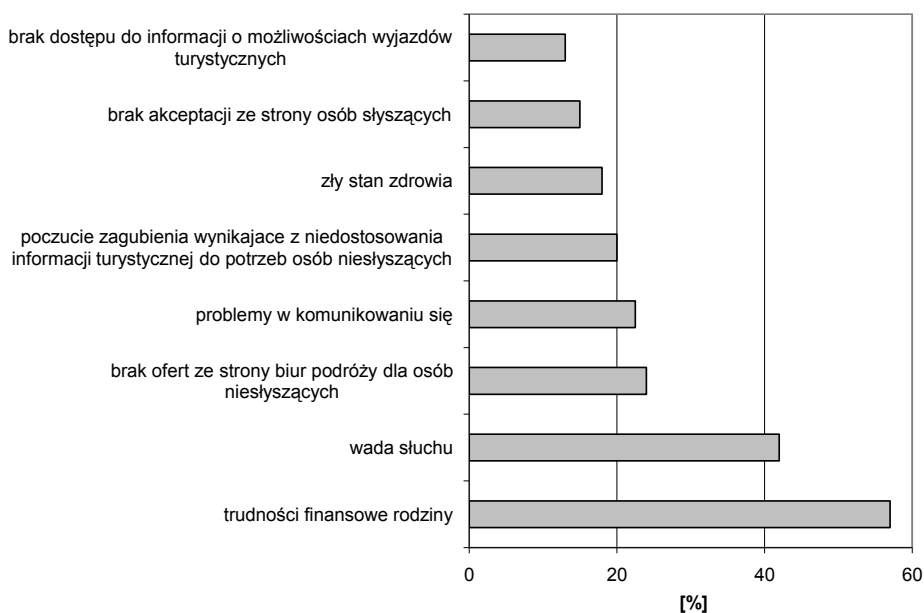
5.6. Czynniki ograniczające udział w turystyce i rekreacji

Czynniki utrudniające wyjazdy turystyczne osobom niesłyszącym potwierdza zdecydowanie dominująca część respondentów (ryc. 44). Wśród głównych czynników ograniczających wyjazdy turystyczne wskazywano (ryc. 45): problemy finansowe, następnie wadę słuchu i związane z nią problemy w komunikowaniu się, brak dostosowania otoczenia do ich potrzeb, a także odpowiedniej oferty Informacji Turystycznej. Wymieniano także brak akceptacji społecznej. Osoby niesłyszące nie skarżą się na brak wolnego czasu, co powinno być istotnym wnioskiem dla branży turystycznej i animatorów czasu wolnego.

Ryc. 44. Odpowiedź na pytanie: Czy istnieją przeszkody w realizacji marzeń dotyczących wyjazdów turystycznych?

Źródło: Wyniki wywiadów kwestionariuszowych.

Ryc. 45. Czynniki ograniczające wyjazdy turystyczne osób niesłyszących

Źródło: Wyniki wywiadów kwestionariuszowych.

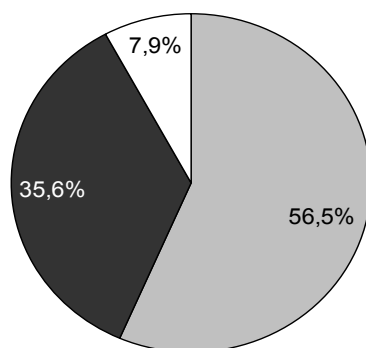
5.7. Nastawienie do integracji społecznej w czasie wolnym

Analizując **nastawienie do integracji społecznej w czasie wolnym**, można stwierdzić, iż większość niesłyszących osób chętnie spędza czas wolny z osobami słyszącymi (ryc. 46). Jednak co trzecia osoba wskazywała także, iż raczej nie dąży do kontaktu z tym środowiskiem. Respondenci, którzy podali, że niechętnie spędzają czas wolny z osobami słyszącymi, swoją postawę wyjaśniali:

- brakiem możliwości komunikowania się (27,7%),
- oraz tym, że mają niewielu słyszących znajomych (1,6%).

W wypowiedziach jednostkowych podawano:

- wszystko zależy od zachowania osób słyszących,
- brak dobrego kontaktu, akceptacji,
- nie lubię pantomimy,
- wolę swoje środowisko,
- przyzwyczajenie do rozmów z niesłyszącymi,
- nie mam takiej potrzeby,
- nudno.

□ tak ■ nie □ brak odpowiedzi

Ryc. 46. Odpowiedzi osób niesłyszących na pytanie: „Czy chętnie spędza Pan(i) czas wolny z osobami słyszącymi? [% wskazań]”

Źródło: Wyniki wywiadów kwestionariuszowych.

Sugestie osób niesłyszących dotyczące dostosowania oferty turystycznej i rekreacyjnej do ich oczekiwań oraz potrzeb były następujące:

- przekazywać informacje w języku migowym, upowszechniać znajomość języka migowego, dbać o obecność tłumacza języka migowego podczas wyjazdów i w biurach podróży, ośrodkach turystycznych, punktach Informacji Turystycznej (21,5%),
- dofinansowanie wyjazdów, tanie noclegi, ulgi w przejazdach (13,6%),

- poprawić sytuację finansową osób niesłyszących, godne płace za pracę (6,8%),
- większe wykorzystanie w komunikacji: e-maili, faksów, Internetu, rysunków, map,
- TV z napisami,
- więcej przewodników turystycznych pisanych prostym językiem, zrozumiałym dla niesłyszących, więcej napisów, prostych, rzetelnych informacji,
- zmiana stosunku państwa i społeczeństwa do osób niesłyszących, walka z dyskryminacją,
- w większym stopniu, ciekawie promować turystykę w środowisku osób niesłyszących.

Dodatkowe uwagi dotyczyły:

- braku środków finansowych, za niskie wynagrodzenia (3,1%),
- małego dofinansowania wyjazdów,
- niewystarczającej liczby programów z napisami,
- braku tłumaczy języka migowego.

Część respondentów podzieliła się także swoimi uwagami dotyczącymi przedmiotu badań: czasu wolnego, turystyki, rekreacji oraz możliwości integracji społecznej. Poniżej przytoczono jednostkowe wypowiedzi ankietowanych:

- Nie ważne jak słyszymy, potrafimy korzystać z wypoczynku maksymalnie pozytywnie jak osoby słyszące.
- Cieszą imprezy turystyczne i wypoczynkowe organizowane przez PZG, brak pieniędzy.
- Nie widzę problemu, aby znaleźć ciekawą ofertę dla niesłyszących – media są rozbudowane i łatwo wszystko znaleźć.
- Brak słuchu nie utrudnia turystyki.
- Samodzielne zorganizowanie turystyki jest bardzo proste, gdyż sama potrafię poszukać w Internecie wolnych pokoi, kosztów przejazdu, e-mail i SMS ułatwiają nam kontakt.
- Chciałbym umieć porozumieć się z innymi ludźmi i poprawić swój stan zdrowia.
- Nie wstyďte się nas, miejcie więcej czasu i cierpliwości dla nas.

Jedna z osób zauważyła: „dużo [...] sprawnych nie rozumie, nie zwraca uwagi na otaczające nas piękno, brak im emocji, wrażeń”. Tym samym zwrócono uwagę na brak wrażliwości i empatii (gr. *empátheia* – cierpienie) na fakt, iż osoba niemająca tej umiejętności jest „ślepa” emocjonalnie i nie potrafi ocenić ani dostrzec stanów emocjonalnych innych osób. Silna empatia objawia się między innymi zdolnością współodczuwania i wczuwania się w perspektywę widzenia świata innych ludzi, jest wyznacznikiem człowieczeństwa, w tym poziomu kultury.

5.8. Wnioski

Wyniki przeprowadzonych badań potwierdziły, iż niepełnosprawność osób niesłyszących ma w dużej mierze społeczny charakter. Zaobserwowano większą tendencję do izolacji społecznej wśród osób niesłyszących kulturowo, czyli niesłyszących od urodzenia, dla których podstawowym sposobem porozumiewania się jest język migowy i żyjących wśród niesłyszących członków rodziny. Osoby te najchętniej czas wolny spędzają we własnym gronie (w tym na spotkaniach w PZG), także z rodziną. Życie wśród słyszących członków rodziny przyczynia się do większej otwartości i aktywności osób niesłyszących w życiu społecznym. Można zatem wnioskować, że większa świadomość i zrozumienie problemów ludzi niesłyszących kulturowo, okazywanie akceptacji ze strony osób słyszących, jak i wprowadzanie udogodnień niwelujących bariery w komunikowaniu się mogłyby przyczynić się do zmniejszenia odczuwania niepełnosprawności w tej grupie i zacierania różnic w sposobach spędzania wolnego czasu wśród słyszącej i niesłyszącej części społeczeństwa.

Zgromadzone dane podważyły natomiast funkcjonujący stereotyp, iż wszystkie osoby niesłyszące „są takie same”, mają takie same upodobania i w podobny sposób się zachowują. Wypowiedzi respondentów ukazały różnorodność ich upodobań, zainteresowań i podejmowanych form wypoczynku. Różnorodność ta związana jest zarówno ze stopniem uszkodzenia słuchu, wiekiem, w którym to uszkodzenie nastąpiło, jak i innymi cechami wpływającymi na zróżnicowanie preferencji turystycznych, takimi jak: wiek, wykształcenie, zamożność, stan zdrowia czy wpływ otoczenia (zwłaszcza rodziny, znajomych).

Wskazywane przez respondentów sposoby wypoczynku w cyklu: dzień powszedni – weekendy i święta – urlopy/wakacje, pozwoliły na klasyfikację ich skupień. Wyłoniono grupy zajęć podejmowanych przez określony typ rekreanta czy turysty. Tym samym nakreślono profile klientów, które powinny stanowić podstawę przygotowywania zróżnicowanej oferty spędzania czasu wolnego, adresowanej do badanego środowiska.

Osoby niesłyszące rzadko skarżą się na brak czasu wolnego na co dzień. Jego brak nie został także wymieniony wśród głównych czynników utrudniających wyjazdy rekreacyjne i turystyczne podczas: weekendów, świąt, urlopów czy wakacji. Stwarza to duże możliwości dla animatorów czasu wolnego i organizatorów turystyki, także w zakresie oferty poza sezonem turystycznym.

Do typowych sposobów spędzania czasu wolnego w dniu powszednim należą: spotkania w PZG, spotkania z rodziną i niesłyszącymi znajomymi, spacer, czytanie gazet, ponadto oglądanie telewizji (w tym z tłumaczem języka migowego oraz teletekstem).

W soboty, niedziele oraz święta najbardziej popularnym sposobem wypoczynku (zarówno w miejscu zamieszkania, jak i poza nim) są spotkania ze znajomymi i spacer. Natomiast charakterystyczne w miejscu zamieszkania jest częste oglądanie telewizji, tak z tłumaczem języka migowego, jak i bez niego, oraz czytanie gazet. W czasie weekendowych wyjazdów realizowane są także wycieczki krajoznawcze.

Podczas urlopów i wakacji najbardziej popularne są spacer. W okresie tym zdecydowanie wśród zajęć rekreacyjnych dominują formy aktywne i realizowane na „świeżym powietrzu”, takie jak: zwiedzanie, pływanie, opalanie się, obserwacje przyrody, jazda na rowerze czy chodzenie po górach. Ponadto jedna trzecia ankietowanych wskazała także na oglądanie telewizji i czytanie.

Osoby bardziej zamożne częściej uprawiają turystykę kwalifikowaną (wymagającą także dysponowania odpowiednim sprzętem). Ponadto osoby, u których uszkodzenie słuchu nastąpiło w wieku dorosłym (u których wykształciła się mowa) częściej oglądają telewizję bez tłumacza języka migowego, natomiast osoby z głuchotą prelingwalną preferują programy z tłumaczeniem w PJM.

Większość spośród badanych osób (71%) deklaruje, iż wyjeżdża podczas weekendów i świąt w celach rekreacyjnych, przy czym dominują w tym przypadku wyjazdy do rodziny i znajomych w promieniu do 100 km.

Także podczas urlopów lub wakacji blisko trzy czwarte (73%) respondentów deklaruje, iż wyjeżdża w celach turystycznych, w tym ponad połowa co roku lub kilka razy w roku. Najczęściej są to wyjazdy dwutygodniowe (40%) lub kilkudniowe (29%): do rodziny, nad morze, w góry oraz na wieś lub jezioro. Preferowaną porą roku jest lato. Głównym organizatorem wyjazdów, w przypadku badanej grupy, był Polski Związek Głuchych, natomiast z usług biur podróży korzystało zaledwie 7% badanych. Respondenci najczęściej korzystają z zakwaterowania u znajomych (40%), w pensjonatach i kwaterach prywatnych (po 44%), rzadziej z noclegów w hotelu (18%). Do głównych źródeł informacji na temat wyjazdów turystycznych należą: Internet oraz opinie rodziny, w dalszej kolejności gazety i biura podróży (po 11%). Najistotniejsze czynniki decydujące o wyborze miejsca docelowego podróży to: cena pobytu, łatwy dojazd, możliwość poprawy zdrowia, ładny krajobraz oraz możliwość przebywania w środowisku osób niesłyszących. Blisko połowa z respondentów (85 z 191) jako najdalszą podróż w swojej biografii wymieniła wyjazd zagraniczny w skali Europy, incydentalnie wskazywano także podróże do Ameryki Północnej, Afryki Północnej oraz Azji.

Na podkreślenie zasługuje duży potencjał grupy osób niesłyszących jako odbiorców oferty turystycznej. Z badań wynika, iż preferowanym sposobem spędzania czasu wolnego podczas weekendów i świąt, gdyby nie było żadnych ograniczeń, na pierwszym miejscu jest zwiedzanie. Przeszło trzy czwarte respondentów marzy o podróżach turystycznych – zarówno krajowych, jak i zagranicz-

nych. Badani wykazują duże zainteresowanie walorami przyrodniczymi (morze, góry) oraz zabytkami. Wśród wymarzonych kierunków wyjazdów turystycznych wymieniano wszystkie kontynenty, zwłaszcza Europę. Natomiast wymarzone sposoby wypoczynku podczas urlopu/wakacji to także przede wszystkim zwiedzanie, plażowanie i obserwowanie przyrody.

Do głównych czynników utrudniających wyjazdy turystyczne należą, podobnie jak w przypadku ogółu Polaków, problemy finansowe. Na drugim miejscu wskazywano wadę słuchu, następnie związane z nią utrudnienia w komunikowaniu się, niedostosowanie otoczenia do potrzeb osób niesłyszących, w tym oferty i Informacji Turystycznej. Wskazywano także na zły stan zdrowia oraz odczuwanie braku akceptacji społecznej.

Większość osób niesłyszących (56%) jest pozytywnie nastawiona do integracji społecznej i deklaruje, iż chętnie spędza czas wolny z osobami słyszącymi. Jednak ponad jedna trzecia otwarcie mówi, iż raczej niechętnie przebywa podczas wolnego czasu wśród osób słyszących, co związane jest głównie z barierą językową, poczuciem odmienności, braku zrozumienia i akceptacji.

Do najistotniejszych sugestii na temat dostosowania oferty turystycznej do potrzeb niesłyszących turystów należały wskazówki dotyczące: (1) przekazywania informacji w języku migowym, (2) środków finansowych – organizacji tanich wyjazdów lub starania się o ich dofinansowanie, ale także tworzenia atrakcyjnych pod względem wynagrodzenia miejsc pracy dostępnych dla osób niesłyszących, (3) większego wykorzystania grafiki, prostych zrozumiałych tekstów i środków technicznych w komunikowaniu się (e-maili, faksów, Internetu, TV z napisami).

Godny uwagi jest także fakt, iż respondenci chętnie dzielili się dodatkowymi spostrzeżeniami dotyczącymi badanych problemów. Wskazywali na możliwość doświadczania bogactwa przeżyć także w świecie ciszy, o czym decyduje osobista ciekawość, wrażliwość i zdolność odczuwania empatii.

Z analizy wypowiedzi badanej grupy wynika także, iż **duży wpływ na zachowania jednostki ma rodzina** – życie w związku małżeńskim, a zwłaszcza fakt, iż członkowie rodziny słyszą. Oba te czynniki wpływają stymulująco na aktywność w czasie wolnym. Osoby żyjące w rodzinach ze słyszącymi krewnymi częściej korzystają z oferty kulturalnej i rozrywkowej: chodzą do teatru, kina, kawiarni, pubu, uprawiają turystykę kwalifikowaną, na przykład chodzą po górach. Oznaczają się także lepszą znajomością języka polskiego, o czym świadczą: częstsze czytanie książek, rozwiązywanie krzyżówek, oglądanie telewizji bez tłumacza języka migowego oraz częstsze spotkania z osobami słyszącymi.

Także życie w związku małżeńskim sprzyja większej aktywności, różnicowaniu zajęć rekreacyjnych. W tym przypadku można także zauważyć większą religijność niż wśród osób stanu wolnego (zarówno panien, kawalerów, wdów, wdowców, jaki i rozwiedzionych). Zaangażowanie w życie Kościoła wzrasta rów-

niez z wiekiem, pogarszaniem się stanu zdrowia i jest większe w przypadku kobiet niż mężczyzn.

Dla osób z głuchotą prelingwalną, dla których podstawowym środkiem komunikowania się jest język migowy, charakterystyczna jest tendencja do przebywania w gronie rodziny, a także wśród niesłyszących znajomych, na przykład na spotkaniach w PZG. Oczekiwanie pomocy, wsparcia ze strony innych, w tym instytucji – PZG, wzrasta z wiekiem oraz pogarszaniem się stanu zdrowia.

Osoby niesłyszące od urodzenia (stanu wolnego lub których członkowie rodziny także nie słyszą): są bardziej religijne, czytają gazety (szukając aktualnych informacji), o wiele rzadziej książki, oglądają telewizję, najchętniej z tłumaczem języka migowego, korzystają z komputera (Internetu – jako istotnego źródła informacji), podczas urlopu najchętniej chodzą na spacer, zwiedzają, fotografują oraz oglądają galerie, wystawy, wyjeżdżają na wieś. W niewielkim stopniu biorą udział w życiu kulturalnym (np. teatr, kino) czy przebywają w miejscach publicznych (np. kawiarnie, puby).

Można więc stwierdzić, iż osoby żyjące w rodzinach z osobami słyszącymi poprzez codzienne kontakty i doświadczenia mają mniejsze problemy w komunikowaniu się, co powoduje ich większą otwartość i chęć integracji społecznej. Hermetyczny charakter społeczności osób niesłyszących kulturowo jest związany nie tylko ze:

A) specyfiką tej grupy, czyli:

- 1) głównym i oczywistym problemem, którego nie jest w stanie zmienić – deficytem słuchu,
- 2) zachowaniami wynikającymi z doświadczeń społecznych,
- 3) ponadto z naturą człowieka dążącą do rozwiązań komfortowych – przebywania w czasie wolnym wśród przyjaznego otoczenia, osób podobnych, wśród których znajdujemy zrozumienie,

ale także z postawą:

B) słyszącej części społeczeństwa, zbyt mało otwartą na nawiązywanie partnerskiego dialogu z tą odmienną językowo grupą.

Wyniki ukazały bardzo istotny wpływ otoczenia społecznego na włączanie w sposób naturalny (poprzez bliskie kontakty) osób niesłyszących w nurt życia społecznego. Większa świadomość społeczna realiów życia osób niesłyszących, dobra wola i cierpliwość ze strony słyszącej części społeczeństwa niewątpliwie są drogą do niwelowania odczucia niepełnosprawności wśród osób z uszkodzonym słuchem.

Do głównych czynników wpływających na aktywność turystyczną zarówno badanej grupy, jak i ogółu społeczeństwa należą dochody oraz poziom wykształcenia. Czynniki te są ściśle powiązane. W przypadku badanej grupy niskie dochody są związane z trudnościami w podejmowaniu pracy, a także z wykonywaniem

pracy nisko płatnej, dostępnej dla osób z wykształceniem zawodowym (ten profil wykształcenia jest dominujący). Osoby niesłyszące, pomimo dużego zainteresowania wyjazdami turystycznymi (o czym świadczą nie tylko aktualne zachowania w czasie wolnym, ale także marzenia), z powodu problemów finansowych uczestniczą w nich w ograniczonym zakresie.

Z wypowiedzi respondentów wynika także, iż dla osób niesłyszących, zwłaszcza z wrodzonym niedosłuchem, język migowy jest naturalnym sposobem komunikowania się. Stąd do bardzo istotnych zadań zmierzających w kierunku wyrównywania szans tej grupy społecznej należy z jednej strony popularyzacja języka migowego w społeczeństwie, natomiast z drugiej większa dbałość o odpowiedni poziom wykształcenia ludzi niesłyszących. Edukacja powinna gwarantować dobrą znajomość języka polskiego, umożliwiającą swobodne komunikowanie poprzez tekst. Rozwiązywanie problemów związanych zarówno z edukacją, jak i rynkiem pracy wymaga działań uregulowanych przez politykę państwa, nakreśloną w podrozdziale 6.1.

6. Działania na rzecz rozwoju turystyki osób niesłyszących

6.1. Polityka państwa w zakresie turystyki osób niepełnosprawnych²⁷

Wydarzenia w roku 2003 – uznanym za Europejski Rok Osób Niepełnosprawnych, przyczyniły się do zmiany społecznej świadomości i postrzegania osób niepełnosprawnych na całym naszym kontynencie. Wyniki badań²⁸ potwierdzają, że również w Polsce rośnie świadomość społeczeństwa w zakresie problemów osób niepełnosprawnych. Aż 87% Polaków ocenia, że osoby niepełnosprawne otrzymują zbyt małe wsparcie ze strony państwa, 78% społeczeństwa opowiada się za podejmowaniem pracy zawodowej przez osoby niepełnosprawne. Pomoc publiczna powinna być – zdaniem respondentów – przeznaczana na wspieranie zatrudnienia i rehabilitację zdrowotną.

Kluczowe znaczenie dla kształtowania świadomości społecznej w zakresie problemów niepełnosprawności w Polsce miało przyjęcie uchwalonych 20 grudnia 1993 r., przez Zgromadzenie Ogólne ONZ Rezolucja nr 48/96, **Standardowych Zasad Wyrównywania Szans Osób Niepełnosprawnych**²⁹. Zasady te wyraźnie wykazują, że wszelka dyskryminacja osób niepełnosprawnych stanowi naruszenie praw człowieka.

²⁷ Założenia polityki państwa przedstawiono w referacie A. Zajadacz, J. Śniadek, *Specificity and determinants of leisure activity of deaf people in Poland as compared with the hearing population*, wygłoszonym podczas Leisure Studies Association Conference, July 7–9, 2009, Hosted by Canterbury Christ Church University, Department of Sport Science, Tourism and Leisure, in collaboration with the Centre for Sport, Physical Education and Activity Research (SPEAR).

²⁸ *Polacy o niepełnosprawnych* – badania przeprowadzone na zlecenie POPON przez TNS OBOP, 19–22.02.2004 r. na ogólnopolskiej próbie losowej obejmującej 1005 osób w wieku 15 lat i więcej techniką bezpośredniego wywiadu kwestionariuszowego.

²⁹ **The Standard Rules on the Equalization of Opportunities for Persons with Disabilities**, United States, General Assembly, Distr., General A/RES/48/96, 4 March 1994, Forty-eighth session, Agenda item 109 Resolution Adopted by the General Assembly [on the report of the Third Committee (A/48/627)], 48/96; <http://www.un.org/esa/socdev/enable/dissre00.htm>. **Standardowe Zasady Wyrównywania Szans Osób Niepełnosprawnych** zostały przyjęte podczas 48. sesji Zgromadzenia Ogólnego Narodów Zjednoczonych 20.12.1993 (Rezolucja 48/96). Tłumaczenie Zasad wykonano na zlecenie Pełnomocnika do spraw Osób Niepełnosprawnych i sfinansowane ze środków Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych. „Problemy Rehabilitacji Społecznej i Zawodowej” z 1996 r. Nr 1(147): 5: 37.

Termin „wyrównywanie szans” oznacza proces, dzięki któremu różne systemy i instytucje istniejące w społeczeństwie i środowisku, takie jak usługi, różne formy działań, informacja i dokumentacja, są powszechnie dostępne dla wszystkich, a zwłaszcza dla osób niepełnosprawnych. Zasada równych praw oznacza, że potrzeby każdej jednostki są jednakowo ważne, że potrzeby te muszą stanowić podstawę planowania życia w społeczeństwie oraz że wszystkie zasoby muszą być wykorzystane w taki sposób, aby zapewnić każdej jednostce równe szanse udziału. Osoby niepełnosprawne są członkami społeczeństwa i mają prawo do pozostawania we własnym środowisku lokalnym. Powinny one otrzymać potrzebne im wsparcie w ramach normalnych struktur edukacyjnych, opieki zdrowotnej, zatrudnienia i usług społecznych. Osoby niepełnosprawne, osiągając równe prawa, powinny także mieć równe obowiązki. W momencie, gdy prawa te zostaną osiągnięte, społeczeństwa powinny zwiększyć swe oczekiwania względem osób niepełnosprawnych. Częścią procesu wyrównywania szans powinno stać się niesienie pomocy osobom niepełnosprawnym w tym, by mogły wziąć na siebie pełną odpowiedzialność jako członkowie społeczeństwa.

Zasada 5. odnosi się do dostępności i podaje:

[...] państwa powinny zdawać sobie sprawę z ogromnego znaczenia problemu dostępności w procesie wyrównywania szans we wszystkich sferach i obszarach życia społecznego. Wobec osób dotkniętych jakąkolwiek formą niepełnosprawności, Państwa powinny:

- a) inicjować programy, działania zmierzające do udostępnienia im środowiska fizycznego,
- b) wprowadzać rozwiązania ułatwiające dostęp do informacji i środków komunikacji międzyludzkiej.

Zasada 10. dotyczy kultury, natomiast 11. sportu, rekreacji i turystyki. Zgodnie z nimi:

[...] państwa powinny zagwarantować osobom niepełnosprawnym integrację i możliwość uczestnictwa w wydarzeniach kulturalnych na równych prawach oraz równe możliwości uprawiania sportu i rekreacji. Państwa powinny inicjować działania w kierunku udostępnienia osobom niepełnosprawnym takich miejsc, jak: hotele, plaże, hale sportowe, sale gimnastyczne, itd. Działania takie powinny polegać na wspieraniu personelu tworzącego programy rekreacyjne i sportowe oraz na wspieraniu projektów dotyczących rozwijania dostępności i uczestnictwa oraz innych programów informacyjnych i szkoleniowych.

Władze odpowiedzialne za turystykę, agencje turystyczne, hotele, organizacje wolontariuszy i inni zaangażowani w organizację rekreacji i podróży powinni oferować swoje usługi wszystkim, uwzględniając jednak szczególne potrzeby osób niepełnosprawnych. Procesowi temu powinno towarzyszyć odpowiednie szkolenie.

Zasadniczym dokumentem gwarantującym równe prawa wszystkich obywateli jest **Konstytucja III Rzeczypospolitej** z 2 kwietnia 1997 r. Prawa osób niepełnosprawnych Sejm RP podkreślił, przyjmując 1 sierpnia 1997 r. specjalną

uchwałę pt. **Karta Praw Osób Niepełnosprawnych**³⁰. Konstytucja III Rzeczypospolitej z 2 kwietnia 1997 r. ustanawia także prawo wszystkich obywateli do dostępu do kultury fizycznej³¹, a precyzuje je **Ustawa o kulturze fizycznej** z 18 stycznia 1996 r.³². Zgodnie z nią wszyscy obywatele, bez względu na: wiek, płeć, wyznanie, rasę i rodzaj niepełnosprawności – korzystają z równego prawa do różnych form kultury fizycznej. Do tworzenia warunków prawno-organizacyjnych i ekonomicznych dla rozwoju kultury fizycznej osób niepełnosprawnych zobowiązane są organy administracji rządowej i jednostki samorządu terytorialnego.

Biorąc pod uwagę, iż aktywność turystyczna może odgrywać istotną rolę w procesie rehabilitacji społecznej osób niepełnosprawnych, podstawowe znaczenie ma w tym zakresie **Ustawa o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnieniu osób niepełnosprawnych** z 27 sierpnia 1997 r.³³

Kolejnym istotnym aktem prawa międzynarodowego jest **Konwencja Praw Osób Niepełnosprawnych** przyjęta 13 grudnia 2006 r. rezolucją 61/106. Zgromadzenie Ogólne NZ jednogłośnie przyjęło Konwencję Praw Osób Niepełnosprawnych. Uchwalenie Konwencji to głównie zasługa przedstawicieli środowisk osób niepełnosprawnych, którzy na arenie międzynarodowej walczyli o akt prawny dotyczący ich praw. Artykuł 19 podaje:

Samodzielne życie i integracja społeczna Państwa-Strony uznają prawo wszystkich osób niepełnosprawnych do życia w społeczności, i do dokonywania wyborów na równi z innymi obywatelami, oraz podejmą skuteczne i stosowne działania, aby ułatwić osobom niepełnosprawnym korzystanie z wyżej wymienionego prawa oraz ich pełną integrację i uczestnictwo w życiu społecznym, w tym zagwarantują m.in., iż [...] osoby niepełnosprawne będą mieć dostęp do szerokiego zakresu usług wspierających funkcjonowanie w środowisku domowym, lokalnym i innym, w tym indywidualnej opieki koniecznej do życia i integracji w społeczeństwie i zapobiegającej izolacji i segregacji osób niepełnosprawnych. Ogólnie dostępne usługi i obiekty będą dostępne na równych zasadach dla osób niepełnosprawnych oraz będą dostosowane do ich potrzeb.

Artykuł 30 odnosi się do uczestnictwa w życiu kulturalnym, rekreacji, zajęciach sportowych i innych formach wypoczynku. Konwencja ta została podpisana przez rząd RP, ale do tej pory (czerwiec 2010) nie była ratyfikowana.

Przeglądu aktów prawnych dotyczących problemów niepełnosprawnych turystów dokonali W. Robaczyński (2008) i K. Kaganek (2009). Wśród nich wymienić należy także art. 7. Kodeksu Etycznego dla Turystyki, przyjęty przez ONZ

³⁰ Monitor Polski nr 50 z 13 sierpnia 1997 r.

³¹ W ustawie pod pojęciem „kultura fizyczna” rozumie się wszelkie aktywności służące zachowaniu zdrowia i sprawności, tj.: sport, wychowanie fizyczne, rehabilitację ruchową, rekreację i turystykę.

³² Dz.U. z 2007 r. Nr 226, poz. 1675 z późn. zm.

³³ Dz.U. z 1997 r. Nr 123, poz. 776.

Ryc. 47. Logo Globalny Kodeks Etyki w Turystyce

Źródło: http://www.world-tourism.org/code_ethics/eng.html

21 grudnia 2001 r. Kodeks ten przyznaje wszystkim prawo do: udziału w turystyce, podróżowania oraz poznawania nowych regionów (ryc. 47).

Resortem odpowiedzialnym za politykę państwa wobec osób niepełnosprawnych jest Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, w ramach którego funkcjonuje Pełnomocnik Rządu do spraw Osób Niepełnosprawnych. Od 1991 r. w Polsce działa Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych (PFRON), wspierający działania na rzecz rehabilitacji zawodowej i społecznej osób niepełnosprawnych (m.in.: aktywizację zawodową, turnusy rehabilitacyjne, warsztaty terapii zajęciowej, likwidację barier architektonicznych)³⁴. Z postępującą decentralizacją władzy w Polsce coraz więcej zadań z zakresu polityki społecznej przekazywanych jest regionalnym i lokalnym władzom samorządowym. Samorządy województw odpowiedzialne są za opracowanie i realizację wojewódzkich programów dotyczących wyrównywania szans osób niepełnosprawnych, zatrudnienia i zapobiegania ich wykluczeniu społecznemu. Samorządy powiatowe opracowują i realizują powiatowe programy działań na rzecz osób niepełnosprawnych (rehabilitacja, aktywizacja zawodowa, dofinansowanie udziału w kulturze, turystyce, sporcie i rekreacji). Najmniej zadań z zakresu wspierania osób niepełnosprawnych znajduje się w gestii samorządu gminnego – jego kompetencje we wspieraniu osób niepełnosprawnych zamykają się głównie w realizacji zadań o charakterze opiekuńczym (pomoc socjalna, zasiłki itp.)³⁵. Nie jest to korzystne

³⁴ Fundusz tworzony jest ze składek pracodawców zatrudniających co najmniej 25 pracowników i nieosiągających 6% wskaźnika zatrudnienia osób niepełnosprawnych. W roku 2008 fundusz dysponował kwotą prawie 5 mld złotych (ponad 1 mld euro).

³⁵ Ustawa o samorządzie województwa z 5 czerwca 1998 r., z późn. zm., Ustawa o samorządzie powiato-

rozwiązanie, albowiem gmina będąc najbliżej swoich mieszkańców, najlepiej zna ich potrzeby i jej jest najłatwiej dotrzeć do potencjalnych beneficjentów wsparcia, a z pewnością łatwiej w porównaniu z możliwościami powiatu.

Przyjęte przez rząd programy operacyjne (m.in. Kierunki rozwoju turystyki do roku 2015, Strategia rozwoju turystyki na lata 2007–2013, Strategia rozwoju sportu w Polsce do roku 2015) zawierają projekty licznych działań na rzecz wsparcia aktywności turystycznej i rekreacyjno-sportowej osób niepełnosprawnych.

Ministerstwo Sportu i Turystyki promuje program turystyki społecznej *Calypso*³⁶, rozwijany dzięki inicjatywie Komisji Europejskiej Dyrekcji Generalnej do spraw Przedsiębiorstw i Przemysłu. Celem programu jest propagowanie dobrych praktyk i nawiązanie współpracy w ramach wymiany turystycznej w Europie dotyczących czterech segmentów turystów: seniorów, młodzieży (18–30 lat), rodzin w trudnej sytuacji materialnej oraz osób niepełnosprawnych. W uzasadnieniu dążenia do promocji turystyki społecznej twórcy programu podają:

- zwiększenie zatrudnienia (więcej i lepsze miejsca pracy),
- przedłużenie sezonu turystycznego,
- wzmocnienie obywatelstwa europejskiego,
- stymulowanie działalności gospodarczej i wzrostu w całej Europie,
- poprawienie stanu gospodarek regionalnych/lokalnych poprzez rozwój turystyki społecznej.

Prowadzone działania, w tym także przez organizacje społeczne i fundacje działające na rzecz osób niepełnosprawnych, powodują powolną, lecz zauważalną zmianę mentalności społecznej w podejściu do problemu niepełnosprawności. W roku 2005 rozpoczęto kampanię społeczną „Sprawni w pracy”, obejmującą działania na rzecz aktywizacji zawodowej osób niepełnosprawnych na otwartym rynku pracy³⁷. Kampania kreuje pozytywny wizerunek osób niepełnosprawnych jako pracowników, pobudza je do aktywności na rynku pracy i promuje ich zatrudnianie wśród przedsiębiorców.

R. Gdela (2009) zwraca uwagę, iż sytuacja osób, które postrzegają się jako niesłyszący, porównywalna jest z sytuacją mniejszości językowej. Stąd ogromne znaczenie ma sposób, w jaki postrzegane są te osoby i ich problemy w świadomości społecznej. Rolą państwa jest zapewnienie realizacji szczególnych potrzeb osób niepełnosprawnych zgodnie z założeniem racjonalnego dostosowania. Zatem konieczna jest ustawowa regulacja dotycząca uprawnień wszystkich osób

wym z 5 czerwca 1998 r., z późn. zm., Ustawa o samorządzie gminnym z 8 marca 1990 r., z późn. zm.

³⁶ Materiały z konferencji „Projekt *Calypso* w Polsce i sąsiednich krajach członkowskich”, Ministerstwo Sportu, Turystyki i Komisji Europejskiej Dyrekcji Generalnej do spraw Przedsiębiorstw i Przemysłu, Warszawa 17–18.11.2009 r.

³⁷ Kampania prowadzona przez Stowarzyszenie Przyjaciół Integracji wspólnie z Pełnomocnikiem Rządu do spraw Osób Niepełnosprawnych i Państwowym Funduszem Osób Niepełnosprawnych.

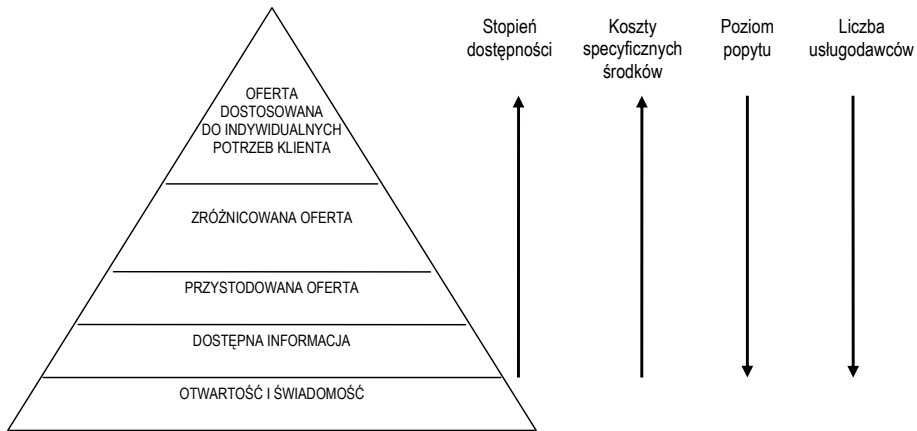
wymagających wsparcia w komunikowaniu się, bez względu na sposób komunikowania się, jaki uznają za najbardziej im odpowiadający. Oznacza to konieczność zapewnienia realnej możliwości egzekwowania swoich uprawnień osobom posługującym się Polskim Językiem Migowym (PJM) i Systemem Językowo-Migowym (SJM). Taka możliwość może być zapewniona jedynie poprzez ustawowe zagwarantowanie:

- właściwej obsługi z użyciem PJM, SJM, a także innych środków komunikowania się w kontaktach obywateli z instytucjami publicznymi (pętle indukcyjne),
- wykorzystania nowoczesnych środków komunikowania się tam, gdzie do załatwiania spraw obywatele słyszący korzystają z połączeń telefonicznych,
- kształcenia w zakresie języka migowego, sposobów komunikowania się stosowanych przez osoby głucho-niewidome,
- ułatwienia dostępu do informacji w przekazie telewizyjnym i radiowym, zapewnienie innych środków wspierania komunikowania się.

Takie gwarancje powinna zapewnić ustawa o języku migowym i innych środkach wspierających komunikowanie się.

6.2. Propozycje dostosowania oferty turystycznej i rekreacyjnej do potrzeb niesłyszących osób

Model dotyczący dostępności obiektów i usług turystycznych dla osób niepełnosprawnych, określony „piramidą dostępności”, wyraźnie ukazuje konieczność dostosowania oferty turystycznej i rekreacyjnej do indywidualnych potrzeb klientów (ryc. 48). Ten kierunek działań jest i będzie, jak podaje K. Przeclawski (2004), znamioną cechą turystyki w pierwszych dziesięcioleciach XXI w. Bezpośrednią konsekwencją tendencji do indywidualizacji potrzeb i stylu życia dla polityki turystycznej będzie potrzeba odchodzenia od schematycznej, często zrutynizowanej oferty. Programy proponowane przez biura podróży będą musiały uwzględniać coraz bardziej konieczność dostosowania do zindywidualizowanych potrzeb klientów, do odmiennych potrzeb różnych kategorii ludzi, a nawet do ich cech jednostkowych. Badanie rynku stanie się coraz bardziej precyzyjne i będzie miało coraz większy wpływ na zróżnicowanie oferty. Ten proces, który już się zaczął, będzie ulegał dużemu przyśpieszeniu, zwłaszcza wobec rosnącej konkurencji.

Ryc. 48. Piramida dostępności

Źródło: *Economic Impulses of Accessible Tourism for All*. Study Commissioned by the Federal Ministry of Economics and Technology (2004), Berlin. Summary of results, Documentation Nr 526, s. 33.

6.2.1. Zasady udostępniania miejsc i obiektów niesłyszącym turystom

Wiele wskazówek dotyczących zasad udostępniania oferty rekreacyjnej niesłyszącym gościom sformułowano w opracowaniu *Access to the countryside by deaf visitors* (2006). Zawarto w nim wnioski istotne dla managerów z branży turystycznej:

1. Należy opracować informacje o dostępności obszarów pozamiejskich i udogodnień/obiektów przeznaczonych dla osób niesłyszących; informacje te powinny być rozpowszechniane w zaktualizowanej postaci poprzez systemy informacji turystycznej, z których korzystają osoby niesłyszące.

2. Osoby niesłyszące i niedosłyszące mają zróżnicowane potrzeby i zdolności. Zrozumienie tego faktu powinno służyć bardziej efektywnemu dostosowaniu przestrzeni i obiektów do ich potrzeb.

3. Świadomość specyfiki środowiska osób niesłyszących wśród przedstawicieli branży turystycznej powinna być pogłębiana poprzez szkolenia. Konieczne jest także wprowadzenie odpowiednich standardów w obsłudze niesłyszących turystów, które powinny być świadomie stosowane przez pracowników (w tym tłumaczy) bezpośrednio obsługujących turystów podczas rekreacji na otwartej przestrzeni.

4. Niezwykle istotna jest świadomość specyfiki niepełnosprawności osób niesłyszących wśród personelu organizującego wszelkiego typu imprezy rekreacyjne czy kulturalne. W przypadku większych imprez powinien być dostępny tłumacz języka migowego, a informacja o jego dostępności powinna być z wyprzedzeniem odpowiednio szeroko rozreklamowana.

5. Obiekty z salami konferencyjnymi i aulami powinny być lepiej wyposażone w informacje i sprzęt. Należy także zapewnić odpowiednie udogodnienia dla osób niesłyszących.

6. Rozplanowanie otwartych przestrzeni powinno spełniać kryteria umożliwiające ich pełny dostęp i brać pod uwagę utrudnienia, problemy, których doświadczają osoby niesłyszące. Ścieżki powinny być zaplanowane w taki sposób, aby uchronić osoby niesłyszące przed potykaniem się o przeszkody podczas komunikowania się za pomocą języka migowego/czytania z ust i równoczesnego poruszania się po nich.

7. Projektowanie znaków, napisów i ekspozycji w obiektach i na szlakach powinno uwzględniać ich dostępność dla osób niesłyszących pod względem tekstu, symboli i technologii nagłośnienia.

8. Oprócz zapewnienia odpowiedniego zakresu usług przeznaczonych dla turystów indywidualnych osobom niesłyszącym należy także umożliwić uczestniczenie w wydarzeniach i imprezach zorganizowanych specjalnie dla nich tak, aby nie czuły się wykluczone społecznie podczas zwiedzania atrakcji turystycznych czy w trakcie imprez kulturalnych lub sportowych (należy np. stworzyć dobrze funkcjonujący system informacji, aby niesłyszący turyści wiedzieli, kiedy i gdzie będzie dostępna grupa z tłumaczem języka migowego lub na jakich imprezach tłumaczenie migowe jest zagwarantowane).

9. Należy stworzyć niesłyszącym mieszkańcom możliwość dołączenia do grupy rekreantów, turystów o podobnych potrzebach, upodobaniach (np. w zakresie turystyki wędrownej).

10. Należy uświadamiać słyszącym turystom, rekreantom, zwłaszcza na terenach poza miastem, aby stali się bardziej wrażliwymi na zachowania osób niesłyszących, by minimalizować konflikty, szczególnie w przypadku aktywnej rekreacji i turystyki kwalifikowanej (np. jeźdźcy konni, rowerzyści).

11. Systemy radzenia sobie z wypadkami i inne kwestie związane z bezpieczeństwem niesłyszących należy weryfikować i rozwijać we współpracy z grupami niesłyszących i służbami ratowniczymi.

12. Każde ostrzeżenie i ogłoszenie na terenie atrakcji turystycznych, które jest komunikowane ustnie (np. o nadchodzącym czasie zamknięcia obiektu), musi również być podane w inny sposób, aby wszyscy odwiedzający zostali poinformowani (należy wziąć pod uwagę możliwość nieusłyszenia lub niezrozumienia informacji).

Do dobrych praktyk dotyczących świadomości specyfiki środowiska osób niesłyszących rekomendowanych przez RNID³⁸ w Wielkiej Brytanii (S. Bell, C. Findlay, A. Montarzano 2006)³⁹ zaliczono następujące zasady:

³⁸ Royal National Institute for Deaf People UK.

³⁹ *Access to the countryside by deaf visitors*, Commissioned Report No. 117, Scottish Natural Heritage, 2006, s. 12.

- mówić bezpośrednio do odwiedzających z uszkodzonym słuchem (nie do osób trzecich, pośredniczących w komunikowaniu się),
- utrzymywać kontakt wzrokowy,
- nie odwracać się w trakcie rozmowy, ponieważ osoba niesłysząca może uznać, że rozmowa została zakończona,
- wymawiać wyraźnie, ale nie z przesadną mimiką, aby możliwe było odczytywanie z ust,
- należy zadbać o dobre oświetlenie osoby mówiącej, ale także takie ustawienie osób niesłyszących, by światło, na przykład słoneczne, ich nie oślepiło,
- używać krótkich zwrotów i prostych, klarownych struktur gramatycznych: podmiot – orzeczenie – przedmiot (dostosować zasób słownictwa do języka migowego),
- jeśli patrzymy na obiekt i dyskutujemy o nim, potrzeba więcej czasu, aby go obejrzeć i omówić (niesłyszące osoby nie mogą w tym samym czasie skupiać uwagi na osobie mówiącej, tłumaczu języka migowego i danym obiekcie),
- jeśli pracujemy z tłumaczem języka migowego, powinniśmy zadbać, aby omawiany obiekt był umiejscowiony pomiędzy prezentującym a tłumaczem,
- należy unikać zbyt wielu gestykulacji podczas mówienia, ponieważ rozległe ruchy rąk mogą rozpraszać uwagę odbiorców, utrudniać odczytanie mowy, treści, jak również obserwowanie tłumacza języka migowego,
- czas na zadawanie pytań i udzielanie odpowiedzi powinien być zagwarantowany wielokrotnie, aby była możliwość wyjaśniania niezrozumiałych słów, określeń,
- dobrze widziana jest znajomość języka migowego, nawet jego podstawowych zwrotów, ze strony osób pracujących w obsłudze ruchu turystycznego – to stwarza dobrą atmosferę w kontaktach z osobami niesłyszącymi.

M. Wronka (2003a) we wskazówkach dotyczących pomocy osobom z uszkodzonym narządkiem słuchu (UNS) podaje m.in.:

- aby zwrócić uwagę osoby z UNS, należy zawołać ją po imieniu – unikać dotykania,
- trzeba patrzeć na osobę z UNS, gdy ona mówi, pomoże to w zrozumieniu i odczytaniu z ust wypowiedzi, można poprosić o powtórzenie,
- mówimy w sposób naturalny, w normalnym tempie i z normalną intonacją, unikamy przesadnej artykulacji lub krzyku,
- mówimy prostym, poprawnym językiem, w razie niezrozumienia używamy nieco zmienionej formy czy innych pojęć,
- osoby z UNS mają problemy z robieniem notatek,

- ograniczenia w rozumieniu mogą dotyczyć także pisma (jak przy niedostatecznej znajomości języka obcego),
- zachęcamy osobę z UNS, by dawała znać, jeśli czegoś nie zrozumiała,
- upośledzenie słuchu nie jest związane z inteligencją, istnieje szeroki wachlarz sprawności intelektualnych wśród osób z UNS, tak jak w przypadku ludzi słyszących,
- zaburzony kontakt z ludźmi może być spowodowany innymi niż wada słuchu czynnikami, warto to rozpoznać,
- korzystne jest nawiązanie kontaktu z osobami bliskimi osób z uszkodzonym słuchem lub instytucjami świadczącymi pomoc, będącymi miejscem spotkań osób z UNS.

W niektórych przypadkach konieczne jest zastosowanie metod i środków wspomagających lub niekiedy całkowicie zastępujących mowę, a będących także formami przekazu językowego: piktogramów, symboli Bliss⁴⁰, systemów rysunkowych czy obrazkowych lub gestykulacyjnych (Wronka 2003b).

Likwidacji barier w komunikowaniu się sprzyjają **urządzenia wspomagające** słyszenie (przydatne dla osób niedosłyszących), takie jak pętle indukcyjne i system FM.

Pętla indukcyjna jest systemem wspomagającym słyszenie, przekazującym dźwięk bezpośrednio do uszu osób z problemami ze słuchem. System składa się ze wzmacniacza z układem przewodów, do którego można dołączyć zewnętrzne urządzenia elektryczne, takie jak mikrofon, magnetofon czy odtwarzacz CD. Pętla indukcyjna poprawia zrozumiałość mowy i skutecznie zmniejsza negatywny wpływ odległości dzielącej rozmówców, ogarniającego hałasu oraz odbić sygnału powstających w pomieszczeniu. Poprawia koncentrację słuchaczy. Technologia pętli indukcyjnej oparta jest na bezpośredniej transmisji sygnałów akustycznych na drodze elektromagnetycznej do ucha osoby z problemami ze słuchem. Sygnały z urządzeń podłączonych do wzmacniacza ulegają transformacji i powodują proporcjonalny przepływ prądu w obciążeniu. Przepływ prądu w przewodniku wytwarza pola elektromagnetyczne, które indukują sygnał w cewce odbiornika indukcyjnego lub aparatu słuchowego.

System FM komunikacji bezprzewodowej (System FM)⁴¹ składa się z nadajnika wychytującego głos mówiącego i wysyłającego go za pomocą fal radio-

⁴⁰ Symbole Bliss to nazwa systemu porozumiewania się, w którym słowa przedstawione są w postaci rysunku. Te rysunki (symbole) są graficzną ilustracją znaczenia (treści, sensu) danego słowa. Podstawowy słownik Bliss zawiera ok. 3000 symboli, które reprezentują ponad 6000 słów. Symbol Bliss umożliwia nazwanie konkretnego przedmiotu, ale również pojęcia abstrakcyjnego, na przykład uczucia. Można wskazywać pojedyncze symbole lub budować z nich całe wypowiedzi zgodnie ze składnią języka ojczystego. Źródło: Stowarzyszenie na rzecz Propagowania Wspomagających Sposobów Porozumiewania się „Mówić bez Słów”, www.aac.org.pl/portal/index.php?view=article&catid=47%3Aksiki&id=59%3Asymbole-blissa-broszura

⁴¹ <http://www.phonak.pl/ccpl/consumer/products/fm/whatisfm.htm>

wych bezpośrednio do małego odbiornika, który połączony jest z aparatem słuchowym lub mikrofonem w przypadku procesora mowy (u osób z implantem ślimakowym). System FM sprawdza się w sytuacjach takich, jak porozumiewanie się w głośnym otoczeniu, na spacerze czy podczas wycieczek z przewodnikiem. Rozumienie mowy jest optymalne i znacznie łatwiejsze dzięki nadajnikowi umieszczonemu w pobliżu mówiącego – doskonale sprawdza się zarówno podczas spotkań rodzinnych, jak grupowych, gdzie panuje gwar. Mikrofon skutecznie tłumi wpływ niepożądanych dźwięków, dzięki czemu znacznie polepsza słyszalność i rozumienie poszczególnych osób uczestniczących w rozmowie. Sprawdza się na przykład podczas jazdy samochodem, pociągiem oraz w trakcie rozmowy na wolnym powietrzu. System FM jest także pomocny w czasie oglądania TV, słuchania muzyki z radia lub komputera.

Bardzo istotny jest **system bezpieczeństwa**, skuteczny alarm. Powinien on działać we wszystkich pomieszczeniach, w których osoba niesłysząca się znajduje. Przykładem tego typu urządzenia jest „Deaf-Alerter”⁴² (ryc. 49, 50).

Ryc. 49. System ostrzegający o pożarze opracowany z myślą o osobach niesłyszących

Źródło: <http://www.deaf-alerter.com/deaf-alerter.php>

Ryc. 50. Przykład zastosowania systemu informującego o pożarze osoby niesłyszące w kampusie uniwersyteckim (Countenbury, Wielka Brytania) – fot. A. Zajądacz

Osoba niesłysząca wyposażona jest w niewielki aparat, za pomocą którego także w nocy jest ostrzegana przed zagrożeniem poprzez vibracje i sygnały świetlne (ryc. 51).

Kolejnym technicznym rozwiązaniem wspomagającym komunikowanie się między słyszącą i niesłyszącą częścią społeczeństwa są **programy translatory**. Przy ich użyciu dokonywany jest automatyczny przekład tekstu na język migowy z wykorzystaniem animacji. Przykładem tego typu oprogramowania jest

⁴² <http://www.deaf-alerter.com/deaf-alerter.php>

Ryc. 51. Urządzenia stanowiące system ostrzegający o pożarze opracowany z myślą o osobach niesłyszących

Źródło: <http://www.deaf-alerter.com>

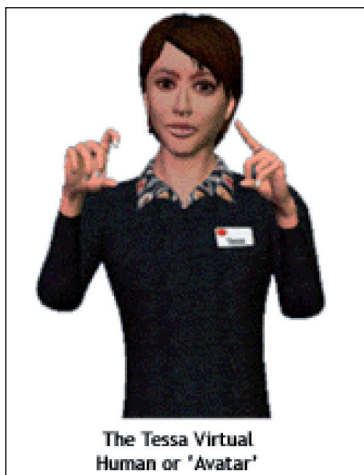
brytyjski program Tessa (ryc. 52) czy niemiecki eSIGNE (ryc. 53). Programy te są użyteczne także w przypadku tłumaczenia stron internetowych, a w pierwotnym zamiśle miały służyć tłumaczeniu informacji przekazywanych przez rząd. W Polsce program translator Polskiego Języka Migowego Thetos (ryc. 54) jest opracowywany na Politechnice Śląskiej w Gliwicach⁴³.

Przewodnik dobrych praktyk w zakresie usług publicznych, odnoszący się do użytkowników brytyjskiego i irlandzkiego języka migowego⁴⁴, w przypadku spotkania osoby niesłyszącej lub niedosłyszącej zaleca m.in.:

- sprawdź, zanim zaczniesz mówić, czy słuchający skupili na tobie swoją uwagę,
- zawsze mów bezpośrednio do osoby niesłyszącej, a nie do tłumacza języka migowego, który może z nią być,
- mów jasno i nie wyolbrzymiaj ruchu ust,

⁴³ Program opracowywany pod kierunkiem P. Szmała (Zakład Oprogramowania, Instytut Informatyki, Politechnika Śląska w Gliwicach), <http://thetos.polsl.pl/>

⁴⁴ *Best practice guidance on providing public services to deaf people who use British Sign Language or Irish Sign Language*. Hands – on Partnership, www.dcalni.gov.uk

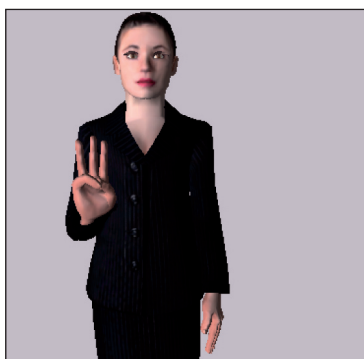
Ryc. 52. TESSA (TEText nad Sign Support Assistant. Program tłumaczący teksty z j. angielskiego na Brytyjski Język Migowy)

Źródło: www.sysconsulting.co.uk/web/projects/project_view.jsp?code=TESSA

Ryc. 53. eSIGNE program – translator opracowany na potrzeby tłumaczenia treści stron internetowych

Źródło: <http://www.sign-lang.uni-hamburg.de/esign/overview.html>

Ryc. 54. Thetos – program translator Polskiego Języka Migowego, opracowany na Politechnice Śląskiej w Gliwicach

- nie krzycz, ponieważ nie jest to komfortowe dla niesłyszących i wygląda agresywnie,
- zawsze próbuj znaleźć odpowiednie miejsce do rozmowy, dobrze oświetlone, bez hałasu i czynników mogących rozpraszać uwagę,
- nie odwracaj twarzy, jeśli rozmawiasz z kimś niesłyszącym,
- używaj poprawnego języka, a nie żargonu; zawsze wyjaśniaj niezbędne skrótory,
- bądź cierpliwy i poświęć odpowiednio dużo czasu na komunikację,
- unikaj pozycji, w której źródło światła jest bezpośrednio za tobą (np. lampa, okno, słońce), ponieważ może to utrudniać komunikację (światło może oślepić rozmówcę).

Praktyczny poradnik *savoir-vivre*'u wobec osób niepełnosprawnych⁴⁵ podaje:

[...] osoby niesłyszące komunikują się między sobą za pomocą języka migowego, uważając się za członków mniejszości kulturowej i językowej. Nazywają siebie osobami Niesłyszącymi przez duże N, a określenie głuchy może być dla tych osób obraźliwe. Niektórzy mogą nie mieć nic przeciwko niemu, ale bezpieczniej jest określać osoby, które częściowo utraciły słuch, ale używają języka migowego jako „niedosłyszące”, a osoby ze znaczną utratą słuchu jako Niesłyszące lub niesłyszące.

W opracowaniu *Sprawnie dla niepełnosprawnych. Profesjonalna obsługa turysty niepełnosprawnego* (2008), w uwagach *savoir-vivre*'u w praktyce, w odniesieniu do turystów niesłyszących podano (J. Kałużny, E. Rewcio 2008):

- patrz bezpośrednio na rozmówcę,
- mów starannie i wyraźnie,
- jeśli korzystasz z pomocy tłumacza języka migowego, mów, zwracaj się bezpośrednio do osoby niesłyszącej, nie do tłumacza,
- mów zwyczajnym tonem i postaraj się, aby dobrze było widać twoje usta,
- zatroszcz się o dobre oświetlenie i unikaj stawiania plecami do źródła światła (nie jest widoczna twoja twarz),
- wspomagaj wypowiedź bogatą mimiką, naturalną gestykulacją, mową ciała,
- stosuj przerwy przy dłuższych rozmowach,
- formułuj krótkie i nieskomplikowane zdania,
- nie krzycz do osoby niesłyszącej (krzyk odbierany przez aparat słuchowy powoduje zniekształcenia i piski, może przez to sprawić ból),
- poproś rozmówcę, aby powtórzył, jeśli nie rozumiesz, a jeśli to nie po-

⁴⁵ United Spinal Association, tłum. na zlecenie Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej, adaptacja Biuro Pełnomocnika Rządu do spraw Osób Niepełnosprawnych.

skutkuje, posłuż się kartką i piśmem – nawiązanie kontaktu jest ważniejsze niż sama metoda,

- unikaj słów obcojęzycznych oraz dialektu,
- nie wskazuj podczas rozmowy na żadne przedmioty w trakcie wypowiedzania słów (osoba niesłysząca musi się koncentrować na ustach),
- objaśniaj wszystkie sytuacje, które cię rozpraszają (np. telefon, gwar, pukanie do drzwi), zanim na nie zareagujesz,
- powtórz wypowiedź, jeżeli nie została zrozumiana lub napisz najważniejsze treści, pamiętając, że język polski jest dla osoby niesłyszącej porównywalny z językiem obcym,
- w przypadku spotkania grupowego, gdy nie ma tłumacza języka migowego, należy wyznaczyć osobę do zapisywania wypowiedzi,
- podczas przekazywania informacji zajmij takie miejsce, aby wszyscy cię widzieli, nie spaceruj, stań przodem,
- posługuj się pomocami wizualnymi, na przykład tablicami,
- pamiętaj, że osoby z dysfunkcją słuchu są nastawione na zwiedzanie krajoznawcze, trzeba przekazywać dużo informacji o takim charakterze,
- rozpowszechniaj pisemną informację (oferty, komunikaty organizacyjne, zdarzenia, walory krajoznawcze itp.),
- naucz się podstaw języka migowego.

J. Grabowski, M. Milewska i A. Stasiak natomiast – autorzy *Vademecum organizatora turystyki osób niepełnosprawnych* (2007) – wśród wskazówek dotyczących komunikacji z osobą niesłyszącą, opierając się na opracowaniu S. Prillwitsza (1996) i J. Cohena (2003), podają:

- nie zbliżaj się do osoby niesłyszącej w sposób nagły z tyłu, aby jej nie przestraszyć,
- w czasie rozmowy nie podchodź też zbyt blisko – najlepsza jest odległość jednego metra,
- rozmawiając, kieruj twarz ku osobie niesłyszącej tak, aby mogła odczytywać z ruchu twoich ust to, co mówisz; z tego też powodu nie mów z papierosem, fajką lub cygarem w ustach i nie trzymaj ręki w okolicy ust; nie przemieszczaj się po sali w trakcie wykładu oraz nie mów, będąc odwróconym do sali (np. podczas zapisywania informacji na tablicy),
- staraj się mówić, rozmawiać przy dobrym oświetleniu tak, aby twoja twarz była jak najlepiej widoczna; nie stawaj na tle okna, gdyż osoba mówiąca jest wówczas widziana jako ciemna sylwetka,
- w trakcie rozmowy nie krzycz, dźwięki stają się wówczas bardzo przenikliwe i wywołują niepożądane wibracje w aparacie słuchowym, co może doprowadzić do bólu,

- w głośnym otoczeniu rozmawiaj, wyłączając lub maksymalnie ścisząc radio, magnetofon, telewizor lub inne źródła dźwięku, gdyż głośne otoczenie męczy osobę niedosłyszącą i utrudnia zrozumienie wypowiedzi,
- mów spokojnie, nie za szybko, wypowiadaj się precyzyjnie; zdania muszą być krótkie i jednoznaczne, a pytania powinny zawierać zaimki pytające (kto, co, kiedy, dlaczego, gdzie, ile itp.),
- zadbaj, aby rozmowie towarzyszyły naturalne gesty; odpowiednia mimika i gestykulacja pozwalają łatwiej zrozumieć sens naszej wypowiedzi,
- bądź cierpliwy, w razie niezrozumienia powtórz zdanie lub słowo; ważniejsze dane, na przykład adres czy nazwisko, można w razie potrzeby zapisać na kartce,
- dbaj o to, by osoba niesłysząca brała udział w życiu grupy, w której się znajduje; aby była aktywna w rozmowach, zabawach,
- doceniaj ją, ze względu na rodzaj swojej niepełnosprawności mówi ona często monotonna, niemelodyjnie czy niezrozumiale; nie jest to jednak oznaka baraku inteligencji, lecz tylko niemożność kontrolowania własnego głosu,
- nie śmiej się z osoby niesłyszącej lub niedosłyszącej, jeżeli źle zrozumiała wymianę zdań i wypowiedziała uwagę niepasującą do kontekstu rozmowy; jeżeli spontanicznie zareagowano śmiechem na sytuację faktycznie komiczną, należy natychmiast wytłumaczyć osobie niesłyszącej, na czym polega humor wydarzenia,
- jeżeli osoba niesłysząca lub niedosłysząca ma brać udział w dyskusji, to przed rozpoczęciem spotkania dobrze byłoby zapoznać ją z głównym tematem i problematyką dyskusji,
- jeżeli nie jesteś pewny, czy nasz niesłyszący rozmówca wszystko dobrze zrozumiał, poproś go o powtórzenie najważniejszych faktów; jednak nie należy robić tego zbyt często, ponieważ może to być peszące i przykre dla niego,
- jeżeli w gronie ludzi słyszących jest niesłysząca osoba, staraj się wyjaśniać jej na bieżąco, co zostało do tej pory powiedziane; w ten sposób uwalniamy ją od samotności i izolacji,
- pamiętaj, że odczytywanie z ruchu ust jest bardziej męczące niż słuchanie, z tego względu rozmawiając, rób przerwy, aby osoba niesłysząca mogła odpocząć od ciągłej koncentracji, należy także okazać wyrozumiałość, jeżeli zdarzy się, że zauważymy u rozmówcy znużenie,
- w przypadku wizyty u lekarza lub wypadku mów nie tylko o osobie niesłyszącej, ale także do niej,
- nie odbieraj jako osobistej porażki lub nie wpadaj w zdenerwowanie, gdy pomimo twoich starań nie udało się w pełni porozumieć z osobą niesłyszącą,

- podczas rozmowy, wyjaśniania wykorzystuj wiele środków wyrazu (pismo, grafikę).

Przekazując informacje niesłyszącym turystom, należy mieć na uwadze następujące zasady (J. Grabowski, M. Milewska, A. Stasiak 2007):

- uczestnicy powinni być zawsze ustawieni przodem do omawianego obiektu (przewodnik i tłumacz stoją tyłem),
- promienie słoneczne nie mogą świecić w oczy uczestnikom – przeszkadza to w odbiorze języka migowego,
- zanim zaczniemy mówić, należy się upewnić, czy każdy zabrał wygodną pozycję do odbioru informacji,
- wskazując przedmioty, obiekty, należy przerwać mówienie i można je dalej kontynuować, gdy ponownie spocznie na nas wzrok osób niesłyszących,
- wszystkie wyprawy z osobami niepełnosprawnymi powinny mieć spokojne tempo zwiedzania, a treść przekazywanych informacji dostosowana do możliwości uczestników.

J. Budny (2003) zwraca uwagę na udogodnienia dla osób niesłyszących, jakie powinny być zagwarantowane w przyjmujących je obiektach. Wśród środków technicznych wymienia:

- informacje w formie pisemnej (broszury, informatory, przewodniki) o przystosowaniu obiektu do obsługi gości z dysfunkcją słuchu,
- tablice z napisami informacyjnymi,
- telefony z funkcją audio-visual,
- ułatwienia z wykorzystaniem technologii Bluetooth, sygnalizatory świetlne, wibracje,
- systemy alarmowe z funkcją audio-visual,
- usługi tłumacza języka migowego,
- telefony, wideofony z opcją teletekstu,
- przekaz telewizyjny z opcją tłumaczenia na język migowy,
- informacje tekstowe na wszelkich przekładnikach (urządzeniach TV/wideo),
- wykorzystanie środków graficznych (znaków, symboli, piktogramów) wspomagane urządzeniami do odbioru wrażeń poprzez wibracje lub bodźce wizualne.

6.2.2. Przykłady dobrych praktyk

1. **Disney World**⁴⁶ (Floryda, Stany Zjednoczone)

Organizatorzy zapewniają, iż goście z niepełnosprawnością słuchu mają dostęp do wielu, umożliwiających satysfakcję z wypoczynku, udogodnień, np.:

⁴⁶ <http://disneycruise.disney.go.com/ships-activities/ships/services/guests-with-disabilities/>

- tłumacza języka migowego (Amerykański Język Migowy),
- odblaskowych napisów,
- napisów w nagraniach wideo,
- napisów ręcznych,
- pomysłowości słuchających asystentów,
- pomocy pisemnej, graficznej,
- systemu ułatwiającego słuchanie (*assistive listening systems*) w teatrze i podczas innych imprez artystycznych,
- pakietów udogodnień dla gości (*guest assistance packets*) obejmujących scenariusze przedstawień, wydawanych w punkcie obsługi gości,
- zestawów komunikacyjnych znajdujących się na wyposażeniu sali recepcyjnej, obejmujących: jednostkę podstawową z budzikiem z alarmem wibracyjnym (*bed shaker notification*, ryc. 55), alerty sprzężone z dzwonkiem u drzwi i telefonem, wzmacniacz do telefonu, czujnik dymu ze światłem stroboskopowym; goście mogą zarezerwować sobie tę jednostkę podstawową lub zamówić w punkcie obsługi,
- napisów w wielu monitorach z nagraniami wideo we wspólnej przestrzeni i napisów w filmach, na życzenie w wydzielonej sali recepcyjnej.

Ryc. 55. Alarm wibracyjny

Źródło: <http://www.harriscomm.com/index.php/equipment/signaling-systems/signaling-accessories/signaling-bed-shakers.html>

2. Muzeum Luwr⁴⁷ (Paryż, Francja)

Odwiedzający z uszkodzonym słuchem mogą korzystać z usług przewodnika, który przedstawia ekspozycję we Francuskim Języku Migowym (ryc. 56). Organizatorzy zapewniają możliwość omawiania różnych tematów.

⁴⁷ http://www.louvre.fr/llv/pratique/detail_handicape.jsp?handicape=2

Wiele udogodnień przygotowano z myślą o wizytach indywidualnych. Obejmują one specjalne usługi, np.: mapy, drukowane informacje, wypożyczanie wózków inwalidzkich, dostosowanie działalności kulturalnej (wycieczki z przewodnikiem i warsztaty), pomoc odwiedzającym (audioprzewodniki i dokumentacja w języku Braille'a) i specjalnie zaprojektowaną przestrzeń w galerii dotykowej (Tactile Gallery). Deklaruje się tu pragnienie wyjścia naprzeciw odwiedzającym o specjalnych potrzebach, chęć zapewnienia wysokiej jakości doświadczeń, przeżyć, niezależnie od niepełnosprawności i sposobu zwiedzania, w grupie czy indywidualnie. Muzeum zostało nagrodzone w 2002 r. za dostępność dla osób niepełnosprawnych i ma etykietę „Tourisme et Handicap”.

Ryc. 56. Zwiedzanie Muzeum w Luwrze z tłumaczem języka migowego

Źródło: http://www.louvre.fr/llv/pratique/detail_handicape.jsp?handicape=2

3. British Muzeum⁴⁸ (Londyn, Wielka Brytania)

Udogodnienia dla niesłyszących odwiedzających obejmują wydarzenia, imprezy z tłumaczem języka migowego (*sign interpreted events*). Co miesiąc są organizowane *signed event*, wycieczki (*eyeOpener*) po wybranej galerii prowadzone przez pracowników muzeum lub lektora z zewnątrz. Jeśli grupa jest szczególnie zainteresowana określoną kolekcją, organizatorzy podają, iż będą się starać (jednak nie mogą tego do końca zagwarantować) zaaranżować prywatne zwiedzanie z tłumaczem. Proszą o kontakt z menadżerem do spraw dostępności co najmniej sześć tygodni wcześniej. Możliwe jest zaaranżowanie specjalnych wydarzeń kulturalnych lub dnia edukacyjnego z tłumaczeniem na język migowy. Należy je jednak zarezerwować także sześć tygodni wcześniej. W muzeum dostępne są pętle indukcyjne (*Induction loops*) w punkcie informacji. Przenośne pętle indukcyjne są dostępne podczas większości wycieczek *eyeOpener*. Osoby niepełnosprawne mają zniżki, natomiast osoby im towarzyszące są zwolnione z opłaty. Szczegółowe informacje są dostępne w recepcji.

⁴⁸ http://www.britishmuseum.org/learning/access/hearing_impaired_visitors.aspx

4. Victoria and Albert Museum⁴⁹ (Londyn, Wielka Brytania)

O pomoc dotyczącą wizyty osoby niesłyszącej mogą pytać obsługę muzeum pod wskazanym numerem telefonu, faksu lub e-maila: disability@vam.ac.uk. Muzeum ma zainstalowany system alarmu przeciwpożarowego na wypadek ewakuacji, który ostrzega niesłyszących gości. Urządzenie można pobrać w punkcie informacji przy głównym wejściu (ryc. 57). Ostrzega ono poprzez wibrację, światło (flesz) oraz sygnał akustyczny (*beep*), gdy alarm jest aktywny. Należy się w nie zaopatrzyć po przybyciu do muzeum. Regularnie dostępna jest oferta zwiedzania z komentarzem w Brytyjskim Języku Migowym. Na stronie *events page* znajduje się pełny program na temat specjalnych wydarzeń lub odwiedzin pod hasłem *What's On*.

Ryc. 57. Informacja o dostępie pętli indukcyjnej

Źródło: <http://www.vam.ac.uk/>

Pętle indukcyjne jako udogodnienie dla osób niedosłyszących są dostępne w: centrum informacji, punktach informacji przy galeriach, salach wykładowych i seminaryjnych oraz punktach sprzedaży.

5. Muzeum w Stalowej Woli⁵⁰

Z myślą o niesłyszących turystach działa program „Dostępne Muzeum” (ryc. 58), w ramach którego prowadzona jest obsługa gości w języku migowym: wycieczki edukacyjne, oprowadzanie, warsztaty, lekcje muzealne. Także Internet staje się sposobem na poznawanie, edukację i dostarczanie informacji dla osób z dysfunkcją słuchu. Na przystępnej i przejrzystej prowadzonej stronie pod adresem: www.muzeum.stalowawola.pl znajdują się filmy z ekspozycji stałych z tłumaczeniem w języku migowym.

⁴⁹ <http://www.vam.ac.uk/>

⁵⁰ <http://www.muzeum.stalowawola.pl/>

Muzeum Regionalne w Stalowej Woli było organizatorem ogólnopolskiego szkolenia dla muzealników nt. „Gość niepełnosprawny w muzeum” (2009) r. – materiały szkoleniowe dostępne na stronie: <http://www.muzeum.stalowawola.pl/>

Ryc. 58. Przykład ikony na stronie internetowej „Gość niepełnosprawny w muzeum”

Źródło: <http://www.muzeum.stalowawola.pl/>

6. Muzeum Narodowe w Krakowie⁵¹

Osoby niesłyszące korzystają z warsztatów edukacyjno-twórczych i zwiedzania galerii. Jedną z pracownic Sekcji Edukacji Muzeum posługuje się językiem migowym, co w naturalny sposób ułatwia prowadzenie tego rodzaju zajęć. Dla niesłyszącej i niedosłyszącej młodzieży prowadzony jest też cykl warsztatów edukacyjnych pt. „Historia nauczycielką życia”. Celem zajęć jest aktywizacja oraz wykształcenie krytycznych narzędzi odbioru u młodych ludzi. Za pomocą technik interaktywnych uczestnicy zachęceni są również do aktywności twórczych z wykorzystaniem metod zarówno tradycyjnych, jak i multimedialnych – w trakcie spotkań uczniowie: projektują stroje, oceniają i opisują eksponaty, wykonują zdjęcia, oglądają fragmenty filmów, uczestniczą w dyskusjach, prezentują swoje pomysły i opinie, przymierzają zbroje rycerskie oraz stroje szlacheckie, próbują swoich sił w krótkiej inscenizacji.

7. Muzeum Pałacu w Wilanowie⁵²

Tworzony z myślą o niesłyszących gościach program miał stanowić integralną i stałą część oferty edukacyjnej Wilanowa. Przygotowując program, pracownicy muzeum postanowili podejść do problemu kompleksowo. Nie mając żadnych doświadczeń w prowadzeniu tego typu zajęć, postanowili swoje pomysły skonsultować z warszawskim Instytutem Głuchoniemych im. Falkowskiego.

⁵¹ J. Gumula, 2009, *Oferta dla osób niepełnosprawnych w Muzeum Narodowym w Krakowie*. [W:] *Gość niepełnosprawny w muzeum*. Mat. szkoleniowe, Muzeum Regionalne w Stalowej Woli, s. 72-75.

⁵² M. Buraczyńska, P. Górjajec, 2009, *Problematyka edukacji muzealnej osób niesłyszących i słabosłyszących na przykładzie doświadczeń Muzeum Pałacu w Wilanowie z lat 2004–2008*. [W:] *Gość niepełnosprawny w muzeum*. Mat. szkoleniowe, Muzeum Regionalne w Stalowej Woli, s. 76-81.

Przygotowane w muzeum scenariusze zostały poddane rzetelnej i fachowej ocenie zatrudnionych w Instytucie dydaktyków. Pracownicy muzeum dowiedzieli się, z jakimi problemami może spotkać się osoba prowadząca zajęcia z młodzieżą niesłyszącą. Poinstruowano ich, w jaki sposób należy mówić, w jakim tempie przekazywać informacje oraz które z poruszanych podczas zajęć kwestii mogą okazać się dla odbiorców mało czytelne. W trakcie konsultacji pojawił się przede wszystkim problem przekazywania używanego podczas lekcji nazewnictwa z zakresu historii sztuki. Pojęcia takie, jak antykamera, plafon czy relief, zdaniem specjalistów z Instytutu, są zbyt abstrakcyjne w swojej wymowie dla osoby niesłyszącej. Chcąc wyeliminować ten problem, przygotowano specjalny zestaw etykiet, który pokazywany uczestnikom zajęć miał ułatwić zapamiętanie i zrozumienie trudnych kwestii.

Dbając, by zajęcia nie były jedynie nudną i jednostajną przechadzką od jednej pałacowej sali do kolejnej, poszczególne wątki tematyczne zostały urozmaiczone dodatkowymi ćwiczeniami i zadaniami mającymi aktywizować uczestniczącą w nich młodzież. Przygotowano i wydano specjalne zestawy puzzli stanowiących dodatkowy komentarz do oglądanych sal i zabytków. Dzięki opisom pozwalały one na kolejne powtórzenie i zapamiętanie omawianego materiału.

W sumie na przełomie lat 2004 i 2005 w ramach tego programu edukacyjnego zorganizowanych i przeprowadzonych zostało kilkanaście zajęć. Uczestniczyło w nich około 300 osób. Następnie program został zawieszony. Stało się tak niezależnie od tego, że program ten – merytorycznie poprawny, zaakceptowany przez naszego partnera, czyli Instytut Głuchoniemych – okazał się w znacznym stopniu organizacyjnym niewypałem. Nie mając doświadczenia w prowadzeniu tego typu zajęć, mimo merytorycznego przygotowania do ich właściwego sformułowania, w dłuższej perspektywie nie podołano trudom jego prowadzenia.

Głównym problemem okazał się założony przez pracowników muzeum sposób prowadzenia zajęć. Otóż, nie mając podobnych doświadczeń ani nie dysponując osobą przeszkoloną w zakresie języka migowego, zdecydowano się na samodzielną realizację zajęć.

Założenie, że mający muzealne doświadczenie historycy sztuki będą w stanie skutecznie nawiązać dialog z osobami niesłyszącymi za pośrednictwem tłumacza, absolutnie się nie sprawdziło. Zajęcia prowadzone za pośrednictwem tłumacza znacznie się wydłużyły, co niekorzystnie wpłynęło na koncentrację ich uczestników. Co więcej, wiadomości przekazywane przez tłumacza niejednokrotnie traciły pierwotny sens i znaczenie, co również niekorzystnie wpłynęło na poziom przekazywanej wiedzy. Bardzo utrudniona była również komunikacja zwrotna w sytuacjach, gdy uczestnicy zajęć próbowali zadać pytanie prowadzącemu.

Okazało się, że brak specjalistycznej wiedzy z zakresu historii i historii sztuki u tłumacza często wręcz uniemożliwiało odniesienie się do konkretnych zagad-

nień. W wyniku tego splotu zależności obie strony po zakończeniu zajęć mogły odczuwać pewien niedosyt, niespójność przekazanego materiału.

Reasumując, pracownicy muzeum stwierdzają, że zastosowanie podobnego, wymagającego uczestnictwa tłumacza, sposobu prowadzenia zajęć bardzo ogranicza potencjalne możliwości prezentacyjne. Uniemożliwia właściwe przekazanie odbiorcom wielu, wydawać by się mogło, niezwykle oczywistych kwestii. W przypadku zajęć dla osób niesłyszących bardziej skutecznym rozwiązaniem jest zastosowanie bezpośredniej komunikacji. Oczywiście nie jest to sprawa łatwa, gdyż niezależnie od sytuacji, gdy historyk sztuki musi się nauczyć języka migowego czy osoba się nim posługująca musi poznać muzeum i jego kolekcję, wymaga to sporego nakładu pracy i niejednokrotnie środków. Jednakże dzięki temu tworzy się sytuacja wiarygodnej komunikacji grupy i prowadzącego, która – tak oczywista w przypadku pracy z grupami słyszącymi – została w tym przypadku przez obsługę muzeum w wyniku niewłaściwej oceny sytuacji porzucona.

Zasada: „Mów językiem swojego odbiorcy”, również w tym przypadku powinna być drogowskazem dla wszystkich opracowujących podobne programy edukacyjne. Po kilku latach zawieszenia projektu pracownicy muzeum, bogatsi o doświadczenia uzyskane podczas realizacji pierwszej edycji programu, przystąpili do tworzenia jego nowej, pozbawionej wcześniejszych błędów wersji.

W kolejnych latach podjęto próbę zmiany systemu edukacyjnego. Dotychczasowe rozwiązania nie sprawdzały się w takim stopniu, w jakim tego oczekiwano. Dlatego zdecydowano się na zmianę podejścia do tego zagadnienia. Nieczęste, ale jednak regularne wizyty w pałacu grup niesłyszących lub słabosłyszących dawały obsłudze odczuć własną bezradność i brak rzetelnego przygotowania.

Dobre chęci absolutnie nie wyczerpywały możliwości muzeum na tej płaszczyźnie. Program lekcji muzealnych, spektakularnie rozwijający się od kilku lat, nie uwzględniał potrzeb tej szczególnej grupy i w zasadzie przy każdym spotkaniu na bieżąco należało wypracowywać zadowalające, nieraz jedynie tymczasowe, rozwiązania. Lekcje prowadzone wspólnie przez pracownika muzeum i tłumacza danej grupy znacząco się przeciągały, niepotrzebnie absorbując siły młodych turystów. Często zdarzało się, że prowadzącemu i tłumaczowi nie udawało się dojść do porozumienia odnośnie omawianej materii. System etykiet w pałacowej praktyce okazał się bardziej kłopotliwy niż przydatny.

Głównym założeniem wprowadzanych zmian było nawiązanie współpracy z osobami posługującymi się językiem migowym. Opierając się na tej decyzji, opracowano program zmian. Z praktyki wynika, że w kontakcie z grupą z dysfunkcją słuchu istotniejszym jest posługiwanie się językiem dla tej grupy znacznie łatwiej przyswajalnym, tj. migowym niż: przekazanie większej dawki informacji, rozwiązanie większej liczby ćwiczeń, omówienie szerszego spectrum zagadnień

itp. Niestety, jak dotychczas kwestie te układały się w alternatywę albo–albo. Stąd zrodził się pomysł, aby nawiązać stałą współpracę z osobami posługującymi się językiem migowym w sposób biegły. Jednocześnie podjęto współpracę z Instytutem Głuchoniemych im. Falkowskiego w Warszawie oraz metodykiem do spraw nauczania specjalnego. Tym sposobem przygotowania do odpowiedniego przyjęcia grup niesłyszących odbywały się wielotorowo – lektorzy języka migowego rozpoczęli szkolenie merytoryczne, a pracownik muzeum, współpracując z metodykiem, analizowałałam podstawy programowe nauczania w różnych typach szkół. Wspólnie układano scenariusze i opracowywano materiały do wykorzystywania w czasie zajęć pod kątem maksymalnej przydatności do programu nauczania oraz przyswajalności.

Na tym etapie okazało się, że dużo prostsze i wydajniejsze jest przeszkolenie lektorów języka migowego do prowadzenia zajęć w pałacu niż przygotowanie pracowników merytorycznych muzeum do posługiwania się językiem migowym. Po kilku próbach oczywistym stało się, że pracownik merytoryczny muzeum potrzebuje znacznie dłuższego czasu na co najmniej podstawowe opanowanie języka migowego niż lektor migowego na zdobycie informacji pozwalających mu swobodnie poruszać się po pałacu z grupą niesłyszących. Po konsultacjach z metodykiem do spraw nauczania specjalnego wiadomo również, że pracownik merytoryczny muzeum nie byłby w stanie wykorzystać podczas lekcji z niesłyszącymi większości wiedzy zebranej do pracy w muzeum.

Zasób informacji, które należałoby przekazać podczas lekcji muzealnej dla uczniów z dysfunkcją słuchu, był przedmiotem dość burzliwej debaty pomiędzy pracownikiem muzeum a metodykiem i lektorami języka migowego, na co dzień pracującymi jako wychowawcy w Instytucie Głuchoniemych. Jedną z możliwości było: przekazanie uczniom odwiedzającym pałac i uczestniczącym w lekcji muzealnej jak najwięcej wiedzy na ten temat, zapoznanie ich z kluczowymi pojęciami dotyczącymi epoki, sztuki i kultury tego okresu, przedstawienie, choć w skrócie, bogatej symboliki królewskiej rezydencji. Z ich doświadczenia wynikało natomiast coś zgoła odmiennego – językowy obraz świata osoby niesłyszącej jest całkowicie odmienny od obrazu świata, w którym porusza się osoba słyszająca. Jest to świat prostszy, niestety też uboższy. Świat, w którym słowa i pojęcia dla nas zasadnicze nie są najistotniejsze. Zupełnie inaczej rozkładają się akcenty znaczeniowe – to, co dla odbiorców kultury tekstowej ma znaczenie pierwszorzędne, dla osób z dysfunkcją słuchu musi być redefiniowane. To proste spostrzeżenie zdeterminowało dalsze prace nad przygotowaniem zajęć.

Bogactwo barokowej symboliki rozmyślało się w konfrontacji z bardziej podstawowymi pojęciami wymagającymi ponownego wyjaśnienia. Przygotowano dwa scenariusze zajęć dostosowanych do wieku uczniów. Podobny podział uwidocznił się w przygotowanych materiałach – jedna karta stanowiła podstawę do

przeprowadzenia zajęć dla szkół podstawowych, gimnazjów i liceów, druga była rozwinięciem i uzupełnieniem dla licealistów.

Samo opracowanie materiałów również różniło się w porównaniu z opracowaniem materiałów dla grup słyszących. Przede wszystkim zrezygnowano z dużych partii tekstu (które zdarzały się w materiałach przeznaczonych dla uczniów szkół powszechnych, tworząc swoiste kompendium wiedzy na dany temat) na rzecz bogatszego materiału ikonograficznego, obrazującego najważniejsze zagadnienia poruszane w czasie lekcji. Ćwiczenia ułożono pod kątem możliwości uczniów – dominują w nich takie, w których należy wybrać odpowiednie słowo spośród kilku przedstawionych. Taka forma w opinii metodyka uznana była za najskuteczniejszą. Oprócz przygotowania kart zadań dla uczniów podjęto także próbę wprowadzenia nowego rozwiązania kwestii etykiet. Z etykiet z nowo wprowadzonymi pojęciami z powodzeniem korzystają ośrodki dla niesłyszących w całej Polsce. Jednak inaczej sprawdzają się etykiety w czasie zajęć stacjonarnych, a inaczej w czasie wędrowki po pałacu.

Jednakże trudno było z nich zrezygnować, zwłaszcza biorąc pod uwagę liczbę nowych, trudnych słów, z których wprowadzeniem podczas zajęć należało się liczyć. Luźne etykiety nie miały racji bytu. Należało je jakoś pogrupować, aby usprawnić posługiwanie się nimi. Wybrano kryterium pomieszczenia lub gniazda skojarzeniowego – na jednej zafoliowanej karcie zestawiono pojęcia związane z jednym pomieszczeniem pałacowym lub powiązane w inny sposób. Karty nawleczono na łańcuszek, co umożliwiło prowadzącemu powieszenie kart na szyi i swobodne ich przekręcanie, bez ograniczenia swobody ruchów rąk niezbędnych do prowadzenia dialogu z uczniami i prowadzenia zajęć. Jednocześnie karty z nazwami organizują porządek zajęć, ułatwiają zapamiętanie nowych słów, w skuteczniejszy sposób pozwalają utrwaląc już znane. Całokształt zmian realizowano we współpracy z ośrodkami zajmującymi się edukacją osób z dysfunkcją słuchu.

Nad poprawnością i przydatnością wprowadzanych rozwiązań czuwał metodyk do spraw nauczania specjalnego i tłumacz przysięgły języka migowego. Z personelu Instytutu Głuchoniemych im. Falkowskiego wyłonił się kilkuosobowy zespół złożony z wychowawców, którzy brali czynny udział w powstawaniu scenariuszy zajęć, wcielali w życie autorskie pomysły dotyczące przebiegu zajęć, jak również pomocy wykorzystywanych w ich trakcie.

Mimo przygotowania całościowej koncepcji lekcji muzealnych dla osób niesłyszących i słabo słyszących, sporych nakładów pracy włożonych w przygotowanie tych zajęć i gotowości do podjęcia kolejnych zadań Dział Edukacji Muzeum Pałacu w Wilanowie nadal napotyka na różnorodne problemy w tej dziedzinie. Dotyczą one głównie współpracy ze środowiskiem osób z dysfunkcją słuchu, jak również jego aktywizacji do działań muzealnych. Mimo podjętych starań promo-

cyjnych oczekiwany wzrost zainteresowania ze strony środowisk niesłyszących nie nastąpił. Nie zwiększyła się również liczba grup odwiedzających pałac. Edukatorzy, na co dzień ściśle przecież współpracujący z osobami z dysfunkcją słuchu, przy prezentacji oferty muzealnej napotkali niechęć, wątpliwości, niepewność, ale przede wszystkim, co stwierdzić należy z przykrością, opór w postaci wybitnie roszczeniowej postawy wyrażającej się żalem, niezadowoleniem, pretensjami ze strony zarówno samych niesłyszących, jak i ich opiekunów.

Planowana jest jednak dalsza prezentacja oferty edukacyjnej muzeum dla nauczycieli z Instytutu. Będzie to kolejny krok na drodze potencjalnej współpracy, prawdopodobnie wcale nie przełomowy, nie kluczowy, niemniej jednak ważny. Sprawa nie zamyka się w standardowych działaniach promocyjnych zakończonych sukcesem w postaci zwiększonej frekwencji. Tym razem istotne jest przekonanie grupy docelowej, że Muzeum Pałacu w Wilanowie może być i jest miejscem przyjaznym, otwartym na grupy o specyficznych potrzebach, które powita w swoich progach najlepiej jak potrafi. Może być miejscem ożywającej historii, która utkwi w pamięci uczniów znacznie głębiej niż ta poznana tylko z podręczników, w oswojonych i zrutynizowanych murach szkoły.

6.2.3. SITex i SITur – programy wspomagające system informacji turystycznej

System informacji turystycznej to zespół działań polegający na zapewnieniu konsumentom i organizatorom usług turystycznych łatwego i pełnego dostępu do informacji turystycznej, czyli uporządkowanego zbioru danych w dowolnym miejscu lub czasie.

Szkielet systemu tworzą⁵³:

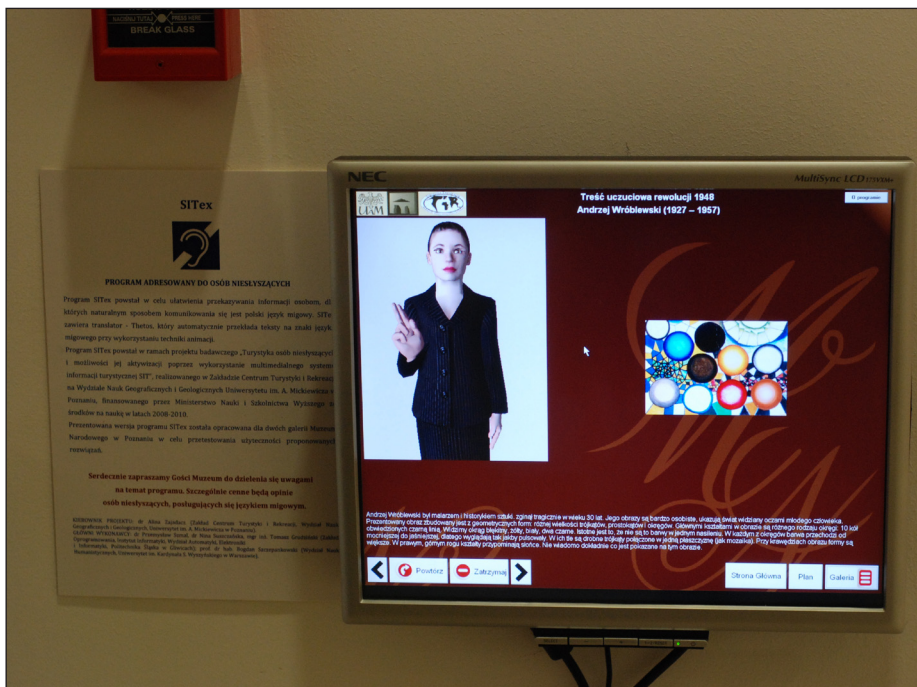
- centra i punkty informacji turystycznej tworzące zintegrowaną sieć,
- internetowy System Informacji Turystycznej (Krajowy Portal Turystyczny) oraz regionalne i lokalne serwisy turystyczne,
- system znakowania dróg znakami turystycznymi informującymi o atrakcjach i szlakach turystycznych.

Opracowany w ramach projektu badawczego⁵⁴ system informacji turystycznej jest oparty na następujących założeniach:

⁵³ http://www.pot.gov.pl/Kategorie/dzialalnosc/informacja_turystyczna/potgov_second_category_view

⁵⁴ Projekt realizowany na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, finansowany ze środków na naukę w latach 2008–2010 jako projekt badawczy. Kierownik projektu: A. Zajadacz (Zakład Centrum Turystyki i Rekreacji, Wydział Nauk Geograficznych i Geologicznych UAM); główni wykonawcy: P. Szał, N. Suszczańska, T. Grudziński (Zakład Oprogramowania, Instytut Informatyki, Politechnika Śląska w Gliwicach), B. Szczepankowski (Wydział Nauk Pedagogicznych, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie).

- 1) akceptacji języka migowego jako:
 - naturalnego sposobu komunikowania się osób niesłyszących,
 - języka obcego,
- 2) treść powinna być przekazywana z wykorzystaniem obrazów i tekstu,
- 3) informacje powinny być dostępne zarówno w warunkach stacjonarnych, jak i terenowych,
- 4) informacje oraz ich nośniki (sprzęt, oprogramowanie) powinny być w przystępnej cenie,
- 5) język migowy powinien stanowić kolejną wersję języka obcego w systemach elektronicznej informacji turystycznej,
- 6) w tworzeniu systemu multimedialnej informacji turystycznej powinny znaleźć zastosowanie:
 - środki graficzne: zdjęcia, ikony, piktogramy, symbole, plany, mapy,
 - program – translator Polskiego Języka Migowego,
- 7) w myśl zasady: „Nic dla nich bez nich”, w tworzonym systemie informacji powinny brać udział osoby niesłyszące w charakterze ekspertów.

Ryc. 59. Program SITex – podczas testowania w galerii Muzeum Narodowego w Poznaniu

Źródło: projekt badawczy realizowany w Zakładzie Centrum Turystyki i Rekreacji UAM w Poznaniu, finansowany przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego w latach 2008–2010.

Z myślą o turystach indywidualnych, zwiedzających takie miejsca, jak: muzea, galerie, skanseny, wystawy, parki rozrywki, opracowano program **SITex** – użyteczny w warunkach ekspozycji. Zawiera on translator Thetos⁵⁵, przekładając tekst na Polski Język Migowy (PJM, animacje). Ponadto, wykorzystano graficzne środki wyrazu (zdjęcia, piktogramy, plany). Program jest prosty w użytkowaniu – na monitorze dotykowym zamontowanym przy danej ekspozycji wybieramy ikonę z interesującym nas obiektem i następnie przechodzimy do jego opisu przedstawionego przez animowaną postać w PJM. Przykładową stronę programu SITex przedstawiono za pomocą ryciny 59. Program pilotażowy SITex został przygotowywany dla dwóch galerii Muzeum Narodowego w Poznaniu.

Drugi program **SITur** zawiera opisy tras turystyczny i jest użyteczny w warunkach terenowych. Jego budowa oparta jest na podobnych zasadach jak w przypadku programu SITex. Wzbogacony został natomiast o mapy ułatwiające łatwe odczytywanie lokalizacji wszystkich opisanych obiektów. Można z niego korzystać na urządzeniach przenośnych typu UMPC (Ultra Mobile PC) lub laptop. Do tej pory opracowano dwie trasy wiodące po Ostrowie Tumskim i Starym Rynku w Poznaniu.

Proponowane programy umożliwiają szybką, automatyczną aktualizację danych przekazywanych w języku migowym poprzez wprowadzanie tekstów z pliku lub klawiatury.

W razie zmiany ekspozycji lub przebiegu szlaku wystarczy wprowadzić nowy tekst, a program automatycznie będzie tłumaczył sekwencje w PJM. W przypadku nazw własnych lub słów, które nie mają odpowiedników w gestach, literował. Proponowane rozwiązanie stwarza także możliwość dołączenia kolejnej wersji językowej (obok polskiej, angielskiej czy niemieckiej) do coraz bardziej popularnych przenośnych przewodników elektronicznych, na przykład typu iGuide lub Infokiosków.

Do atutów tego typu rozwiązań należy komfort użytkowania, możliwość: (1) zwiedzania w indywidualnym tempie z „osobistym” przewodnikiem, (2) kilkakrotnego obejrzenia wiadomości, powrotów do najciekawszych miejsc, (3) niższy koszt niż w przypadku konwencjonalnych rozwiązań (wynajęcia przewodnika, w tym szczególnie władającego PJM). Mankamentem natomiast jest brak możliwości zadawania pytań, co ma miejsce w przypadku zwiedzania z przewodnikiem.

Techniki wizualne, które powinny znajdować zastosowanie w przekazie informacji adresowanych do osób niesłyszących, mają zarówno atuty, jak i mankamenty. W przypadku nagrań wideo niewątpliwym walorem jest naturalność, czy-

⁵⁵ Program opracowywany pod kierunkiem P. Szmala (Zakład Oprogramowania, Instytut Informatyki, Politechnika Śląska w Gliwicach), <http://thetos.polisl.pl/>

telność przekazu. Proces komunikowania się odbywa się także poprzez „mowę ciała”. Istotne znaczenie ma również odczytywanie z ruchu ust. Postaci animowane pozbawione są tych indywidualnych cech, odtwarzają jedynie znaki. Ponadto, udoskonaleń wymaga płynność, ekspresja ruchów. Natomiast zaletą programu – tłumacza jest automatyczny przekład tekstów wprowadzanych z plików lub bezpośrednio klawiatury na sekwencję znaków języka migowego, co zapewnia łatwość aktualizację na przykład treści zmienionej ekspozycji. Ponadto, liczba danych niezbędnych do wysterowania agenta wirtualnego w celu uzyskania zamierzonej prezentacji w formie znaków jest wielokrotnie mniejsza niż byłoby to potrzebne w przypadku nagrań wideo. Ma to kluczowe znaczenie podczas zastosowań przy użyciu sprzętu zarówno mobilnego, jak i stacjonarnego (czerpiącego potrzebne dane np. z sieci Internet przy ograniczonej przepustowości łącza).

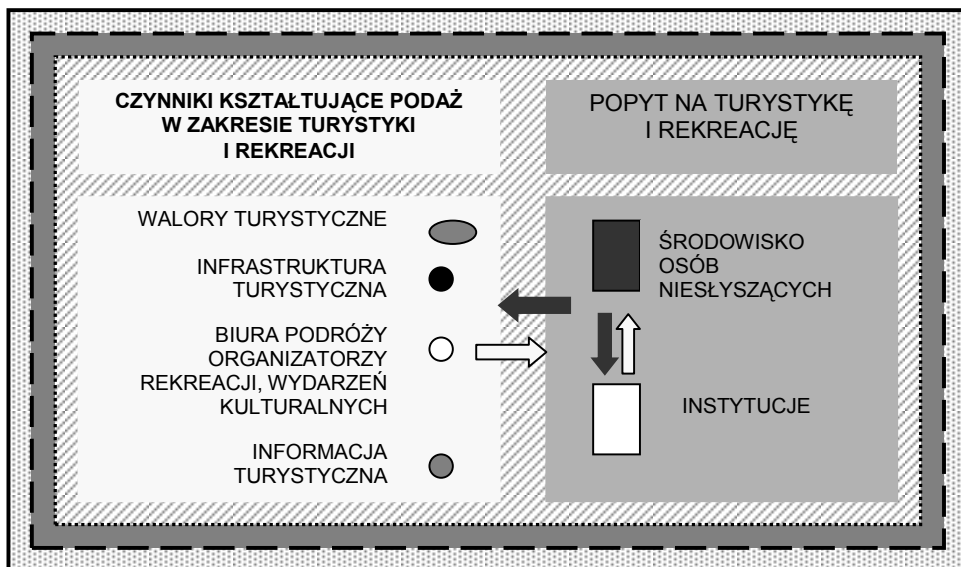
7. Podsumowanie

Opierając się na przeprowadzonych badaniach w grupie osób niesłyszących w Polsce i analizie literatury przedmiotu oraz stosowanych w sektorze turystyki, rekreacji i kultury praktykach, mających na uwadze większe „otwarcie się” tych sektorów na grupę niesłyszących klientów, należy podkreślić konieczność podejmowania działań systemowych (ryc. 60). Powinny one dotyczyć zarówno personelu obsługującego niesłyszących odwiedzających, jak i wdrażania rozwiązań technicznych.

Dla **zasobów ludzkich** pożądanym jest, aby pracownicy obsługi ruchu turystycznego (przewodnicy turystyczni; organizatorzy rekreacji i wydarzeń kulturalnych; biur podróży, centrów informacji turystycznej, bazy noclegowej, gastronomicznej i towarzyszącej) mieli świadomość specyfiki zachowań osób niesłyszących, odznaczyli się znajomością języka migowego lub chociaż kilku podstawowych znaków tego języka. Ponadto istotne jest, by byli uprzejmi i otwarci.

Do wspomagających komunikację przydatnych **środków technicznych** należy zaliczyć:

- zastosowanie grafiki: zdjęć; symboli; planów, map, rysunków; etykiet,
- przewodniki turystyczne w formie nagrań wideo,
- programy – tłumaczące język migowy,
- teksty uwzględniające specyfikę języka migowego,
- system nawigacji GPS,
- przewodniki turystyczne adresowane do użytkowników telefonów komórkowych (np. tego typu jak „Odkoduj Miasto” – przewodnik opracowany dla Łodzi), mogą się doskonale sprawdzić w komunikowaniu się osób niesłyszących, podobnie jak SMS-y,
- sygnalizację świetlną, wibracje,
- system ostrzegający o zagrożeniu.

Czynniki stymulujące turystykę i rekreację osób niesłyszących

	ŚRODOWISKO PRZYRODNICZE	<p>Rzetelna informacja o dostępności (z uwzględnieniem pór roku i warunków pogodowych) i atrakcjach turystycznych środowiska przyrodniczego. Dbałość o bezpieczeństwo, uprzedzanie o sytuacjach stwarzających zagrożenie, przeszkodach. Respektowanie faktu, iż osoby niesłyszące w odróżnieniu od słyszących potrzebują więcej czasu na odbiór informacji (koncentrują uwagę na rozmówcy, następnie na omawianym przedmiocie, zjawisku).</p>
	ŚRODOWISKO SPOŁECZNE, KULTUROWE	<p>Kampanie społeczne kształtujące pozytywny wizerunek osób niesłyszących; wyrównywanie szans w dostępie do edukacji i zatrudnienia. Upowszechnianie znajomości języka migowego. Włączanie osób niesłyszących w prace nad organizacją imprez turystycznych, rekreacyjnych adresowanych zarówno do środowiska osób niesłyszących, jak i środowiska o integracyjnym charakterze.</p>

 <p>ŻYCIE GOSPODARCZE, REGULACJE PRAWNE</p>	<p>Tworzenie atrakcyjnych miejsc pracy dla osób niesłyszących.</p> <p>Wzrost świadomości i przekonania wśród branży turystycznej oraz organizacji turystycznych, iż osoby niesłyszące generują popyt na zróżnicowane produkty turystyczne. Dostrzeżenie i docenienie tej grupy klientów z uwzględnieniem ich specyficznych potrzeb, możliwości i ograniczeń.</p> <p>Wypracowanie i wdrażanie standardów (uregulowanych prawnie) dotyczących udostępniania miejsc i obiektów turystycznych dla osób niepełnosprawnych, w tym niesłyszących.</p>
 <p>ŚRODOWISKO OSÓB NIESŁYSZĄCYCH</p>	<p>Rozpoznanie specyfiki zachowań osób niesłyszących w czasie wolnym: potrzeb, upodobań, pragnień, ograniczeń. Pobudzanie większej aktywności i kreatywności środowiska osób niesłyszących w zakresie zaangażowania w prace nad projektami służącymi dostosowaniu oferty turystycznej i rekreacyjnej do ich potrzeb.</p>
 <p>INSTYTUCJE ŚWIADCZĄCE USŁUGI DLA OSÓB NIESŁYSZĄCYCH W ICH CODZIENNYM OTOCZENIU</p>	<p>Rozpowszechnianie informacji o ofercie turystycznej i rekreacyjnej adresowanej do osób niesłyszących w instytucjach je wspierających (np. PZG, kościoły, szkoły). Wzbudzanie zainteresowania wyjazdami turystycznymi, aktywnością rekreacyjną z wykorzystaniem tłumacza języka migowego, pokazów w znanym i darzonym zaufaniem otoczeniu.</p> <p>Współpraca instytucji z touroperatorami i organizatorami rekreacji.</p>
 <p>WALORY TURYSTYCZNE</p>	<p>Udostępnianie informacji o walorach turystycznych za pomocą: tłumacza języka migowego, krótkich opisów, etykiet, środków technicznych (przewodników wideo, programów nawigacji prowadzących po szlakach turystycznych, translatorów języka migowego). Dbałość o bezpieczeństwo – każde ostrzeżenie i ogłoszenie na terenie atrakcji turystycznych komunikowane fonicznie (np. o nadchodzącym czasie zamknięcia obiektu) musi również być podane w inny sposób, dostępny dla użytkowników P JM. Należy upewnić się, czy wszyscy odwiedzający zostali poinformowani.</p>

<p>● INFRASTRUKTURA TURYSTYCZNA I REKREACYJNA</p>	<p>Pogłębianie wiedzy zarówno personelu bezpośrednio obsługującego turystów, jak i menagerów na temat umiejętnego obsługiwanie niesłyszących gości. Pożądane są szkolenia w zakresie języka migowego, poznawania specyfiki społeczności osób niesłyszących jako subgrupy społecznej. Dbalność o: standardy i etykietę w obsłudze turystów o specjalnych potrzebach, bezpieczeństwo, łatwość w orientacji w przestrzeni (etykiety, krótkie opisy, sygnalizacja świetlna, urządzenia informujące o zagrożeniach, np. pożarem).</p>
<p>○ BIURA PODRÓŻY, ORGANIZATORZY REKREACJI, IMPREZ, WYDARZEŃ KULTURALNYCH</p>	<p>Przygotowanie zróżnicowanej oferty adresowanej do osób niesłyszących (zapewnienie tłumaczenia w języku migowym, dłuższego czasu zwiedzania). Umożliwienie korzystania ze zróżnicowanej oferty turystycznej, imprez, wydarzeń kulturalnych adresowanych do szerokiej grupy odbiorców poprzez zapewnienie tłumaczenia w języku migowym. Szkolenia personelu w zakresie umiejętnej obsługi niesłyszących turystów. Dbalność o bezpieczeństwo, zapewnienie na przykład przekazywania informacji organizacyjnych nie tylko w sposób foniczny, ale także poprzez sygnalizację świetlną, tłumaczenie w języku migowym, także z wykorzystaniem techniki nagrań wideo.</p>
<p>● INFORMACJA TURYSTYCZNA, ORGANIZACJE TURYSTYCZNE</p>	<p>Szerokie udostępnianie informacji o dostępności walorów i infrastruktury dla osób niesłyszących na oficjalnych stronach Centrów Informacji Turystycznej na poziomie krajowym, regionalnym i lokalnym, a także w krajowej bazie „turystyka dla wszystkich”. Współpraca z organizacjami, instytucjami działającymi na rzecz osób niesłyszących, połączenia na przykład za pomocą linków z portalami internetowymi stowarzyszeń osób niesłyszących. Weryfikacja informacji o dostępności miejsc, obiektów, imprez opartych na opiniach niesłyszących użytkowników. Stworzenie oficjalnego forum informacji na temat obiektów, imprez, przedsiębiorstw turystycznych rekomendowanych przez osoby niesłyszące. Odpowiednie uświadamianie słyszących turystów, rekreantów, aby stali się bardziej wrażliwi</p>

	na zachowania osób niesłyszących w celu minimalizowania konfliktów, zwłaszcza na terenach otwartych, w przypadku aktywnej rekreacji i turystyki kwalifikowanej (np. jeźdźcy konni, rowerzyści). Na własnych stronach internetowych, w katalogach, reklamach obiektów turystycznych powinna być zawarta czytelna informacja o udogodnieniach adresowanych do osób posługujących się językiem migowym.
	Informacje o popycie na turystykę i rekreację zgłaszanym przez osoby niesłyszące.
	Informacje na temat oferty (podaży) turystycznej i rekreacyjnej dostępnej dla osób niesłyszących.

Ryc. 60. System informacji i działań stymulujących turystykę i rekreację osób niesłyszących

Pomimo iż społeczność osób niesłyszących nie jest zbyt liczna ani zamożna, jednak także w przypadku tego typu klientów można spodziewać się zysków (co podkreślane jest m.in. w założeniach europejskiego programu *Calypso*).

Ponosząc koszty realizacji wydarzenia kulturalnego, można pozyskać kolejną, być może do tej pory niedostrzeganą i niedocenianą, grupę klientów. Jeśli organizatorzy poinformują i zachęcą środowisko osób niesłyszących do skorzystania z tej oferty, to osoby te zapewne przyjdą ze znajomymi, rodziną, bliskimi pełniącymi rolę tłumacza, co znacznie poszerzy grono odbiorców tej oferty. Można zatem pozyskać bardzo lojalną grupę klientów, ponieważ w tym środowisku rekomendacje, „marketing szeptany” odgrywają jeszcze większą rolę.

Ponadto, osoby niesłyszące mają większy limit czasu wolnego, co stwarza możliwości świadczenia usług także poza sezonem. Mogą ubiegać się o dofinansowanie wyjazdów, wypoczynku. Także przedsiębiorstwa i instytucje świadczące usługi turystom mogą starać się o dofinansowanie przedsięwzięć. Takie możliwości stwarza Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych (PFRON). Dostępne są również fundusze unijne (np. Europejski Fundusz Społeczny, Program Operacyjny Kapitał Ludzki)⁵⁶.

⁵⁶ <http://funduszeunijne>

Ciągle zbyt mało doceniane w sektorze gospodarki turystycznej jest czerpanie zysków wynikających ze współpracy. W tym przypadku można nawiązać współpracę ze środowiskiem osób niesłyszących i zaproponować, aby osoby te przygotowały na przykład plakaty, ulotki, foldery reklamujące wydarzenie kulturalne. Korzyści będą obopólne. Osoby niesłyszące będą miały satysfakcję, będą mogły włączyć się aktywnie w życie kulturalne w roli nie tylko widzów, ale także organizatorów mających wpływ na kształt tych wydarzeń. Natomiast pracownicy sektora turystyki i kultury będą mieli profesjonalnie przygotowane przez ekspertów materiały informacyjne i reklamowe, będą mogli się także nauczyć, jak tego typu materiały powinny być redagowane. Kolejnym przełomowym wydarzeniem byłoby zatrudnienie osoby niesłyszącej kulturowo w roli przewodnika czy kustosa.

W warunkach konkurencji na rynku usług turystycznych bardzo ważnym czynnikiem wpływającym na wzmocnienie pozycji przedsiębiorstwa, instytucji czy organizacji na tle rywali jest wyróżnianie się. Takim bardzo pozytywnym wyróżnikiem może być właśnie otwartość na świadczenie usług osobom o specjalnych potrzebach, podkreślenie dbałości o wysoką jakość usług, mającą przełożenie na satysfakcję klientów i elastyczność w dostosowaniu się do ich indywidualnych wymagań czy upodobań.

Wyniki przeprowadzonych analiz – zarówno w zakresie literatury przedmiotu, dobrych praktyk, jak i badań własnych autorki – powinny znaleźć zastosowanie w tworzeniu oferty turystycznej, kulturalnej oraz rekreacyjnej, adresowanej do osób niesłyszących. **Oferta ta powinna uwzględniać specyfikę rozpoznanych zachowań w czasie wolnym, zgłaszany popyt na usługi turystyczno-rekreacyjne oraz przedstawione ograniczenia udziału osób niesłyszących w wjazdach turystycznych.** Jej tworzenie wymaga także umiejętnego podejścia do idei integracji, które wiąże się z odpowiedzią na pytania: Czy bardziej pożądane jest tworzenie programów o charakterze integracyjnym? Czy, być może, bardziej właściwym i komfortowym rozwiązaniem dla badanej grupy jest przygotowanie oferty adresowanej specjalnie do niej?

Poszukiwanie odpowiedzi na postawione pytania wymaga kolejnych badań – uwzględniających opinie także pełnosprawnej części społeczeństwa. Porównanie wypowiedzi osób niesłyszących i słyszących na temat preferowanych form wypoczynku, jak również nastawienia do integracji społecznej w czasie wolnym, umożliwiłoby uchwycenie nie tylko różnic, ale i podobieństw w zakresie zapotrzebowania na określoną ofertę turystyczno-rekreacyjną. Postawione pytania wyznaczają więc kolejne zadania badawcze.

ANEKS

Załącznik 1

TURYSTYKA I REKREACJA OSÓB Z USZKODZONYM SŁUCHEM

Celem prowadzonych badań jest rozpoznanie sposobu spędzania czasu wolnego przez osoby niesłyszące i słabosłyszące, barier i ograniczeń utrudniających udział tej grupy w turystyce i rekreacji. **Wyniki badań** będą wykorzystane w celu ułatwienia podróżowania i wypoczywania ludzi niesłyszących i słabosłyszących. Ankiety przeprowadzane są w środowisku osób głuchych w skali całego kraju.

ANKIETA JEST ANONIMOWA
WŁAŚCIWĄ ODPOWIEDŹ PROSZĘ ZAZNACZYĆ PRZEZ X

DZIEŃ POWSZEDNI

1. Ile czasu wolnego ma Pan(i) na co dzień?

do 3 godzin od 3 do 5 godzin od 5 do 8 godzin powyżej 8 godzin

2. W jaki sposób najczęściej Pan(i) spędza czas wolny na co dzień?

Sposób wypoczynku	Bardzo często	często	Średnio (czasami)	Rzadko	Wcale
Oglądam telewizję (wszystkie programy)					
Oglądam telewizję (tylko programy z językiem migowym)					
Czytam książki					
Czytam gazety					
Spaceruję					
Spotykam się ze znajomymi słyszącymi					
Spotykam się ze znajomymi niesłyszącymi					
Przebywam w gronie rodzinnym					
Spotkania w PZG					
Modłę się w kościele					
Praca z narzędziami (majsterkowanie)					
Chodzę do teatru					
Chodzę do kina					
Chodzę do galerii, na wystawy					
Chodzę do kawiarni, pubu					
Pracuję na działce, w ogródku					
Przed komputerem					
Rozwiązuję krzyżówki					
Zainteresowania (jakie)					
.....					
Gram (w co)					
.....					
Uprawiam sport (jaki)					
.....					
Inny (podaj jaki):					

3. Z kim najczęściej spędza Pan(i) wolny czas?

z rodziną ze znajomymi samotnie inne.....

4. Czy coś/ktoś przeszkadza Panu(i) w wypoczynku?

TAK NIE

Jeśli tak, to proszę podać przyczynę?

.....

.....

SOBOTA–NIEDZIELA I ŚWIĘTA

5. Czy wyjeżdża Pan(i) w soboty, niedziele lub święta w celach rekreacyjnych? TAK NIE
Jeśli tak, to:

Dokąd?

☐ w góry (nazwa)..... ☐ poza miasto (gdzie, nazwa)..... ☐ do miasta (nazwa, nazwy)..... ☐ do lasu (gdzie, nazwa)..... ☐ nad jezioro (nazwa)..... ☐ nad morze (nazwa).....	☐ do znajomych (nazwa miejscowości)..... ☐ do rodziny (nazwa miejscowości)..... ☐ na wieś (nazwa)..... ☐ do miejsc kultu religijnego (nazwa)..... ☐ inne (podaj).....
--	--

Jak często?

☐ co tydzień	☐ raz w miesiącu	☐ raz w roku
☐ dwa razy w miesiącu	☐ kilka razy w roku	☐ rzadziej niż raz w roku

Z kim?

z rodziną
 ze znajomymi
 samotnie
 inne.....

6. W jaki sposób najczęściej spędza Pan(i) czas wolny?

Sposób spędzania czasu wolnego w soboty–niedziele i święta	W miejscu zamieszkania	Poza miejscem zamieszkania
Oglądam telewizję (wszystkie programy)		
Oglądam telewizję (tylko programy z językiem migowym)		
Czytam książki		
Czytam gazety		
Spaceruję		
Spotykam się ze znajomymi słyszącymi		
Spotykam się ze znajomymi niesłyszącymi		
Przebywam w gronie rodzinnym		
Spotkania w PZG		
Modłę się w kościele		
Odwiedzam krewnych		
Praca z narzędziami		
Chodzę do teatru		
Chodzę do kina		
Chodzę do galerii, na wystawy		
Chodzę do kawiarni, pubu		
Przed komputerem		
Rozwiązuję krzyżówki		
Wyjeżdżam na wycieczki		
Biore udział w spotkaniach religijnych		
Pracuję na działce, w ogródku		
Zainteresowania (jakie?)		
.....		
Gram (w co?)		
.....		
Uprawiam sport (jaki?)		
.....		
Inny (podaj jaki?)		
.....		

7. Co najchętniej robiłby/robiłaby Pan(i) w weekendy i święta, gdyby nie było żadnych ograniczeń?.....

.....

.....

8. Czy istnieją ograniczenia, utrudnienia w realizacji tych planów? TAK NIE

Jeśli tak, to jakie?

.....

.....

URLOP / WAKACJE

9. Czy wyjeżdża Pan(i) w czasie urlopu (wakacji) w celu wypoczynku? TAK NIE

Jeśli nie, proszę podać dlaczego?.....

Jeśli tak, to:

Dokąd?

☐	do rodziny (nazwa miejscowości).....	☐	w góry (nazwa).....
☐	do znajomych (nazwa miejscowości).....	☐	na wieś (nazwa).....
☐	☐
☐	poza miasto (dokąd, nazwa).....	☐	do parku narodowego, rezerwatu przyrody (nazwa).....
☐	☐
☐	do miasta (nazwa).....	☐	do miejsc kultu religijnego (nazwa).....
☐	☐
☐	do lasu (dokąd, nazwa).....	☐	za granicę (podaj nazwę kraju, miejscowości).....
☐	☐	do sanatorium lub na turnus rehabilitacyjny (nazwa miejscowości).....
☐	nad jezioro (nazwa).....	☐
☐	☐	inne (podaj).....
☐	nad morze (nazwa).....	☐

Kto organizuje wyjazdy?

☐	rodzina	☐	Kościół	☐	biuro podróży
☐	znajomi	☐	szkoła	☐	inne.....
☐	sam(a), indywidualnie	☐	Polski Związek Głuchych		

Na jak długo?

☐	kilka dni	☐	dwa tygodnie	☐	ponad miesiąc
☐	tydzień	☐	miesiąc	☐	inne.....

W jakiej porze roku najczęściej?

☐	wiosną	☐	latem	☐	zimą	☐	jesienią
--------------------------	--------	--------------------------	-------	--------------------------	------	--------------------------	----------

Z kim najchętniej?

☐	z rodziną	☐	samotnie	☐	ze znajomymi	☐	inne
--------------------------	-----------	--------------------------	----------	--------------------------	--------------	--------------------------	------

Jak często?

☐	kilka razy w roku	☐	dwa razy w roku	☐	co roku	☐	raz na kilka lat
☐	inne.....						

Jakim środkiem lokomocji najczęściej?

☐	samochodem	☐	autobusem PKS	☐	rowerem	☐	motorem
☐	autokarem	☐	samolotem	☐	pociągiem	☐	inne

10. Gdzie szuka Pan(i) informacji o możliwościach wyjazdu turystycznego?

☐	w gazetach	☐	w Polskim Związku Głuchych	☐	pytam rodzinę, znajomych
☐	Internecie	☐	w punktach Informacji Turystycznej	☐	w instytucjach (Kościół, szkoła)
☐	w biurach podróży	☐	w przewodnikach turystycznych	☐	w innych organizacjach (jakich?)....

11. Jakich informacji ułatwiających wyjazdy turystyczne ludziom niesłyszącym brakuje?

.....

.....

12. Czym się Pan(i) kieruje, wybierając miejsce wypoczynku? Proszę ponumerować najważniejszej przyczyny do najmniej ważnej (od 1).

☐	łatwy dojazd	☐	poznanie nowych miejsc
☐	blisko miejsca zamieszkania	☐	nawiązanie nowych znajomości
☐	ładny krajobraz	☐	poszerzenie wiedzy
☐	odmienność od miejsca zamieszkania	☐	integracja z osobami słyszącymi
☐	cena pobytu	☐	przebywanie z osobami niesłyszącymi
☐	udział w imprezach sportowych (zawody sportowe, także kibicowanie)	☐	udział w imprezach kulturalnych (np. spektakle, festiwale)
☐	poprawa zdrowia (rehabilitacja)	☐	komfort, wygoda w obiektach noclegowych
☐	atrakcyjne środowisko przyrodnicze (natura)	☐	możliwość aktywnego wypoczynku (jazda na nartach, pływanie, wędrówki górskie itp.)
☐	dziedzictwo historyczne i kulturowe (zabytki, muzea, galerie itp.)	☐	inne.....

13. Jakie cechy środowiska przyrodniczego odwiedzanego miejsca są dla Pana(i) najistotniejsze? Proszę ponumerować od [1] najważniejsza cecha do najmniej ważna.

☐	klimat (jaki?).....	☐	las (jakie?).....
☐	urozmaicona rzeźba terenu (góry, wzgórze)	☐	łąki
☐	płaska rzeźba terenu	☐	zwierzęta
☐	morze	☐	czystość, brak skażeń, zanieczyszczeń
☐	jezioro	☐	naturalny krajobraz
☐	rzeka	☐	inne.....

14. Jakie cechy środowiska kulturowego odwiedzanego miejsca są dla Pana(i) najistotniejsze? Proszę ponumerować od [1] najważniejsza cecha do najmniej ważna.

☐	zabytki	☐	miejsca ważnych wydarzeń historycznych
☐	muzea	☐	galerie
☐	skanseny	☐	twórczość ludowa
☐	miejsca martyrologii	☐	życie kulturalno-rozrywkowe (imprezy)
☐	miejsca kultu religijnego	☐	nowoczesna architektura
		☐	inne.....

15. W jaki sposób najchętniej Pan(i) odpoczywa podczas urlopu?

☐	spaceruję	☐	obserwuję przyrodę
☐	chodzę po górach	☐	czytam książki, gazety
☐	pływam	☐	pracuję w ogródku, na działce
☐	opalam się	☐	biorę udział w pielgrzymkach
☐	żegluję	☐	biorę udział w zlotach, rajdach
☐	jeżdżę rowerem	☐	przebywam na wsi (agroturystyka)
☐	jeżdżę na nartach	☐	pobyt w sanatorium
☐	oglądam telewizję	☐	pobyt na turnusie rehabilitacyjnym
☐	fotografuję	☐	zainteresowania (jakie?).....
☐	zwiedzam	☐	inne.....

16. Dokąd odbył(a) Pani(i) swoją najdalszą turystyczną podróż?.....

17. Jaką kwotę w skali roku przeznaczają Pan(i) na wyjazdy turystyczne?

mniej niż 500 zł 500–1000 zł 1001–2000 zł więcej niż 2000 zł

18. Z jakiego zakwaterowania Pan(i) najczęściej korzysta?

☐	hotel	☐	pole campingowe
☐	pensjonat	☐	pole namiotowe
☐	schronisko	☐	uzdrowisko
☐	kwatery prywatna	☐	nocleg u znajomych, rodziny
☐	domek letniskowy	☐	inne.....

19. Czy marzy Pan(i) o podróżach turystycznych?

TAK NIE

Jeśli nie, to dlaczego?.....

Jeśli tak, to proszę wskazać wymarzone miejsce i sposób wypoczynku.

Miejsce	Sposób wypoczynku
☐ Polska (region, miejscowość).....	☐ zwiedzanie zabytków
☐ Europa (kraj).....	☐ obserwacja przyrody
☐ Azja (kraj).....	☐ chodzenie po górach
☐ Afryka (kraj).....	☐ wypoczynek na plaży, opalanie
☐ Ameryka Północna (kraj).....	☐ poznanie kuchni regionalnej, egzotycznych dań
☐ Ameryka Południowa (kraj).....	☐ sport (jaki?).....
☐ Australia	☐ inne.....
☐ Antarktyda

20. Czy istnieją przeszkody, które utrudniają realizację Pana(i) marzeń?

TAK NIE

Jeśli tak, to na czym one polegają?

- wada słuchu
- trudności finansowe rodziny
- brak komunikacji z osobami słyszącymi
- brak dostępu do informacji o organizowanych wyjazdach
- zły stan zdrowia
- brak ofert turystycznych ze strony biur podróży dla osób niesłyszących
- poczucie zagubienia w nowych miejscach wynikające z trudności w komunikacji,
- niedostosowania informacji turystycznej do potrzeb osób głuchych
- poczucie braku akceptacji ze strony osób słyszących
- inne (podaj jakie).....
-
-

21. Czy chętnie spędza Pan(i) czas wolny z osobami słyszącymi?

TAK NIE

Jeśli nie, proszę wyjaśnić dlaczego?

.....

.....

.....

22. Co należałoby zrobić, zmienić, aby ludzie niesłyszący mogli częściej podróżować w celach turystycznych zgodnie ze swoimi upodobaniami?

.....

.....

.....

23. Dodatkowe uwagi związane z turystyką i wypoczynkiem osób niesłyszących

.....

.....

.....

.....

.....

METRYCZKA

Płeć: kobieta mężczyzna

Wiek: 15–24 lat 25–44 lat 45–64 lat 65 lat i więcej

Wykształcenie: podstawowe zawodowe średnie licencjackie wyższe

Miejsce stałego zamieszkania (miejscowość, gmina).....

Czy Pan(i) pracuje? tak nie

Wykonywany zawód.....

Stan cywilny: kawaler/panna żonaty/mężatka rozwiedziony(a) wdowiec/wdowa

Sytuacja materialna rodziny: dobra przeciętna zła

Liczba członków rodziny: dorośli dzieci

Średni miesięczny dochód brutto na 1 członka rodziny do 500 zł od 500 do 1000 zł od 1000 do 1500 zł od 1500 do 2000 zł inne

Dodatkowe źródła dochodu: świadczenia społeczne pomoc rodziny

Stan zdrowia: dobry przeciętny zły

W jaki sposób porozumiewa się Pan(i) na co dzień?

język migowy czytanie z ruchu ust system językowo-migowy
 fonogesty mowa ustna inne.....

W jakim okresie życia stracił(a) Pan(i) słuch?

nie słyszę od urodzenia w dzieciństwie, w wieku.....lat w dorosłym wieku.....lat

Co było przyczyną uszkodzenia słuchu?

czynniki dziedziczne wypadek choroba
 działanie uboczne przyjętych leków inne (podaj jakie?).....

W jakim stopniu Pana(i) słuch jest uszkodzony?

lekkim umiarkowanym znacznym głębokim

Czy członkowie najbliższej rodziny słyszą? tak nie

Data wypełnienia *Ankiety*....Dziękuję za wypełnienie *Ankiety*

WSZYSTKIE DANE SĄ ANONIMOWE

Wszelkie uzyskane informacje zostaną wykorzystane wyłącznie w celach naukowych.

Zestawienie pytań: dr Alina Zajadacz
 e-mail: alina@amu.edu.pl
 Centrum Turystyki i Rekreacji
 Uniwersytet im. Adama Mickiewicza
 ul. Dziegielowa 27, 61-680 Poznań

Załącznik 2

Obliczenia przedstawione w Aneksie wykonano przy użyciu programu: STATISTICA PL v. 8.0.PL v. 8.0. Licencja: UAM.

Numer seryjny: AXAP7118529427ARJ.

Bank danych poddanych analizie obejmował wyniki wywiadów kwestionariuszowych przeprowadzonych wśród osób niesłyszących w 2007 r. ($n = 191$).

W przypadku zbyt małej liczby wskazań, uniemożliwiających obliczenie statystyczne, w tabelach pozostawiono puste pole.

Objaśnienia symboli

Cecha	Symbol
Płeć	P
Wiek	W
Wykształcenie	S
Czy pracuje?	PR
Stan cywilny	C
Sytuacja materialna	SM
Liczba członków rodziny: dorośli	RDO
Liczba członków rodziny: dzieci	RDZ
Dochód	D
Stan zdrowia	SZ
Sposób porozumiewania się	SP
Wiek utraty słuchu	US
Przyczyna uszkodzenia słuchu	PUS
Stopień uszkodzenia słuchu	SUS
Czy rodzina słyszy?	RS

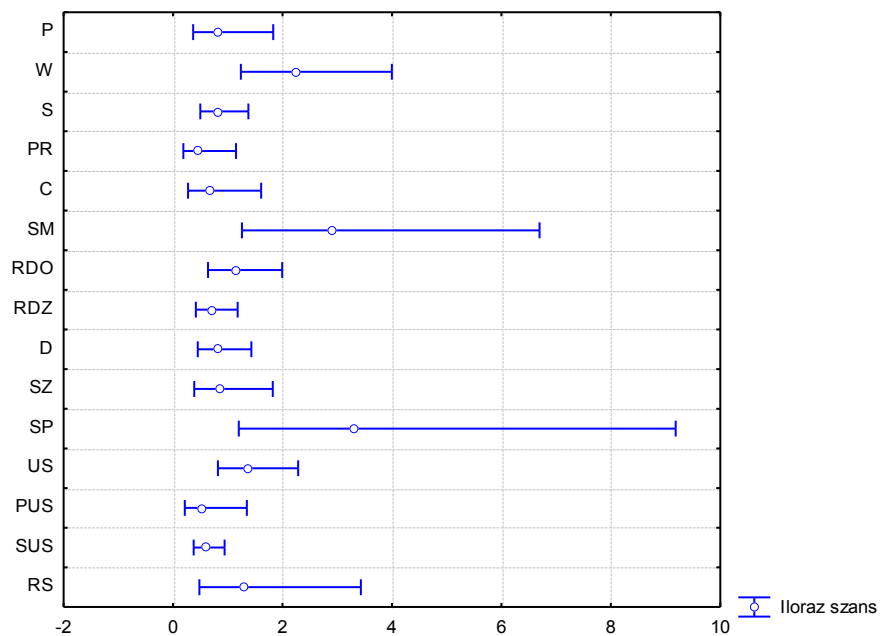
DZIEŃ POWSZEDNI

Tabela 1. Wymiar czasu wolnego w dniu powszednim – poziom istotności-*p*

Cecha	Wymiar czasu wolnego			
	ocena	standard	Walda	<i>p</i>
P	-0,19603	0,408681	0,230077	0,631467
W	0,80053	0,298661	7,184558	0,007353
S	-0,18773	0,258903	0,525788	0,468383
PR	-0,76093	0,460323	2,732526	0,098324
C	-0,40773	0,451141	0,816801	0,366117
SM	1,06591	0,426527	6,245267	0,012453
RDO	0,12178	0,289997	0,176347	0,674532
RDZ	-0,35481	0,265338	1,788097	0,181158
D	-0,21813	0,294041	0,550316	0,458188
SZ	-0,17463	0,395279	0,195187	0,658634
SP	1,20056	0,518864	5,353794	0,020677
US	0,31450	0,261558	1,445763	0,229209
PUS	-0,61870	0,468708	1,742407	0,186834
SUS	-0,51907	0,234211	4,911815	0,026674
RS	0,25174	0,500856	0,252632	0,615228

Tabela 2. Wymiar czasu wolnego w dniu powszednim – iloraz szans

Cecha	Wymiar czasu wolnego		
	iloraz szans	GU górna	GU dolna
P	0,82199	1,83120	0,368974
W	2,22672	3,99841	1,240069
S	0,82884	1,37672	0,498988
PR	0,46723	1,15175	0,189542
C	0,66516	1,61042	0,274735
SM	2,90349	6,69854	1,258519
RDO	1,12951	1,99404	0,639797
RDZ	0,70131	1,17968	0,416920
D	0,80402	1,43072	0,451835
SZ	0,83976	1,82230	0,386986
SP	3,32198	9,18450	1,201543
US	1,36957	2,28677	0,820249
PUS	0,53865	1,34980	0,214951
SUS	0,59507	0,94174	0,376018
RS	1,28626	3,43289	0,481949

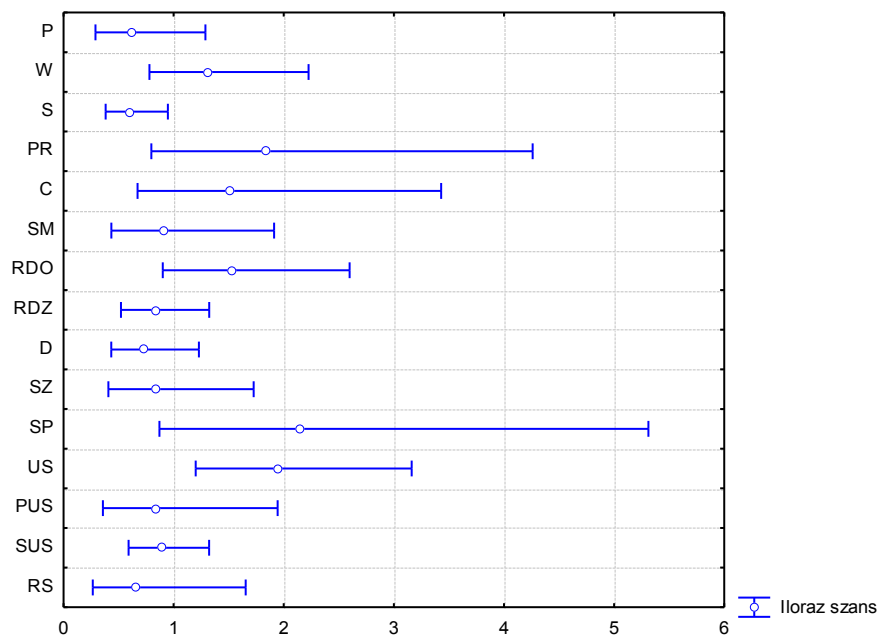
Ryc. 1. Wymiar czasu wolnego w dniu powszednim – iloraz szans

Tabela 3. Formy wypoczynku podejmowane bardzo często w dniu powszednim (oglądanie telewizji – wszystkie programy) – poziom istotności-*p*

Efekt	Oglądanie telewizji (wszystkie programy)			
	ocena	standard	Walda	<i>p</i>
P	-0,49172	0,380106	1,673497	0,195791
W	0,27576	0,267494	1,062743	0,302590
S	-0,50686	0,231208	4,805809	0,028364
PR	0,61173	0,427398	2,048558	0,152350
C	0,41735	0,415883	1,007067	0,315606
SM	-0,09217	0,377966	0,059465	0,807343
RDO	0,42534	0,270038	2,481025	0,115227
RDZ	-0,18535	0,237278	0,610180	0,434720
D	-0,31450	0,265912	1,398833	0,236919
SZ	-0,17543	0,368213	0,226994	0,633762
SP	0,76577	0,461273	2,756023	0,096889
US	0,66701	0,247005	7,292088	0,006926
PUS	-0,18167	0,431940	0,176903	0,674048
SUS	-0,12338	0,205278	0,361258	0,547809
RS	-0,41175	0,466733	0,778261	0,377674

Tabela 4. Formy wypoczynku podejmowane bardzo często w dniu powszednim (oglądanie telewizji – wszystkie programy) – iloraz szans

Echa	Oglądanie telewizji (wszystkie programy)		
	iloraz szans	GU górna	GU dolna
P	0,61157	1,28824	0,290337
W	1,31753	2,22562	0,779954
S	0,60239	0,94772	0,382886
PR	1,84361	4,26060	0,797751
C	1,51793	3,42967	0,671820
SM	0,91195	1,91292	0,434757
RDO	1,53012	2,59765	0,901297
RDZ	0,83082	1,32274	0,521836
D	0,73015	1,22959	0,433580
SZ	0,83910	1,72677	0,407744
SP	2,15065	5,31137	0,870832
US	1,94840	3,16176	1,200680
PUS	0,83387	1,94432	0,357629
SUS	0,88393	1,32175	0,591130
RS	0,66249	1,65373	0,265397

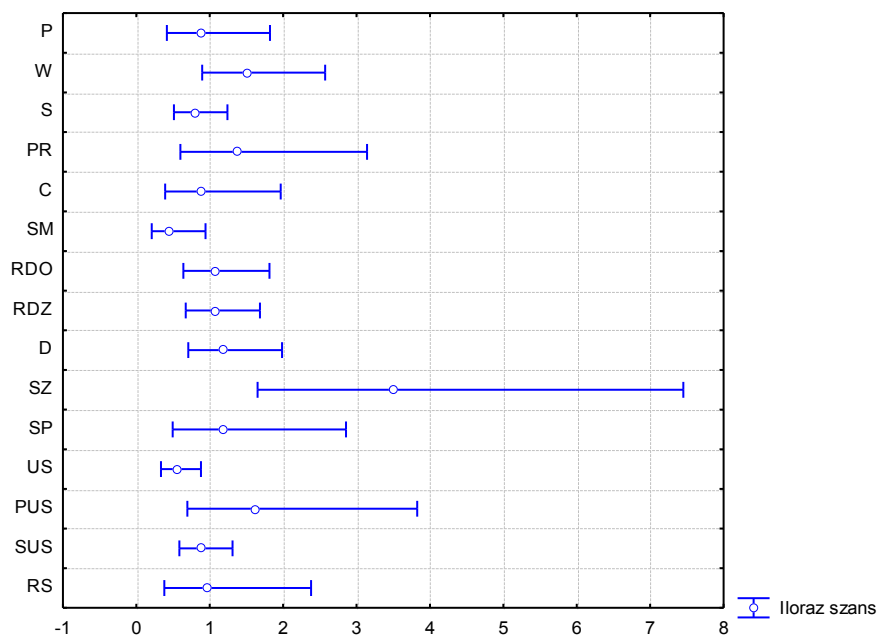
Ryc. 2. Formy wypoczynku podejmowane bardzo często w dniu powszednim (oglądanie telewizji – wszystkie programy) – iloraz szans

Tabela 5. Formy wypoczynku podejmowane bardzo często w dniu powszednim (oglądanie telewizji – tylko programy z j. migowym) – poziom istotności-*p*

Efekt	Oglądanie telewizji (tylko programy z j. migowym)			
	ocena	standard	Walda	<i>p</i>
P	-0,13857	0,376413	0,13552	0,712774
W	0,41854	0,268617	2,42774	0,119205
S	-0,22583	0,225419	1,00368	0,316422
PR	0,31753	0,422250	0,56548	0,452060
C	-0,12800	0,410482	0,09724	0,755163
SM	-0,80929	0,383276	4,45845	0,034729
RDO	0,07507	0,265589	0,07990	0,777427
RDZ	0,06346	0,233809	0,07366	0,786078
D	0,17042	0,263108	0,41955	0,517161
SZ	1,25543	0,384261	10,67415	0,001086
SP	0,17423	0,446762	0,15210	0,696540
US	-0,60884	0,245601	6,14539	0,013175
PUS	0,48976	0,434782	1,26888	0,259977
SUS	-0,13080	0,205041	0,40693	0,523533
RS	-0,04862	0,467391	0,01082	0,917147

Tabela 6. Formy wypoczynku podejmowane bardzo często w dniu powszednim (oglądanie telewizji – tylko programy z j. migowym) – iloraz szans

Cecha	Oglądanie telewizji (tylko programy z j. migowym)		
	iloraz szans	GU górna	GU dolna
P	0,87060	1,82063	0,416310
W	1,51974	2,57286	0,897679
S	0,79785	1,24108	0,512915
PR	1,37372	3,14282	0,600454
C	0,87985	1,96703	0,393555
SM	0,44518	0,94357	0,210032
RDO	1,07796	1,81416	0,640523
RDZ	1,06551	1,68491	0,673815
D	1,18581	1,98597	0,708036
SZ	3,50936	7,45266	1,652508
SP	1,19034	2,85728	0,495890
US	0,54398	0,88032	0,336146
PUS	1,63192	3,82637	0,696005
SUS	0,87740	1,31137	0,587035
RS	0,95254	2,38083	0,381101

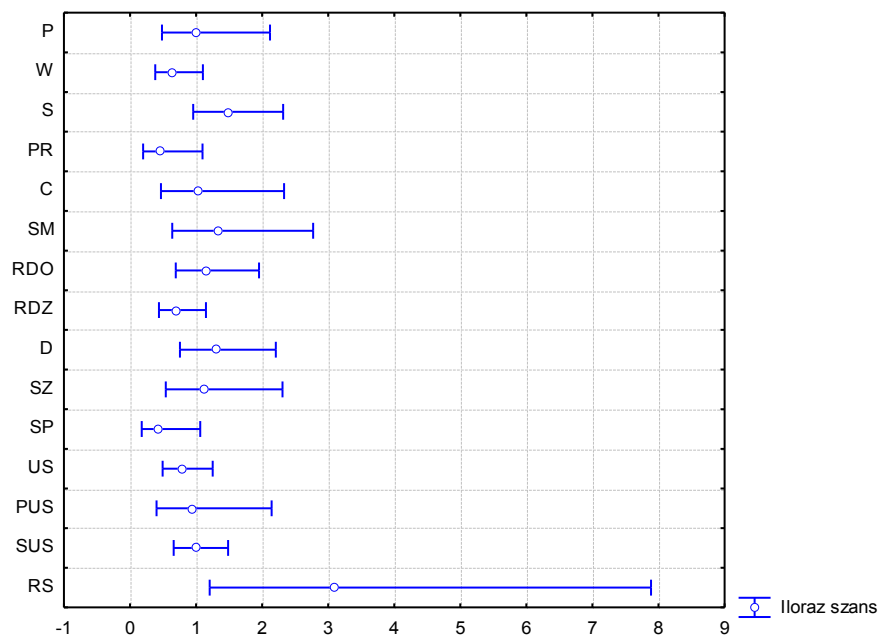
Ryc. 3. Formy wypoczynku podejmowane bardzo często w dniu powszednim (oglądanie telewizji – tylko programy z j. migowym) – iloraz szans

Tabela 7. Formy wycieczki podejmowane bardzo często w dniu powszednim (czytanie książek) – poziom istotności-*p*

Cecha	Czytanie książek			
	ocena	standard	Walda	<i>p</i>
P	0,01340	0,376651	0,001266	0,971618
W	-0,43152	0,270548	2,544020	0,110713
S	0,39885	0,225726	3,122112	0,077237
PR	-0,75818	0,434846	3,040016	0,081235
C	0,04464	0,409350	0,011894	0,913154
SM	0,28654	0,374171	0,586449	0,443796
RDO	0,15227	0,264077	0,332462	0,564213
RDZ	-0,34177	0,245924	1,931378	0,164608
D	0,25715	0,272972	0,887454	0,346168
SZ	0,11265	0,369500	0,092943	0,760468
SP	-0,83133	0,455480	3,331296	0,067973
US	-0,23913	0,236809	1,019680	0,312595
PUS	-0,07336	0,426791	0,029545	0,863527
SUS	-0,00772	0,206180	0,001402	0,970132
RS	1,12633	0,479056	5,527862	0,018716

Tabela 8. Formy wycieczki podejmowane bardzo często w dniu powszednim (czytanie książek) – iloraz szans

Cecha	Czytanie książek		
	iloraz szans	GU górna	GU dolna
P	1,01349	2,12044	0,484411
W	0,64952	1,10378	0,382209
S	1,49010	2,31929	0,957367
PR	0,46852	1,09867	0,199795
C	1,04566	2,33253	0,468759
SM	1,33181	2,77292	0,639658
RDO	1,16447	1,95394	0,693978
RDZ	0,71051	1,15054	0,438774
D	1,29324	2,20818	0,757401
SZ	1,11924	2,30910	0,542504
SP	0,43547	1,06331	0,178341
US	0,78731	1,25233	0,494967
PUS	0,92927	2,14499	0,402583
SUS	0,99231	1,48644	0,662440
RS	3,08431	7,88734	1,206104

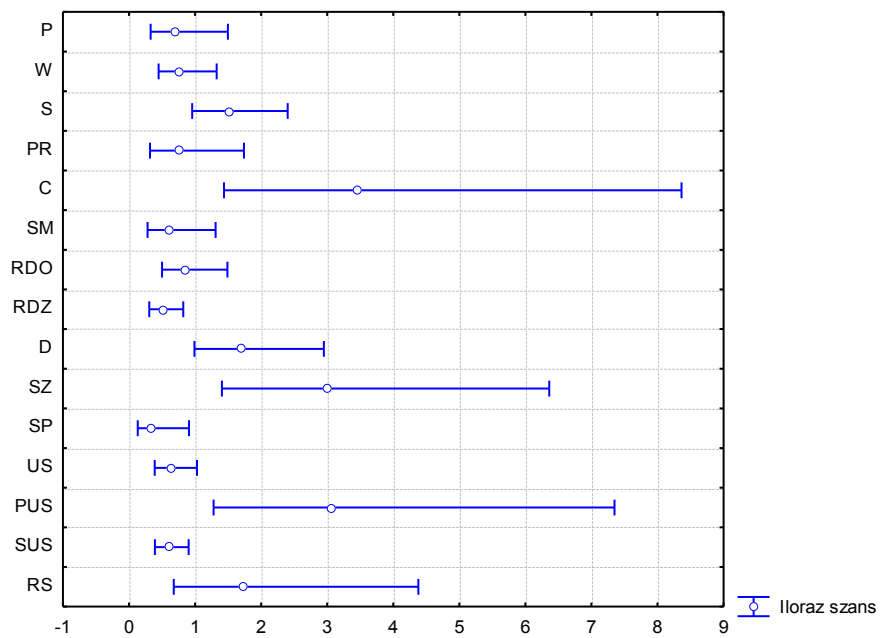
Ryc. 4. Formy wypoczynku podejmowane bardzo często w dniu powszednim (czytanie książek) – iloraz szans

Tabela 9. Formy wypoczynku podejmowane bardzo często w dniu powszednim (czytanie gazet) – poziom istotności-*p*

Cecha	Czytanie gazet			
	ocena	standard	Walda	<i>p</i>
P	-0,35478	0,387217	0,839475	0,359547
W	-0,25963	0,276999	0,878556	0,348598
S	0,41599	0,234915	3,135807	0,076590
PR	-0,29422	0,432971	0,461764	0,496801
C	1,24379	0,449083	7,670831	0,005612
SM	-0,49779	0,392472	1,608693	0,204676
RDO	-0,14645	0,278426	0,276667	0,598894
RDZ	-0,68889	0,251099	7,526886	0,006078
D	0,53695	0,278063	3,728953	0,053477
SZ	1,09569	0,385011	8,098988	0,004429
SP	-1,05403	0,489017	4,645757	0,031130
US	-0,45678	0,247776	3,398555	0,065254
PUS	1,12123	0,445638	6,330288	0,011869
SUS	-0,51909	0,213051	5,936447	0,014831
RS	0,54378	0,476162	1,304161	0,253455

Tabela 10. Formy wypoczynku podejmowane bardzo często w dniu powszednim (czytanie gazet) – iloraz szans

Cecha	Czytanie gazet		
	iloraz szans	GU górna	GU dolna
P	0,70133	1,49803	0,328338
W	0,77133	1,32747	0,448188
S	1,51587	2,40227	0,956540
PR	0,74511	1,74088	0,318916
C	3,46874	8,36435	1,438507
SM	0,60787	1,31186	0,281669
RDO	0,86377	1,49071	0,500496
RDZ	0,50213	0,82140	0,306959
D	1,71079	2,95042	0,991992
SZ	2,99125	6,36173	1,406472
SP	0,34853	0,90885	0,133656
US	0,63332	1,02927	0,389688
PUS	3,06862	7,34973	1,281196
SUS	0,59506	0,90346	0,391932
RS	1,72250	4,37995	0,677406

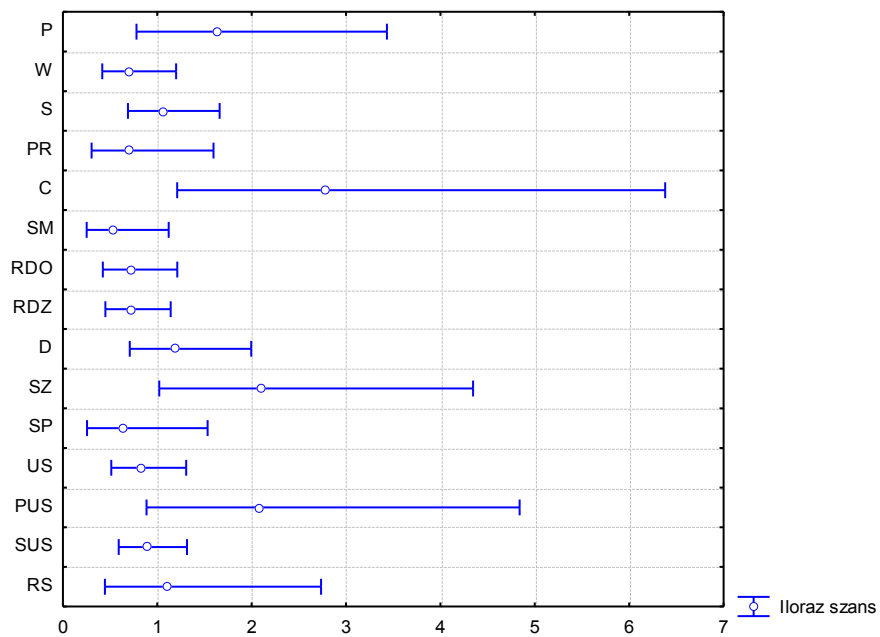
Ryc. 5. Formy wypoczynku podejmowane bardzo często w dniu powszednim (czytanie gazet) – iloraz szans

Tabela 11. Formy wycieczki podejmowane bardzo często w dniu powszednim (spacery) – poziom istotności-*p*

Cecha	Spacery			
	ocena	standard	Walda	<i>p</i>
P	0,49282	0,377993	1,699815	0,192312
W	-0,34701	0,269725	1,655212	0,198251
S	0,06754	0,224207	0,090756	0,763219
PR	-0,36108	0,422684	0,729761	0,392961
C	1,02219	0,424073	5,810085	0,015935
SM	-0,63221	0,380911	2,754666	0,096971
RDO	-0,33340	0,268246	1,544801	0,213905
RDZ	-0,33290	0,237435	1,965752	0,160900
D	0,17307	0,264107	0,429399	0,512284
SZ	0,74526	0,369384	4,070570	0,043637
SP	-0,46768	0,456730	1,048505	0,305852
US	-0,20010	0,238316	0,704987	0,401113
PUS	0,72798	0,433059	2,825820	0,092759
SUS	-0,12579	0,203840	0,380812	0,537169
RS	0,09911	0,462908	0,045842	0,830463

Tabela 12. Formy wycieczki podejmowane bardzo często w dniu powszednim (spacery) – iloraz szans

Cecha	Spacery		
	iloraz szans	GU górna	GU dolna
P	1,63692	3,43380	0,780331
W	0,70680	1,19918	0,416585
S	1,06988	1,66027	0,689427
PR	0,69692	1,59578	0,304365
C	2,77927	6,38120	1,210487
SM	0,53142	1,12116	0,251886
RDO	0,71648	1,21209	0,423519
RDZ	0,71684	1,14164	0,450111
D	1,18894	1,99512	0,708522
SZ	2,10698	4,34591	1,021505
SP	0,62646	1,53342	0,255930
US	0,81865	1,30603	0,513149
PUS	2,07089	4,83925	0,886211
SUS	0,88180	1,31486	0,591373
RS	1,10419	2,73572	0,445673

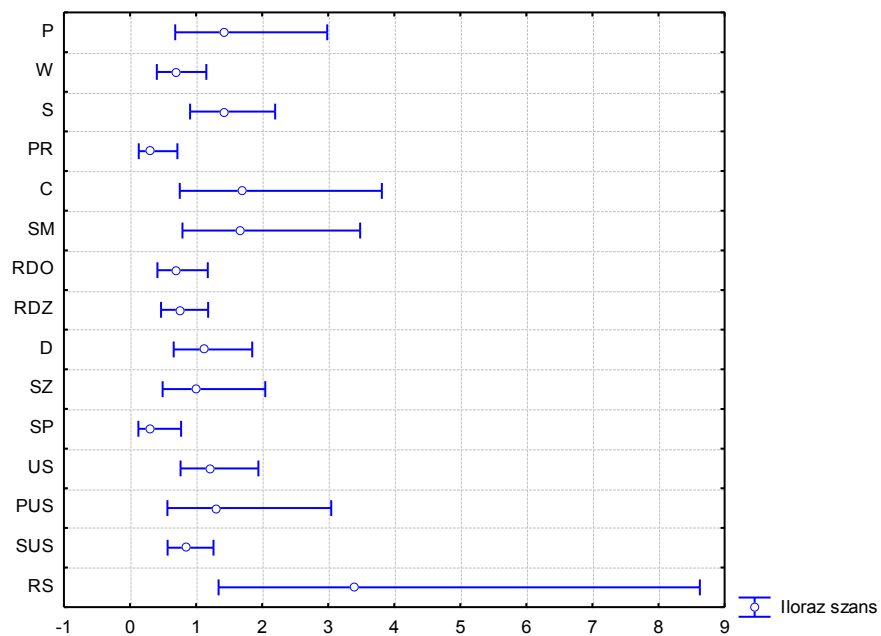
Ryc. 6. Formy wypoczynku podejmowane bardzo często w dniu powszednim (spacery)
– iloraz szans

Tabela 13. Formy wypoczynku podejmowane bardzo często w dniu powszednim (spotkania ze słyszącymi znajomymi) – poziom istotności-*p*

Cecha	Spotkania ze słyszącymi znajomymi			
	ocena	standard	Walda	<i>p</i>
P	0,35744	0,375718	0,905045	0,341433
W	-0,37756	0,266831	2,002141	0,157077
S	0,34619	0,225128	2,364725	0,124106
PR	-1,17619	0,430693	7,457956	0,006316
C	0,52823	0,413365	1,632980	0,201291
SM	0,50922	0,377162	1,822889	0,176970
RDO	-0,35756	0,266054	1,806163	0,178969
RDZ	-0,29274	0,235334	1,547359	0,213526
D	0,10105	0,262596	0,148086	0,700372
SZ	0,00586	0,362593	0,000261	0,987109
SP	-1,15808	0,460031	6,337245	0,011823
US	0,19928	0,237527	0,703915	0,401471
PUS	0,27320	0,429060	0,405426	0,524300
SUS	-0,16386	0,203188	0,650348	0,419988
RS	1,22449	0,474623	6,655984	0,009882

Tabela 14. Formy wypoczynku podejmowane bardzo często w dniu powszednim (spotkania ze słyszącymi znajomymi) – iloraz szans

Cecha	Spotkania ze słyszącymi znajomymi		
	iloraz szans	GU górna	GU dolna
P	1,42966	2,98569	0,684574
W	0,68553	1,15653	0,406351
S	1,41368	2,19776	0,909329
PR	0,30845	0,71745	0,132611
C	1,69593	3,81299	0,754312
SM	1,66400	3,48492	0,794533
RDO	0,69938	1,17809	0,415192
RDZ	0,74622	1,18354	0,470488
D	1,10633	1,85101	0,661248
SZ	1,00588	2,04731	0,494202
SP	0,31409	0,77381	0,127490
US	1,22053	1,94416	0,766240
PUS	1,31416	3,04694	0,566801
SUS	0,84886	1,26413	0,570011
RS	3,40243	8,62560	1,342113

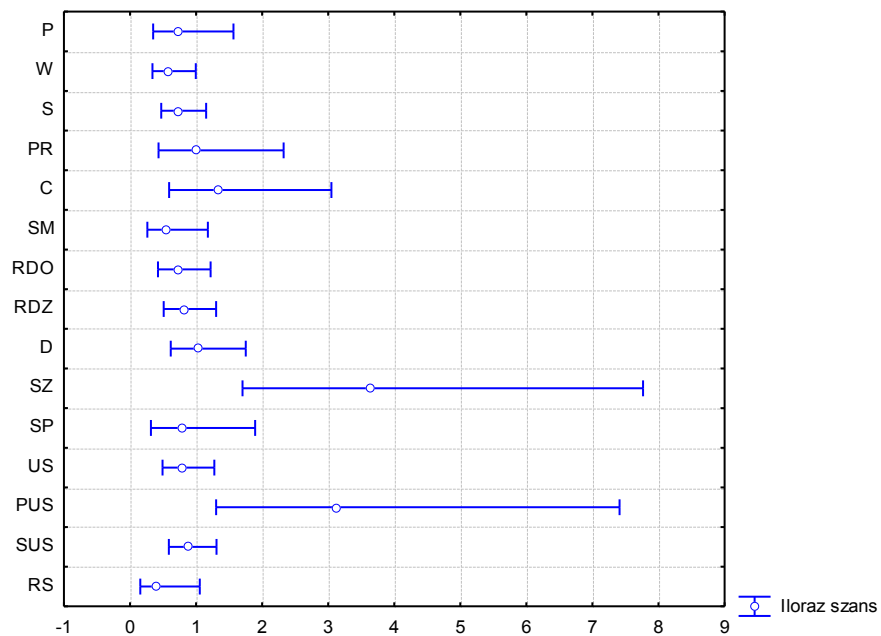
Ryc. 7. Formy wypoczynku podejmowane bardzo często w dniu powszednim (spotkania ze słyszącymi znajomymi) – iloraz szans

Tabela 15. Formy wypoczynku podejmowane bardzo często w dniu powszednim (spotkania z niesłyszącymi znajomymi) – poziom istotności-*p*

Cecha	Spotkania ze znajomymi niesłyszącymi			
	ocena	standard	Walda	<i>p</i>
P	-0,29911	0,381541	0,61457	0,433071
W	-0,54012	0,273294	3,90585	0,048118
S	-0,30221	0,227211	1,76912	0,183491
PR	0,00302	0,429229	0,00005	0,994386
C	0,29628	0,417645	0,50326	0,478070
SM	-0,58712	0,383532	2,34339	0,125816
RDO	-0,32879	0,269307	1,49057	0,222128
RDZ	-0,20242	0,239115	0,71662	0,397254
D	0,03898	0,266372	0,02142	0,883648
SZ	1,29109	0,387090	11,12465	0,000852
SP	-0,25453	0,455958	0,31163	0,576684
US	-0,23076	0,242400	0,90626	0,341107
PUS	1,13431	0,443115	6,55283	0,010472
SUS	-0,13082	0,204437	0,40949	0,522229
RS	-0,89962	0,486780	3,41553	0,064586

Tabela 16. Formy wypoczynku podejmowane bardzo często w dniu powszednim (spotkania z niesłyszącymi znajomymi) – iloraz szans

Cecha	Spotkania ze znajomymi niesłyszącymi		
	iloraz szans	GU górna	GU dolna
P	0,74148	1,56627	0,35102
W	0,58268	0,99554	0,34104
S	0,73918	1,15386	0,47353
PR	1,00302	2,32633	0,43247
C	1,34485	3,04911	0,59316
SM	0,55593	1,17891	0,26215
RDO	0,71979	1,22023	0,42459
RDZ	0,81675	1,30504	0,51116
D	1,03975	1,75253	0,61687
SZ	3,63674	7,76611	1,70302
SP	0,77528	1,89483	0,31721
US	0,79393	1,27677	0,49369
PUS	3,10902	7,40976	1,30450
SUS	0,87737	1,30979	0,58772
RS	0,40672	1,05596	0,15666

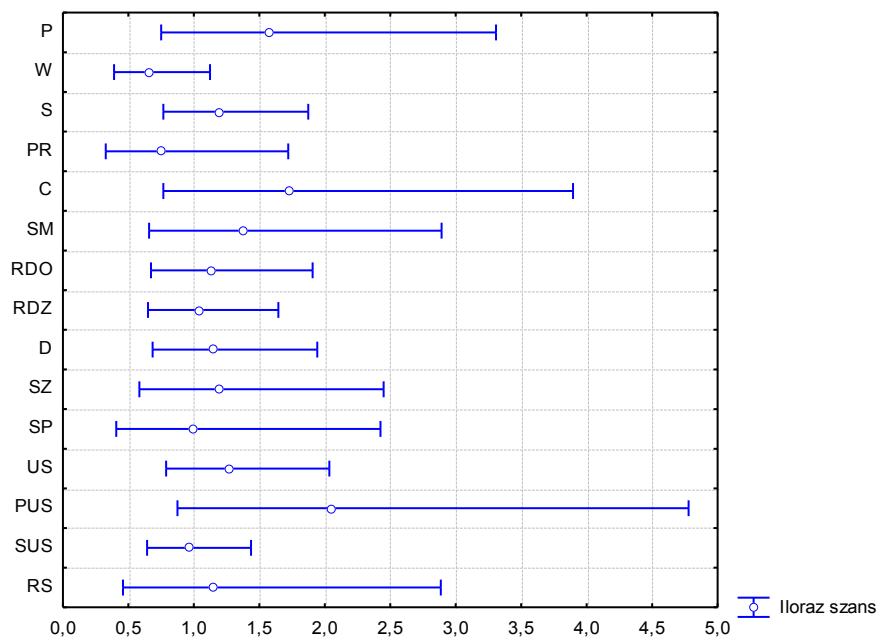
Ryc. 8. Formy wypoczynku podejmowane bardzo często w dniu powszednim (spotkania z niesłyszącymi znajomymi) – iloraz szans

Tabela 17. Formy wypoczynku podejmowane bardzo często w dniu powszednim (przebywanie w gronie rodziny) – poziom istotności-*p*

Cecha	Przebywanie w gronie rodziny			
	ocena	standard	Walda	<i>p</i>
P	0,454504	0,378498	1,441941	0,229826
W	-0,411883	0,269526	2,335321	0,126469
S	0,181644	0,227748	0,636111	0,425123
PR	-0,286188	0,423121	0,457482	0,498803
C	0,547739	0,414399	1,747069	0,186246
SM	0,321728	0,377767	0,725320	0,394404
RDO	0,124870	0,265773	0,220747	0,638471
RDZ	0,033874	0,236844	0,020455	0,886274
D	0,142863	0,265982	0,288494	0,591187
SZ	0,179209	0,365666	0,240188	0,624070
SP	-0,005451	0,454891	0,000144	0,990440
US	0,236411	0,241864	0,955417	0,328344
PUS	0,715342	0,433095	2,728107	0,098596
SUS	-0,039308	0,205077	0,036740	0,847996
RS	0,141044	0,468844	0,090501	0,763541

Tabela 18. Formy wypoczynku podejmowane bardzo często w dniu powszednim (przebywanie w gronie rodziny) – iloraz szans

Efekt	Przebywanie w gronie rodziny		
	iloraz szans	GU górna	GU dolna
P	1,575392	3,30801	0,750257
W	0,662402	1,12342	0,390572
S	1,199187	1,87390	0,767410
PR	0,751121	1,72136	0,327755
C	1,729339	3,89599	0,767614
SM	1,379510	2,89255	0,657913
RDO	1,133001	1,90747	0,672983
RDZ	1,034454	1,64556	0,650293
D	1,153572	1,94289	0,684921
SZ	1,196271	2,44954	0,584217
SP	0,994564	2,42570	0,407783
US	1,266694	2,03492	0,788492
PUS	2,044885	4,77881	0,875020
SUS	0,961454	1,43711	0,643231
RS	1,151476	2,88626	0,459382

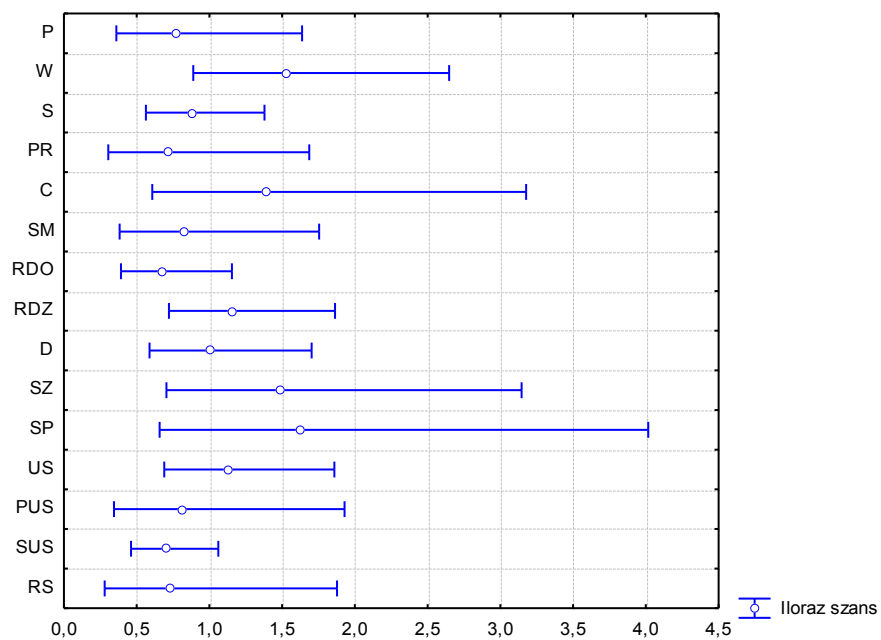
Ryc. 9. Formy wypoczynku podejmowane bardzo często w dniu powszednim (przebywanie w gronie rodziny) – iloraz szans

Tabela 19. Formy wycieczki podejmowane bardzo często w dniu powszednim (spotkania w PZG) – poziom istotności-*p*

Cecha	Spotkania w PZG			
	ocena	standard	Walda	<i>p</i>
P	-0,26306	0,385801	0,464930	0,495329
W	0,42836	0,278337	2,368556	0,123802
S	-0,12596	0,228284	0,304437	0,581114
PR	-0,33240	0,436231	0,580627	0,446067
C	0,32871	0,422147	0,606318	0,436178
SM	-0,19841	0,388102	0,261367	0,609183
RDO	-0,39551	0,275307	2,063826	0,150831
RDZ	0,14824	0,242070	0,375022	0,540280
D	0,00080	0,271164	0,000009	0,997656
SZ	0,39813	0,381639	1,088297	0,296849
SP	0,48592	0,461540	1,108420	0,292426
US	0,12426	0,252996	0,241218	0,623328
PUS	-0,20463	0,439641	0,216638	0,641614
SUS	-0,35677	0,212534	2,817903	0,093218
RS	-0,32066	0,485048	0,437041	0,508554

Tabela 20. Formy wycieczki podejmowane bardzo często w dniu powszednim (spotkania w PZG) – iloraz szans

Cecha	Spotkania w PZG		
	iloraz szans	GU górna	GU dolna
P	0,76869	1,63738	0,36088
W	1,53474	2,64823	0,88944
S	0,88165	1,37916	0,56361
PR	0,71720	1,68640	0,30501
C	1,38918	3,17753	0,60733
SM	0,82003	1,75462	0,38325
RDO	0,67334	1,15498	0,39255
RDZ	1,15979	1,86394	0,72166
D	1,00080	1,70279	0,58821
SZ	1,48904	3,14600	0,70478
SP	1,62566	4,01693	0,65791
US	1,13231	1,85915	0,68963
PUS	0,81495	1,92910	0,34428
SUS	0,69993	1,06161	0,46147
RS	0,72567	1,87764	0,28046

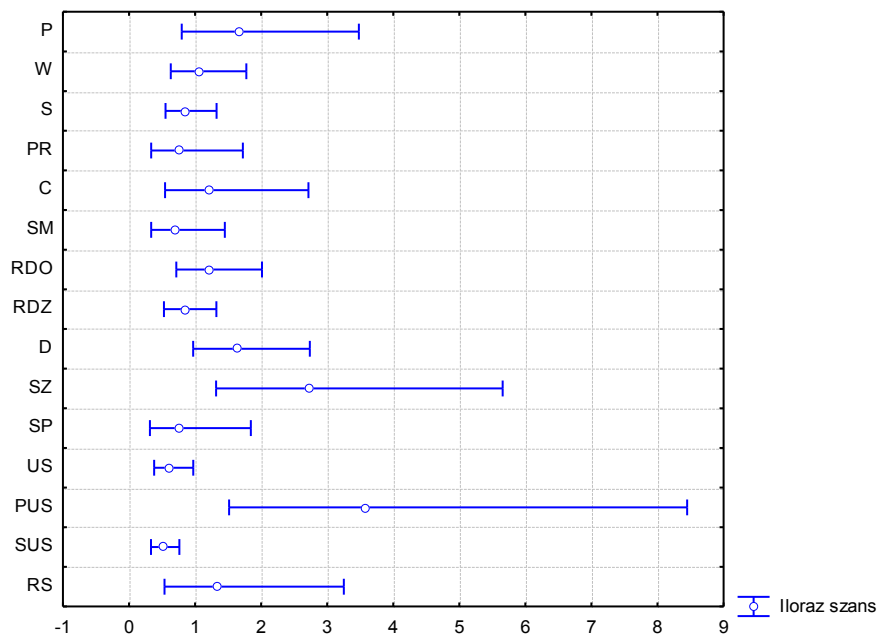
Ryc. 10. Formy wypoczynku podejmowane bardzo często w dniu powszednim (spotkania w PZG) – iloraz szans

Tabela 21. Formy wycieczki podejmowane bardzo często w dniu powszednim (modlitwa w kościele) – poziom istotności-*p*

Cecha	Modlitwa w kościele			
	ocena	standard	Walda	<i>p</i>
P	0,51069	0,375661	1,84808	0,174006
W	0,05903	0,263089	0,05035	0,822464
S	-0,15415	0,222861	0,47840	0,489147
PR	-0,27368	0,417497	0,42971	0,512129
C	0,19767	0,408968	0,23361	0,628863
SM	-0,35917	0,373512	0,92470	0,336244
RDO	0,18316	0,263539	0,48304	0,487049
RDZ	-0,17750	0,233453	0,57807	0,447072
D	0,48937	0,264129	3,43276	0,063915
SZ	1,00501	0,371317	7,32571	0,006797
SP	-0,26727	0,448690	0,35481	0,551400
US	-0,49667	0,239534	4,29932	0,038128
PUS	1,27518	0,438196	8,46842	0,003614
SUS	-0,68464	0,210665	10,56187	0,001154
RS	0,27932	0,459274	0,36989	0,543066

Tabela 22. Formy wycieczki podejmowane bardzo często w dniu powszednim (modlitwa w kościele) – iloraz szans

Cecha	Modlitwa w kościele		
	iloraz szans	GU górna	GU dolna
P	1,66644	3,47979	0,798043
W	1,06081	1,77656	0,633425
S	0,85715	1,32665	0,553804
PR	0,76058	1,72392	0,335559
C	1,21855	2,71619	0,546677
SM	0,69825	1,45193	0,335799
RDO	1,20101	2,01313	0,716509
RDZ	0,83736	1,32321	0,529906
D	1,63129	2,73753	0,972084
SZ	2,73193	5,65635	1,319485
SP	0,76547	1,84439	0,317688
US	0,60856	0,97318	0,380547
PUS	3,57933	8,44880	1,516380
SUS	0,50427	0,76205	0,333693
RS	1,32223	3,25270	0,537494

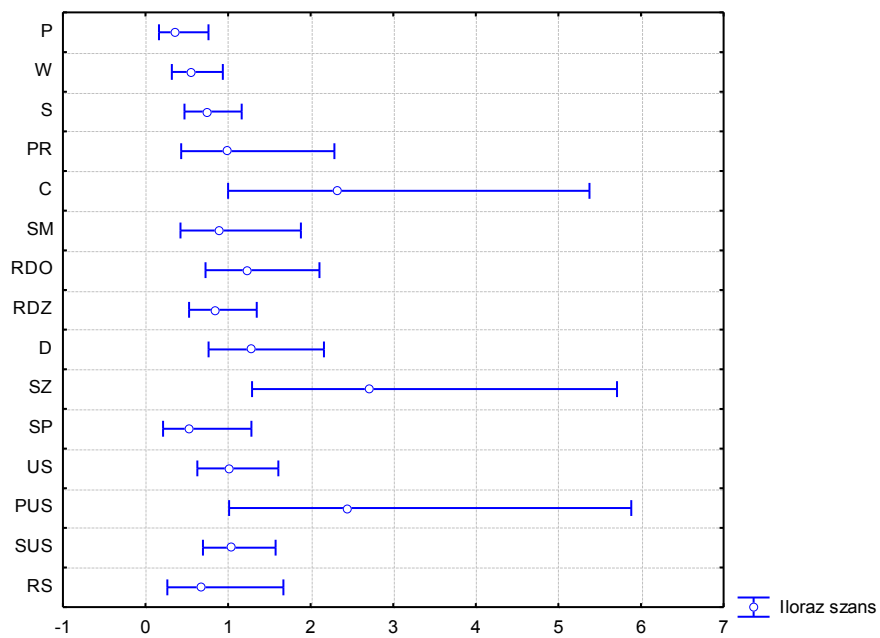
Ryc. 11. Formy wypoczynku podejmowane bardzo często w dniu powszednim (modlitwa w kościele) – iloraz szans

Tabela 23. Formy wypoczynku podejmowane bardzo często w dniu powszednim (majsterkowanie) – poziom istotności-*p*

Cecha	Majsterkowanie			
	ocena	standard	Walda	<i>p</i>
P	-1,03883	0,392131	7,018187	0,008069
W	-0,60295	0,274682	4,818317	0,028159
S	-0,29839	0,230347	1,678008	0,195189
PR	-0,00579	0,425177	0,000185	0,989143
C	0,84097	0,429103	3,840971	0,050015
SM	-0,11319	0,380509	0,088493	0,766102
RDO	0,21365	0,271197	0,620607	0,430822
RDZ	-0,17058	0,239290	0,508190	0,475923
D	0,25108	0,265160	0,896620	0,343690
SZ	0,99852	0,379422	6,925820	0,008496
SP	-0,64969	0,458308	2,009515	0,156315
US	0,00536	0,239994	0,000498	0,982191
PUS	0,89235	0,448834	3,952721	0,046796
SUS	0,04631	0,208105	0,049524	0,823894
RS	-0,40805	0,469692	0,754729	0,384983

Tabela 24. Formy wypoczynku podejmowane bardzo często w dniu powszednim (majsterkowanie) – iloraz szans

Cecha	Majsterkowanie		
	iloraz szans	GU górna	GU dolna
P	0,35387	0,76318	0,164082
W	0,54720	0,93746	0,319399
S	0,74201	1,16542	0,472434
PR	0,99423	2,28770	0,432092
C	2,31862	5,37630	0,999947
SM	0,89298	1,88248	0,423595
RDO	1,23818	2,10682	0,727682
RDZ	0,84317	1,34772	0,527512
D	1,28541	2,16146	0,764430
SZ	2,71427	5,70975	1,290293
SP	0,52221	1,28221	0,212683
US	1,00537	1,60920	0,628121
PUS	2,44085	5,88288	1,012729
SUS	1,04740	1,57490	0,696584
RS	0,66495	1,66952	0,264841

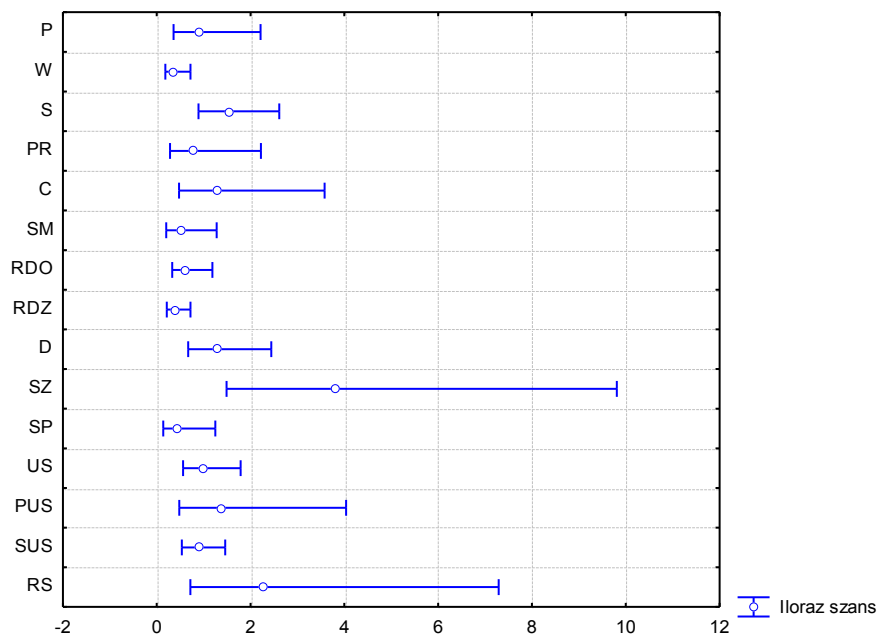
Ryc. 12. Formy wycieczki podejmowane bardzo często w dniu powszednim (majsterkowanie) – iloraz szans

Tabela 25. Formy wycieczki podejmowane bardzo często w dniu powszednim (wyjście do teatru) – poziom istotności-*p*

Cecha	Wyjście do teatru			
	ocena	standard	Walda	<i>p</i>
P	-0,11446	0,464	0,060904	0,805072
W	-1,00616	0,346	8,434566	0,003682
S	0,42228	0,275	2,363674	0,124189
PR	-0,23104	0,525	0,193563	0,659968
C	0,26800	0,514	0,271962	0,602019
SM	-0,67359	0,469	2,063222	0,150891
RDO	-0,46920	0,327	2,061143	0,151097
RDZ	-0,93436	0,309	9,120688	0,002527
D	0,24766	0,329	0,565417	0,452086
SZ	1,34090	0,481	7,776269	0,005294
SP	-0,87182	0,559	2,434838	0,118666
US	0,00302	0,295	0,000105	0,991836
PUS	0,33093	0,543	0,370996	0,542462
SUS	-0,12288	0,256	0,230470	0,631176
RS	0,82792	0,591	1,961115	0,161394

Tabela 26. Formy wycieczki podejmowane bardzo często w dniu powszednim (wyjście do teatru) – iloraz szans

Cecha	Wyjście do teatru		
	iloraz szans	GU górna	GU dolna
P	0,89185	2,21	0,359
W	0,36562	0,72	0,185
S	1,52543	2,61	0,890
PR	0,79371	2,22	0,284
C	1,30735	3,58	0,477
SM	0,50987	1,28	0,203
RDO	0,62551	1,19	0,330
RDZ	0,39284	0,72	0,214
D	1,28102	2,44	0,672
SZ	3,82247	9,81	1,490
SP	0,41819	1,25	0,140
US	1,00303	1,79	0,562
PUS	1,39227	4,04	0,480
SUS	0,88437	1,46	0,536
RS	2,28855	7,29	0,718

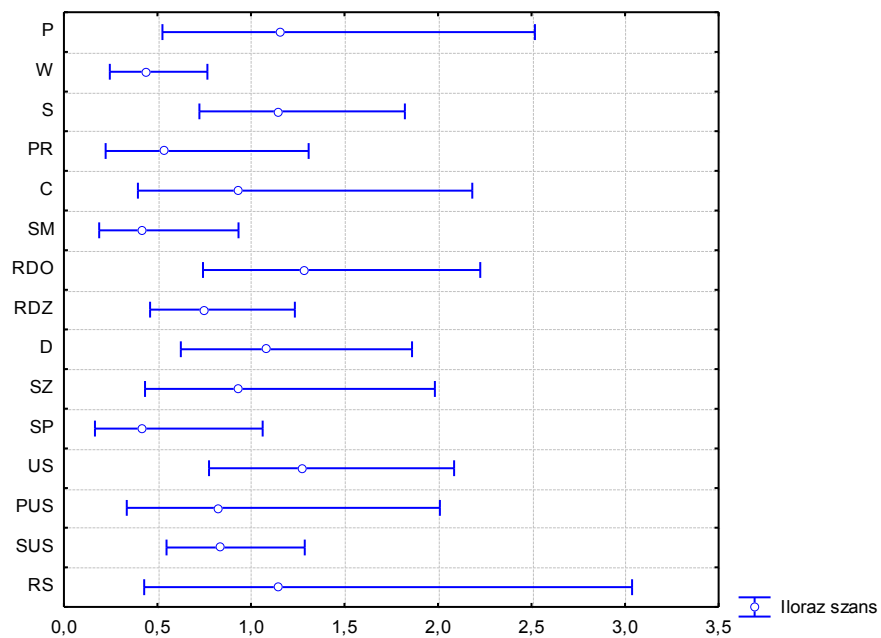
Ryc. 13. Formy wypoczynku podejmowane bardzo często w dniu powszednim (wyjście do teatru) – iloraz szans

Tabela 27. Formy wypoczynku podejmowane bardzo często w dniu powszednim (wyjście do kina) – poziom istotności-*p*

Cecha	Wyjście do kina			
	ocena	standard	Walda	<i>p</i>
P	0,14135	0,399062	0,12547	0,723179
W	-0,83428	0,290482	8,24875	0,004078
S	0,13888	0,235480	0,34782	0,555349
PR	-0,61521	0,451129	1,85968	0,172661
C	-0,07298	0,435639	0,02806	0,866964
SM	-0,86805	0,407887	4,52911	0,033323
RDO	0,25222	0,279627	0,81357	0,367066
RDZ	-0,28195	0,251522	1,25662	0,262292
D	0,07583	0,278312	0,07423	0,785268
SZ	-0,07523	0,387782	0,03764	0,846168
SP	-0,86741	0,473567	3,35497	0,067002
US	0,24072	0,252399	0,90958	0,340227
PUS	-0,19613	0,456278	0,18477	0,667305
SUS	-0,17377	0,217692	0,63719	0,424731
RS	0,13272	0,499169	0,07069	0,790334

Tabela 28. Formy wypoczynku podejmowane bardzo często w dniu powszednim (wyjście do kina) – iloraz szans

Cecha	Wyjście do kina		
	iloraz szans	GU górna	GU dolna
P	1,15183	2,51809	0,52687
W	0,43419	0,76725	0,24571
S	1,14898	1,82286	0,72422
PR	0,54053	1,30864	0,22326
C	0,92962	2,18335	0,39581
SM	0,41977	0,93369	0,18872
RDO	1,28688	2,22616	0,74391
RDZ	0,75431	1,23494	0,46074
D	1,07878	1,86137	0,62522
SZ	0,92753	1,98339	0,43376
SP	0,42004	1,06265	0,16603
US	1,27216	2,08634	0,77571
PUS	0,82190	2,01004	0,33608
SUS	0,84049	1,28775	0,54857
RS	1,14193	3,03761	0,42928

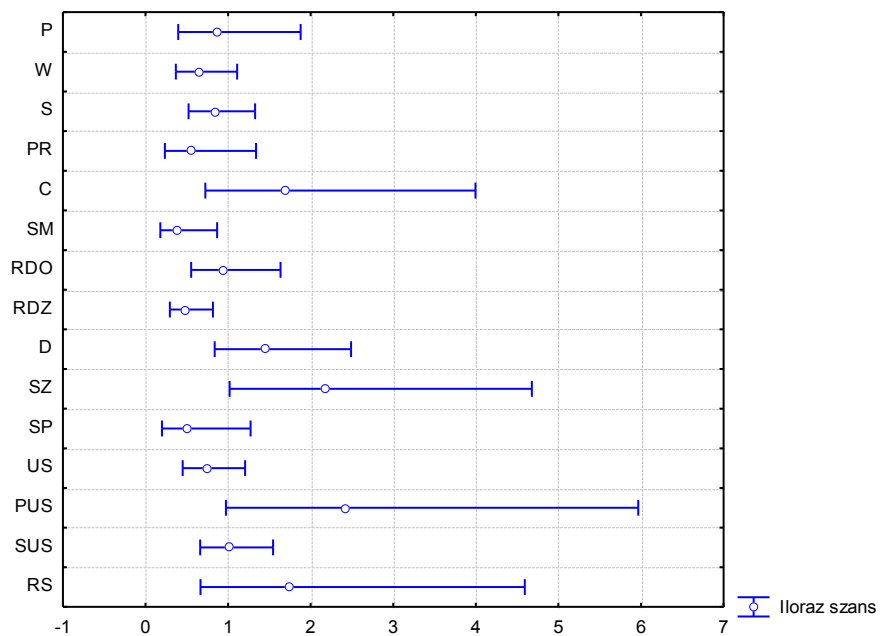
Ryc. 14. Formy wypoczynku podejmowane bardzo często w dniu powszednim (wyjście do kina) – iloraz szans

Tabela 29. Formy wypoczynku podejmowane bardzo często w dniu powszednim (zwiedzanie galerii, wystaw) – poziom istotności-*p*

Cecha	Zwiedzanie galerii, wystaw			
	ocena	standard	Walda	<i>p</i>
P	-0,14720	0,396719	0,137667	0,710612
W	-0,44760	0,281672	2,525181	0,112042
S	-0,18274	0,237950	0,589790	0,442500
PR	-0,57729	0,443655	1,693166	0,193184
C	0,53140	0,435698	1,487562	0,222595
SM	-0,93071	0,402302	5,352096	0,020697
RDO	-0,05080	0,276726	0,033694	0,854359
RDZ	-0,71134	0,259665	7,504557	0,006154
D	0,36773	0,277799	1,752277	0,185591
SZ	0,78079	0,388800	4,032877	0,044622
SP	-0,68630	0,473056	2,104758	0,146842
US	-0,30523	0,251715	1,470441	0,225276
PUS	0,87962	0,462524	3,616791	0,057199
SUS	0,01206	0,216078	0,003113	0,955505
RS	0,55896	0,492663	1,287249	0,256556

Tabela 30. Formy wypoczynku podejmowane bardzo często w dniu powszednim (zwiedzanie galerii, wystaw) – iloraz szans

Cecha	Zwiedzanie galerii, wystaw		
	iloraz szans	GU górna	GU dolna
P	0,86312	1,87828	0,396630
W	0,63916	1,11012	0,368002
S	0,83298	1,32795	0,522509
PR	0,56142	1,33945	0,235313
C	1,70132	3,99624	0,724299
SM	0,39427	0,86744	0,179208
RDO	0,95047	1,63489	0,552574
RDZ	0,49099	0,81676	0,295150
D	1,44445	2,48981	0,837995
SZ	2,18319	4,67777	1,018932
SP	0,50344	1,27236	0,199195
US	0,73695	1,20698	0,449965
PUS	2,40999	5,96644	0,973450
SUS	1,01213	1,54583	0,662689
RS	1,74885	4,59314	0,665883

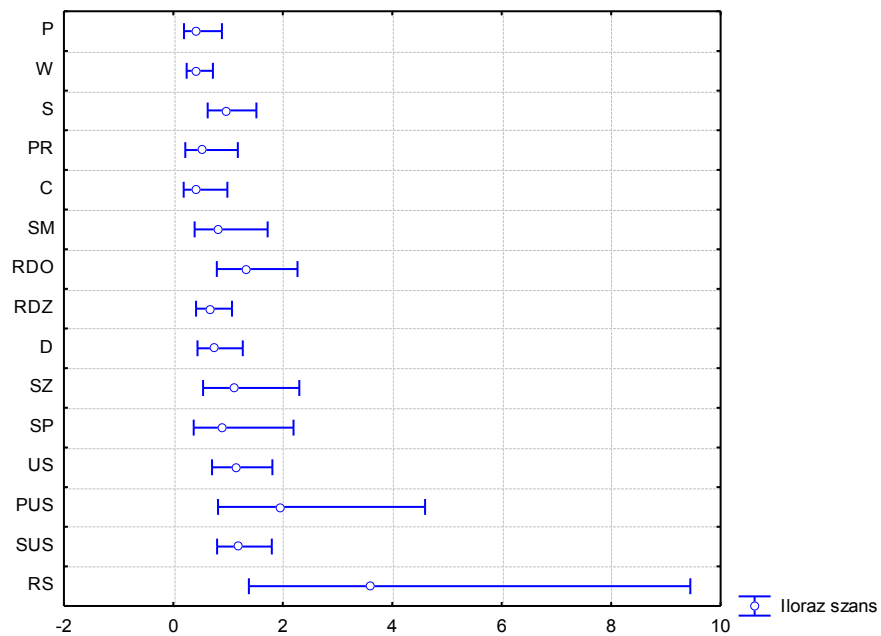
Ryc. 15. Formy wypoczynku podejmowane bardzo często w dniu powszednim (zwiedzanie galerii, wystaw) – iloraz szans

Tabela 31. Formy wypoczynku podejmowane bardzo często w dniu powszednim (wyjście do kawiarni, pubu) – poziom istotności-*p*

Cecha	Wyjście do kawiarni, pubu			
	ocena	standard	Walda	<i>p</i>
P	-0,87619	0,386880	5,129117	0,023528
W	-0,87088	0,278782	9,758581	0,001785
S	-0,02485	0,225840	0,012111	0,912368
PR	-0,67729	0,429787	2,483356	0,115057
C	-0,84130	0,422837	3,958729	0,046629
SM	-0,20070	0,379854	0,279165	0,597249
RDO	0,29498	0,267570	1,215399	0,270265
RDZ	-0,40342	0,241863	2,782130	0,095321
D	-0,28917	0,269057	1,155121	0,282480
SZ	0,11192	0,368446	0,092268	0,761314
SP	-0,10073	0,452914	0,049464	0,823999
US	0,12372	0,239575	0,266677	0,605569
PUS	0,66218	0,440725	2,257432	0,132974
SUS	0,18216	0,206670	0,776849	0,378107
RS	1,28409	0,490661	6,849055	0,008869

Tabela 32. Formy wypoczynku podejmowane bardzo często w dniu powszednim (wyjście do kawiarni, pubu) – iloraz szans

Cecha	Wyjście do kawiarni, pubu		
	iloraz szans	GU górna	GU dolna
P	0,41637	0,88877	0,19506
W	0,41858	0,72291	0,24237
S	0,97545	1,51859	0,62657
PR	0,50799	1,17949	0,21879
C	0,43115	0,98752	0,18824
SM	0,81816	1,72254	0,38860
RDO	1,34310	2,26916	0,79498
RDZ	0,66803	1,07318	0,41584
D	0,74888	1,26892	0,44197
SZ	1,11842	2,30264	0,54323
SP	0,90418	2,19672	0,37216
US	1,13170	1,80991	0,70763
PUS	1,93901	4,59966	0,81740
SUS	1,19980	1,79899	0,80019
RS	3,61140	9,44771	1,38046

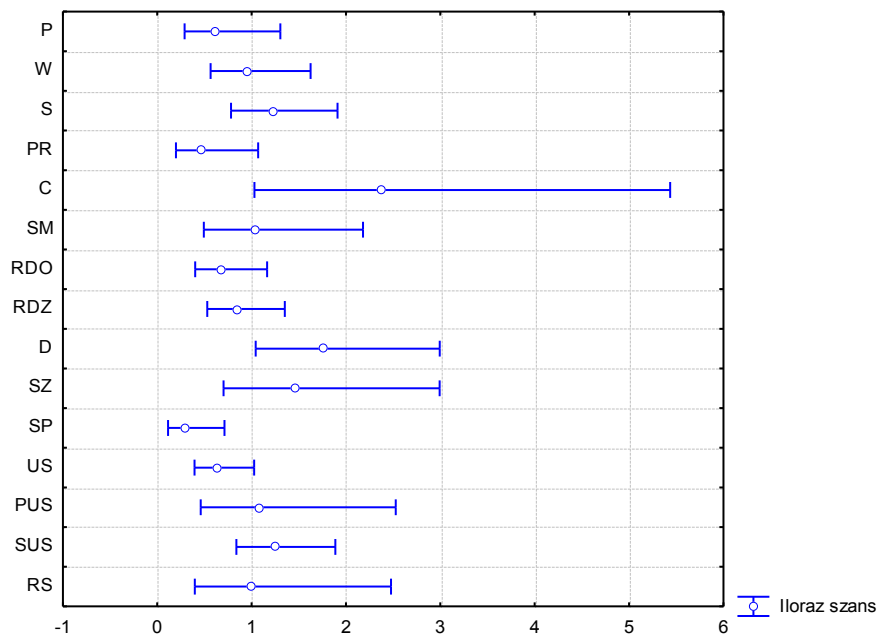
Ryc. 16. Formy wypoczynku podejmowane bardzo często w dniu powszednim (wyjście do kawiarni, pubu) – iloraz szans

Tabela 33. Formy wypoczynku podejmowane bardzo często w dniu powszednim (praca na działce, w ogródku) – poziom istotności-*p*

Cecha	Praca na działce, w ogródku			
	ocena	standard	Walda	<i>p</i>
P	-0,48506	0,383122	1,602972	0,205483
W	-0,04257	0,269433	0,024966	0,874453
S	0,20118	0,227670	0,780836	0,376886
PR	-0,77436	0,429555	3,249749	0,071434
C	0,86156	0,424225	4,124617	0,042264
SM	0,03754	0,378592	0,009835	0,921003
RDO	-0,37902	0,271138	1,954076	0,162148
RDZ	-0,16704	0,238946	0,488729	0,484495
D	0,56946	0,268922	4,484157	0,034210
SZ	0,37186	0,369575	1,012420	0,314324
SP	-1,25376	0,467076	7,205322	0,007269
US	-0,45160	0,244016	3,425109	0,064212
PUS	0,07650	0,434117	0,031054	0,860121
SUS	0,22941	0,207077	1,227304	0,267932
RS	-0,00690	0,466322	0,000219	0,988195

Tabela 34. Formy wypoczynku podejmowane bardzo często w dniu powszednim (praca na działce, w ogródku) – iloraz szans

Cecha	Praca na działce, w ogródku		
	iloraz szans	GU górna	GU dolna
P	0,61566	1,30453	0,290553
W	0,95832	1,62500	0,565157
S	1,22285	1,91058	0,782669
PR	0,46100	1,06988	0,198637
C	2,36686	5,43592	1,030557
SM	1,03826	2,18054	0,494365
RDO	0,68453	1,16463	0,402347
RDZ	0,84616	1,35159	0,529740
D	1,76732	2,99379	1,043298
SZ	1,45043	2,99283	0,702935
SP	0,28543	0,71298	0,114268
US	0,63661	1,02702	0,394608
PUS	1,07950	2,52781	0,461002
SUS	1,25786	1,88754	0,838236
RS	0,99312	2,47706	0,398171

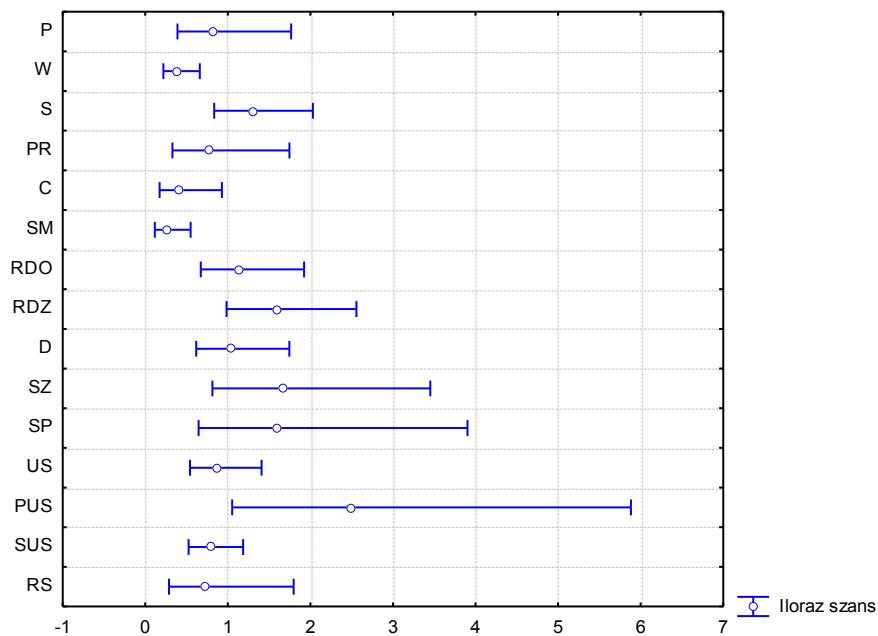
Ryc. 17. Formy wypoczynku podejmowane bardzo często w dniu powszednim (praca na działce, w ogródku) – iloraz szans

Tabela 35. Formy wypoczynku podejmowane bardzo często w dniu powszednim (przed komputerem) – poziom istotności-*p*

Cecha	Przed komputerem			
	ocena	standard	Walda	<i>p</i>
P	-0,18562	0,385152	0,23226	0,629855
W	-0,96461	0,280643	11,81391	0,000588
S	0,26420	0,226591	1,35953	0,243618
PR	-0,27573	0,425274	0,42036	0,516756
C	-0,91239	0,427844	4,54764	0,032964
SM	-1,37633	0,397167	12,00880	0,000530
RDO	0,12910	0,268004	0,23203	0,630024
RDZ	0,46222	0,243322	3,60854	0,057484
D	0,03774	0,265081	0,02027	0,886794
SZ	0,51654	0,368673	1,96299	0,161193
SP	0,46273	0,458652	1,01785	0,313030
US	-0,13440	0,243404	0,30489	0,580833
PUS	0,91179	0,438873	4,31633	0,037748
SUS	-0,23748	0,207868	1,30523	0,253260
RS	-0,32901	0,466965	0,49642	0,481077

Tabela 36. Formy wypoczynku podejmowane bardzo często w dniu powszednim (przed komputerem) – iloraz szans

Cecha	Przed komputerem		
	iloraz szans	GU górna	GU dolna
P	0,83059	1,76697	0,39043
W	0,38113	0,66063	0,21988
S	1,30239	2,03056	0,83535
PR	0,75902	1,74681	0,32981
C	0,40156	0,92883	0,17361
SM	0,25250	0,54997	0,11593
RDO	1,13780	1,92394	0,67288
RDZ	1,58759	2,55773	0,98542
D	1,03846	1,74593	0,61766
SZ	1,67621	3,45259	0,81379
SP	1,58840	3,90270	0,64648
US	0,87424	1,40869	0,54256
PUS	2,48878	5,88243	1,05297
SUS	0,78861	1,18522	0,52472
RS	0,71964	1,79719	0,28816

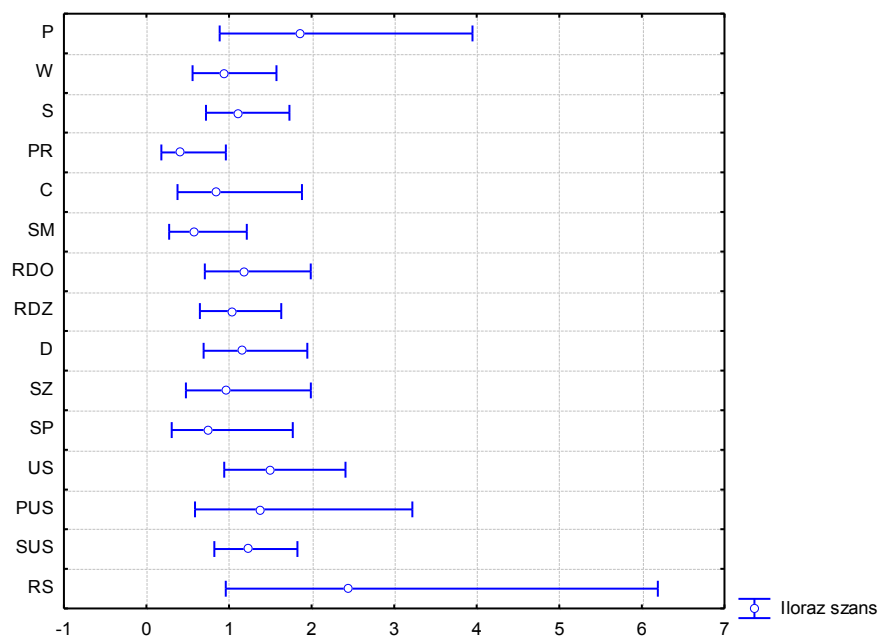
Ryc. 18. Formy wypoczynku podejmowane bardzo często w dniu powszednim (przed komputerem) – iloraz szans

Tabela 37. Formy wypoczynku podejmowane bardzo często w dniu powszednim (rozwiązywanie krzyżówek) – poziom istotności-*p*

Cecha	Rozwiązywanie krzyżówek			
	ocena	standard	Walda	<i>p</i>
P	0,626982	0,380796	2,710980	0,099660
W	-0,063910	0,264516	0,058377	0,809080
S	0,110954	0,223413	0,246642	0,619450
PR	-0,876213	0,427566	4,199651	0,040432
C	-0,171250	0,410628	0,173926	0,676646
SM	-0,548608	0,379265	2,092370	0,148036
RDO	0,171189	0,263792	0,421141	0,516368
RDZ	0,027540	0,236141	0,013602	0,907156
D	0,149843	0,263763	0,322735	0,569969
SZ	-0,024994	0,364027	0,004714	0,945260
SP	-0,306237	0,448025	0,467209	0,494274
US	0,410410	0,239469	2,937221	0,086560
PUS	0,319645	0,433723	0,543140	0,461134
SUS	0,203750	0,203922	0,998319	0,317718
RS	0,891570	0,475555	3,514866	0,060821

Tabela 38. Formy wypoczynku podejmowane bardzo często w dniu powszednim (rozwiązywanie krzyżówek) – iloraz szans

Cecha	Rozwiązywanie krzyżówek		
	iloraz szans	GU górna	GU dolna
P	1,871952	3,94847	0,887485
W	0,938089	1,57543	0,558583
S	1,117343	1,73124	0,721136
PR	0,416356	0,96252	0,180103
C	0,842611	1,88432	0,376790
SM	0,577753	1,21499	0,274733
RDO	1,186715	1,99016	0,707630
RDZ	1,027923	1,63292	0,647078
D	1,161652	1,94801	0,692724
SZ	0,975315	1,99070	0,477842
SP	0,736212	1,77159	0,305945
US	1,507436	2,41032	0,942762
PUS	1,376640	3,22111	0,588348
SUS	1,225992	1,82838	0,822071
RS	2,438955	6,19437	0,960308

Ryc. 19. Formy wypoczynku podejmowane bardzo często w dniu powszednim (rozwiązywanie krzyżówek) – iloraz szans

WEEKENDY I ŚWIĘTA
Formy wypoczynku podejmowane w miejscu zamieszkania

Tabela 39. Wyjazdy w weekendy i święta w celach rekreacyjnych

Efekt	Czy wyjeżdża w soboty, niedziele i święta w celach rekreacyjnych? – odpowiedź tak			
	ocena	standard	Walda	<i>p</i>
P	0,48016	0,498529	0,927679	0,335467
W	-0,35768	0,362360	0,974316	0,323606
S	0,12612	0,328811	0,147112	0,701310
PR	-0,34646	0,580545	0,356145	0,550655
C	0,05604	0,555501	0,010178	0,919641
SM	-0,79058	0,519064	2,319789	0,127737
RDO	-0,06075	0,355682	0,029175	0,864376
RDZ	0,62421	0,350943	3,163616	0,075296
D	0,79862	0,419089	3,631358	0,056701
SZ	-0,40016	0,493357	0,657883	0,417308
SP	-1,53167	0,766931	3,988570	0,045810
US	-0,41995	0,332034	1,599672	0,205950
PUS	0,08322	0,573344	0,021068	0,884594
SUS	0,30804	0,283421	1,181252	0,277101
RS	0,12622	0,594417	0,045090	0,831839

Tabela 40. Formy wypoczynku podejmowane podczas weekendów i świąt w miejscu zamieszkania (oglądanie telewizji – wszystkie programy) – poziom istotności-*p*

Cecha	Oglądanie telewizji (wszystkie programy)			
	ocena	standard	Walda	<i>p</i>
P	-0,774584	0,475488	2,653737	0,103307
W	0,035658	0,327993	0,011819	0,913427
S	-0,334957	0,282543	1,405427	0,235817
PR	0,176790	0,528237	0,112010	0,737868
C	0,034533	0,503506	0,004704	0,945321
SM	0,348171	0,456067	0,582810	0,445213
RDO	0,276897	0,330782	0,700733	0,402537
RDZ	-0,591334	0,293848	4,049670	0,044180
D	0,087321	0,330379	0,069858	0,791543
SZ	-0,908755	0,461896	3,870843	0,049132
SP	-0,169850	0,573308	0,087772	0,767029
US	0,121455	0,295777	0,168618	0,681343
PUS	-0,244624	0,533117	0,210548	0,646338
SUS	0,576546	0,269090	4,590633	0,032147
RS	0,338352	0,564486	0,359278	0,548907

Tabela 41. Formy wypoczynku podejmowane podczas weekendów i świąt w miejscu zamieszkania (oglądanie telewizji – wszystkie programy) – iloraz szans

Cecha	Oglądanie telewizji (wszystkie programy)		
	iloraz szans	GU górna	GU dolna
P	0,460896	1,17041	0,181496
W	1,036302	1,97095	0,544876
S	0,715369	1,24460	0,411177
PR	1,193380	3,36059	0,423782
C	1,035136	2,77704	0,385844
SM	1,416474	3,46269	0,579434
RDO	1,319030	2,52242	0,689752
RDZ	0,553588	0,98472	0,311217
D	1,091247	2,08517	0,571090
SZ	0,403026	0,99655	0,162992
SP	0,843791	2,59559	0,274306
US	1,129139	2,01611	0,632385
PUS	0,782999	2,22613	0,275405
SUS	1,779880	3,01606	1,050366
RS	1,402634	4,24069	0,463930

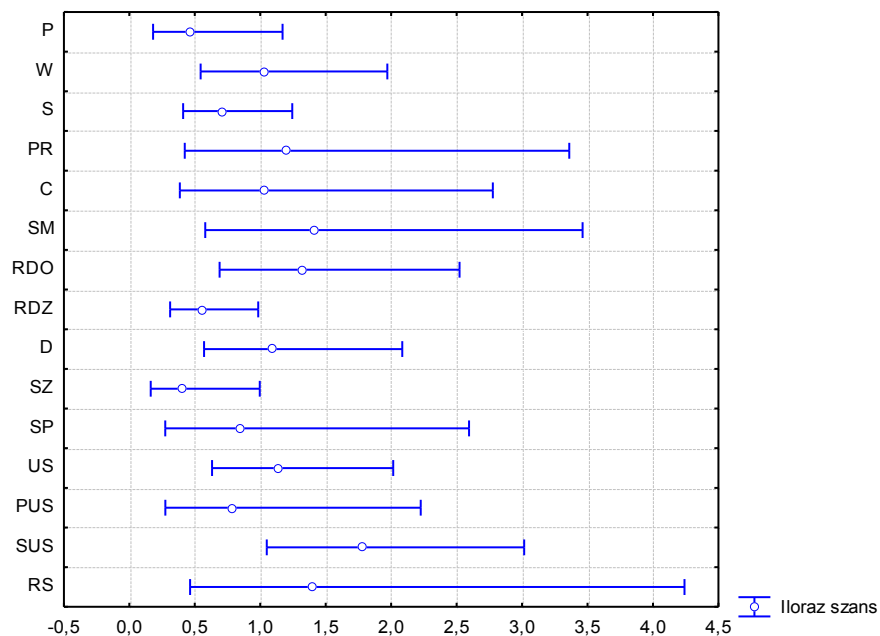
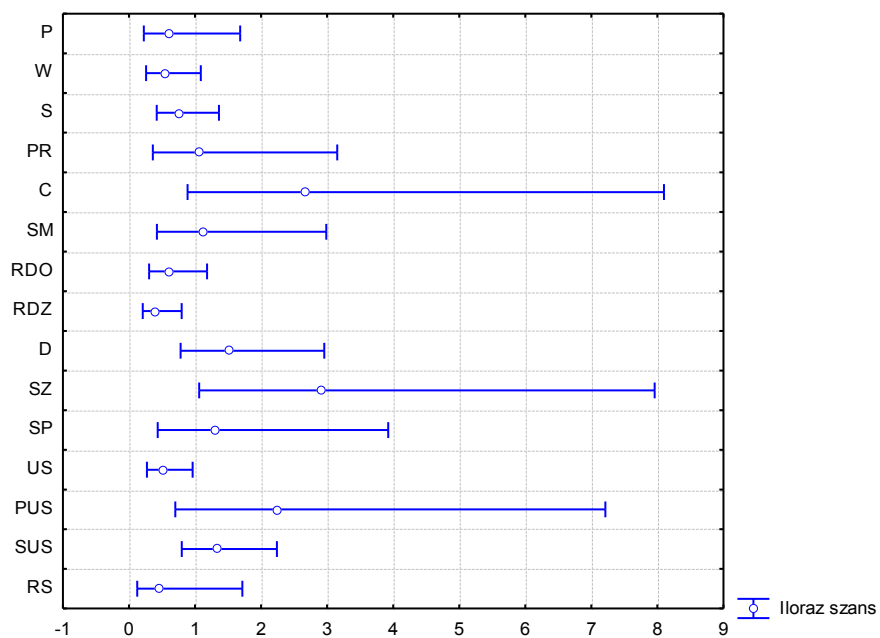
Ryc. 20. Formy wypoczynku podejmowane podczas weekendów i świąt w miejscu zamieszkania (oglądanie telewizji – wszystkie programy) – iloraz szans

Tabela 42. Formy wypoczynku podejmowane podczas weekendów i świąt w miejscu zamieszkania (oglądanie telewizji – tylko programy z j. migowym) – poziom istotności-*p*

Cecha	Oglądanie telewizji (tylko programy z j. migowym)			
	ocena	standard	Walda	<i>p</i>
P	-0,48410	0,512960	0,890658	0,345299
W	-0,63155	0,365561	2,984649	0,084058
S	-0,27846	0,300097	0,861019	0,353454
PR	0,06570	0,552488	0,014142	0,905339
C	0,98609	0,564196	3,054755	0,080501
SM	0,11811	0,498208	0,056199	0,812608
RDO	-0,50935	0,345634	2,171657	0,140575
RDZ	-0,89369	0,341295	6,856640	0,008831
D	0,41974	0,339135	1,531855	0,215834
SZ	1,06801	0,513461	4,326464	0,037524
SP	0,26845	0,560735	0,229204	0,632114
US	-0,66689	0,321407	4,305259	0,037995
PUS	0,81099	0,594371	1,861748	0,172423
SUS	0,29156	0,262789	1,230961	0,267220
RS	-0,76850	0,668124	1,323033	0,250049

Tabela 43. Formy wypoczynku podejmowane podczas weekendów i świąt w miejscu zamieszkania (oglądanie telewizji – tylko programy z j. migowym) – iloraz szans

Cecha	Oglądanie telewizji (tylko programy z j. migowym)		
	iloraz szans	GU górna	GU dolna
P	0,61625	1,68418	0,225488
W	0,53177	1,08865	0,259750
S	0,75695	1,36304	0,420361
PR	1,06791	3,15364	0,361622
C	2,68074	8,10027	0,887178
SM	1,12536	2,98791	0,423856
RDO	0,60089	1,18304	0,305204
RDZ	0,40914	0,79871	0,209587
D	1,52157	2,95777	0,782742
SZ	2,90958	7,95956	1,063581
SP	1,30794	3,92542	0,435802
US	0,51330	0,96373	0,273395
PUS	2,25015	7,21340	0,701909
SUS	1,33851	2,24032	0,799718
RS	0,46371	1,71773	0,125181

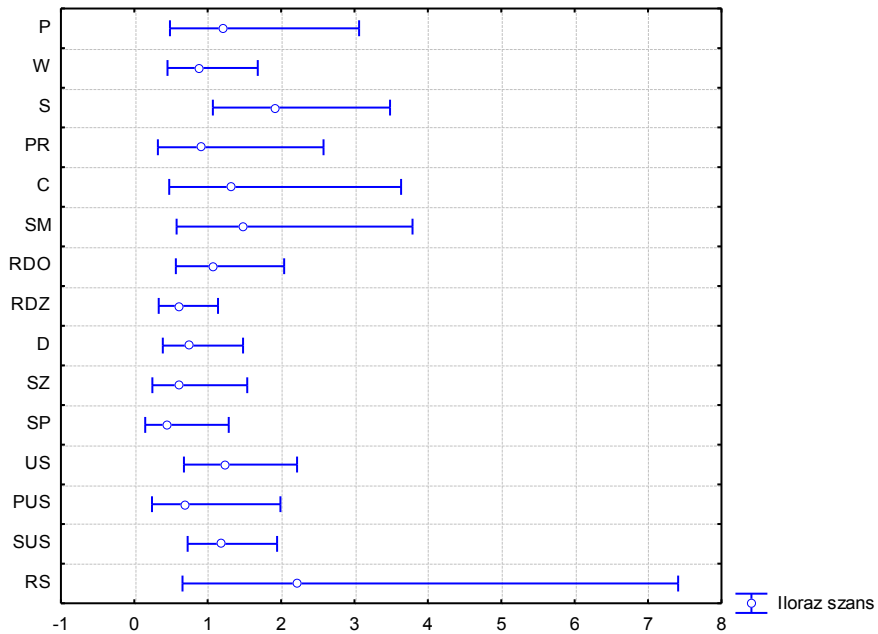
Ryc. 21. Formy wypoczynku podejmowane podczas weekendów i świąt w miejscu zamieszkania (oglądanie telewizji – tylko programy z j. migowym) – iloraz szans

Tabela 44. Formy wypoczynku podejmowane podczas weekendów i świąt w miejscu zamieszkania (czytanie książek) – poziom istotności-*p*

Cecha	Czytanie książek			
	ocena	standard	Walda	<i>p</i>
P	0,199760	0,469276	0,181201	0,670343
W	-0,136645	0,335195	0,166184	0,683525
S	0,658504	0,301070	4,783904	0,028727
PR	-0,092873	0,530825	0,030611	0,861111
C	0,273635	0,519025	0,277949	0,598049
SM	0,391889	0,479945	0,666719	0,414198
RDO	0,073109	0,326981	0,049991	0,823078
RDZ	-0,482591	0,313707	2,366515	0,123964
D	-0,275731	0,341570	0,651646	0,419525
SZ	-0,484265	0,466908	1,075731	0,299654
SP	-0,823190	0,548775	2,250153	0,133601
US	0,203441	0,302820	0,451345	0,501697
PUS	-0,365394	0,537961	0,461339	0,496999
SUS	0,173734	0,251246	0,478159	0,489257
RS	0,791762	0,617988	1,641457	0,200126

Tabela 45. Formy wypoczynku podejmowane podczas weekendów i świąt w miejscu zamieszkania (czytanie książek) – iloraz szans

Cecha	Czytanie książek		
	iloraz szans	GU górna	GU dolna
P	1,221109	3,06339	0,486750
W	0,872280	1,68257	0,452207
S	1,931899	3,48542	1,070813
PR	0,911309	2,57932	0,321979
C	1,314734	3,63608	0,475382
SM	1,479773	3,79075	0,577651
RDO	1,075848	2,04210	0,566792
RDZ	0,617182	1,14141	0,333722
D	0,759017	1,48251	0,388603
SZ	0,616150	1,53858	0,246748
SP	0,439029	1,28710	0,149753
US	1,225613	2,21878	0,677006
PUS	0,693923	1,99171	0,241768
SUS	1,189740	1,94676	0,727094
RS	2,207282	7,41122	0,657394

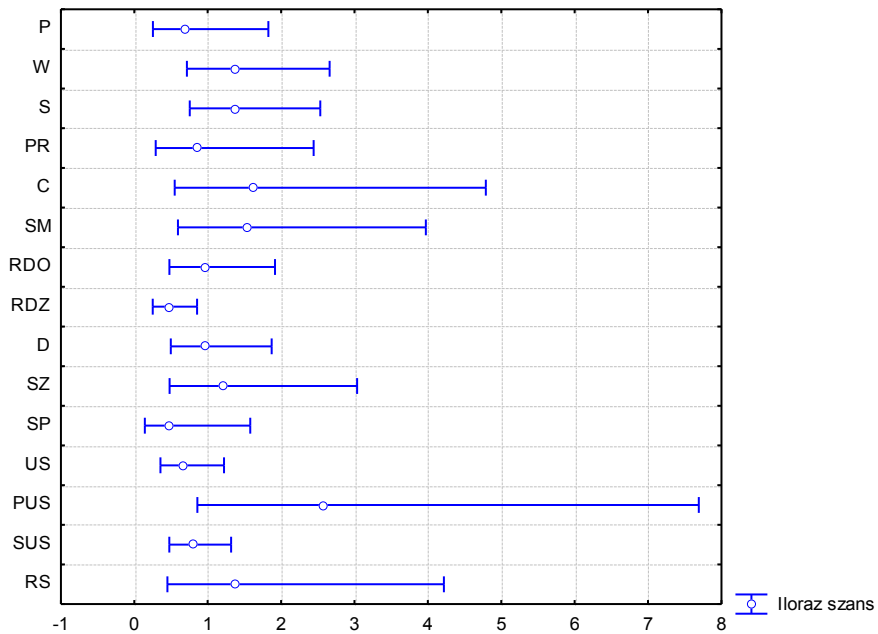
Ryc. 22. Formy wypoczynku podejmowane podczas weekendów i świąt w miejscu zamieszkania (czytanie książek) – iloraz szans

Tabela 46. Formy wypoczynku podejmowane podczas weekendów i świąt w miejscu zamieszkania (czytanie gazet) – poziom istotności-*p*

Cecha	Czytanie gazet			
	ocena	standard	Walda	<i>p</i>
P	-0,384655	0,503604	0,583397	0,444984
W	0,323521	0,334514	0,935357	0,333475
S	0,325452	0,308423	1,113478	0,291327
PR	-0,168707	0,542164	0,096829	0,755668
C	0,485346	0,551739	0,773814	0,379040
SM	0,430550	0,484053	0,791153	0,373752
RDO	-0,042992	0,354224	0,014731	0,903399
RDZ	-0,768033	0,312366	6,045510	0,013942
D	-0,034296	0,337645	0,010317	0,919095
SZ	0,189629	0,469940	0,162826	0,686568
SP	-0,740549	0,611369	1,467240	0,225782
US	-0,414301	0,314063	1,740200	0,187114
PUS	0,944887	0,558810	2,859113	0,090858
SUS	-0,230536	0,259481	0,789347	0,374298
RS	0,321846	0,570256	0,318535	0,572489

Tabela 47. Formy wypoczynku podejmowane podczas weekendów i świąt w miejscu zamieszkania (czytanie gazet) – iloraz szans

Cecha	Czytanie gazet		
	iloraz szans	GU górna	GU dolna
P	0,680686	1,82648	0,253675
W	1,381986	2,66221	0,717405
S	1,384657	2,53438	0,756506
PR	0,844756	2,44468	0,291904
C	1,624738	4,79098	0,550988
SM	1,538103	3,97203	0,595605
RDO	0,957919	1,91798	0,478424
RDZ	0,463925	0,85572	0,251513
D	0,966285	1,87288	0,498542
SZ	1,208801	3,03647	0,481217
SP	0,476852	1,58045	0,143875
US	0,660802	1,22293	0,357060
PUS	2,572523	7,69165	0,860398
SUS	0,794108	1,32053	0,477539
RS	1,379673	4,21871	0,451204

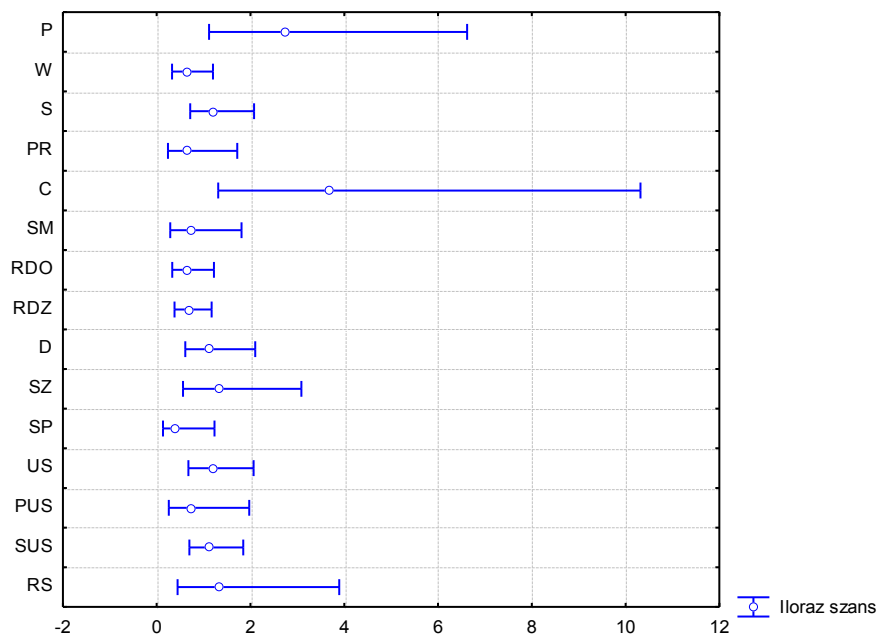
Ryc. 23. Formy wypoczynku podejmowane podczas weekendów i świąt w miejscu zamieszkania (czytanie gazet) – iloraz szans

Tabela 48. Formy wypoczynku podejmowane podczas weekendów i świąt w miejscu zamieszkania (spacery) – poziom istotności-*p*

Cecha	Spacery			
	ocena	standard	Walda	<i>p</i>
P	1,00076	0,453708	4,865282	0,027402
W	-0,46569	0,330843	1,981325	0,159251
S	0,19861	0,271808	0,533925	0,464961
PR	-0,44229	0,502074	0,776016	0,378362
C	1,30285	0,526027	6,134422	0,013257
SM	-0,32144	0,466412	0,474978	0,490706
RDO	-0,45009	0,331390	1,844699	0,174401
RDZ	-0,40306	0,286829	1,974680	0,159952
D	0,12517	0,315008	0,157897	0,691100
SZ	0,27498	0,434657	0,400232	0,526970
SP	-0,89585	0,564265	2,520595	0,112368
US	0,16889	0,284307	0,352888	0,552483
PUS	-0,33676	0,518751	0,421432	0,516223
SUS	0,12597	0,248440	0,257086	0,612129
RS	0,27660	0,552473	0,250656	0,616613

Tabela 49. Formy wypoczynku podejmowane podczas weekendów i świąt w miejscu zamieszkania (spacery) – iloraz szans

Cecha	Spacery		
	iloraz szans	GU górna	GU dolna
P	2,72035	6,61944	1,117965
W	0,62770	1,20051	0,328199
S	1,21971	2,07787	0,715965
PR	0,64257	1,71903	0,240188
C	3,67977	10,31753	1,312400
SM	0,72510	1,80888	0,290662
RDO	0,63757	1,22069	0,333002
RDZ	0,66827	1,17247	0,380893
D	1,13334	2,10134	0,611260
SZ	1,31651	3,08606	0,561619
SP	0,40826	1,23379	0,135094
US	1,18399	2,06705	0,678181
PUS	0,71408	1,97382	0,258336
SUS	1,13425	1,84578	0,697003
RS	1,31864	3,89395	0,446539

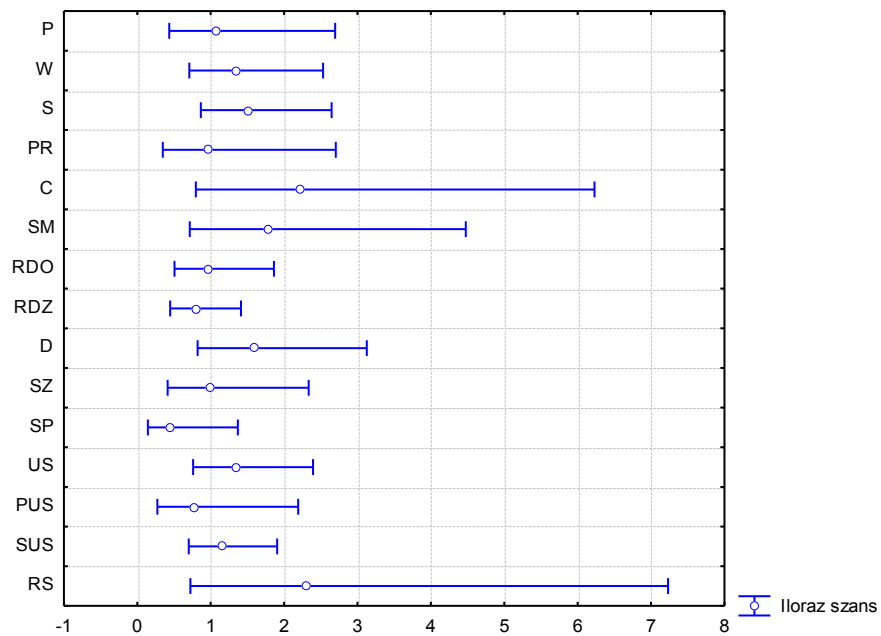
Ryc. 24. Formy wypoczynku podejmowane podczas weekendów i świąt w miejscu zamieszkania (spacery) – iloraz szans

Tabela 50. Formy wypoczynku podejmowane podczas weekendów i świąt w miejscu zamieszkania (spotkania ze znajomymi słyszącymi) – poziom istotności-*p*

Cecha	Spotkania ze znajomymi słyszącymi			
	ocena	standard	Walda	<i>p</i>
P	0,081372	0,464739	0,030657	0,861007
W	0,293156	0,324388	0,816710	0,366144
S	0,415381	0,284905	2,125662	0,144850
PR	-0,031800	0,523759	0,003686	0,951586
C	0,801112	0,524565	2,332315	0,126713
SM	0,581359	0,468035	1,542881	0,214189
RDO	-0,028900	0,331926	0,007581	0,930619
RDZ	-0,229485	0,293431	0,611644	0,434170
D	0,472163	0,340741	1,920146	0,165841
SZ	-0,018001	0,441766	0,001660	0,967497
SP	-0,811339	0,574679	1,993212	0,158005
US	0,300258	0,292427	1,054275	0,304525
PUS	-0,254491	0,530284	0,230318	0,631288
SUS	0,145446	0,254828	0,325769	0,568161
RS	0,827832	0,587047	1,988562	0,158491

Tabela 51. Formy wypoczynku podejmowane podczas weekendów i świąt w miejscu zamieszkania (spotkania ze znajomymi słyszącymi) – iloraz szans

Cecha	Spotkania ze znajomymi słyszącymi		
	iloraz szans	GU górna	GU dolna
P	1,084775	2,69728	0,436268
W	1,340652	2,53184	0,709899
S	1,514948	2,64795	0,866735
PR	0,968700	2,70404	0,347028
C	2,228017	6,22916	0,796907
SM	1,788467	4,47582	0,714643
RDO	0,971514	1,86202	0,506890
RDZ	0,794943	1,41288	0,447267
D	1,603459	3,12678	0,822277
SZ	0,982160	2,33461	0,413190
SP	0,444263	1,37028	0,144036
US	1,350207	2,39505	0,761178
PUS	0,775311	2,19207	0,274219
SUS	1,156556	1,90580	0,701869
RS	2,288352	7,23132	0,724149

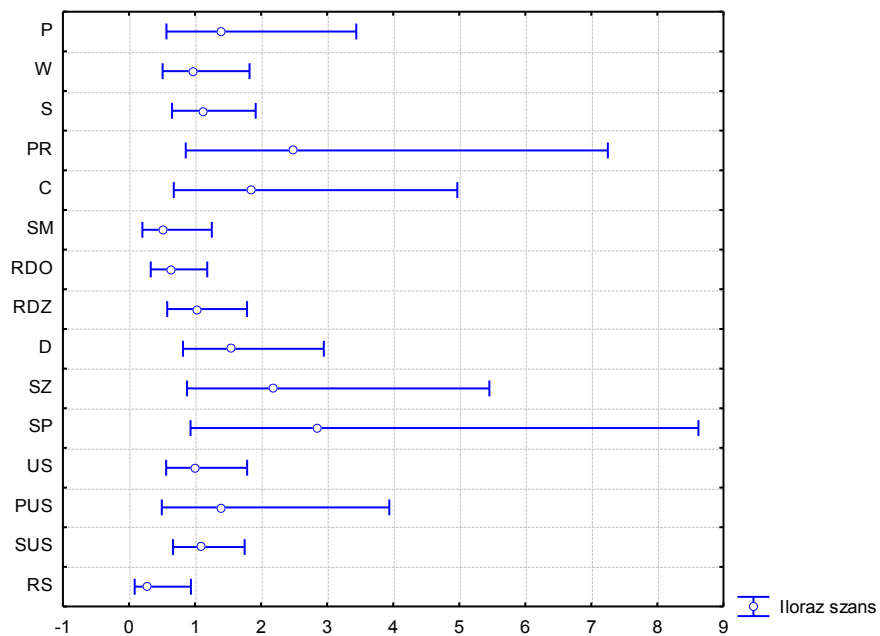
Ryc. 25. Formy wypoczynku podejmowane podczas weekendów i świąt w miejscu zamieszkania (spotkania ze znajomymi słyszącymi) – iloraz szans

Tabela 52. Formy wypoczynku podejmowane podczas weekendów i świąt w miejscu zamieszkania (spotkania ze znajomymi niesłyszącymi) – poziom istotności-*p*

Cecha	Spotkania ze znajomymi niesłyszącymi			
	ocena	standard	Walda	<i>p</i>
P	0,33499	0,459733	0,530942	0,466211
W	-0,03575	0,325197	0,012087	0,912456
S	0,11252	0,275138	0,167233	0,682583
PR	0,91547	0,543712	2,834974	0,092232
C	0,60875	0,507648	1,438000	0,230463
SM	-0,68113	0,463202	2,162313	0,141432
RDO	-0,46920	0,326241	2,068435	0,150376
RDZ	0,01807	0,287239	0,003955	0,949852
D	0,44097	0,326995	1,818616	0,177478
SZ	0,78437	0,465634	2,837608	0,092081
SP	1,04253	0,567260	3,377663	0,066086
US	0,00365	0,294963	0,000153	0,990138
PUS	0,33739	0,527759	0,408690	0,522635
SUS	0,07787	0,246494	0,099812	0,752055
RS	-1,25370	0,607241	4,262518	0,038962

Tabela 53. Formy wypoczynku podejmowane podczas weekendów i świąt w miejscu zamieszkania (spotkania ze znajomymi niesłyszącymi) – iloraz szans

Cecha	Spotkania ze znajomymi niesłyszącymi		
	iloraz szans	GU górna	GU dolna
P	1,39792	3,44199	0,567751
W	0,96488	1,82508	0,510111
S	1,11909	1,91894	0,652630
PR	2,49794	7,25089	0,860547
C	1,83814	4,97152	0,679623
SM	0,50605	1,25449	0,204132
RDO	0,62550	1,18556	0,330014
RDZ	1,01823	1,78790	0,579893
D	1,55422	2,95019	0,818792
SZ	2,19103	5,45753	0,879628
SP	2,83639	8,62222	0,933070
US	1,00365	1,78919	0,563003
PUS	1,40129	3,94235	0,498078
SUS	1,08099	1,75241	0,666814
RS	0,28545	0,93844	0,086824

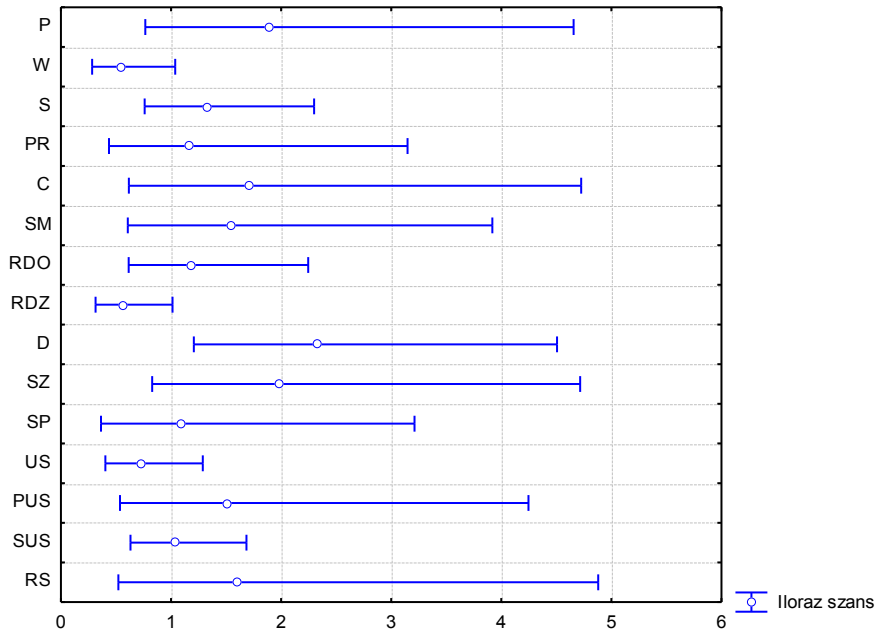
Ryc. 26. Formy wypoczynku podejmowane podczas weekendów i świąt w miejscu zamieszkania (spotkania ze znajomymi niesłyszącymi) – iloraz szans

Tabela 54. Formy wypoczynku podejmowane podczas weekendów i świąt w miejscu zamieszkania (przebywanie w gronie rodziny) – poziom istotności-*p*

Cecha	Przebywanie w gronie rodzinnym			
	ocena	standard	Walda	<i>p</i>
P	0,636804	0,459999	1,916455	0,166248
W	-0,610461	0,330747	3,406617	0,064935
S	0,279650	0,282295	0,981347	0,321867
PR	0,159374	0,503972	0,100005	0,751824
C	0,535374	0,519297	1,062879	0,302559
SM	0,434395	0,475246	0,835475	0,360694
RDO	0,162221	0,330224	0,241321	0,623253
RDZ	-0,570335	0,298377	3,653671	0,055946
D	0,847310	0,335883	6,363674	0,011648
SZ	0,682100	0,443407	2,366413	0,123972
SP	0,078940	0,555110	0,020223	0,886917
US	-0,325889	0,295797	1,213808	0,270579
PUS	0,412520	0,527521	0,611518	0,434217
SUS	0,032054	0,250186	0,016415	0,898054
RS	0,468301	0,569919	0,675186	0,411249

Tabela 55. Formy wypoczynku podejmowane podczas weekendów i świąt w miejscu zamieszkania (przebywanie w gronie rodziny) – iloraz szans

Cecha	Przebywanie w gronie rodzinnym		
	iloraz szans	GU górna	GU dolna
P	1,890430	4,65706	0,767377
W	0,543100	1,03851	0,284019
S	1,322667	2,30007	0,760607
PR	1,172776	3,14917	0,436751
C	1,708088	4,72646	0,617282
SM	1,544029	3,91909	0,608311
RDO	1,176120	2,24667	0,615693
RDZ	0,565336	1,01458	0,315012
D	2,333362	4,50699	1,208030
SZ	1,978027	4,71695	0,829475
SP	1,082140	3,21213	0,364564
US	0,721885	1,28900	0,404283
PUS	1,510619	4,24798	0,537190
SUS	1,032573	1,68608	0,632357
RS	1,597278	4,88087	0,522714

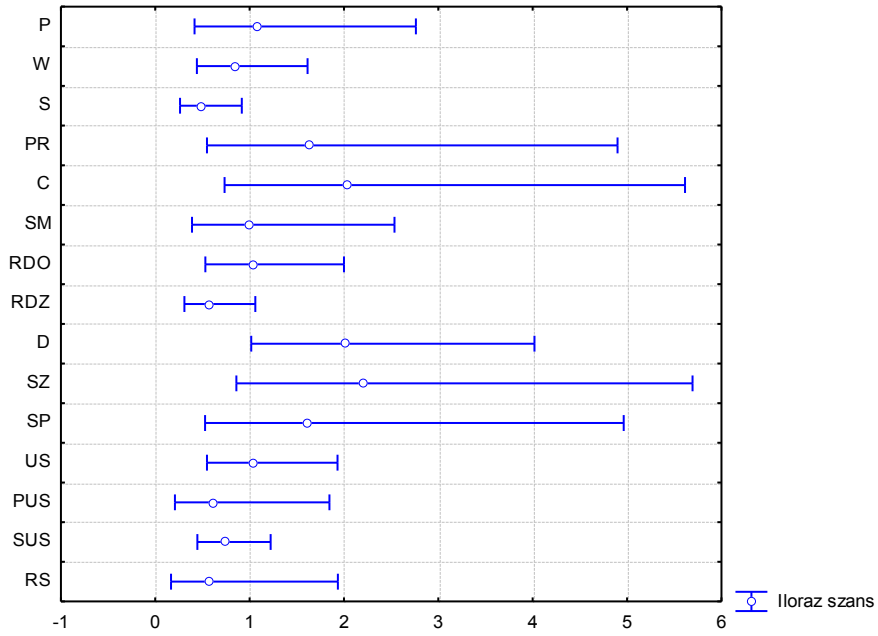
Ryc. 27. Formy wypoczynku podejmowane podczas weekendów i świąt w miejscu zamieszkania (przebywanie w gronie rodziny) – iloraz szans

Tabela 46. Formy wypoczynku podejmowane podczas weekendów i świąt w miejscu zamieszkania (spotkania w PZG) – poziom istotności-*p*

Cecha	Spotkania w PZG			
	ocena	standard	Walda	<i>p</i>
P	0,070491	0,482588	0,021336	0,883868
W	-0,169122	0,330699	0,261537	0,609066
S	-0,711510	0,319151	4,970149	0,025788
PR	0,494161	0,558660	0,782423	0,376401
C	0,708635	0,518706	1,866393	0,171889
SM	-0,005422	0,477471	0,000129	0,990939
RDO	0,030517	0,338076	0,008148	0,928074
RDZ	-0,556610	0,314060	3,141068	0,076344
D	0,704120	0,350528	4,035037	0,044565
SZ	0,794130	0,482275	2,711407	0,099633
SP	0,481566	0,571830	0,709215	0,399705
US	0,028744	0,321185	0,008009	0,928690
PUS	-0,477374	0,556467	0,735933	0,390967
SUS	-0,302728	0,257051	1,386964	0,238918
RS	-0,565427	0,625576	0,816944	0,366075

Tabela 57. Formy wypoczynku podejmowane podczas weekendów i świąt w miejscu zamieszkania (spotkania w PZG) – iloraz szans

Efekt	Spotkania w PZG		
	iloraz szans	GU górna	GU dolna
P	1,073035	2,76308	0,416710
W	0,844406	1,61452	0,441632
S	0,490902	0,91761	0,262623
PR	1,639122	4,89940	0,548377
C	2,031217	5,61409	0,734908
SM	0,994592	2,53553	0,390140
RDO	1,030988	1,99997	0,531475
RDZ	0,573149	1,06071	0,309698
D	2,022067	4,01944	1,017244
SZ	2,212516	5,69376	0,859753
SP	1,618607	4,96460	0,527714
US	1,029161	1,93142	0,548391
PUS	0,620410	1,84648	0,208456
SUS	0,738800	1,22273	0,446400
RS	0,568118	1,93611	0,166704

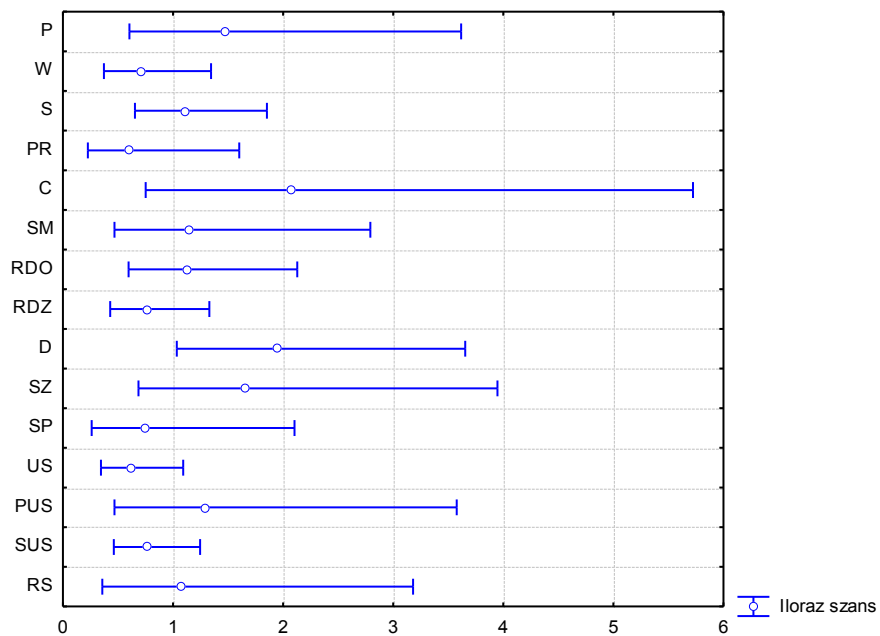
Ryc. 28. Formy wypoczynku podejmowane podczas weekendów i świąt w miejscu zamieszkania (spotkania w PZG) – iloraz szans

Tabela 58. Formy wypoczynku podejmowane podczas weekendów i świąt w miejscu zamieszkania (modlitwa w kościele) – poziom istotności-*p*

Cecha	Modlitwa w kościele			
	ocena	standard	Walda	<i>p</i>
P	0,391340	0,456368	0,735322	0,391164
W	-0,344124	0,327329	1,105249	0,293117
S	0,096439	0,265558	0,131883	0,716488
PR	-0,505674	0,498346	1,029628	0,310246
C	0,730135	0,517606	1,989787	0,158363
SM	0,134594	0,455435	0,087337	0,767590
RDO	0,120019	0,324270	0,136989	0,711293
RDZ	-0,278868	0,287864	0,938474	0,332671
D	0,665323	0,321728	4,276481	0,038643
SZ	0,498736	0,446168	1,249523	0,263644
SP	-0,299083	0,532251	0,315756	0,574170
US	-0,485753	0,293098	2,746652	0,097458
PUS	0,258737	0,518365	0,249140	0,617681
SUS	-0,274685	0,252508	1,183367	0,276672
RS	0,065887	0,556846	0,014000	0,905812

Tabela 59. Formy wypoczynku podejmowane podczas weekendów i świąt w miejscu zamieszkania (modlitwa w kościele) – iloraz szans

Cecha	Modlitwa w kościele		
	iloraz szans	GU górna	GU dolna
P	1,478961	3,61758	0,604638
W	0,708841	1,34639	0,373186
S	1,101242	1,85322	0,654395
PR	0,603099	1,60170	0,227089
C	2,075360	5,72375	0,752499
SM	1,144072	2,79332	0,468583
RDO	1,127518	2,12884	0,597179
RDZ	0,756640	1,33021	0,430387
D	1,945119	3,65428	1,035358
SZ	1,646638	3,94800	0,686783
SP	0,741498	2,10457	0,261250
US	0,615234	1,09276	0,346381
PUS	1,295293	3,57768	0,468959
SUS	0,759811	1,24635	0,463202
RS	1,068106	3,18129	0,358613

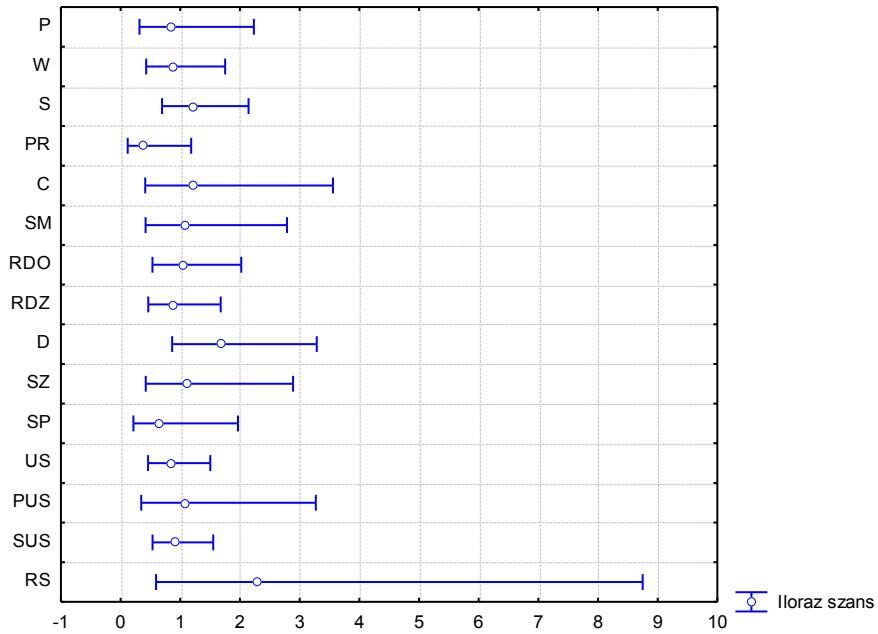
Ryc. 29. Formy wypoczynku podejmowane podczas weekendów i świąt w miejscu zamieszkania (modlitwa w kościele) – iloraz szans

Tabela 60. Formy wypoczynku podejmowane podczas weekendów i świąt w miejscu zamieszkania (odwiedziny krewnych) – poziom istotności-*p*

Cecha	Odwiedziny krewnych			
	ocena	standard	Walda	<i>p</i>
P	-0,172281	0,497921	0,119717	0,729342
W	-0,141673	0,358433	0,156227	0,692654
S	0,199990	0,287234	0,484778	0,486266
PR	-0,973419	0,582447	2,793105	0,094671
C	0,192918	0,549213	0,123385	0,725392
SM	0,078446	0,483271	0,026349	0,871051
RDO	0,038039	0,339837	0,012529	0,910877
RDZ	-0,125235	0,328008	0,145774	0,702607
D	0,522416	0,340674	2,351551	0,125158
SZ	0,098648	0,491115	0,040346	0,840805
SP	-0,429487	0,564559	0,578738	0,446807
US	-0,182794	0,301144	0,368446	0,543853
PUS	0,061876	0,573145	0,011655	0,914029
SUS	-0,090926	0,271096	0,112495	0,737321
RS	0,824650	0,685775	1,446023	0,229167

Tabela 61. Formy wypoczynku podejmowane podczas weekendów i świąt w miejscu zamieszkania (odwiedziny krewnych) – iloraz szans

Cecha	Odwiedziny krewnych		
	iloraz szans	GU górna	GU dolna
P	0,84174241	2,23363	0,317211
W	0,867905359	1,75215	0,429906
S	1,22138996	2,14461	0,695601
PR	0,377789278	1,18312	0,120634
C	1,21278296	3,55856	0,413325
SM	1,08160492	2,78888	0,419477
RDO	1,03877155	2,02204	0,533642
RDZ	0,882289812	1,67808	0,463885
D	1,6860969	3,28750	0,864769
SZ	1,1036772	2,88988	0,421506
SP	0,650842651	1,96802	0,215240
US	0,832939972	1,50296	0,461614
PUS	1,06383023	3,27141	0,345947
SUS	0,913084945	1,55335	0,536728
RS	2,28108128	8,74729	0,594850

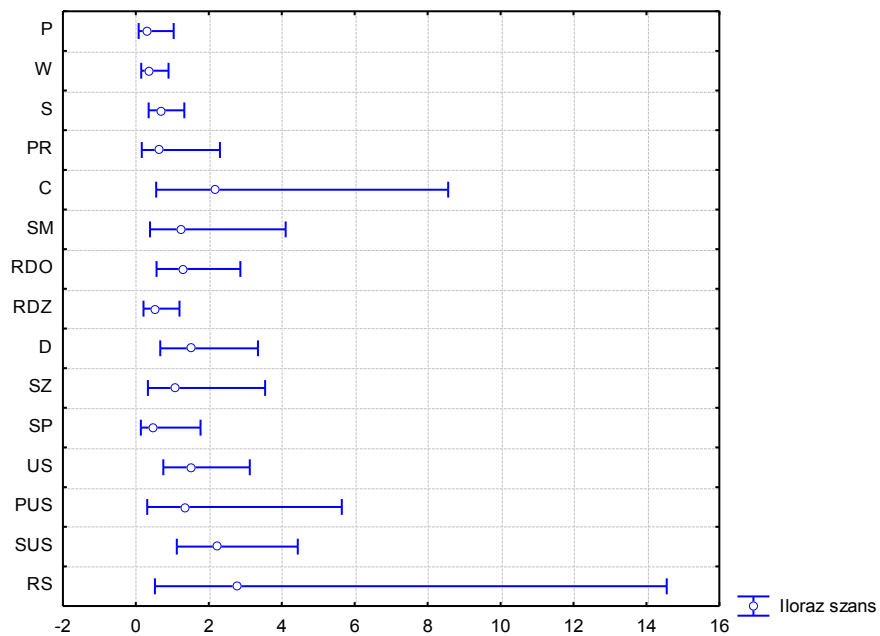
Ryc. 30. Formy wypoczynku podejmowane podczas weekendów i świąt w miejscu zamieszkania (odwiedziny krewnych) – iloraz szans

Tabela 62. Formy wypoczynku podejmowane podczas weekendów i świąt w miejscu zamieszkania (majsterkowanie) – poziom istotności-*p*

Cecha	Majsterkowanie			
	ocena	standard	Walda	<i>p</i>
P	-1,25588	0,659122	3,630479	0,056731
W	-1,01218	0,460857	4,823688	0,028071
S	-0,37940	0,339287	1,250459	0,263465
PR	-0,48658	0,674717	0,520067	0,470813
C	0,78153	0,696962	1,257384	0,262147
SM	0,23385	0,601776	0,151007	0,697575
RDO	0,24341	0,413104	0,347196	0,555705
RDZ	-0,68707	0,442637	2,409414	0,120607
D	0,40378	0,410816	0,966057	0,325666
SZ	0,08174	0,604038	0,018314	0,892351
SP	-0,70255	0,650961	1,164781	0,280476
US	0,42830	0,362780	1,393860	0,237754
PUS	0,28613	0,737404	0,150566	0,697996
SUS	0,80408	0,350231	5,271010	0,021683
RS	1,01642	0,847732	1,437571	0,230533

Tabela 63. Formy wypoczynku podejmowane podczas weekendów i świąt w miejscu zamieszkania (majsterkowanie) – iloraz szans

Cecha	Majsterkowanie		
	iloraz szans	GU górna	GU dolna
P	0,284825396	1,03663	0,078259
W	0,363427488	0,89681	0,147277
S	0,684269082	1,33054	0,351905
PR	0,614726958	2,30676	0,163818
C	2,18480238	8,56381	0,557387
SM	1,26345171	4,10952	0,388442
RDO	1,27559745	2,86648	0,567648
RDZ	0,503045686	1,19779	0,211268
D	1,49747912	3,35002	0,669382
SZ	1,0851782	3,54535	0,332157
SP	0,495320741	1,77413	0,138289
US	1,5346532	3,12470	0,753723
PUS	1,33126969	5,64866	0,313752
SUS	2,23464842	4,43942	1,124844
RS	2,76328562	14,55515	0,524608

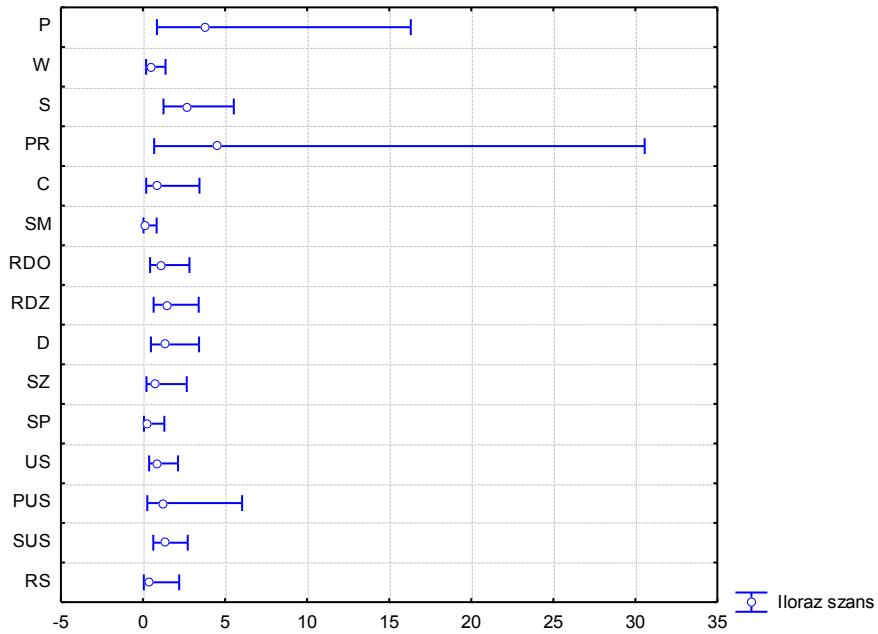
Ryc. 31. Formy wypoczynku podejmowane podczas weekendów i świąt w miejscu zamieszkania (majsterkowanie) – iloraz szans

Tabela 64. Formy wypoczynku podejmowane podczas weekendów i świąt w miejscu zamieszkania (wyjście do kina) – poziom istotności-*p*

Cecha	Wyjście do kina			
	ocena	standard	Walda	<i>p</i>
P	1,31517	0,753591	3,045734	0,080950
W	-0,67237	0,505173	1,771454	0,183202
S	0,96718	0,379499	6,495254	0,010816
PR	1,51956	0,969571	2,456275	0,117056
C	-0,19123	0,728396	0,068927	0,792905
SM	-1,78968	0,822560	4,733886	0,029574
RDO	0,10808	0,476880	0,051361	0,820712
RDZ	0,39758	0,420970	0,891980	0,344941
D	0,25730	0,496477	0,268580	0,604286
SZ	-0,28487	0,645720	0,194629	0,659092
SP	-1,24498	0,771894	2,601408	0,106769
US	-0,10708	0,442120	0,058657	0,808632
PUS	0,24273	0,793923	0,093476	0,759804
SUS	0,27414	0,372771	0,540821	0,462093
RS	-1,06501	0,948283	1,261331	0,261399

Tabela 65. Formy wypoczynku podejmowane podczas weekendów i świąt w miejscu zamieszkania (wyjście do kina) – iloraz szans

Cecha	Wyjście do kina		
	iloraz szans	GU górna	GU dolna
P	3,72538447	16,31659	0,850576
W	0,51049958	1,37404	0,189667
S	2,63052672	5,53443	1,250294
PR	4,57021504	30,56586	0,683340
C	0,82594003	3,44319	0,198124
SM	0,167012873	0,83736	0,033311
RDO	1,11413147	2,83699	0,437537
RDZ	1,488225	3,39625	0,652136
D	1,29342989	3,42251	0,488811
SZ	0,752111532	2,66637	0,212151
SP	0,287947011	1,30722	0,063427
US	0,898456008	2,13712	0,377715
PUS	1,27472818	6,04235	0,268924
SUS	1,31539584	2,73124	0,633510
RS	0,344725649	2,21133	0,053740

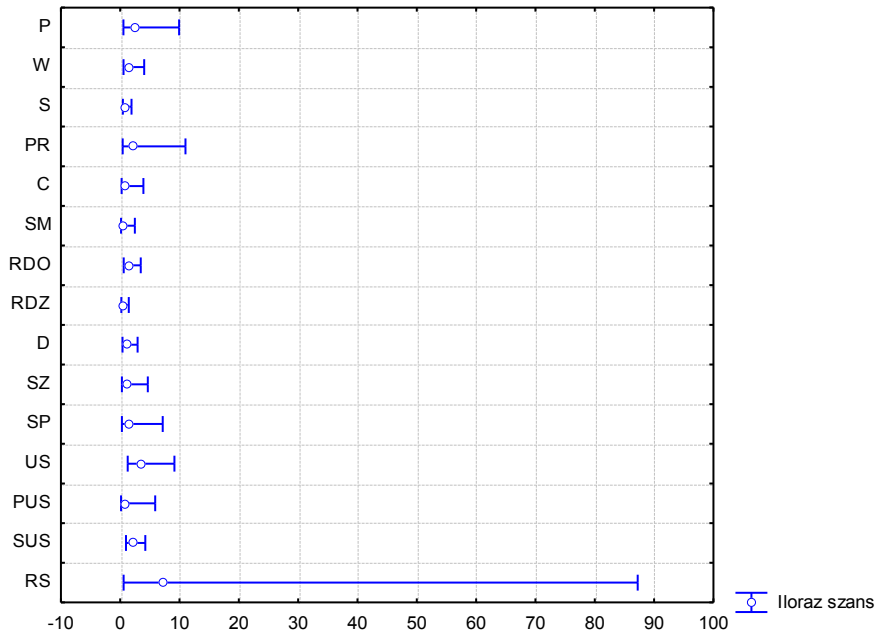
Ryc. 32. Formy wypoczynku podejmowane podczas weekendów i świąt w miejscu zamieszkania (wyjście do kina) – iloraz szans

Tabela 66. Formy wypoczynku podejmowane podczas weekendów i świąt w miejscu zamieszkania (zwiedzanie galerii, wystaw) – poziom istotności-*p*

Cecha	Zwiedzanie galerii, wystaw			
	ocena	standard	Walda	<i>p</i>
P	0,84571	0,739679	1,307235	0,252896
W	0,41609	0,500255	0,691808	0,405550
S	-0,07083	0,366495	0,037350	0,846754
PR	0,76204	0,834962	0,832954	0,361420
C	-0,03907	0,715329	0,002983	0,956443
SM	-0,51321	0,724868	0,501272	0,478942
RDO	0,36615	0,448221	0,667308	0,413992
RDZ	-0,65071	0,519358	1,569777	0,210239
D	0,06611	0,515679	0,016435	0,897992
SZ	0,14652	0,710078	0,042580	0,836518
SP	0,37719	0,812356	0,215590	0,642421
US	1,22595	0,503657	5,924846	0,014929
PUS	-0,06766	0,940512	0,005175	0,942650
SUS	0,70816	0,374302	3,579453	0,058498
RS	1,96361	1,278110	2,360329	0,124456

Tabela 67. Formy wypoczynku podejmowane podczas weekendów i świąt w miejscu zamieszkania (zwiedzanie galerii, wystaw) – iloraz szans

Cecha	Zwiedzanie galerii, wystaw		
	iloraz szans	GU górna	GU dolna
P	2,3296255	9,92892	0,54660
W	1,51601857	4,04131	0,56870
S	0,931620526	1,91073	0,45423
PR	2,14264206	11,00705	0,41709
C	0,96168383	3,90770	0,23667
SM	0,598570884	2,47813	0,14458
RDO	1,44216675	3,47170	0,59909
RDZ	0,521676354	1,44371	0,18850
D	1,06834363	2,93533	0,38883
SZ	1,15780318	4,65644	0,28788
SP	1,45818241	7,16623	0,29671
US	3,40740723	9,14403	1,26973
PUS	0,934577634	5,90446	0,14793
SUS	2,03025062	4,22821	0,97486
RS	7,12497643	87,23936	0,58191

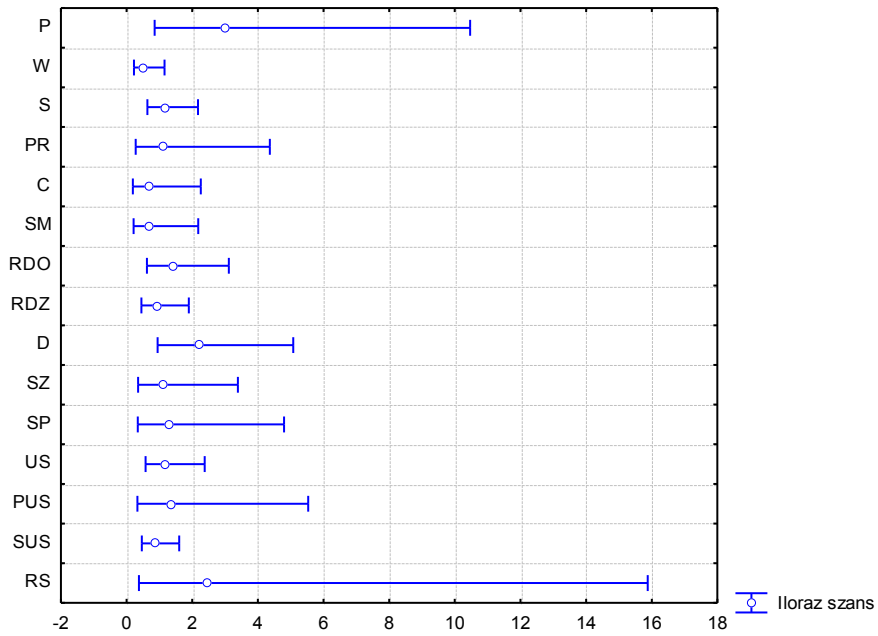
Ryc. 33. Formy wypoczynku podejmowane podczas weekendów i świąt w miejscu zamieszkania (zwiedzanie galerii, wystaw) – iloraz szans

Tabela 68. Formy wypoczynku podejmowane podczas weekendów i świąt w miejscu zamieszkania (wyjście do kawiarni, pubu) – poziom istotności-*p*

Cecha	Wyjście do kawiarnii, pubu			
	ocena	standard	Walda	<i>p</i>
P	1,09678	0,638502	2,950643	0,085843
W	-0,66468	0,414584	2,570370	0,108882
S	0,16291	0,314175	0,268869	0,604092
PR	0,10168	0,700246	0,021083	0,884554
C	-0,41478	0,627944	0,436310	0,508909
SM	-0,37720	0,591017	0,407324	0,523331
RDO	0,33139	0,410867	0,650540	0,419920
RDZ	-0,07501	0,365193	0,042191	0,837256
D	0,78590	0,428366	3,365935	0,066558
SZ	0,08942	0,577842	0,023949	0,877015
SP	0,24960	0,672959	0,137570	0,710709
US	0,16304	0,359252	0,205958	0,649954
PUS	0,30302	0,718330	0,177947	0,673144
SUS	-0,14590	0,315202	0,214268	0,643442
RS	0,89569	0,953688	0,882066	0,347636

Tabela 69. Formy wypoczynku podejmowane podczas weekendów i świąt w miejscu zamieszkania (wyjście do kawiarni, pubu) – iloraz szans

Cecha	Wyjście do kawiarnii, pubu		
	iloraz szans	GU górna	GU dolna
P	2,99451607	10,46696	0,856708
W	0,51443981	1,15939	0,228265
S	1,17692791	2,17859	0,635805
PR	1,1070239	4,36724	0,280612
C	0,660485001	2,26136	0,192910
SM	0,685780161	2,18403	0,215333
RDO	1,39290172	3,11639	0,622572
RDZ	0,927732101	1,89791	0,453492
D	2,1943843	5,08088	0,947734
SZ	1,09354345	3,39388	0,352352
SP	1,28351599	4,79982	0,343224
US	1,17708145	2,38014	0,582117
PUS	1,35393963	5,53405	0,331250
SUS	0,864240234	1,60301	0,465944
RS	2,44902213	15,87719	0,377756

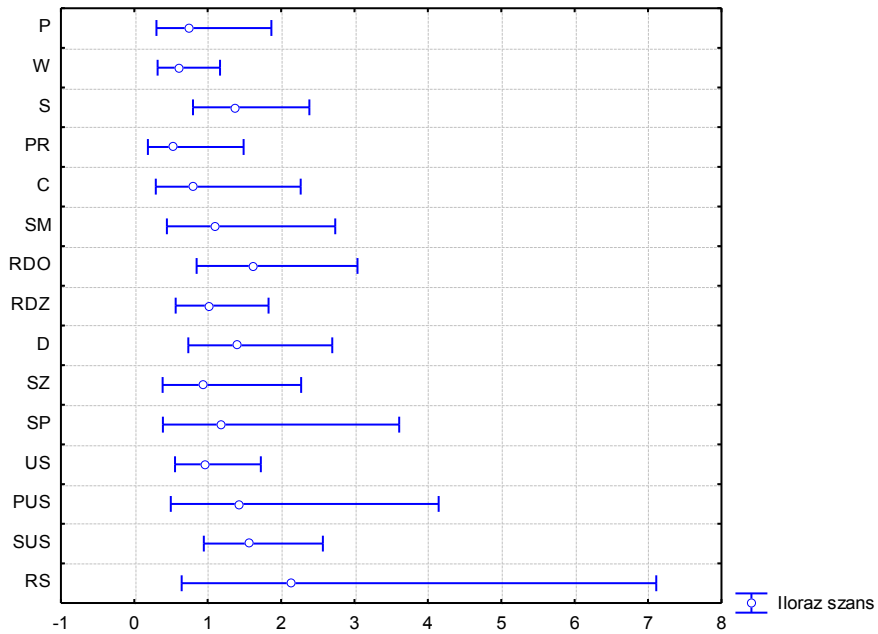
Ryc. 34. Formy wypoczynku podejmowane podczas weekendów i świąt w miejscu zamieszkania (wyjście do kawiarni, pubu) – iloraz szans

Tabela 70. Formy wypoczynku podejmowane podczas weekendów i świąt w miejscu zamieszkania (przed komputerem) – poziom istotności-*p*

Cecha	Przed komputerem			
	ocena	standard	Walda	<i>p</i>
P	-0,286296	0,464932	0,379187	0,538039
W	-0,495886	0,332383	2,225798	0,135723
S	0,323481	0,278687	1,347293	0,245752
PR	-0,641262	0,530509	1,461115	0,226753
C	-0,204775	0,522327	0,153699	0,695026
SM	0,098334	0,463824	0,044947	0,832102
RDO	0,474547	0,325407	2,126699	0,144752
RDZ	0,016122	0,299837	0,002891	0,957120
D	0,343664	0,331118	1,077215	0,299321
SZ	-0,065072	0,452341	0,020694	0,885614
SP	0,172177	0,567056	0,092193	0,761408
US	-0,021892	0,289062	0,005736	0,939629
PUS	0,363310	0,540363	0,452046	0,501365
SUS	0,445219	0,254339	3,064229	0,080033
RS	0,762198	0,612060	1,550770	0,213022

Tabela 71. Formy wypoczynku podejmowane podczas weekendów i świąt w miejscu zamieszkania (przed komputerem) – iloraz szans

Cecha	Przed komputerem		
	iloraz szans	GU górna	GU dolna
P	0,751040066	1,86816	0,301934
W	0,609031102	1,16833	0,317479
S	1,38192931	2,38619	0,800326
PR	0,526627561	1,48961	0,186180
C	0,814830344	2,26816	0,292726
SM	1,1033309	2,73851	0,444527
RDO	1,60728592	3,04144	0,849389
RDZ	1,01625243	1,82904	0,564651
D	1,41010428	2,69836	0,736891
SZ	0,937000148	2,27391	0,386106
SP	1,18788801	3,60956	0,390928
US	0,978345603	1,72402	0,555191
PUS	1,43808135	4,14707	0,498684
SUS	1,56083133	2,56951	0,948118
RS	2,14298171	7,11222	0,645701

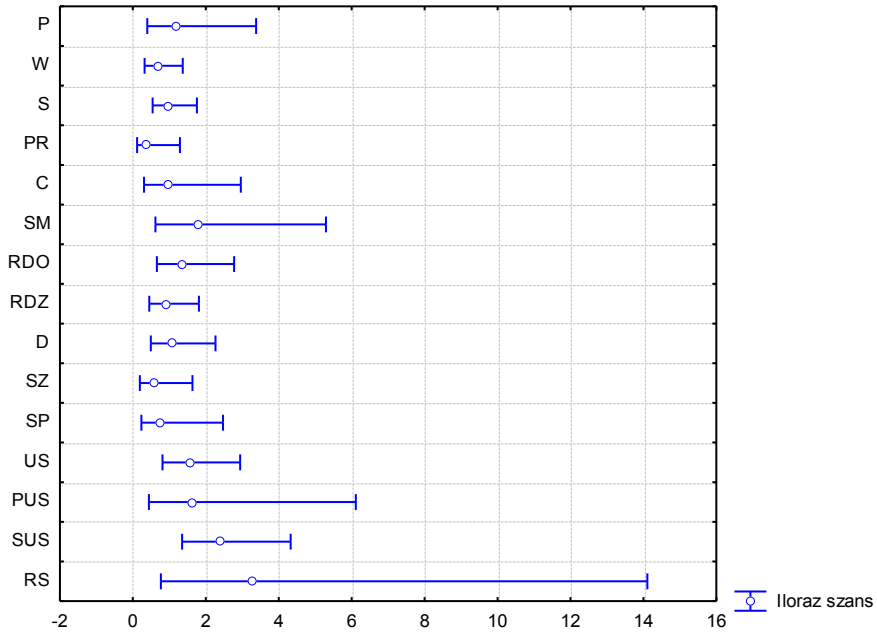
Ryc. 35. Formy wypoczynku podejmowane podczas weekendów i świąt w miejscu zamieszkania (przed komputerem) – iloraz szans

Tabela 72. Formy wypoczynku podejmowane podczas weekendów i świąt w miejscu zamieszkania (rozwiązywanie krzyżówek) – poziom istotności-*p*

Cecha	Rozwiązywanie krzyżówek			
	ocena	standard	Walda	<i>p</i>
P	0,14641	0,546643	0,071731	0,788833
W	-0,40700	0,368428	1,220367	0,269289
S	-0,02344	0,299647	0,006119	0,937650
PR	-0,94485	0,612110	2,382698	0,122686
C	-0,04878	0,578748	0,007103	0,932832
SM	0,59407	0,547275	1,178340	0,277694
RDO	0,30318	0,366759	0,683342	0,408438
RDZ	-0,10048	0,354735	0,080233	0,776982
D	0,05598	0,389035	0,020703	0,885592
SZ	-0,58081	0,546885	1,127896	0,288225
SP	-0,27469	0,601953	0,208234	0,648155
US	0,43604	0,328214	1,764971	0,184006
PUS	0,49618	0,670649	0,547380	0,459390
SUS	0,88321	0,296868	8,851100	0,002929
RS	1,19211	0,742135	2,580270	0,108203

Tabela 73. Formy wypoczynku podejmowane podczas weekendów i świąt w miejscu zamieszkania (rozwiązywanie krzyżówek) – iloraz szans

Cecha	Rozwiązywanie krzyżówek		
	iloraz szans	GU górna	GU dolna
P	1,15766588	3,37977	0,396533
W	0,665642311	1,37040	0,323322
S	0,976832926	1,75744	0,542950
PR	0,388737138	1,29028	0,117119
C	0,952392689	2,96106	0,306327
SM	1,81135433	5,29474	0,619672
RDO	1,35415804	2,77879	0,659908
RDZ	0,904403089	1,81265	0,451243
D	1,05757208	2,26703	0,493359
SZ	0,559447816	1,63406	0,191536
SP	0,759809544	2,47223	0,233518
US	1,54656994	2,94270	0,812818
PUS	1,64243626	6,11429	0,441195
SUS	2,41864106	4,32779	1,351690
RS	3,2940186	14,10694	0,769165

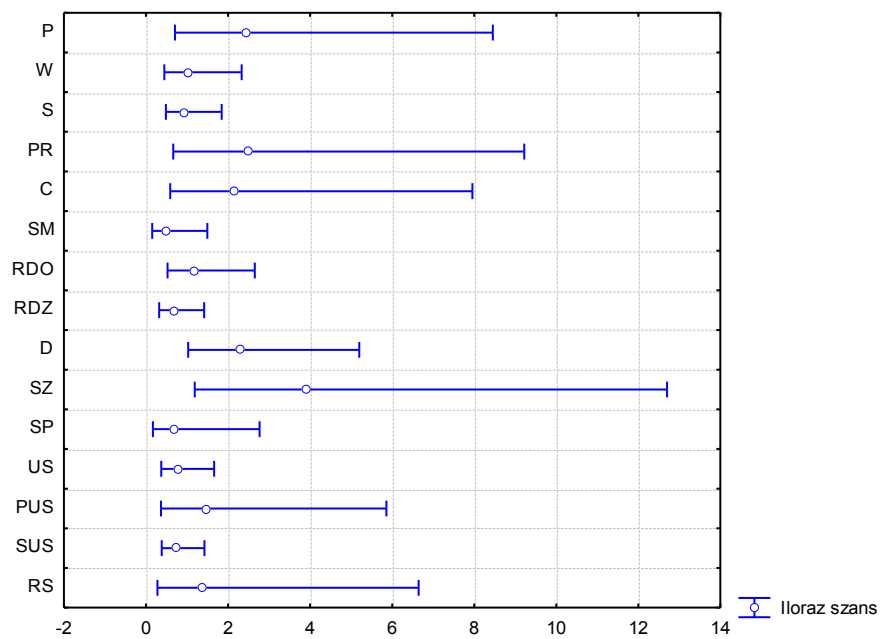
Ryc. 36. Formy wypoczynku podejmowane podczas weekendów i świąt w miejscu zamieszkania (rozwiązywanie krzyżówek) – iloraz szans

Tabela 74. Formy wypoczynku podejmowane podczas weekendów i świąt w miejscu zamieszkania (wycieczki) – poziom istotności-*p*

Cecha	Wycieczki			
	ocena	standard	Walda	<i>p</i>
P	0,89491	0,632505	2,001833	0,157109
W	0,02149	0,421378	0,002601	0,959329
S	-0,05377	0,339951	0,025018	0,874322
PR	0,90641	0,670897	1,825335	0,176680
C	0,77495	0,662698	1,367455	0,242250
SM	-0,73381	0,579709	1,602328	0,205574
RDO	0,16794	0,412052	0,166115	0,683587
RDZ	-0,39103	0,378485	1,067395	0,301535
D	0,83882	0,413085	4,123420	0,042294
SZ	1,35804	0,603928	5,056552	0,024533
SP	-0,37545	0,711326	0,278584	0,597631
US	-0,23724	0,380656	0,388421	0,533131
PUS	0,38307	0,706753	0,293778	0,587810
SUS	-0,29955	0,333979	0,804469	0,369761
RS	0,31355	0,806329	0,151210	0,697381

Tabela 75. Formy wypoczynku podejmowane podczas weekendów i świąt w miejscu zamieszkania (wycieczki) – iloraz szans

Cecha	Wycieczki		
	iloraz szans	GU górna	GU dolna
P	2,44710777	8,45361	0,70838
W	1,02172113	2,33351	0,44736
S	0,947649597	1,84508	0,48672
PR	2,47543109	9,21975	0,66463
C	2,17047865	7,95510	0,59220
SM	0,480074476	1,49540	0,15412
RDO	1,1828668	2,65262	0,52747
RDZ	0,676359209	1,42018	0,32211
D	2,31363105	5,19891	1,02962
SZ	3,88856054	12,70144	1,19049
SP	0,686983299	2,76967	0,17040
US	0,788803494	1,66335	0,37407
PUS	1,46677956	5,86076	0,36709
SUS	0,741149303	1,42623	0,38514
RS	1,36827001	6,64538	0,28172

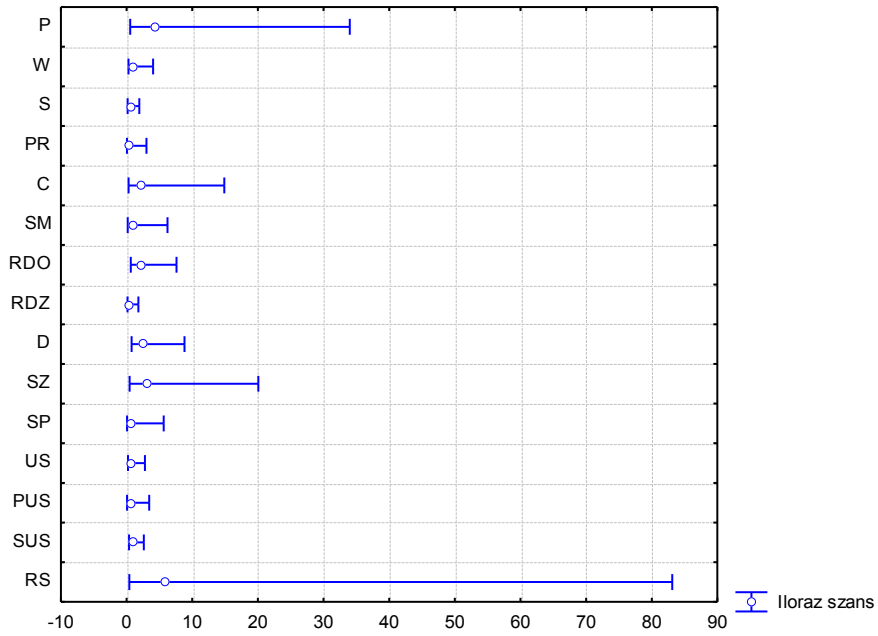
Ryc. 37. Formy wypoczynku podejmowane podczas weekendów i świąt w miejscu zamieszkania (wycieczki) – iloraz szans

Tabela 76. Formy wypoczynku podejmowane podczas weekendów i świąt w miejscu zamieszkania (spotkania religijne) – poziom istotności-*p*

Cecha	Spotkania religijne			
	ocena	standard	Walda	<i>p</i>
P	1,46566	1,051550	1,942702	0,163375
W	0,10399	0,660894	0,024757	0,874974
S	-0,55413	0,623995	0,788618	0,374518
PR	-0,80244	0,975810	0,676232	0,410887
C	0,75820	0,991339	0,584951	0,444378
SM	0,04335	0,912142	0,002259	0,962091
RDO	0,79581	0,629588	1,597728	0,206225
RDZ	-0,66511	0,638689	1,084449	0,297705
D	0,96424	0,619167	2,425229	0,119396
SZ	1,12957	0,954233	1,401249	0,236515
SP	-0,41454	1,096425	0,142946	0,705370
US	-0,22009	0,639494	0,118446	0,730726
PUS	-0,64228	0,961304	0,446396	0,504051
SUS	0,01472	0,486791	0,000915	0,975870
RS	1,77718	1,348554	1,736700	0,187557

Tabela 77. Formy wypoczynku podejmowane podczas weekendów i świąt w miejscu zamieszkania (spotkania religijne) – iloraz szans

Cecha	Spotkania religijne		
	iloraz szans	GU górna	GU dolna
P	4,33039806	34,01017	0,55137
W	1,10958616	4,05243	0,30381
S	0,574570074	1,95204	0,16912
PR	0,448233519	3,03470	0,06621
C	2,1344252	14,89740	0,30581
SM	1,04430777	6,24087	0,17475
RDO	2,21622821	7,61238	0,64522
RDZ	0,514216771	1,79804	0,14706
D	2,62278784	8,82671	0,77934
SZ	3,09431698	20,08212	0,47678
SP	0,660645488	5,66562	0,07704
US	0,802447778	2,81032	0,22913
PUS	0,526094182	3,46200	0,07995
SUS	1,01483295	2,63482	0,39087
RS	5,91314497	83,12088	0,42066

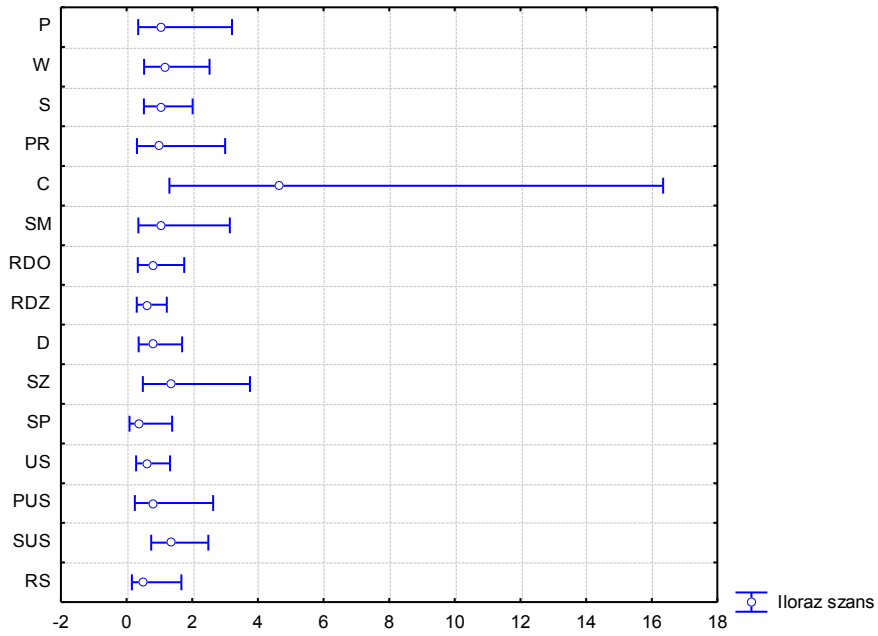
Ryc. 38. Formy wypoczynku podejmowane podczas weekendów i świąt w miejscu zamieszkania (spotkania religijne) – iloraz szans

Tabela 78. Formy wypoczynku podejmowane podczas weekendów i świąt w miejscu zamieszkania (praca na działce, w ogródku) – poziom istotności-*p*

Cecha	Praca na działce, w ogródku			
	ocena	standard	Walda	<i>p</i>
P	0,06420	0,562993	0,013004	0,909210
W	0,15103	0,396562	0,145040	0,703321
S	0,03142	0,341145	0,008485	0,926608
PR	-0,02396	0,573660	0,001744	0,966684
C	1,53008	0,644872	5,629677	0,017659
SM	0,06300	0,552547	0,013002	0,909219
RDO	-0,25245	0,416474	0,367428	0,544409
RDZ	-0,48131	0,350281	1,888023	0,169425
D	-0,23412	0,388313	0,363502	0,546568
SZ	0,31300	0,516108	0,367796	0,544208
SP	-1,02585	0,691792	2,198972	0,138103
US	-0,47685	0,387717	1,512663	0,218733
PUS	-0,19939	0,596880	0,111594	0,738337
SUS	0,31501	0,305274	1,064792	0,302125
RS	-0,65181	0,594889	1,200533	0,273215

Tabela 79. Formy wypoczynku podejmowane podczas weekendów i świąt w miejscu zamieszkania (praca na działce, w ogródku) – iloraz szans

Cecha	Praca na działce, w ogródku		
	iloraz szans	GU górna	GU dolna
P	1,06630657	3,21442	0,353722
W	1,16302847	2,53014	0,534608
S	1,03192303	2,01387	0,528767
PR	0,976324662	3,00535	0,317171
C	4,61856474	16,34644	1,304941
SM	1,06503081	3,14551	0,360606
RDO	0,776895582	1,75738	0,343447
RDZ	0,617976166	1,22781	0,311037
D	0,791268151	1,69378	0,369650
SZ	1,36752169	3,76051	0,497304
SP	0,358490536	1,39101	0,092390
US	0,620732829	1,32718	0,290322
PUS	0,819229034	2,63919	0,254297
SUS	1,37027034	2,49262	0,753281
RS	0,521100298	1,67221	0,162387

Ryc. 39. Formy wypoczynku podejmowane podczas weekendów i świąt w miejscu zamieszkania (praca na działce, w ogródku) – iloraz szans

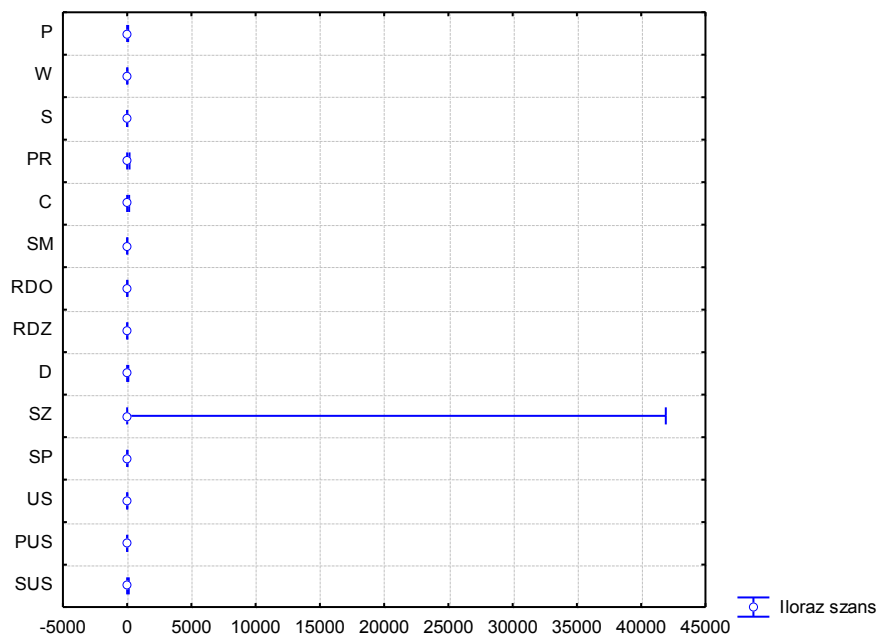
WEEKENDY I ŚWIĘTA
Formy spędzania czasu wolnego poza miejscem zamieszkania

Tabela 80. Formy wypoczynku podejmowane podczas weekendów i świąt poza miejscem zamieszkania (oglądanie telewizji – wszystkie programy) – poziom istotności-*p*

Cecha	Oglądanie telewizji (wszystkie programy)			
	ocena	standard	Walda	<i>p</i>
P	-3,7809	4,182338	0,817224	0,365993
W	-1,7704	2,489427	0,505733	0,476992
S	-0,8472	1,649458	0,263835	0,607497
PR	-0,1455	2,735741	0,002829	0,957581
C	1,1992	1,975714	0,368394	0,543881
SM	-1,3129	2,013407	0,425220	0,514344
RDO	-1,1486	2,155315	0,284005	0,594088
RDZ	-1,2837	2,019867	0,403913	0,525075
D	0,8873	1,825058	0,236346	0,626858
SZ	2,9887	3,905565	0,585610	0,444122
SP	-1,8001	2,625033	0,470239	0,492877
US	-0,7558	1,792380	0,177794	0,673276
PUS	-1,6374	1,866930	0,769221	0,380458
SUS	1,4896	1,727198	0,743820	0,388440
RS				

Tabela 81. Formy wypoczynku podejmowane podczas weekendów i świąt poza miejscem zamieszkania (oglądanie telewizji – wszystkie programy) – iloraz szans

Cecha	Oglądanie telewizji (wszystkie programy)		
	iloraz szans	GU górna	GU dolna
P	0,022803247	82,7959	0,00001
W	0,170272848	22,3949	0,00129
S	0,428595066	10,8660	0,01691
PR	0,864579776	184,2774	0,00406
C	3,31735798	159,4127	0,06903
SM	0,269033152	13,9194	0,00520
RDO	0,317076123	21,6656	0,00464
RDZ	0,277007731	14,5146	0,00529
D	2,42846384	86,8608	0,06790
SZ	19,8606399	41 919,5234	0,00941
SP	0,165284036	28,3572	0,00096
US	0,469649556	15,7562	0,01400
PUS	0,194485896	7,5513	0,00501
SUS	4,43541934	130,9570	0,15022
RS			

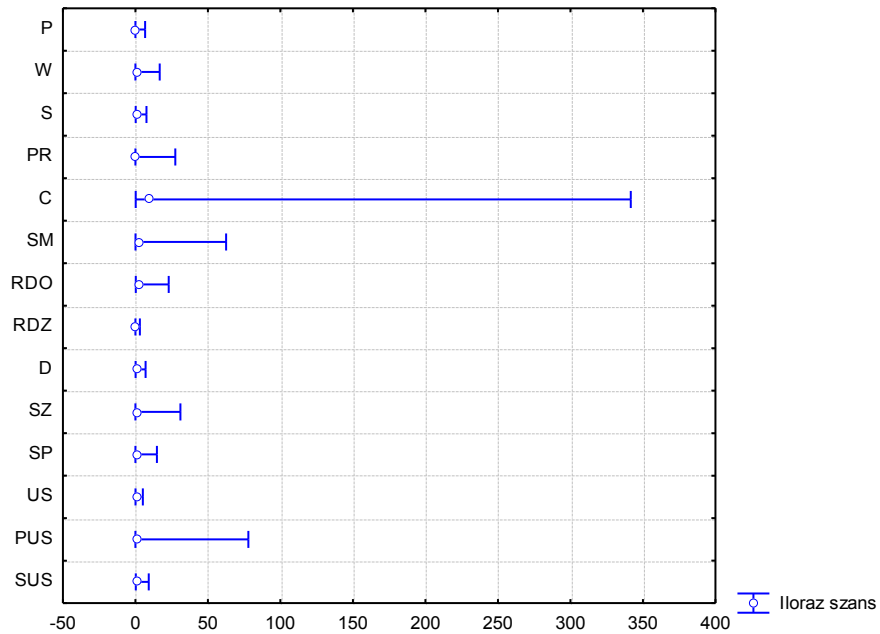
Ryc. 40. Formy wypoczynku podejmowane podczas weekendów i świąt poza miejscem zamieszkania (oglądanie telewizji – wszystkie programy) – iloraz szans

Tabela 82. Formy wypoczynku podejmowane podczas weekendów i świąt poza miejscem zamieszkania (oglądanie telewizji – tylko programy z j. migowym) – poziom istotności- p

Cecha	Oglądanie telewizji (tylko programy z j. migowym)			
	ocena	standard	Walda	p
P	-3,4892	2,750922	1,60877	0,204665
W	-0,3250	1,604823	0,04102	0,839503
S	0,3056	0,881671	0,12015	0,728875
PR	-1,5409	2,478151	0,38663	0,534074
C	2,1728	1,867884	1,35310	0,244736
SM	0,8217	1,691265	0,23602	0,627093
RDO	0,9564	1,111854	0,73988	0,389698
RDZ	-1,9647	1,578872	1,54842	0,213368
D	0,0765	0,957601	0,00638	0,936360
SZ	-0,2786	1,895380	0,02161	0,883125
SP	-0,4391	1,600003	0,07530	0,783766
US	-0,3275	1,002524	0,10674	0,743888
PUS	0,4475	1,994206	0,05036	0,822446
SUS	0,4528	0,903460	0,25115	0,616270
RS				

Tabela 83. Formy wypoczynku podejmowane podczas weekendów i świąt poza miejscem zamieszkania (oglądanie telewizji – tylko programy z j. migowym) – iloraz szans

Efekt	Oglądanie telewizji (tylko programy z j. migowym)		
	iloraz szans	GU górna	GU dolna
P	0,0305254571	6,70273	0,00014
W	0,722510464	16,78308	0,03110
S	1,35744816	7,64192	0,24113
PR	0,21418579	27,55475	0,00166
C	8,78264404	341,64160	0,22578
SM	2,27425863	62,58170	0,08265
RDO	2,602255	23,00181	0,29440
RDZ	0,14020093	3,09520	0,00635
D	1,07945989	7,05209	0,16523
SZ	0,756813574	31,06987	0,01843
SP	0,644638689	14,83343	0,02802
US	0,720698943	5,14166	0,10102
PUS	1,56439742	77,95046	0,03140
SUS	1,57265184	9,23973	0,26767
RS			

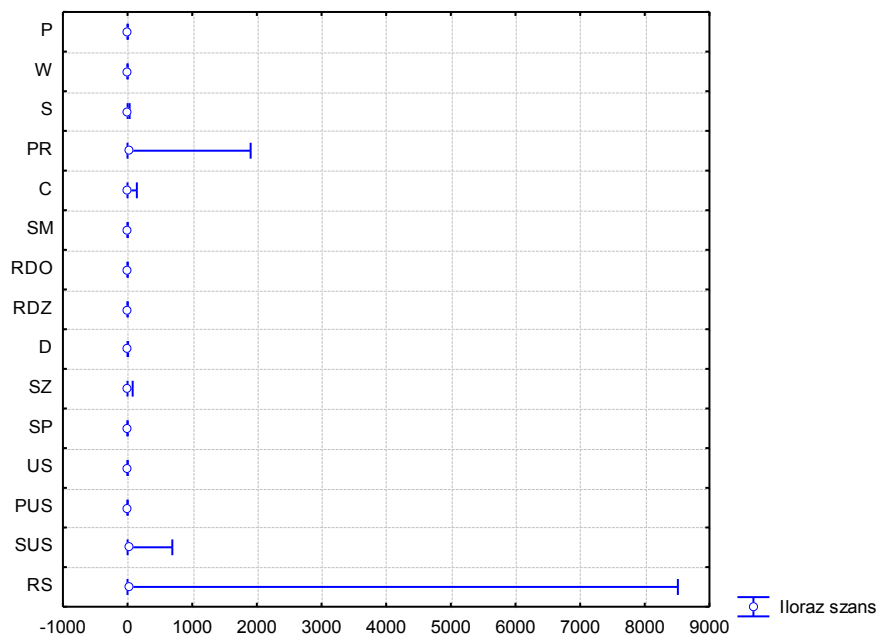
Ryc. 41. Formy wypoczynku podejmowane podczas weekendów i świąt poza miejscem zamieszkania (oglądanie telewizji – tylko programy z j. migowym) – iloraz szans

Tabela 84. Formy wypoczynku podejmowane podczas weekendów i świąt poza miejscem zamieszkania (czytanie książek) – poziom istotności-*p*

Cecha	Czytanie książek			
	ocena	standard	Walda	<i>p</i>
P	-3,29230	2,494483	1,741957	0,186891
W	-2,80784	1,674184	2,812787	0,093516
S	1,77159	0,876512	4,085186	0,043261
PR	2,21343	2,723615	0,660450	0,416401
C	1,70157	1,668224	1,040375	0,307734
SM	-1,88580	1,485209	1,612186	0,204185
RDO	-1,42332	1,326935	1,150547	0,283435
RDZ	-3,45657	2,301178	2,256265	0,133075
D	0,16312	1,059912	0,023686	0,877685
SZ	0,87575	1,786888	0,240198	0,624063
SP	-4,64970	2,601751	3,193882	0,073914
US	-1,38037	1,177623	1,373969	0,241131
PUS	-3,76645	2,284366	2,718520	0,099190
SUS	3,33397	1,636390	4,150962	0,041611
RS	3,15985	3,004849	1,105826	0,292991

Tabela 85. Formy wypoczynku podejmowane podczas weekendów i świąt poza miejscem zamieszkania (czytanie książek) – iloraz szans

Cecha	Czytanie książek		
	iloraz szans	GU górna	GU dolna
P	0,0371683053	4,93719	0,00028
W	0,0603354502	1,60561	0,00227
S	5,88020678	32,77033	1,05513
PR	9,14703061	1903,81832	0,04395
C	5,48253757	144,20363	0,20844
SM	0,151707927	2,78754	0,00826
RDO	0,240913557	3,24601	0,01788
RDZ	0,0315377745	2,86812	0,00035
D	1,17718343	9,39817	0,14745
SZ	2,40068535	79,67782	0,07233
SP	0,00956444145	1,56774	0,00006
US	0,251486022	2,52876	0,02501
PUS	0,023134099	2,03568	0,00026
SUS	28,0493851	693,14041	1,13508
RS	23,5669782	8512,08147	0,06525

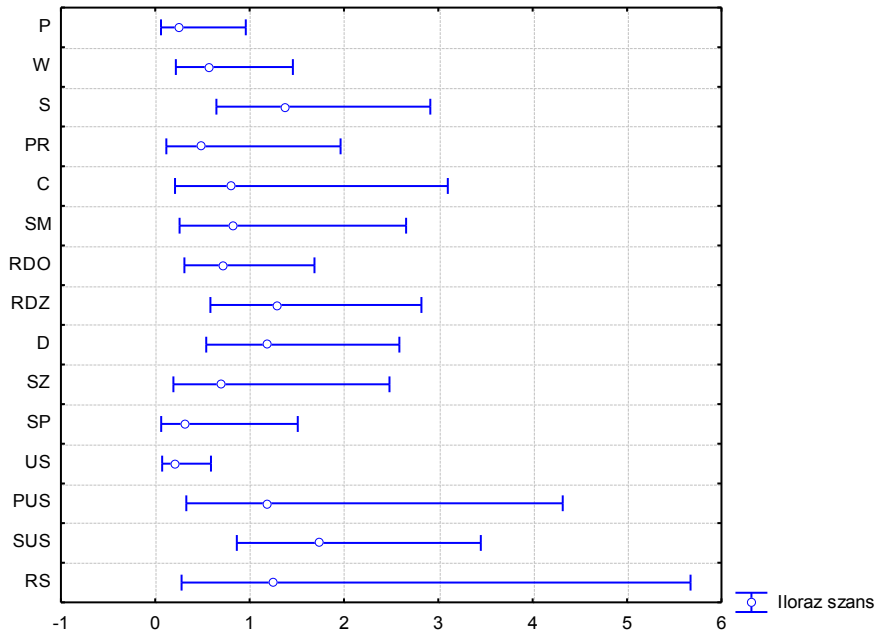
Ryc. 42. Formy wypoczynku podejmowane podczas weekendów i świąt poza miejscem zamieszkania (czytanie książek) – ilorz szans

Tabela 86. Formy wypoczynku podejmowane podczas weekendów i świąt poza miejscem zamieszkania (spacery) – poziom istotności-*p*

Cecha	Spacery			
	ocena	standard	Walda	<i>p</i>
P	-1,41338	0,700072	4,075963	0,043497
W	-0,57127	0,484128	1,392384	0,238003
S	0,31814	0,383509	0,688138	0,406798
PR	-0,73255	0,718201	1,040349	0,307740
C	-0,21696	0,687951	0,099458	0,752481
SM	-0,18781	0,594839	0,099683	0,752210
RDO	-0,32476	0,432844	0,562941	0,453078
RDZ	0,25010	0,401510	0,388006	0,533349
D	0,16763	0,399505	0,176063	0,674779
SZ	-0,36960	0,652369	0,320974	0,571023
SP	-1,17627	0,810400	2,106745	0,146651
US	-1,56634	0,530785	8,708306	0,003168
PUS	0,17613	0,656559	0,071967	0,788494
SUS	0,54698	0,352847	2,403123	0,121093
RS	0,23064	0,767912	0,090206	0,763916

Tabela 87. Formy wypoczynku podejmowane podczas weekendów i świąt poza miejscem zamieszkania (spacery) – iloraz szans

Cecha	Spacery		
	iloraz szans	GU górna	GU dolna
P	0,243320389	0,95958	0,061699
W	0,564808926	1,45879	0,218681
S	1,37456338	2,91479	0,648219
PR	0,480683051	1,96423	0,117632
C	0,804963309	3,09999	0,209022
SM	0,828775049	2,65928	0,258291
RDO	0,722700746	1,68809	0,309401
RDZ	1,28415482	2,82087	0,584591
D	1,18250137	2,58739	0,540433
SZ	0,691012577	2,48190	0,192393
SP	0,308428411	1,50997	0,063000
US	0,208808589	0,59095	0,073781
PUS	1,19259664	4,31875	0,329329
SUS	1,72803252	3,45061	0,865383
RS	1,25940162	5,67299	0,279586

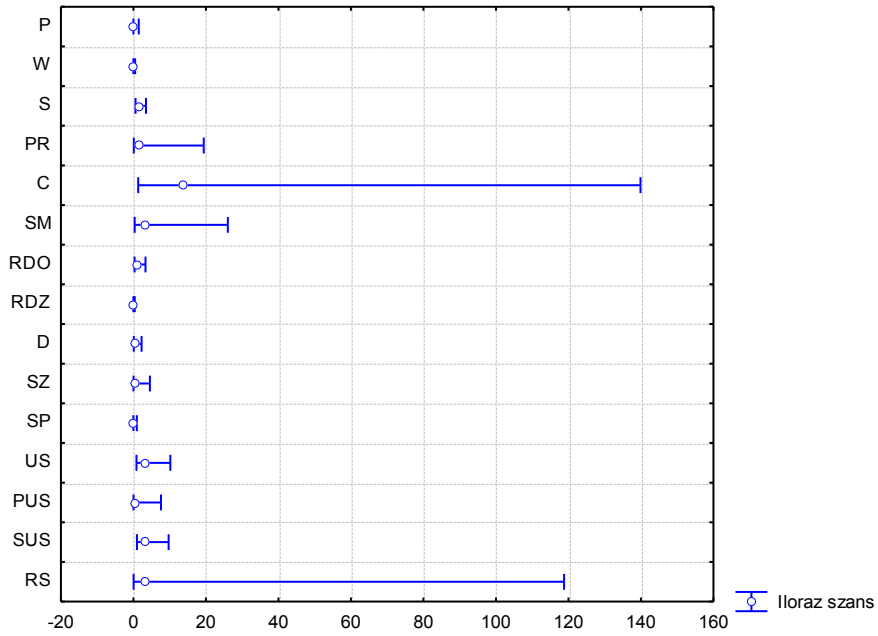
Ryc. 43. Formy wypoczynku podejmowane podczas weekendów i świąt poza miejscem zamieszkania (spacery) – iloraz szans

Tabela 88. Formy wypoczynku podejmowane podczas weekendów i świąt poza miejscem zamieszkania (spotkania ze słyszącymi znajomymi) – poziom istotności-*p*

Cecha	Spotkania ze znajomymi słyszącymi			
	ocena	standard	Walda	<i>p</i>
P	-2,10206	1,269391	2,742207	0,097730
W	-2,47581	0,882150	7,876768	0,005007
S	0,36212	0,450341	0,646588	0,421335
PR	0,38592	1,316069	0,085986	0,769344
C	2,61033	1,189046	4,819410	0,028141
SM	1,10035	1,101822	0,997327	0,317958
RDO	0,03319	0,601087	0,003049	0,955962
RDZ	-2,72035	0,905968	9,016219	0,002676
D	-0,61672	0,733956	0,706040	0,400762
SZ	-0,78150	1,172889	0,443958	0,505218
SP	-2,16416	1,077156	4,036656	0,044522
US	1,08794	0,629245	2,989312	0,083816
PUS	-0,49999	1,291043	0,149985	0,698550
SUS	1,12430	0,586707	3,672149	0,055329
RS	1,09767	1,877447	0,341831	0,558774

Tabela 89. Formy wypoczynku podejmowane podczas weekendów i świąt poza miejscem zamieszkania (spotkania ze słyszącymi znajomymi) – iloraz szans

Cecha	Spotkania ze znajomymi słyszącymi		
	iloraz szans	GU górna	GU dolna
P	0,1222041	1,47094	0,010153
W	0,0840952139	0,47387	0,014924
S	1,43637424	3,47215	0,594206
PR	1,47096017	19,40177	0,111522
C	13,6035436	139,88447	1,322923
SM	3,0052134	26,04641	0,346739
RDO	1,03374966	3,35785	0,318250
RDZ	0,0658515453	0,38880	0,011153
D	0,539714203	2,27462	0,128062
SZ	0,457719828	4,56000	0,045945
SP	0,114846286	0,94841	0,013907
US	2,96815872	10,18830	0,864714
PUS	0,606534337	7,61716	0,048297
SUS	3,07805731	9,72037	0,974699
RS	2,99718793	118,79538	0,075619

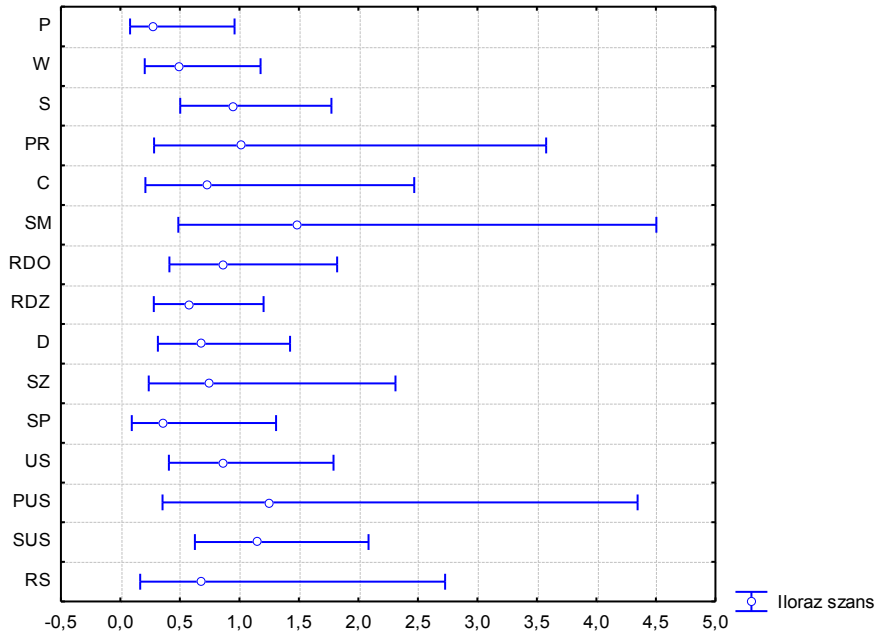
Ryc. 44. Formy wypoczynku podejmowane podczas weekendów i świąt poza miejscem zamieszkania (spotkania ze słyszącymi znajomymi) – iloraz szans

Tabela 90. Formy wypoczynku podejmowane podczas weekendów i świąt poza miejscem zamieszkania (spotkania z niesłyszącymi znajomymi) – poziom istotności-*p*

Cecha	Spotkania ze znajomymi niesłyszącymi			
	ocena	standard	Walda	<i>p</i>
P	-1,27109	0,627328	4,105478	0,042744
W	-0,71114	0,446202	2,540052	0,110991
S	-0,05705	0,321428	0,031505	0,859119
PR	0,00703	0,646876	0,000118	0,991325
C	-0,32782	0,628475	0,272083	0,601938
SM	0,39253	0,567590	0,478268	0,489208
RDO	-0,14366	0,379281	0,143468	0,704857
RDZ	-0,54287	0,371441	2,136059	0,143871
D	-0,39952	0,384868	1,077565	0,299243
SZ	-0,29794	0,579500	0,264331	0,607160
SP	-1,03610	0,665582	2,423274	0,119545
US	-0,15695	0,377522	0,172830	0,677609
PUS	0,21625	0,639341	0,114407	0,735181
SUS	0,13319	0,307079	0,188120	0,664486
RS	-0,39408	0,713230	0,305281	0,580591

Tabela 91. Formy wypoczynku podejmowane podczas weekendów i świąt poza miejscem zamieszkania (spotkania z niesłyszącymi znajomymi) – iloraz szans

Cecha	Spotkania ze znajomymi niesłyszącymi		
	iloraz szans	GU górna	GU dolna
P	0,280525596	0,9593	0,082033
W	0,491085563	1,1775	0,204809
S	0,944544873	1,7735	0,503064
PR	1,00705782	3,5783	0,283421
C	0,720491001	2,4694	0,210218
SM	1,48071852	4,5041	0,486787
RDO	0,866181167	1,8216	0,411873
RDZ	0,581077313	1,2034	0,280584
D	0,670644957	1,4259	0,315422
SZ	0,742346497	2,3114	0,238416
SP	0,354834756	1,3079	0,096268
US	0,854749869	1,7914	0,407842
PUS	1,24141484	4,3464	0,354575
SUS	1,14246595	2,0856	0,625831
RS	0,674303138	2,7287	0,166630

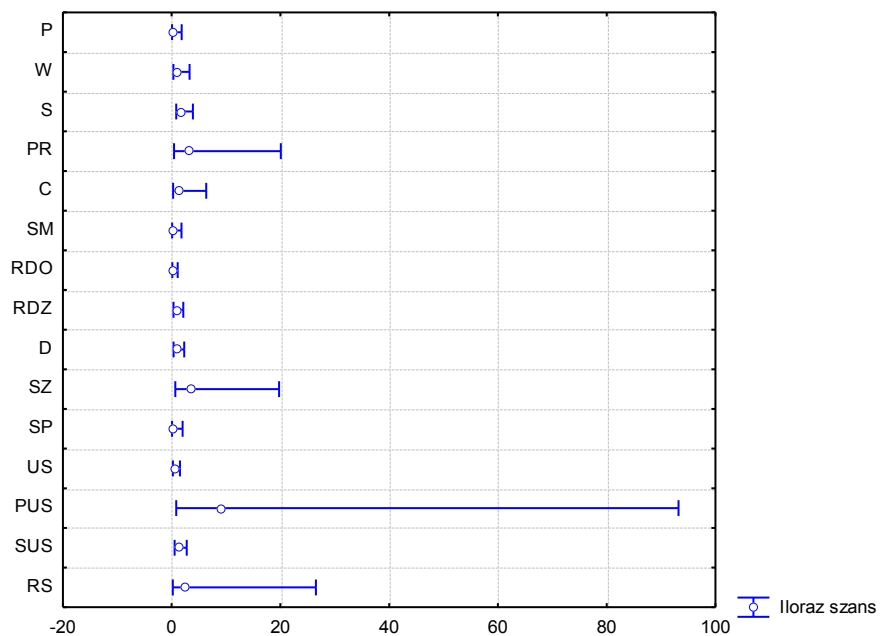
Ryc. 45. Formy wypoczynku podejmowane podczas weekendów i świąt poza miejscem zamieszkania (spotkania z niesłyszącymi znajomymi) – iloraz szans

Tabela 92. Formy wypoczynku podejmowane podczas weekendów i świąt poza miejscem zamieszkania (przebywanie w gronie rodzinnym) – poziom istotności-*p*

Cecha	Przebywanie w gronie rodzinnym			
	ocena	standard	Walda	<i>p</i>
P	-0,97587	0,813004	1,440780	0,230013
W	0,02488	0,595023	0,001748	0,966647
S	0,59695	0,391433	2,325734	0,127250
PR	1,10576	0,966489	1,308965	0,252582
C	0,25625	0,812803	0,099392	0,752561
SM	-0,82999	0,727065	1,303160	0,253637
RDO	-0,93625	0,530912	3,109828	0,077821
RDZ	-0,15452	0,468110	0,108958	0,741334
D	-0,08841	0,475422	0,034585	0,852469
SZ	1,30042	0,858997	2,291851	0,130055
SP	-0,93922	0,836099	1,261897	0,261292
US	-0,50536	0,476424	1,125175	0,288807
PUS	2,18891	1,196958	3,344253	0,067440
SUS	0,21537	0,409661	0,276394	0,599074
RS	0,88966	1,218790	0,532833	0,465418

Tabela 93. Formy wypoczynku podejmowane podczas weekendów i świąt poza miejscem zamieszkania (przebywanie w gronie rodzinnym) – iloraz szans

Cecha	Przebywanie w gronie rodzinnym		
	iloraz szans	GU górna	GU dolna
P	0,376864652	1,85445	0,076587
W	1,02519209	3,29071	0,319390
S	1,81656746	3,91237	0,843458
PR	3,02152248	20,08645	0,454515
C	1,2920728	6,35545	0,262680
SM	0,436054143	1,81309	0,104872
RDO	0,392096693	1,10996	0,138510
RDZ	0,856828827	2,14462	0,342325
D	0,915381868	2,32425	0,360514
SZ	3,6708542	19,76729	0,681690
SP	0,390930799	2,01274	0,075930
US	0,603286158	1,53482	0,237132
PUS	8,92551181	93,21505	0,854634
SUS	1,24032291	2,76846	0,555688
RS	2,43430314	26,53449	0,223326

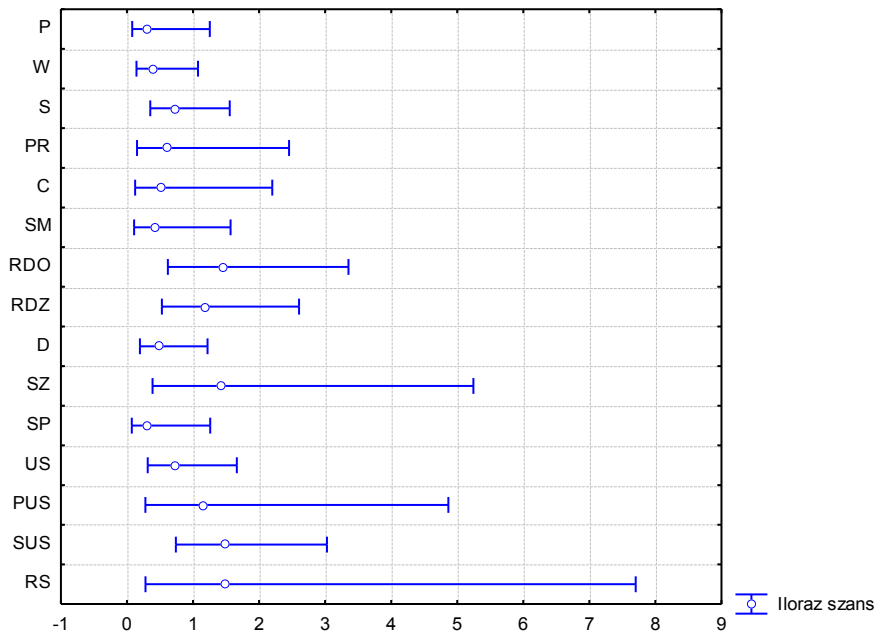
Ryc. 46. Formy wypoczynku podejmowane podczas weekendów i świąt poza miejscem zamieszkania (przebywanie w gronie rodzinnym) – iloraz szans

Tabela 94. Formy wypoczynku podejmowane podczas weekendów i świąt poza miejscem zamieszkania (spotkania w PZG) – poziom istotności-*p*

Cecha	Spotkania w PZG			
	ocena	standard	Walda	<i>p</i>
P	-1,15567	0,705789	2,681122	0,101544
W	-0,92842	0,511116	3,299510	0,069301
S	-0,29837	0,377881	0,623463	0,429763
PR	-0,48871	0,707701	0,476881	0,489838
C	-0,64873	0,733286	0,782675	0,376324
SM	-0,88265	0,680300	1,683372	0,194477
RDO	0,36633	0,430503	0,724075	0,394811
RDZ	0,16076	0,406646	0,156290	0,692596
D	-0,71274	0,465520	2,344164	0,125753
SZ	0,35436	0,664812	0,284110	0,594020
SP	-1,19031	0,725464	2,692104	0,100847
US	-0,32319	0,424636	0,579286	0,446592
PUS	0,15479	0,728317	0,045170	0,831692
SUS	0,40443	0,359004	1,269106	0,259935
RS	0,38743	0,844010	0,210713	0,646209

Tabela 95. Formy wypoczynku podejmowane podczas weekendów i świąt poza miejscem zamieszkania (spotkania w PZG) – iloraz szans

Cecha	Spotkania w PZG		
	iloraz szans	GU górna	GU dolna
P	0,314846923	1,2556	0,078946
W	0,395177957	1,0761	0,145121
S	0,742023833	1,5562	0,353805
PR	0,613414537	2,4556	0,153235
C	0,52270917	2,2001	0,124190
SM	0,413683557	1,5694	0,109043
RDO	1,44242589	3,3538	0,620367
RDZ	1,17440469	2,6059	0,529273
D	0,490298231	1,2210	0,196883
SZ	1,42526496	5,2455	0,387264
SP	0,304125602	1,2606	0,073373
US	0,723833592	1,6638	0,314911
PUS	1,1674142	4,8660	0,280079
SUS	1,49845548	3,0285	0,741411
RS	1,47319063	7,7034	0,281732

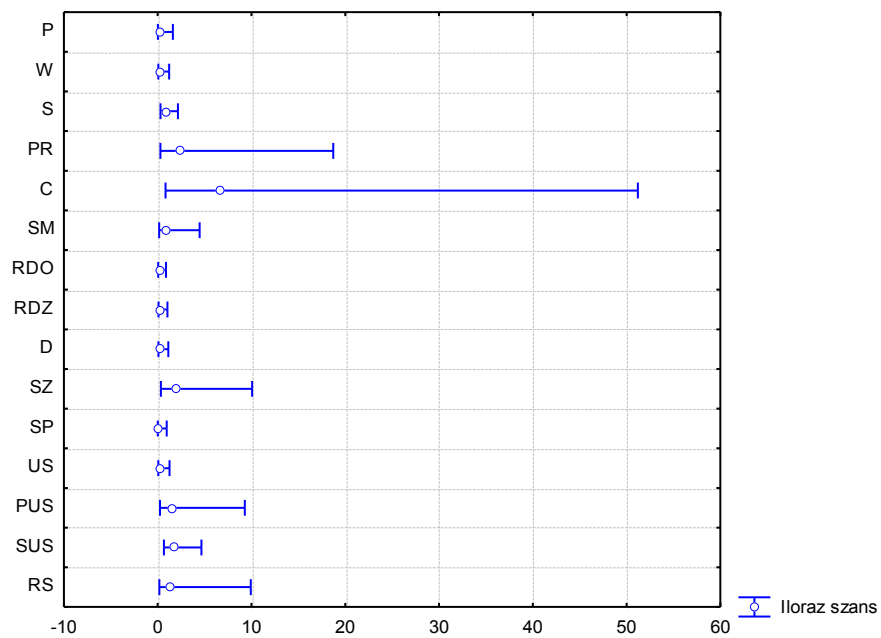
Ryc. 47. Formy wypoczynku podejmowane podczas weekendów i świąt poza miejscem zamieszkania (spotkania w PZG) – iloraz szans

Tabela 96. Formy wypoczynku podejmowane podczas weekendów i świąt poza miejscem zamieszkania (modlitwa w kościele) – poziom istotności-*p*

Cecha	Modlitwa w kościele			
	ocena	standard	Walda	<i>p</i>
P	-1,59452	1,060711	2,259768	0,132774
W	-1,26393	0,747414	2,859716	0,090824
S	-0,21969	0,503657	0,190256	0,662704
PR	0,85572	1,058312	0,653792	0,418760
C	1,88060	1,048580	3,216544	0,072897
SM	-0,17949	0,855608	0,044009	0,833836
RDO	-1,47422	0,693549	4,518256	0,033535
RDZ	-1,17299	0,620188	3,577157	0,058579
D	-1,21405	0,684759	3,143367	0,076236
SZ	0,61899	0,862455	0,515110	0,472935
SP	-2,17825	1,089397	3,998005	0,045554
US	-1,20115	0,733139	2,684240	0,101346
PUS	0,43110	0,917309	0,220866	0,638381
SUS	0,56780	0,495609	1,312541	0,251935
RS	0,27895	1,029127	0,073470	0,786350

Tabela 97. Formy wypoczynku podejmowane podczas weekendów i świąt poza miejscem zamieszkania (modlitwa w kościele) – iloraz szans

Efekt	Modlitwa w kościele		
	iloraz szans	GU górna	GU dolna
P	0,203006567	1,6233	0,025388
W	0,282541941	1,2226	0,065296
S	0,802770119	2,1543	0,299142
PR	2,35307589	18,7272	0,295665
C	6,55743922	51,2021	0,839810
SM	0,835694081	4,4704	0,156226
RDO	0,228956804	0,8915	0,058803
RDZ	0,309441771	1,0435	0,091764
D	0,296993195	1,1366	0,077603
SZ	1,85705888	10,0681	0,342533
SP	0,113239458	0,9578	0,013388
US	0,300848177	1,2659	0,071499
PUS	1,53895243	9,2905	0,254924
SUS	1,7643807	4,6607	0,667928
RS	1,32173921	9,9344	0,175854

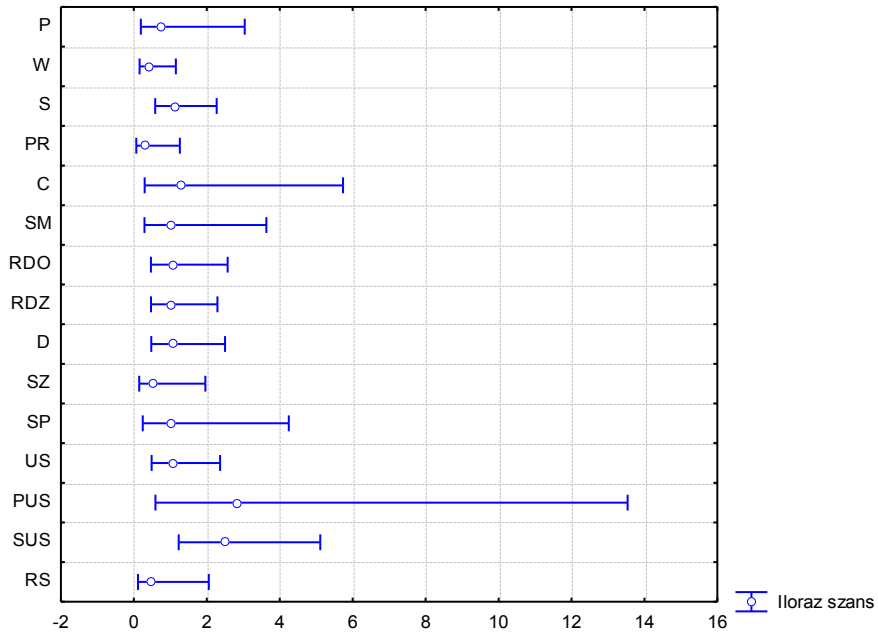
Ryc. 48. Formy wypoczynku podejmowane podczas weekendów i świąt poza miejscem zamieszkania (modlitwa w kościele) – iloraz szans

Tabela 98. Formy wypoczynku podejmowane podczas weekendów i świąt poza miejscem zamieszkania (odwiedziny krewnych) – poziom istotności-*p*

Cecha	Odwiedziny krewnych			
	ocena	standard	Walda	<i>p</i>
P	-0,27006	0,705217	0,146648	0,701760
W	-0,84505	0,504139	2,809707	0,093695
S	0,14264	0,346021	0,169934	0,680171
PR	-1,22806	0,745716	2,712025	0,099594
C	0,26642	0,755393	0,124389	0,724322
SM	0,02747	0,644351	0,001818	0,965992
RDO	0,09387	0,434290	0,046716	0,828880
RDZ	0,03987	0,403092	0,009782	0,921214
D	0,09108	0,421237	0,046747	0,828823
SZ	-0,62093	0,660256	0,884419	0,346994
SP	0,02028	0,727691	0,000777	0,977763
US	0,07108	0,403267	0,031065	0,860096
PUS	1,03961	0,798958	1,693152	0,193186
SUS	0,91986	0,363308	6,410540	0,011344
RS	-0,72240	0,736117	0,963077	0,326413

Tabela 99. Formy wypoczynku podejmowane podczas weekendów i świąt poza miejscem zamieszkania (odwiedziny krewnych) – iloraz szans

Cecha	Odwiedziny krewnych		
	iloraz szans	GU górna	GU dolna
P	0,763333566	3,04086	0,191616
W	0,429537267	1,15378	0,159911
S	1,15331493	2,27238	0,585348
PR	0,292859786	1,26303	0,067906
C	1,30528069	5,73714	0,296970
SM	1,02785339	3,63416	0,290709
RDO	1,09841327	2,57297	0,468918
RDZ	1,04067288	2,29312	0,472282
D	1,09535217	2,50098	0,479730
SZ	0,537445624	1,96040	0,147341
SP	1,02049011	4,24835	0,245131
US	1,07366326	2,36663	0,487087
PUS	2,82812168	13,53854	0,590778
SUS	2,50894213	5,11374	1,230955
RS	0,485585625	2,05518	0,114731

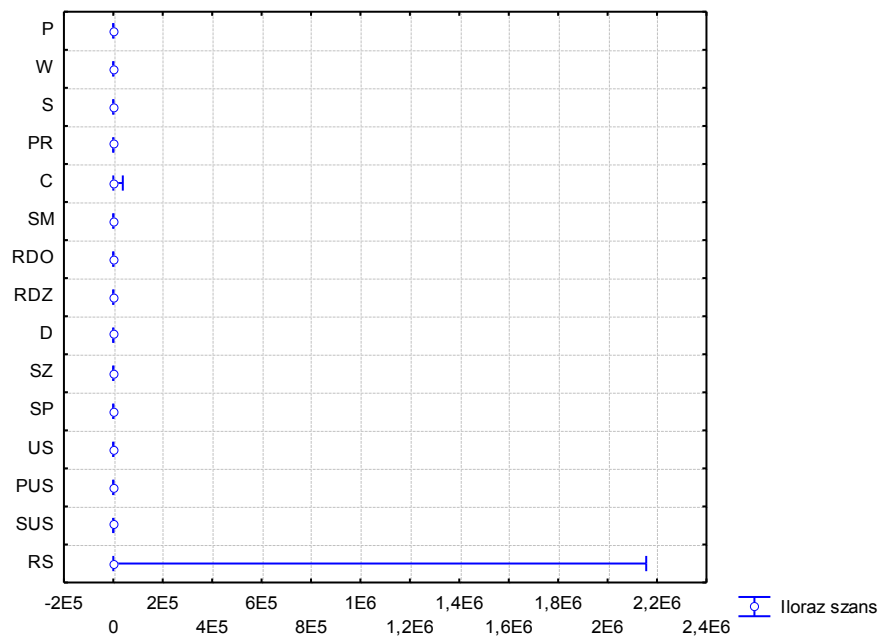
Ryc. 49. Formy wypoczynku podejmowane podczas weekendów i świąt poza miejscem zamieszkania (odwiedziny krewnych) – iloraz szans

Tabela 100. Formy wypoczynku podejmowane podczas weekendów i świąt poza miejscem zamieszkania (majsterkowanie) – poziom istotności- p

Cecha	Majsterkowanie			
	ocena	standard	Walda	p
P	-7,07940	3,515347	4,055607	0,044025
W	-3,27552	2,110555	2,408615	0,120669
S	-0,41853	0,918969	0,207423	0,648795
PR	-3,22767	2,419864	1,779084	0,182262
C	5,48009	2,591215	4,472693	0,034441
SM	2,71133	1,864713	2,114175	0,145941
RDO	-0,27022	0,915398	0,087139	0,767846
RDZ	-3,30151	1,587417	4,325572	0,037544
D	-1,16062	0,889301	1,703260	0,191862
SZ	-2,10928	1,876550	1,263427	0,261003
SP	-1,80576	1,490207	1,468345	0,225607
US	0,49289	0,823792	0,357983	0,549629
PUS	0,79598	1,829768	0,189238	0,663552
SUS	0,07706	0,883106	0,007613	0,930469
RS	6,10706	4,325059	1,993795	0,157945

Tabela 101. Formy wypoczynku podejmowane podczas weekendów i świąt poza miejscem zamieszkania (majsterkowanie) – iloraz szans

Efekt	Majsterkowanie		
	iloraz szans	GU górna	GU dolna
P	0,000842282341	0,8274	0,00000
W	0,0377971774	2,3657	0,00060
S	0,658011375	3,9853	0,10864
PR	0,0396497496	4,5502	0,00035
C	239,869215	38 514,1964	1,49392
SM	15,049301	581,7861	0,38929
RDO	0,763211915	4,5902	0,12690
RDZ	0,0368274597	0,8268	0,00164
D	0,313292716	1,7903	0,05482
SZ	0,121324726	4,8003	0,00307
SP	0,164349094	3,0495	0,00886
US	1,63703791	8,2276	0,32572
PUS	2,2166027	80,0182	0,06140
SUS	1,08010174	6,0977	0,19132
RS	449,017527	2 156 554,6291	0,09349

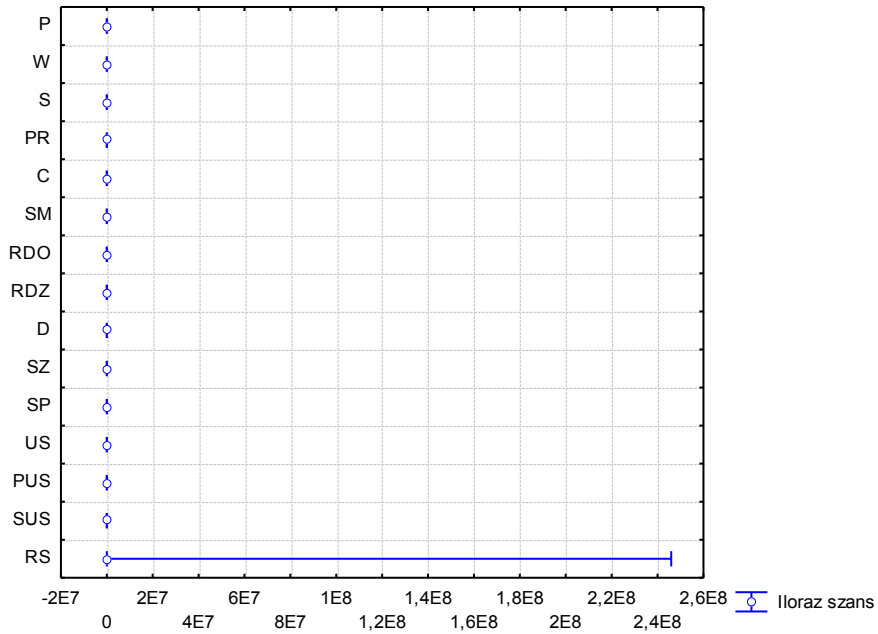
Ryc. 50. Formy wypoczynku podejmowane podczas weekendów i świąt poza miejscem zamieszkania (majsterkowanie) – iloraz szans

Tabela 102. Formy wypoczynku podejmowane podczas weekendów i świąt poza miejscem zamieszkania (wyjście do teatru) – poziom istotności-*p*

Cecha	Wyjście do teatru			
	ocena	standard	Walda	<i>p</i>
P	-6,8067	3,42795	3,942832	0,047071
W	-6,8536	3,11992	4,825573	0,028041
S	-5,2611	2,22125	5,609997	0,017858
PR	-3,2753	2,19439	2,227807	0,135546
C	-1,8625	2,29984	0,655863	0,418024
SM	-4,8075	3,10057	2,404115	0,121017
RDO	1,6173	1,03206	2,455623	0,117105
RDZ	-2,9400	1,87575	2,456688	0,117025
D	-5,0327	2,85874	3,099227	0,078329
SZ	1,0040	1,47006	0,466428	0,494635
SP	0,5789	1,31887	0,192669	0,660705
US	3,0526	1,57578	3,752736	0,052721
PUS	-3,3140	2,12929	2,422361	0,119615
SUS	-0,2995	0,83784	0,127789	0,720736
RS	8,4624	5,54006	2,333204	0,126641

Tabela 103. Formy wypoczynku podejmowane podczas weekendów i świąt poza miejscem zamieszkania (wyjście do teatru) – iloraz szans

Cecha	Wyjście do teatru		
	iloraz szans	GU górna	GU dolna
P	0,00110630992	0,9157	0,00000
W	0,00105566982	0,4778	0,00000
S	0,00518944415	0,4035	0,00007
PR	0,0378053393	2,7888	0,00051
C	0,155278501	14,0845	0,00171
SM	0,00816830553	3,5591	0,00002
RDO	5,03935243	38,0946	0,66663
RDZ	0,0528646086	2,0884	0,00134
D	0,00652116813	1,7688	0,00002
SZ	2,7291321	48,6788	0,15301
SP	1,78408733	23,6615	0,13452
US	21,1701655	464,5456	0,96476
PUS	0,0363697076	2,3616	0,00056
SUS	0,741183818	3,8291	0,14347
RS	4733,18133	245 959 901,4741	0,09108

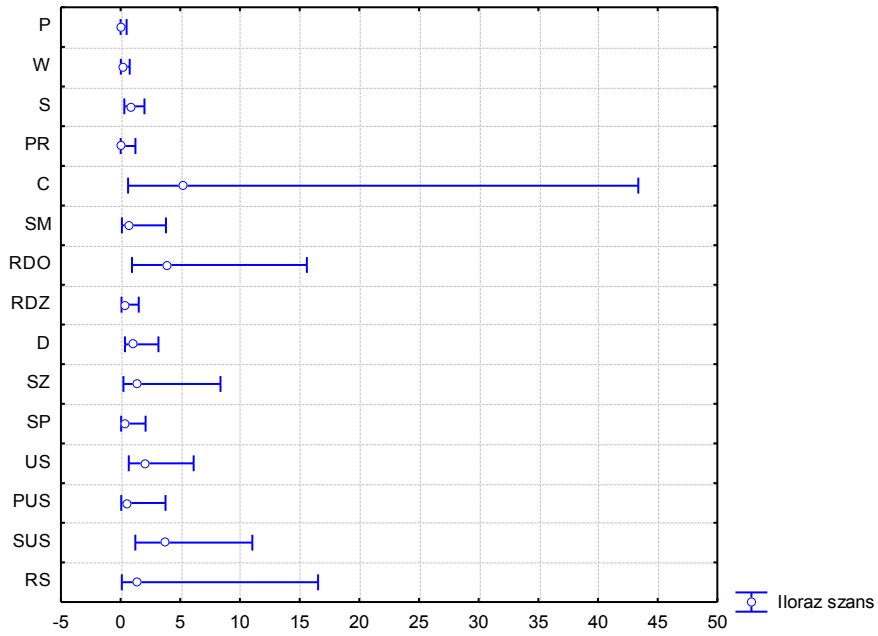
Ryc. 51. Formy wypoczynku podejmowane podczas weekendów i świąt poza miejscem zamieszkania (wyjście do teatru) – ilorz szans

Tabela 104. Formy wypoczynku podejmowane podczas weekendów i świąt poza miejscem zamieszkania (wyjście do kina) – poziom istotności-*p*

Cecha	Wyjście do kina			
	ocena	standard	Walda	<i>p</i>
P	-3,03234	1,200775	6,377234	0,011559
W	-1,95517	0,860434	5,163372	0,023068
S	-0,23910	0,476624	0,251665	0,615905
PR	-2,24228	1,254472	3,194905	0,073868
C	1,65591	1,078547	2,357187	0,124707
SM	-0,41778	0,894938	0,217928	0,640623
RDO	1,35245	0,712034	3,607761	0,057510
RDZ	-1,02099	0,735247	1,928306	0,164944
D	0,07806	0,549355	0,020191	0,887004
SZ	0,34396	0,908486	0,143347	0,704976
SP	-1,13110	0,955969	1,399944	0,236733
US	0,71884	0,557827	1,660613	0,197521
PUS	-0,76824	1,067943	0,517483	0,471917
SUS	1,30736	0,558488	5,479745	0,019238
RS	0,28977	1,283944	0,050934	0,821446

Tabela 105. Formy wypoczynku podejmowane podczas weekendów i świąt poza miejscem zamieszkania (wyjście do kina) – iloraz szans

Cecha	Wyjście do kina		
	iloraz szans	GU górna	GU dolna
P	0,0482027277	0,50719	0,004581
W	0,141540666	0,76433	0,026211
S	0,787332838	2,00383	0,309354
PR	0,106215941	1,24165	0,009086
C	5,23783237	43,37230	0,632544
SM	0,658505894	3,80480	0,113969
RDO	3,86686917	15,61148	0,957800
RDZ	0,360238531	1,52206	0,085260
D	1,081189	3,17332	0,368374
SZ	1,41052692	8,36924	0,237726
SP	0,322679472	2,10133	0,049551
US	2,05205626	6,12368	0,687648
PUS	0,463829143	3,76178	0,057190
SUS	3,6963857	11,04493	1,237063
RS	1,3361164	16,54776	0,107882

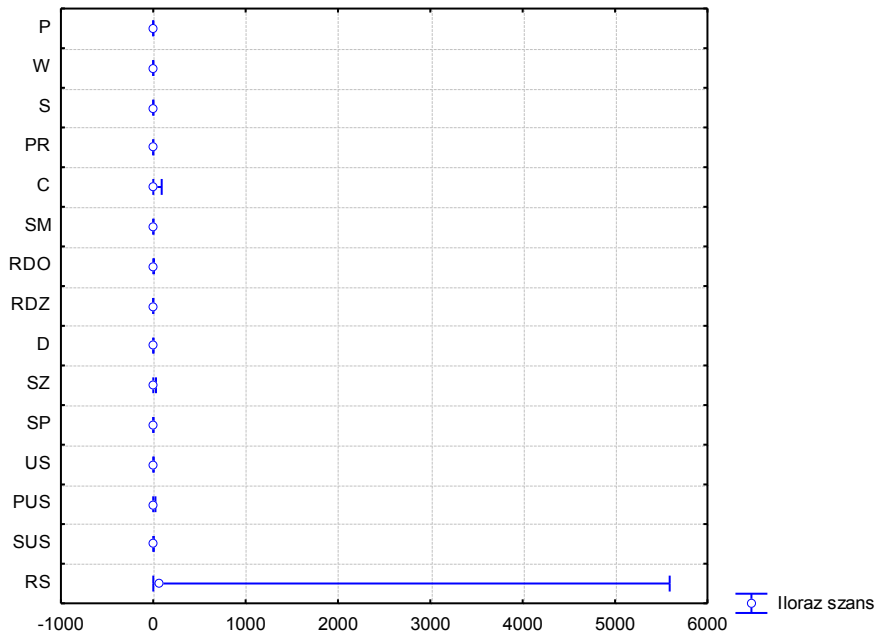
Ryc. 52. Formy wypoczynku podejmowane podczas weekendów i świąt poza miejscem zamieszkania (wyjście do kina) – iloraz szans

Tabela 106. Formy wypoczynku podejmowane podczas weekendów i świąt poza miejscem zamieszkania (zwiedzanie galerii, wystaw) – poziom istotności-*p*

Cecha	Zwiedzanie galerii, wystaw			
	ocena	standard	Walda	<i>p</i>
P	-3,92177	1,539188	6,492043	0,010836
W	-3,59109	1,386256	6,710651	0,009584
S	-0,76409	0,581196	1,728414	0,188614
PR	-3,16331	1,575812	4,029715	0,044705
C	1,97183	1,298549	2,305804	0,128892
SM	-1,08895	1,010013	1,162425	0,280963
RDO	0,76207	0,670140	1,293175	0,255464
RDZ	-1,49040	0,818688	3,314106	0,068688
D	-0,26707	0,619404	0,185915	0,666339
SZ	1,33827	1,041386	1,651435	0,198764
SP	-0,99137	1,022403	0,940211	0,332224
US	0,37638	0,607684	0,383623	0,535670
PUS	0,94414	1,121606	0,708581	0,399915
SUS	0,68764	0,546552	1,582931	0,208339
RS	4,24967	2,234369	3,617438	0,057177

Tabela 107. Formy wypoczynku podejmowane podczas weekendów i świąt poza miejscem zamieszkania (zwiedzanie galerii, wystaw) – iloraz szans

Cecha	Zwiedzanie galerii, wystaw		
	iloraz szans	GU górna	GU dolna
P	0,0198059769	0,4045	0,000970
W	0,0275683886	0,4172	0,001821
S	0,465755752	1,4550	0,149088
PR	0,042285595	0,9280	0,001927
C	7,18381444	91,5550	0,563674
SM	0,336568363	2,4367	0,046489
RDO	2,14270369	7,9687	0,576154
RDZ	0,225283433	1,1210	0,045275
D	0,765616762	2,5778	0,227391
SZ	3,81242454	29,3515	0,495190
SP	0,371068861	2,7525	0,050025
US	1,45700581	4,7943	0,442792
PUS	2,57059486	23,1604	0,285312
SUS	1,98902152	5,8058	0,681417
RS	70,0824006	5591,2274	0,878437

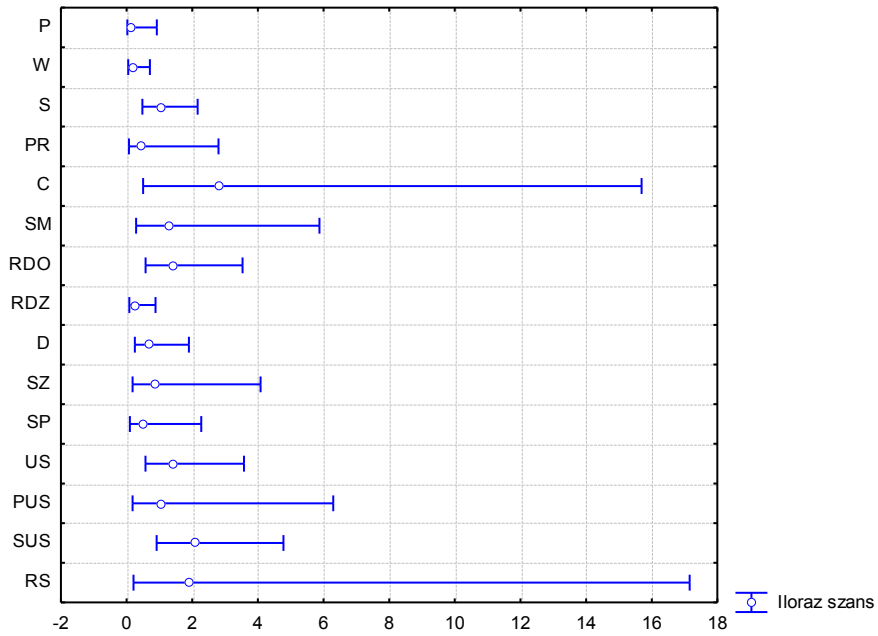
Ryc. 53. Formy wypoczynku podejmowane podczas weekendów i świąt poza miejscem zamieszkania (zwiedzanie galerii, wystaw) – iloraz szans

Tabela 108. Formy wypoczynku podejmowane podczas weekendów i świąt poza miejscem zamieszkania (wyjście do kawiarni, pubu) – poziom istotności-*p*

Cecha	Wyjście do kawiarnii, pubu			
	ocena	standard	Walda	<i>p</i>
P	-1,86683	0,911494	4,194724	0,040550
W	-1,65350	0,669438	6,100826	0,013512
S	0,02283	0,382521	0,003561	0,952416
PR	-0,78118	0,924171	0,714485	0,397959
C	1,03591	0,876175	1,397863	0,237082
SM	0,26637	0,767583	0,120429	0,728570
RDO	0,36035	0,460352	0,612734	0,433760
RDZ	-1,29985	0,599938	4,694343	0,030262
D	-0,36280	0,512328	0,501473	0,478854
SZ	-0,14621	0,792475	0,034037	0,853627
SP	-0,72091	0,787600	0,837824	0,360020
US	0,36318	0,465207	0,609470	0,434987
PUS	0,07563	0,900234	0,007057	0,933050
SUS	0,73945	0,420920	3,086143	0,078962
RS	0,64935	1,118912	0,336794	0,561686

Tabela 109. Formy wypoczynku podejmowane podczas weekendów i świąt poza miejscem zamieszkania (wyjście do kawiarni, pubu) – iloraz szans

Cecha	Wyjście do kawiarnii, pubu		
	iloraz szans	GU górna	GU dolna
P	0,154612392	0,92280	0,025905
W	0,191378348	0,71075	0,051531
S	1,02308854	2,16529	0,483404
PR	0,457867339	2,80153	0,074831
C	2,8176772	15,69252	0,505929
SM	1,30522248	5,87560	0,289946
RDO	1,43383278	3,53469	0,581629
RDZ	0,272572026	0,88338	0,084103
D	0,695722785	1,89903	0,254883
SZ	0,86398036	4,08375	0,182788
SP	0,486308652	2,27677	0,103874
US	1,43789544	3,57859	0,577753
PUS	1,07856065	6,29688	0,184741
SUS	2,09477955	4,77998	0,918016
RS	1,91429375	17,15646	0,213594

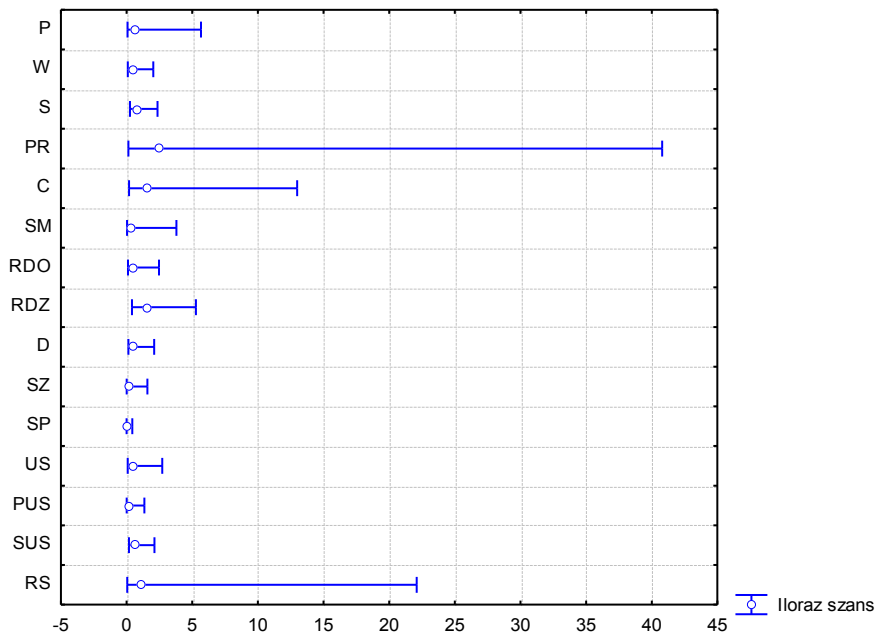
Ryc. 54. Formy wypoczynku podejmowane podczas weekendów i świąt poza miejscem zamieszkania (wyjście do kawiarni, pubu) – iloraz szans

Tabela 110. Formy wypoczynku podejmowane podczas weekendów i świąt poza miejscem zamieszkania (rozwiązywanie krzyżówek) – poziom istotności-*p*

Cecha	Rozwiązywanie krzyżówek			
	ocena	standard	Walda	<i>p</i>
P	-0,4444	1,112282	0,159646	0,689482
W	-0,8061	0,774905	1,082169	0,298213
S	-0,2297	0,555236	0,171169	0,679075
PR	0,8760	1,445229	0,367384	0,544434
C	0,4510	1,078286	0,174948	0,675751
SM	-0,9317	1,156846	0,648580	0,420621
RDO	-0,6328	0,784812	0,650209	0,420038
RDZ	0,3976	0,646695	0,377950	0,538702
D	-0,6099	0,691567	0,777788	0,377819
SZ	-1,9146	1,214523	2,485067	0,114931
SP	-3,2859	1,259066	6,810944	0,009060
US	-0,7202	0,877503	0,673604	0,411798
PUS	-1,9842	1,169969	2,876215	0,089897
SUS	-0,4682	0,624164	0,562595	0,453217
RS	0,0621	1,547681	0,001613	0,967968

Tabela 111. Formy wypoczynku podejmowane podczas weekendów i świąt poza miejscem zamieszkania (rozwiązywanie krzyżówek) – iloraz szans

Cecha	Rozwiązywanie krzyżówek		
	iloraz szans	GU górna	GU dolna
P	0,641195361	5,6724	0,07248
W	0,446590526	2,0394	0,09779
S	0,794759525	2,3597	0,26768
PR	2,40124042	40,7959	0,14134
C	1,56990143	12,9931	0,18969
SM	0,393899298	3,8027	0,04080
RDO	0,531082626	2,4728	0,11406
RDZ	1,48820807	5,2860	0,41898
D	0,543400275	2,1076	0,14011
SZ	0,147403002	1,5933	0,01364
SP	0,0374074719	0,4412	0,00317
US	0,48665661	2,7174	0,08715
PUS	0,1374907	1,3619	0,01388
SUS	0,626151924	2,1280	0,18424
RS	1,06412142	22,0993	0,05124

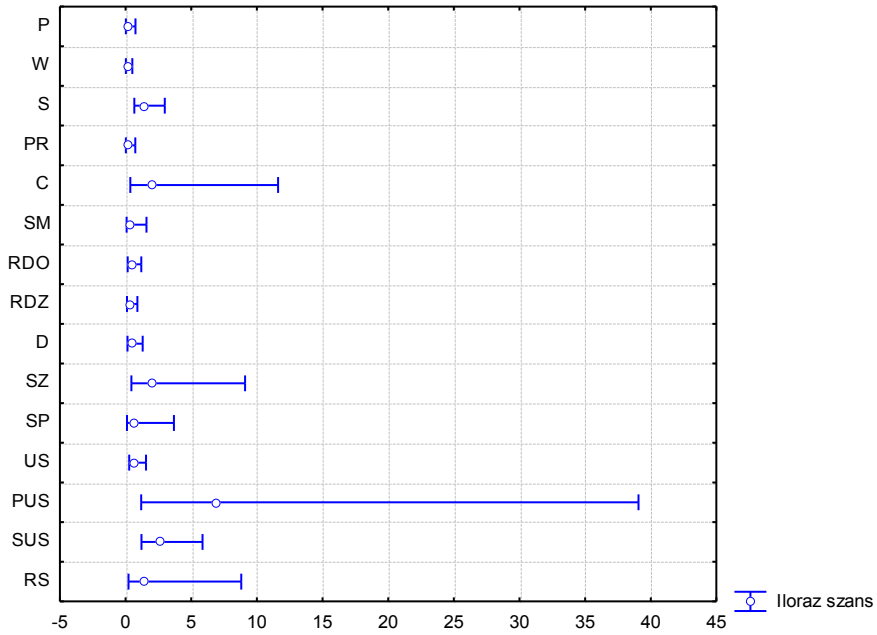
Ryc. 55. Formy wypoczynku podejmowane podczas weekendów i świąt poza miejscem zamieszkania (rozwiązywanie krzyżówek) – iloraz szans

Tabela 112. Formy wypoczynku podejmowane podczas weekendów i świąt poza miejscem zamieszkania (wycieczki) – poziom istotności-*p*

Cecha	Wycieczki			
	ocena	standard	Walda	<i>p</i>
P	-1,98577	0,872348	5,181787	0,022825
W	-2,11263	0,743356	8,077043	0,004483
S	0,34568	0,382691	0,815947	0,366368
PR	-2,06021	0,898938	5,252458	0,021916
C	0,72436	0,881949	0,674557	0,411467
SM	-0,98882	0,743481	1,768875	0,183521
RDO	-0,80712	0,504130	2,563245	0,109374
RDZ	-1,14803	0,534534	4,612698	0,031736
D	-0,81902	0,554863	2,178796	0,139924
SZ	0,70380	0,767720	0,840419	0,359277
SP	-0,43060	0,884634	0,236932	0,626431
US	-0,40836	0,436566	0,874968	0,349584
PUS	1,91986	0,890569	4,647320	0,031102
SUS	0,98134	0,402196	5,953385	0,014689
RS	0,34369	0,935051	0,135101	0,713200

Tabela 113. Formy wypoczynku podejmowane podczas weekendów i świąt poza miejscem zamieszkania (wycieczki) – iloraz szans

Cecha	Wycieczki		
	iloraz szans	GU górna	GU dolna
P	0,137274634	0,7588	0,024834
W	0,120919931	0,5191	0,028168
S	1,41295588	2,9914	0,667393
PR	0,1274274	0,7421	0,021882
C	2,06340456	11,6225	0,366326
SM	0,372014567	1,5974	0,086638
RDO	0,446141605	1,1984	0,166095
RDZ	0,3172618	0,9045	0,111281
D	0,440864139	1,3080	0,148595
SZ	2,02142375	9,1021	0,448924
SP	0,650117586	3,6812	0,114813
US	0,664737591	1,5641	0,282517
PUS	6,81998571	39,0695	1,190501
SUS	2,66802849	5,8687	1,212944
RS	1,41013921	8,8141	0,225603

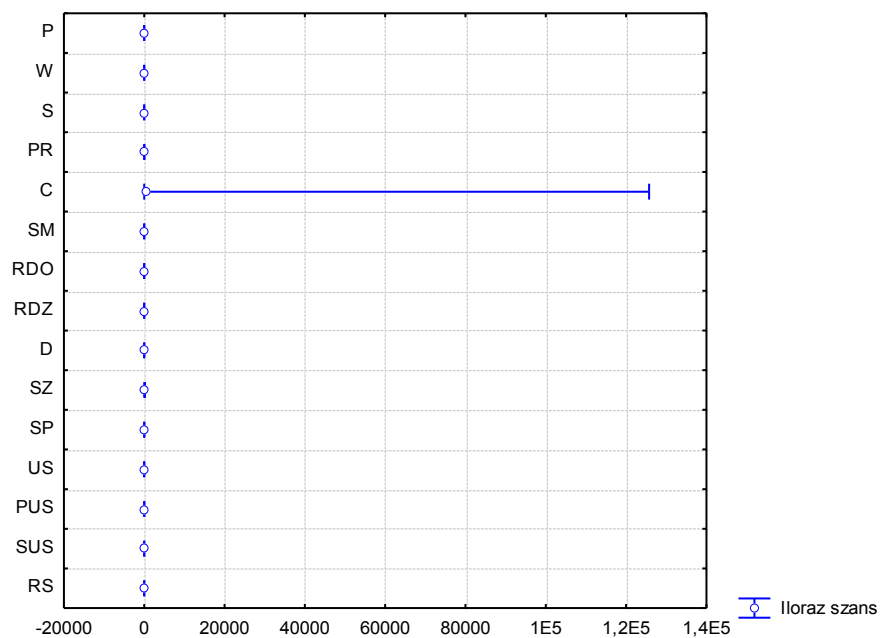
Ryc. 56. Formy wypoczynku podejmowane podczas weekendów i świąt poza miejscem zamieszkania (wycieczki) – iloraz szans

Tabela 114. Formy wypoczynku podejmowane podczas weekendów i świąt poza miejscem zamieszkania (spotkania religijne) – poziom istotności-*p*

Cecha	Spotkania religijne			
	ocena	standard	Walda	<i>p</i>
P	-3,87932	1,624892	5,699839	0,016966
W	-2,17019	1,180836	3,377656	0,066086
S	-0,07622	0,594357	0,016443	0,897966
PR	1,53457	1,356356	1,280048	0,257890
C	6,55021	2,648855	6,114966	0,013404
SM	0,28421	1,048901	0,073418	0,786424
RDO	-2,59119	1,427333	3,295707	0,069461
RDZ	-1,78664	0,779976	5,247029	0,021984
D	-1,65021	0,897890	3,377779	0,066081
SZ	2,75066	1,286418	4,572033	0,032498
SP	0,03723	1,587112	0,000550	0,981283
US	-0,06005	0,793509	0,005727	0,939675
PUS	0,83871	1,342840	0,390097	0,532249
SUS	1,02814	0,709795	2,098166	0,147476
RS	-0,26454	1,157050	0,052274	0,819153

Tabela 115. Formy wypoczynku podejmowane podczas weekendów i świąt poza miejscem zamieszkania (spotkania religijne) – iloraz szans

Cecha	Spotkania religijne		
	iloraz szans	GU górna	GU dolna
P	0,0206648243	0,4993	0,00086
W	0,114156226	1,1551	0,01128
S	0,926616554	2,9704	0,28906
PR	4,63933391	66,2198	0,32503
C	699,391383	125 727,4423	3,89055
SM	1,3287088	10,3814	0,17006
RDO	0,0749306986	1,2292	0,00457
RDZ	0,167521515	0,7727	0,03632
D	0,192009832	1,1159	0,03304
SZ	15,6529529	194,8038	1,25775
SP	1,037936	23,2875	0,04626
US	0,941715975	4,4602	0,19883
PUS	2,31337458	32,1568	0,16643
SUS	2,79586519	11,2382	0,69556
RS	0,767558211	7,4130	0,07947

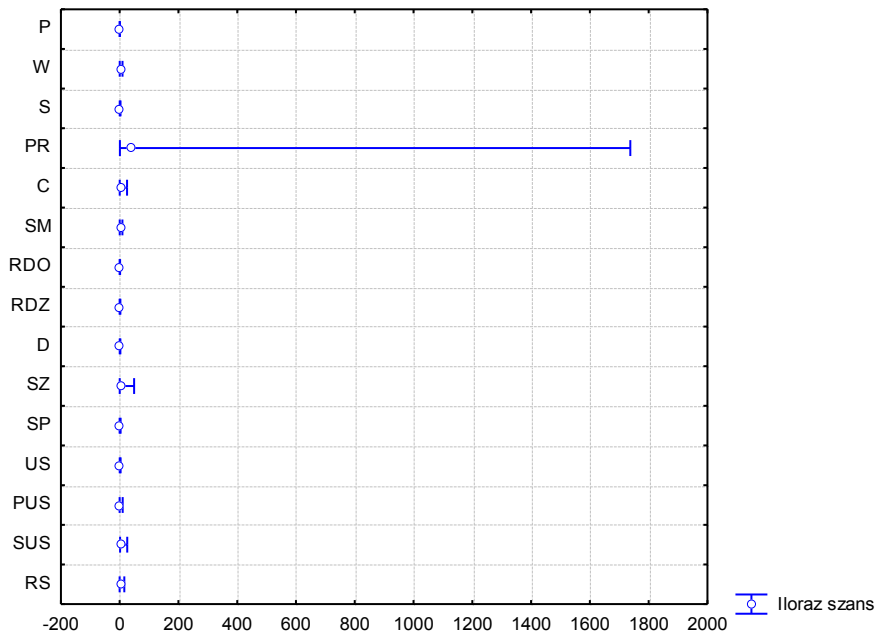
Ryc. 57. Formy wypoczynku podejmowane podczas weekendów i świąt poza miejscem zamieszkania (spotkania religijne) – iloraz szans

Tabela 116. Formy wypoczynku podejmowane podczas weekendów i świąt poza miejscem zamieszkania (praca na działce, w ogródku) – poziom istotności-*p*

Cecha	Praca na działce, w ogródku			
	ocena	standard	Walda	<i>p</i>
P	-3,71535	1,787733	4,319115	0,037687
W	0,28606	1,011550	0,079971	0,777337
S	0,00048	0,542781	0,000001	0,999291
PR	3,65870	1,939649	3,558005	0,059259
C	0,57142	1,351993	0,178635	0,672549
SM	0,20314	1,042413	0,037977	0,845489
RDO	-1,09281	0,755877	2,090209	0,148246
RDZ	-0,97962	0,939594	1,087017	0,297133
D	-0,52726	0,738246	0,510082	0,475103
SZ	1,45059	1,246521	1,354231	0,244540
SP	-1,63006	1,399630	1,356381	0,244166
US	-0,23513	0,703355	0,111751	0,738159
PUS	-0,12762	1,250043	0,010423	0,918682
SUS	1,80228	0,741050	5,914952	0,015013
RS	0,07911	1,364284	0,003362	0,953761

Tabela 117. Formy wypoczynku podejmowane podczas weekendów i świąt poza miejscem zamieszkania (praca na działce, w ogródku) – iloraz szans

Cecha	Praca na działce, w ogródku		
	iloraz szans	GU górna	GU dolna
P	0,0243468652	0,80940	0,00073
W	1,33116934	9,66643	0,18332
S	1,00048246	2,89885	0,34530
PR	38,8107165	1737,73536	0,86680
C	1,77078598	25,06021	0,12513
SM	1,22524688	9,45208	0,15883
RDO	0,335272001	1,47503	0,07621
RDZ	0,375453075	2,36777	0,05953
D	0,590222716	2,50849	0,13887
SZ	4,2656478	49,09368	0,37063
SP	0,195917372	3,04397	0,01261
US	0,790471003	3,13749	0,19915
PUS	0,880185614	10,20030	0,07595
SUS	6,06347577	25,91221	1,41886
RS	1,08232089	15,69049	0,07466

Ryc. 58. Formy wypoczynku podejmowane podczas weekendów i świąt poza miejscem zamieszkania (praca na działce, w ogródku) – iloraz szans

WAKACJE/URLOP
Sposoby spędzania czasu wolnego

Tabela 118. Wyjazdy turystyczne podczas urlopu i wakacji – poziom istotności-*p*

Cecha	Czy wyjeżdża na wakacje/urlop? (odp. tak)			
	ocena	standard	Walda	<i>p</i>
P	-0,16108	0,567176	0,080653	0,776414
W	-0,69462	0,413555	2,821160	0,093029
S	0,19459	0,407971	0,227511	0,633376
PR	0,98257	0,632793	2,411036	0,120483
C	0,05705	0,625663	0,008315	0,927343
SM	-0,76691	0,551653	1,932680	0,164466
RDO	0,21432	0,408957	0,274654	0,600227
RDZ	-0,22751	0,354169	0,412653	0,520626
D	0,47445	0,414830	1,308098	0,252739
SZ	-0,51873	0,554526	0,875072	0,349555
SP	-1,72948	0,881228	3,851737	0,049695
US	-0,15156	0,358996	0,178233	0,672896
PUS	-0,47599	0,652613	0,531960	0,465784
SUS	0,71395	0,342622	4,342126	0,037180
RS	-0,23757	0,662809	0,128469	0,720024

Tabela 119. Czas trwania wyjazdów turystycznych podczas urlopów i wakacji – poziom istotności-*p*

Cecha	Na jak długo?			
	ocena	standard	Walda	<i>p</i>
P	0,18068	0,491840	0,134951	0,713353
W	0,37498	0,356710	1,105045	0,293162
S	0,52216	0,269184	3,762805	0,052405
PR	0,70120	0,559868	1,568611	0,210409
C	0,26367	0,528737	0,248673	0,618011
SM	-0,58264	0,553350	1,108650	0,292376
RDO	-0,61046	0,362679	2,833186	0,092335
RDZ	-0,02802	0,303582	0,008520	0,926456
D	1,06158	0,402123	6,969346	0,008292
SZ	0,65132	0,505554	1,659811	0,197629
SP	0,03045	0,564059	0,002915	0,956942
US	-0,07744	0,298137	0,067475	0,795050
PUS	0,12627	0,566219	0,049732	0,823531
SUS	-0,38221	0,265453	2,073149	0,149912
RS	-1,48534	0,653264	5,169791	0,022983

Tabela 120. Częstotliwość wyjazdów turystycznych podczas urlopów i wakacji – poziom istotności-*p*

Cecha	Jak często?			
	ocena	standard	Walda	<i>p</i>
P	0,43832	0,492481	0,792142	0,373453
W	1,07450	0,388199	7,661333	0,005642
S	0,37571	0,276678	1,843963	0,174487
PR	0,49222	0,542074	0,824517	0,363863
C	-1,09717	0,547769	4,011966	0,045178
SM	-0,35031	0,549747	0,406042	0,523985
RDO	-0,45346	0,363251	1,558342	0,211908
RDZ	0,43804	0,301566	2,109885	0,146350
D	0,50762	0,376181	1,820862	0,177211
SZ	0,70030	0,504141	1,929598	0,164802
SP	0,67462	0,570066	1,400449	0,236648
US	-0,15569	0,307626	0,256122	0,612797
PUS	0,09369	0,573056	0,026731	0,870127
SUS	0,19906	0,266918	0,556164	0,455810
RS	-0,90773	0,625917	2,103188	0,146992

Tabela 121. Czynniki decydujące o wyborze destynacji turystycznej (łatwy dojazd) – poziom istotności-*p*

Cecha	Łatwy dojazd			
	ocena	standard	Walda	<i>p</i>
P	0,38608	0,597921	0,416925	0,518475
W	0,44513	0,471179	0,892494	0,344802
S	0,33376	0,333719	1,000259	0,317248
PR	0,36901	0,709107	0,270806	0,602792
C	0,34868	0,642381	0,294625	0,587272
SM	-0,25593	0,662595	0,149198	0,699303
RDO	-0,24832	0,436824	0,323166	0,569711
RDZ	-0,15484	0,381880	0,164399	0,685138
D	-0,13286	0,491776	0,072986	0,787038
SZ	0,28317	0,625858	0,204714	0,650942
SP	0,72080	0,761933	0,894954	0,344138
US	-0,53843	0,416566	1,670676	0,196168
PUS	-0,38326	0,668541	0,328647	0,566457
SUS	-0,76383	0,358568	4,537845	0,033153
RS	1,12234	0,876614	1,639193	0,200436

Tabela 122. Czynniki decydujące o wyborze destynacji turystycznej (bliskość miejsca zamieszkania) – poziom istotności-*p*

Efekt	Blisko miejsca zamieszkania			
	ocena	standard	Walda	<i>p</i>
P	0,64195	1,378671	0,216813	0,641479
W	0,57852	0,896234	0,416679	0,518599
S	-1,87689	1,135476	2,732255	0,098340
PR	2,95331	2,035294	2,105543	0,146766
C	0,30444	1,307555	0,054209	0,815894
SM	-6,40706	3,248316	3,890466	0,048561
RDO	0,94355	1,091899	0,746739	0,387511
RDZ	-3,16142	1,705698	3,435255	0,063819
D	-0,57042	1,030717	0,306273	0,579977
SZ	1,61660	1,137138	2,021061	0,155131
SP	-1,87863	1,939318	0,938391	0,332692
US	1,53720	1,137172	1,827298	0,176447
PUS	-2,97972	2,177526	1,872512	0,171188
SUS	-0,15175	0,802148	0,035788	0,849954
RS	-3,14900	2,249385	1,959825	0,161532

Tabela 123. Czynniki decydujące o wyborze destynacji turystycznej (ładny krajobraz) – poziom istotności-*p*

Cecha	Ładny krajobraz			
	ocena	standard	Walda	<i>p</i>
P	-0,106814	0,704246	0,023004	0,879446
W	0,607927	0,516821	1,383641	0,239482
S	0,295795	0,367818	0,646719	0,421288
PR	0,716580	0,814509	0,773995	0,378984
C	0,784906	0,827663	0,899347	0,342957
SM	0,129505	0,774362	0,027970	0,867180
RDO	0,043060	0,535185	0,006473	0,935873
RDZ	-0,439458	0,481456	0,833149	0,361364
D	-0,561474	0,606003	0,858442	0,354175
SZ	-0,191931	0,673689	0,081165	0,775725
SP	-0,951194	0,809606	1,380356	0,240041
US	-0,146499	0,437699	0,112026	0,737849
PUS	0,487082	0,906696	0,288589	0,591126
SUS	-0,333482	0,396451	0,707564	0,400254
RS	-0,647682	0,871071	0,552862	0,457151

Odmienność od miejsca zamieszkania – analiza niemożliwa.

Tabela 124. Czynniki decydujące o wyborze destynacji turystycznej (cena) – poziom istotności-*p*

Cena	Cena			
	ocena	standard	Walda	<i>p</i>
P	-0,85608	0,630694	1,842442	0,174665
W	0,13882	0,442257	0,098527	0,753605
S	0,23865	0,315429	0,572426	0,449296
PR	-1,33511	0,678503	3,871973	0,049099
C	0,51488	0,687565	0,560765	0,453952
SM	1,00530	0,677018	2,204918	0,137571
RDO	0,90829	0,490351	3,431126	0,063978
RDZ	0,20886	0,379804	0,302392	0,582387
D	-0,39536	0,468575	0,711925	0,398806
SZ	-0,25951	0,590160	0,193355	0,660139
SP	0,25596	0,724529	0,124805	0,723881
US	0,83145	0,396952	4,387300	0,036208
PUS	-0,98793	0,700064	1,991482	0,158186
SUS	0,36869	0,329669	1,250763	0,263407
RS	-0,11586	0,747275	0,024040	0,876782

Udział w imprezach sportowych – analiza niemożliwa.

Tabela 125. Czynniki decydujące o wyborze destynacji turystycznej (poprawa zdrowia, rehabilitacja) – poziom istotności-*p*

Cena	Poprawa zdrowia, rehabilitacja			
	ocena	standard	Walda	<i>p</i>
P	1,01885	0,906597	1,262957	0,261092
W	1,64396	0,695828	5,581870	0,018147
S	-0,56473	0,543892	1,078102	0,299122
PR	1,02484	1,042733	0,965971	0,325687
C	-0,78115	0,901995	0,750005	0,386475
SM	-1,37845	1,082050	1,622895	0,202689
RDO	0,08496	0,588198	0,020865	0,885147
RDZ	0,02833	0,564878	0,002516	0,959994
D	0,48238	0,756950	0,406117	0,523947
SZ	0,31631	0,883055	0,128304	0,720197
SP	-0,10873	1,013592	0,011507	0,914575
US	0,54734	0,558596	0,960112	0,327159
PUS	1,31844	1,341402	0,966050	0,325667
SUS	-0,07594	0,469877	0,026119	0,871610
RS	-1,08588	1,257351	0,745851	0,387793

Tabela 126. Czynniki decydujące o wyborze destynacji turystycznej (atrakcyjne środowisko przyrodnicze) – poziom istotności-*p*

Cecha	Atrakcyjne środowisko przyrodnicze			
	ocena	standard	Walda	<i>p</i>
P	4,4414	2,713216	2,67956	0,101644
W	0,9252	0,912563	1,02781	0,310673
S	0,8237	0,853722	0,93100	0,334604
PR	0,7062	2,058381	0,11770	0,731539
C	2,6308	2,100571	1,56856	0,210416
SM	-2,7022	1,707407	2,50464	0,113512
RDO	-3,9803	1,940664	4,20665	0,040266
RDZ	0,2248	0,922486	0,05937	0,807499
D	0,9135	1,557997	0,34376	0,557666
SZ	1,0010	1,384860	0,52251	0,469772
SP	-4,1674	2,470885	2,84464	0,091679
US	-1,8408	1,025102	3,22474	0,072533
PUS				
SUS	3,0371	1,484729	4,18421	0,040802
RS				

Tabela 127. Czynniki decydujące o wyborze destynacji turystycznej (dziedzictwo historyczne i kulturowe) – poziom istotności-*p*

Cecha	Dziedzictwo historyczne i kulturowe (zabytki, muzea, galerie)			
	ocena	standard	Walda	<i>p</i>
P	0,5601	1,150367	0,23709	0,626318
W	0,8935	0,925434	0,93212	0,334313
S	0,2015	0,576139	0,12233	0,726522
PR	1,9522	1,546700	1,59304	0,206892
C	0,2868	1,343180	0,04560	0,830911
SM	-0,0865	1,267543	0,00466	0,945570
RDO	-0,2453	0,900260	0,07425	0,785252
RDZ	-0,1662	0,968518	0,02943	0,863790
D	-1,0762	1,284623	0,70185	0,402162
SZ	-1,3344	1,231155	1,17473	0,278432
SP	0,9808	1,743451	0,31645	0,573748
US	-0,2870	0,781409	0,13491	0,713392
PUS				
SUS	-0,1448	0,618491	0,05479	0,814929
RS				

Tabela 128. Czynniki decydujące o wyborze destynacji turystycznej (poznawanie nowych miejsc) – poziom istotności-*p*

Cecha	Poznanie nowych miejsc			
	ocena	standard	Walda	<i>p</i>
P	1,70989	1,096523	2,431636	0,118909
W	-0,16770	0,564883	0,088130	0,766568
S	0,46449	0,417578	1,237292	0,265994
PR	-1,19789	0,994156	1,451854	0,228231
C	1,13210	0,886328	1,631461	0,201501
SM	0,82792	0,972879	0,724209	0,394767
RDO	-0,20028	0,629220	0,101312	0,750261
RDZ	-0,34982	0,527373	0,440004	0,507121
D	0,32060	0,720695	0,197885	0,656433
SZ	1,22794	0,906104	1,836535	0,175358
SP	0,15371	0,938500	0,026825	0,869902
US	0,69887	0,483596	2,088470	0,148415
PUS	1,60654	1,297606	1,532850	0,215685
SUS	0,24672	0,434633	0,322217	0,570279
RS	1,99415	1,412145	1,994154	0,157907

Nawiązanie nowych znajomości – analiza niemożliwa.

Poszerzenie wiedzy – analiza niemożliwa.

Integracja z osobami słyszącymi – analiza niemożliwa.

Tabela 129. Czynniki decydujące o wyborze destynacji turystycznej (przebywanie z osobami niesłyszącymi) – poziom istotności-*p*

Cecha	Przebywanie z osobami niesłyszącymi			
	ocena	standard	Walda	<i>p</i>
P	-1,15901	1,354567	0,732100	0,392203
W	5,93815	2,402263	6,110284	0,013440
S	0,11313	0,804434	0,019777	0,888161
PR	3,34656	1,909951	3,070099	0,079745
C	-0,71042	1,276570	0,309701	0,577864
SM	-2,41395	1,550445	2,424054	0,119485
RDO	-2,34942	1,235649	3,615178	0,057255
RDZ	0,77575	0,733465	1,118637	0,290212
D	2,56585	1,106423	5,377985	0,020392
SZ	-5,00537	2,587382	3,742411	0,053048
SP	0,20221	1,342323	0,022693	0,880259
US	1,06231	1,097972	0,936103	0,333282
PUS	-1,82689	1,309095	1,947531	0,162853
SUS	-1,63185	0,976275	2,793929	0,094622
RS	-9,19332	3,937027	5,452659	0,019539

Udział w imprezach kulturalnych – analiza niemożliwa.

Tabela 130. Czynniki decydujące o wyborze destynacji turystycznej (komfort w obiektach noclegowych) – poziom istotności-*p*

Cecha	Komfort w obiektach noclegowych			
	ocena	standard	Walda	<i>p</i>
P	0,88253	1,313144	0,451682	0,501537
W	1,18139	0,938340	1,585137	0,208022
S	-0,45313	0,838157	0,292278	0,588765
PR	0,17668	1,385021	0,016272	0,898495
C	1,62936	1,608405	1,026221	0,311048
SM	-3,61457	1,892652	3,647309	0,056160
RDO	1,44923	1,381227	1,100886	0,294072
RDZ	-1,02881	1,234922	0,694049	0,404790
D	-0,58536	1,236485	0,224117	0,635921
SZ	2,82603	1,596044	3,135181	0,076620
SP	-1,95586	1,872717	1,090769	0,296301
US	-0,32651	0,899145	0,131867	0,716504
PUS	-0,90726	1,760858	0,265467	0,606389
SUS	0,64181	0,804861	0,635876	0,425208
RS	-0,56291	1,694816	0,110315	0,739786

Tabela 131. Czynniki decydujące o wyborze destynacji turystycznej (możliwość aktywnego wypoczynku) – poziom istotności-*p*

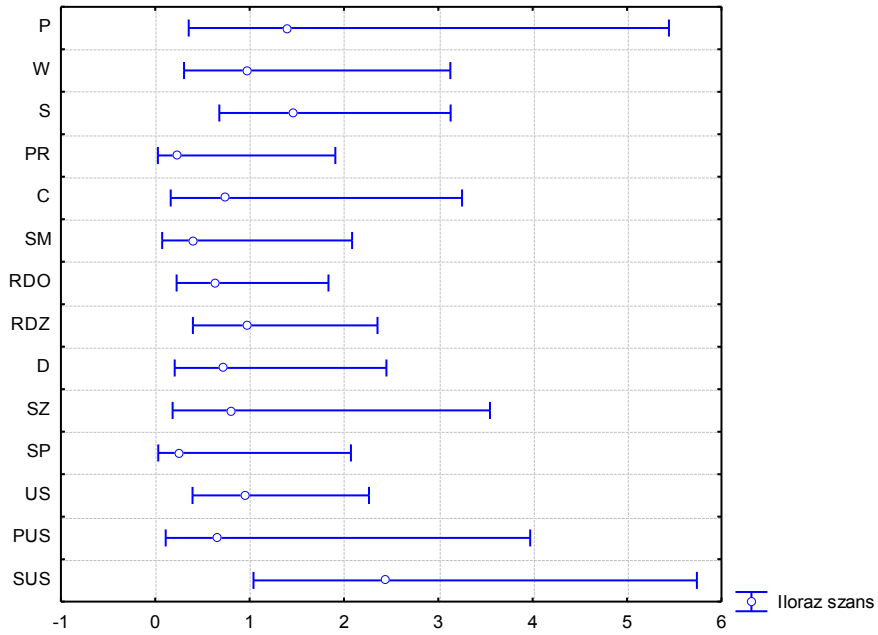
Cecha	Możliwość aktywnego wypoczynku			
	ocena	standard	Walda	<i>p</i>
P	0,36707	0,893311	0,168848	0,681138
W	0,52181	0,797230	0,428405	0,512773
S	-0,24439	0,466164	0,274854	0,600094
PR	1,65575	1,328883	1,552449	0,212774
C	1,57144	1,119094	1,971788	0,160258
SM	1,94808	1,264881	2,372000	0,123529
RDO	1,58892	0,880521	3,256305	0,071149
RDZ	-1,02027	0,706041	2,088177	0,148443
D	0,88629	0,780267	1,290214	0,256009
SZ	-0,61431	0,936912	0,429908	0,512034
SP	1,33275	1,510192	0,778807	0,377506
US	1,05800	0,657889	2,586217	0,107798
PUS	-0,96833	1,260629	0,590026	0,442409
SUS	0,11935	0,521805	0,052319	0,819076
RS	2,38700	1,752665	1,854846	0,173221

Tabela 132. Formy wypoczynku podejmowane podczas wakacji lub urlopu (spacery) – poziom istotności-*p*

Cecha	Spacery			
	ocena	standard	Walda	<i>p</i>
P	0,3291	0,696687	0,22308	0,636703
W	-0,0229	0,593493	0,00148	0,969262
S	0,3772	0,389853	0,93631	0,333228
PR	-1,4638	1,076612	1,84867	0,173938
C	-0,3126	0,761059	0,16868	0,681285
SM	-0,9392	0,854299	1,20876	0,271579
RDO	-0,4395	0,534115	0,67706	0,410602
RDZ	-0,0303	0,452580	0,00448	0,946664
D	-0,3398	0,630663	0,29033	0,590012
SZ	-0,2119	0,754147	0,07898	0,778679
SP	-1,3550	1,063467	1,62346	0,202610
US	-0,0558	0,445680	0,01567	0,900366
PUS	-0,4117	0,914006	0,20284	0,652436
SUS	0,8940	0,435493	4,21372	0,040098
RS				

Tabela 133. Formy wypoczynku podejmowane podczas wakacji lub urlopu (spacery) – iloraz szans

Cecha	Spacery		
	iloraz szans	GU górna	GU dolna
P	1,3897	5,4441	0,3547
W	0,9774	3,1279	0,3054
S	1,4582	3,1309	0,6792
PR	0,2314	1,9085	0,0280
C	0,7316	3,2514	0,1646
SM	0,3909	2,0858	0,0733
RDO	0,6444	1,8356	0,2262
RDZ	0,9702	2,3555	0,3996
D	0,7119	2,4504	0,2068
SZ	0,8090	3,5472	0,1845
SP	0,2579	2,0737	0,0321
US	0,9457	2,2653	0,3948
PUS	0,6626	3,9740	0,1105
SUS	2,4448	5,7402	1,0412
RS			

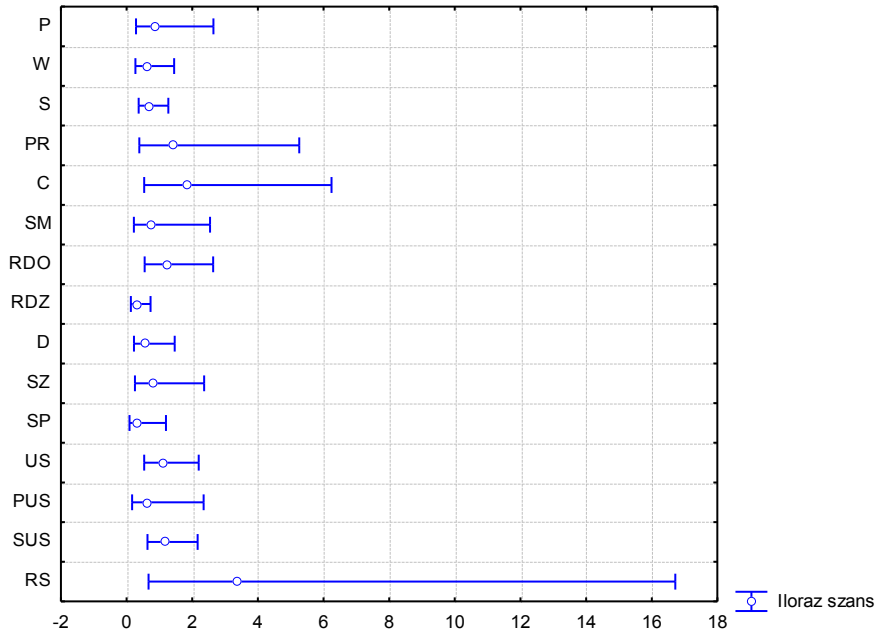
Ryc. 59. Formy wypoczynku podejmowane podczas wakacji lub urlopu (spacery) – iloraz szans

Tabela 134. Formy wypoczynku podejmowane podczas wakacji lub urlopu (chodzenie po górach) – poziom istotności-*p*

Cecha	Chodzenie po górach			
	ocena	standard	Walda	<i>p</i>
P	-0,13219	0,564415	0,054855	0,814821
W	-0,46589	0,427325	1,188657	0,275601
S	-0,37641	0,315726	1,421325	0,233185
PR	0,36080	0,663291	0,295882	0,586476
C	0,60483	0,625889	0,933833	0,333869
SM	-0,28234	0,620079	0,207329	0,648869
RDO	0,18896	0,398487	0,224870	0,635354
RDZ	-1,17048	0,437972	7,142211	0,007529
D	-0,55077	0,477119	1,332577	0,248347
SZ	-0,24837	0,565831	0,192681	0,660694
SP	-1,10217	0,655973	2,823088	0,092918
US	0,08225	0,359729	0,052272	0,819156
PUS	-0,46060	0,670790	0,471493	0,492301
SUS	0,16267	0,311629	0,272479	0,601673
RS	1,20888	0,820238	2,172148	0,140530

Tabela 135. Formy wypoczynku podejmowane podczas wakacji lub urlopu (chodzenie po górach) – iloraz szans

Cecha	Chodzenie po górach		
	iloraz szans	GU górna	GU dolna
P	0,87617	2,64862	0,289840
W	0,62757	1,45012	0,271597
S	0,68632	1,27431	0,369643
PR	1,43447	5,26365	0,390929
C	1,83094	6,24354	0,536928
SM	0,75401	2,54210	0,223650
RDO	1,20800	2,63790	0,553189
RDZ	0,31022	0,73193	0,131482
D	0,57650	1,46868	0,226296
SZ	0,78007	2,36466	0,257333
SP	0,33215	1,20143	0,091827
US	1,08572	2,19746	0,536434
PUS	0,63090	2,34931	0,169429
SUS	1,17665	2,16723	0,638833
RS	3,34975	16,71861	0,671156

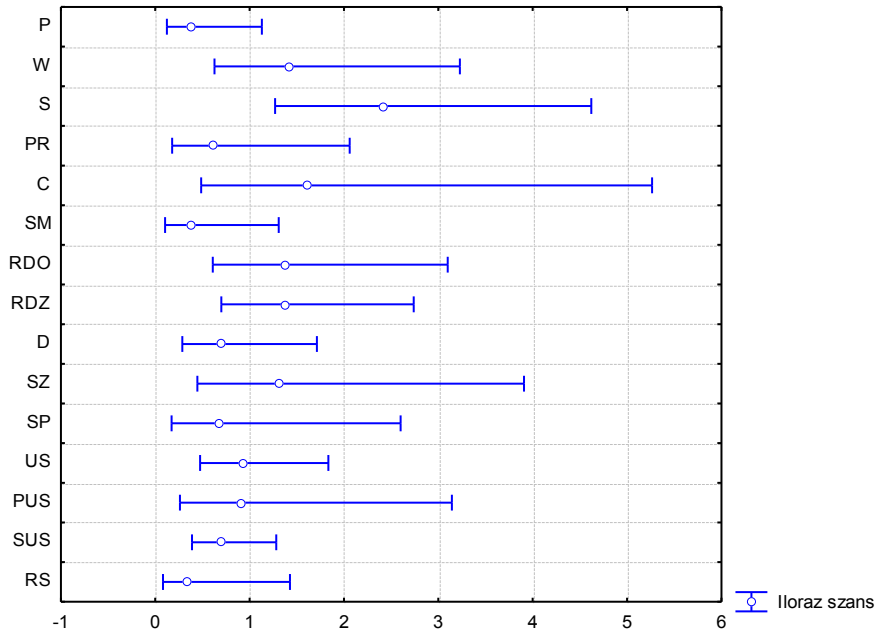
Ryc. 60. Formy wypoczynku podejmowane podczas wakacji lub urlopu (chodzenie po górach) – iloraz szans

Tabela 136. Formy wypoczynku podejmowane podczas wakacji lub urlopu (pływanie) – poziom istotności-*p*

Cecha	Pływanie			
	ocena	standard	Walda	<i>p</i>
P	-0,982914	0,564064	3,036509	0,081411
W	0,353258	0,417727	0,715150	0,397739
S	0,884886	0,329470	7,213455	0,007236
PR	-0,499221	0,623669	0,640731	0,423446
C	0,470656	0,607404	0,600414	0,438420
SM	-0,993333	0,643867	2,380110	0,122889
RDO	0,317926	0,414892	0,587192	0,443507
RDZ	0,326138	0,347757	0,879532	0,348330
D	-0,355006	0,455678	0,606953	0,435937
SZ	0,278540	0,553315	0,253414	0,614681
SP	-0,397642	0,690424	0,331706	0,564656
US	-0,067377	0,344218	0,038314	0,844813
PUS	-0,096902	0,633861	0,023371	0,878497
SUS	-0,346627	0,303899	1,300966	0,254037
RS	-1,067325	0,726282	2,159650	0,141677

Tabela 137. Formy wypoczynku podejmowane podczas wakacji lub urlopu (pływanie) – iloraz szans

Cecha	Pływanie		
	iloraz szans	GU górna	GU dolna
P	0,374219	1,13047	0,123878
W	1,423698	3,22840	0,627838
S	2,422707	4,62111	1,270152
PR	0,607004	2,06091	0,178782
C	1,601044	5,26534	0,486833
SM	0,370340	1,30816	0,104843
RDO	1,374274	3,09906	0,609420
RDZ	1,385606	2,73937	0,700856
D	0,701169	1,71276	0,287044
SZ	1,321200	3,90797	0,446669
SP	0,671902	2,60014	0,173626
US	0,934842	1,83543	0,476145
PUS	0,907645	3,14383	0,262043
SUS	0,707069	1,28275	0,389747
RS	0,343927	1,42784	0,082843

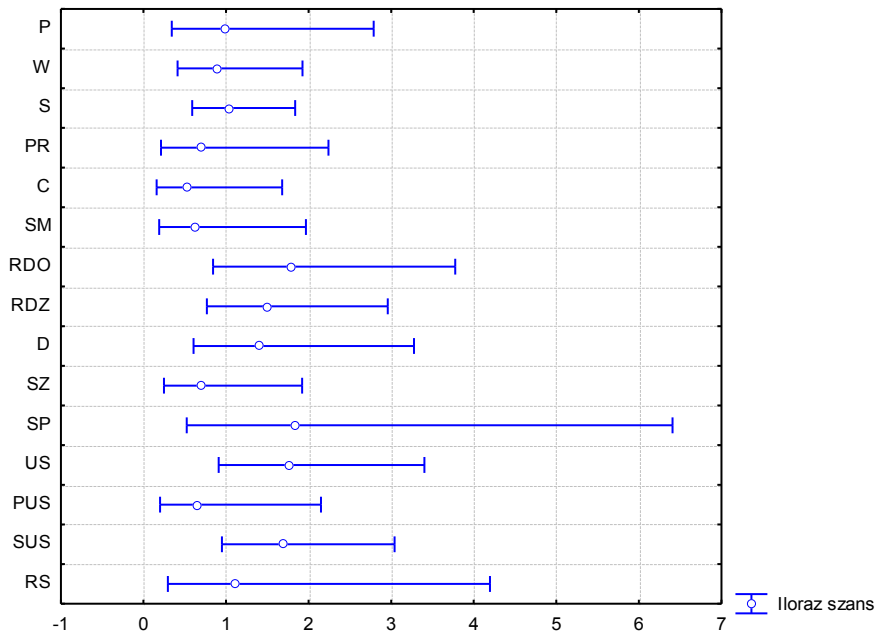
Ryc. 61. Formy wypoczynku podejmowane podczas wakacji lub urlopu (pływanie) – iloraz szans

Tabela 138. Formy wypoczynku podejmowane podczas wakacji lub urlopu (opalenie się) – poziom istotności-*p*

Cecha	Opalanie się			
	ocena	standard	Walda	<i>p</i>
P	-0,022584	0,534721	0,001784	0,966311
W	-0,113348	0,392412	0,083433	0,772697
S	0,041340	0,289353	0,020412	0,886392
PR	-0,369644	0,600204	0,379287	0,537985
C	-0,658384	0,600687	1,201328	0,273056
SM	-0,488059	0,594403	0,674191	0,411594
RDO	0,579037	0,382458	2,292161	0,130029
RDZ	0,410876	0,343810	1,428193	0,232060
D	0,343698	0,430206	0,638264	0,424340
SZ	-0,370036	0,522100	0,502319	0,478483
SP	0,606165	0,638456	0,901404	0,342405
US	0,565708	0,336220	2,830985	0,092462
PUS	-0,419726	0,604591	0,481957	0,487537
SUS	0,530805	0,296855	3,197287	0,073761
RS	0,107404	0,677077	0,025163	0,873962

Tabela 139. Formy wypoczynku podejmowane podczas wakacji lub urlopu (opalenie się) – iloraz szans

Cecha	Opalanie się		
	iloraz szans	GU górna	GU dolna
P	0,977669	2,78835	0,342797
W	0,892840	1,92662	0,413763
S	1,042207	1,83760	0,591093
PR	0,690981	2,24058	0,213094
C	0,517687	1,68025	0,159501
SM	0,613817	1,96786	0,191462
RDO	1,784320	3,77591	0,843187
RDZ	1,508139	2,95864	0,768759
D	1,410153	3,27687	0,606839
SZ	0,690709	1,92180	0,248246
SP	1,833387	6,40780	0,524565
US	1,760693	3,40310	0,910947
PUS	0,657227	2,14953	0,200949
SUS	1,700301	3,04235	0,950260
RS	1,113384	4,19734	0,295335

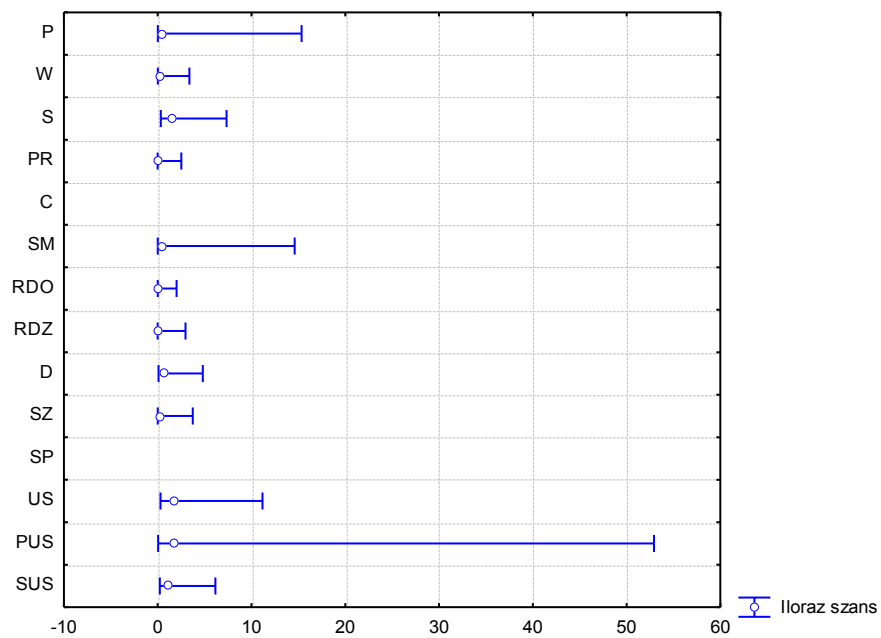
Ryc. 62. Formy wypoczynku podejmowane podczas wakacji lub urlopu (opalenie się)
– iloraz szans

Tabela 140. Formy wypoczynku podejmowane podczas wakacji lub urlopu (żeglownianie) – poziom istotności-*p*

Cecha	Żeglownianie			
	ocena	standard	Walda	<i>p</i>
P	-0,6631	1,731747	0,14660	0,701802
W	-1,4388	1,356463	1,12505	0,288835
S	0,4389	0,793013	0,30630	0,579960
PR	-3,3244	2,169309	2,34841	0,125411
C				
SM	-0,9020	1,828493	0,24336	0,621791
RDO	-2,1165	1,436454	2,17087	0,140647
RDZ	-3,3151	2,246873	2,17692	0,140095
D	-0,4350	1,024026	0,18044	0,670994
SZ	-1,8321	1,607695	1,29866	0,254457
SP				
US	0,6067	0,922232	0,43273	0,510652
PUS	0,5078	1,765850	0,08271	0,773662
SUS	0,1846	0,832669	0,04914	0,824568
RS				

Tabela 141. Formy wypoczynku podejmowane podczas wakacji lub urlopu (żeglownianie) – iloraz szans

Cecha	Żeglownianie		
	iloraz szans	GU górna	GU dolna
P	0,5153	15,34970	0,01730
W	0,2372	3,38666	0,01662
S	1,5510	7,33873	0,32779
PR	0,0360	2,52794	0,00051
C			
SM	0,4057	14,61081	0,01127
RDO	0,1205	2,01163	0,00721
RDZ	0,0363	2,97031	0,00044
D	0,6473	4,81658	0,08698
SZ	0,1601	3,73935	0,00685
SP			
US	1,8343	11,18090	0,30093
PUS	1,6617	52,92307	0,05217
SUS	1,2027	6,15080	0,23518
RS			

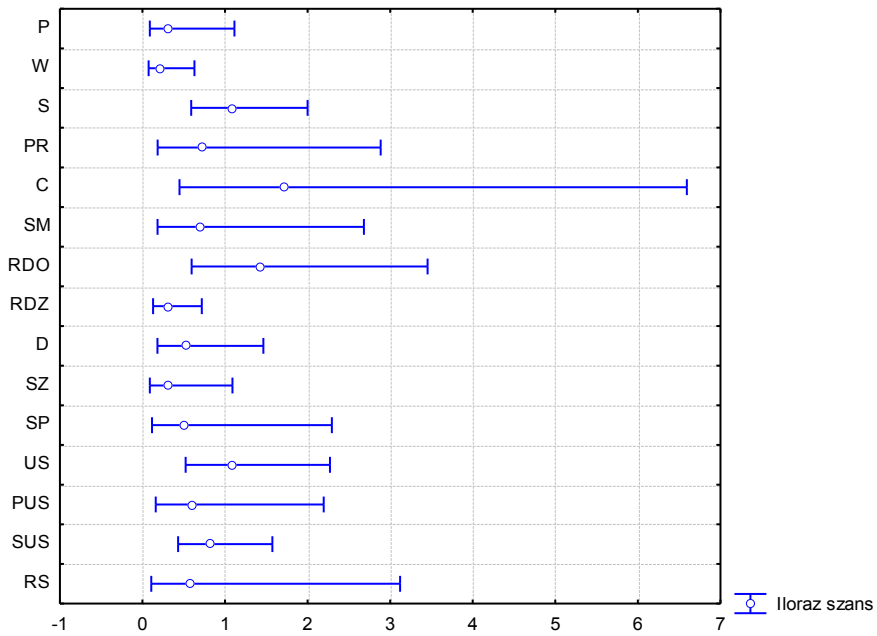
Ryc. 63. Formy wypoczynku podejmowane podczas wakacji lub urlopu (żeglowanie)
– iloraz szans

Tabela 142. Formy wypoczynku podejmowane podczas wakacji lub urlopu (jazda na rowerze) – poziom istotności-*p*

Cecha	Jazda na rowerze			
	ocena	standard	Walda	<i>p</i>
P	-1,15012	0,642025	3,209104	0,073230
W	-1,52692	0,543348	7,897293	0,004951
S	0,08411	0,310860	0,073206	0,786725
PR	-0,31480	0,701305	0,201494	0,653517
C	0,54324	0,685154	0,628641	0,427854
SM	-0,35680	0,685566	0,270860	0,602755
RDO	0,36076	0,448261	0,647711	0,420932
RDZ	-1,19159	0,439131	7,363165	0,006657
D	-0,66193	0,532521	1,545059	0,213866
SZ	-1,16031	0,635878	3,329660	0,068041
SP	-0,66363	0,762271	0,757935	0,383975
US	0,08545	0,374861	0,051966	0,819677
PUS	-0,52013	0,666528	0,608952	0,435183
SUS	-0,19249	0,329565	0,341138	0,559173
RS	-0,54957	0,860959	0,407459	0,523262

Tabela 143. Formy wypoczynku podejmowane podczas wakacji lub urlopu (jazda na rowerze) – iloraz szans

Cecha	Jazda na rowerze		
	iloraz szans	GU górna	GU dolna
P	0,31660	1,1143	0,08995
W	0,21720	0,6300	0,07488
S	1,08775	2,0005	0,59146
PR	0,72993	2,8856	0,18464
C	1,72157	6,5937	0,44949
SM	0,69991	2,6829	0,18260
RDO	1,43442	3,4533	0,59582
RDZ	0,30374	0,7183	0,12844
D	0,51586	1,4649	0,18165
SZ	0,31339	1,0898	0,09012
SP	0,51498	2,2942	0,11560
US	1,08921	2,2709	0,52243
PUS	0,59444	2,1951	0,16098
SUS	0,82490	1,5737	0,43239
RS	0,57720	3,1201	0,10678

Ryc. 64. Formy wypoczynku podejmowane podczas wakacji lub urlopu (jazda na rowerze) – iloraz szans

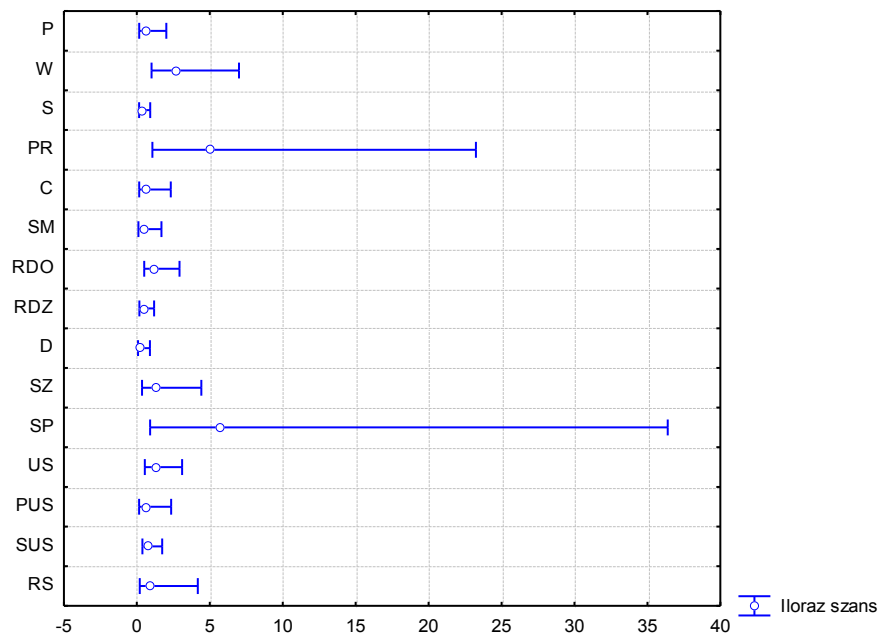
Jazda na nartach – analiza niemożliwa.

Tabela 144. Formy wypoczynku podejmowane podczas wakacji lub urlopu (oglądanie telewizji) – poziom istotności-*p*

Cecha	Oglądanie telewizji			
	ocena	standard	Walda	<i>p</i>
P	-0,55279	0,640590	0,744674	0,388168
W	0,97875	0,493555	3,932543	0,047360
S	-0,96559	0,449347	4,617677	0,031644
PR	1,60728	0,784998	4,192267	0,040609
C	-0,49497	0,682866	0,525395	0,468549
SM	-0,84041	0,695836	1,458708	0,227136
RDO	0,19892	0,446243	0,198714	0,655761
RDZ	-0,78704	0,488689	2,593723	0,107288
D	-1,30753	0,612317	4,559857	0,032730
SZ	0,22457	0,643479	0,121798	0,727092
SP	1,75261	0,939677	3,478669	0,062165
US	0,26628	0,441445	0,363858	0,546372
PUS	-0,50888	0,696678	0,533538	0,465123
SUS	-0,20581	0,386748	0,283178	0,594626
RS	-0,08211	0,771486	0,011326	0,915245

Tabela 145. Formy wypoczynku podejmowane podczas wakacji lub urlopu (oglądanie telewizji) – iloraz szans

Cecha	Oglądanie telewizji		
	iloraz szans	GU górna	GU dolna
P	0,57534	2,01928	0,163928
W	2,66113	7,00134	1,011466
S	0,38076	0,91862	0,157821
PR	4,98925	23,23946	1,071134
C	0,60959	2,32431	0,159875
SM	0,43153	1,68776	0,110336
RDO	1,22009	2,92573	0,508801
RDZ	0,45519	1,18623	0,174672
D	0,27049	0,89816	0,081460
SZ	1,25179	4,41835	0,354650
SP	5,76964	36,39180	0,914732
US	1,30510	3,10030	0,549397
PUS	0,60117	2,35510	0,153456
SUS	0,81399	1,73708	0,381433
RS	0,92117	4,17861	0,203073

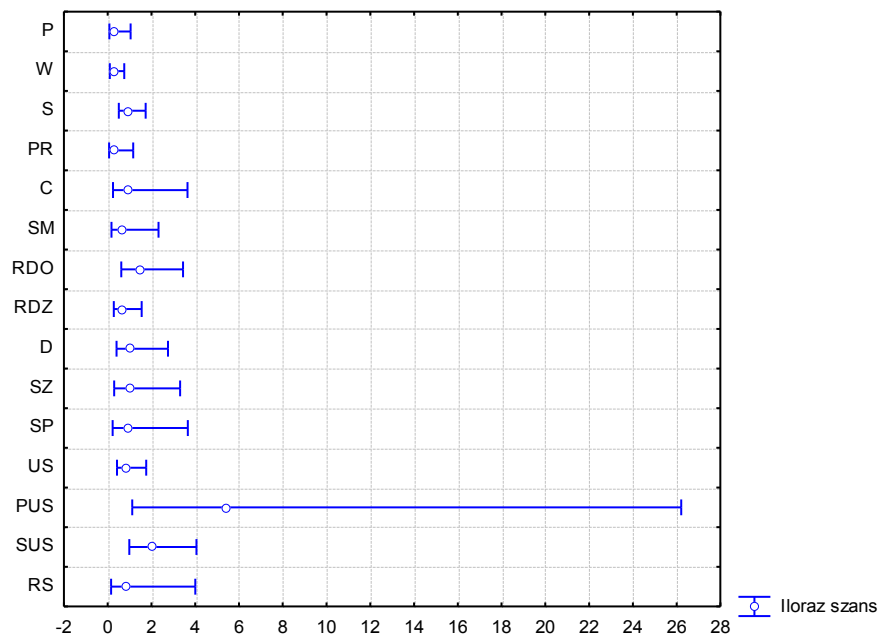
Ryc. 65. Formy wypoczynku podejmowane podczas wakacji lub urlopu (oglądanie telewizji) – iloraz szans

Tabela 146. Formy wypoczynku podejmowane podczas wakacji lub urlopu (fotografowanie) – poziom istotności-*p*

Cecha	Fotografowanie			
	ocena	standard	Walda	<i>p</i>
P	-1,24171	0,659005	3,550285	0,059535
W	-1,29026	0,517164	6,224383	0,012600
S	-0,06069	0,313134	0,037566	0,846318
PR	-1,27741	0,731572	3,048900	0,080792
C	-0,05712	0,689805	0,006857	0,934004
SM	-0,44864	0,659288	0,463060	0,496197
RDO	0,38311	0,435778	0,772880	0,379328
RDZ	-0,41436	0,435916	0,903561	0,341829
D	0,05677	0,488432	0,013507	0,907477
SZ	-0,01011	0,616047	0,000269	0,986909
SP	-0,09148	0,708865	0,016654	0,897317
US	-0,14175	0,362214	0,153152	0,695541
PUS	1,69072	0,803841	4,423908	0,035439
SUS	0,69540	0,360113	3,729021	0,053475
RS	-0,22563	0,823086	0,075144	0,783990

Tabela 147. Formy wypoczynku podejmowane podczas wakacji lub urlopu (fotografowanie) – iloraz szans

Cecha	Fotografowanie		
	iloraz szans	GU górna	GU dolna
P	0,28889	1,05118	0,079394
W	0,27520	0,75833	0,099871
S	0,94111	1,73853	0,509450
PR	0,27876	1,16935	0,066453
C	0,94448	3,65053	0,244359
SM	0,63850	2,32459	0,175377
RDO	1,46684	3,44601	0,624377
RDZ	0,66076	1,55273	0,281185
D	1,05841	2,75681	0,406349
SZ	0,98994	3,31123	0,295958
SP	0,91258	3,66149	0,227449
US	0,86784	1,76504	0,426699
PUS	5,42341	26,21216	1,122128
SUS	2,00452	4,06012	0,989648
RS	0,79802	4,00519	0,159001

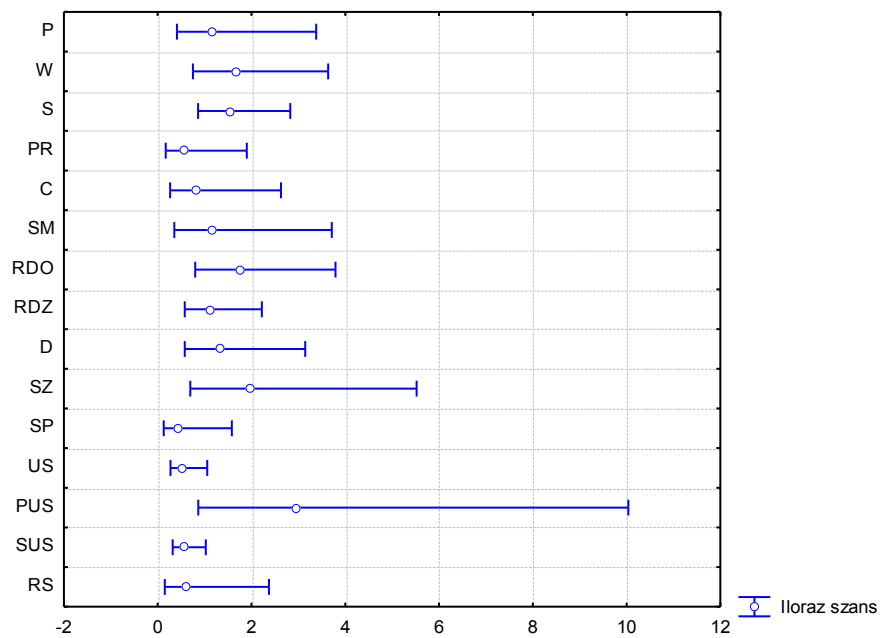
Ryc. 66. Formy wypoczynku podejmowane podczas wakacji lub urlopu (fotografowanie) – iloraz szans

Tabela 148. Formy wypoczynku podejmowane podczas wakacji/urlopu (zwiedzanie) – iloraz szans

Cecha	Zwiedzanie			
	ocena	standard	Walda	<i>p</i>
P	0,16497	0,537152	0,094320	0,758756
W	0,50329	0,401743	1,569442	0,210288
S	0,44537	0,303264	2,156758	0,141944
PR	-0,55817	0,612236	0,831172	0,361934
C	-0,18159	0,586027	0,096012	0,756669
SM	0,13816	0,598803	0,053235	0,817527
RDO	0,55522	0,396640	1,959494	0,161567
RDZ	0,12470	0,343603	0,131703	0,716673
D	0,29975	0,432039	0,481379	0,487798
SZ	0,67317	0,528412	1,622966	0,202679
SP	-0,79461	0,639491	1,543961	0,214029
US	-0,61971	0,344724	3,231682	0,072226
PUS	1,08147	0,624936	2,994736	0,083536
SUS	-0,55496	0,296546	3,502149	0,061289
RS	-0,50819	0,700090	0,526919	0,467905

Tabela 149. Formy wypoczynku podejmowane podczas wakacji lub urlopu (zwiedzanie) – iloraz szans

Cecha	Zwiedzanie		
	iloraz szans	GU górna	GU dolna
P	1,17935	3,37963	0,411547
W	1,65416	3,63531	0,752685
S	1,56107	2,82853	0,861556
PR	0,57226	1,89989	0,172367
C	0,83395	2,63006	0,264430
SM	1,14816	3,71283	0,355058
RDO	1,74233	3,79098	0,800774
RDZ	1,13280	2,22142	0,577670
D	1,34953	3,14727	0,578669
SZ	1,96045	5,52257	0,695938
SP	0,45176	1,58213	0,128994
US	0,53810	1,05753	0,273801
PUS	2,94901	10,03745	0,866424
SUS	0,57410	1,02661	0,321044
RS	0,60158	2,37254	0,152538

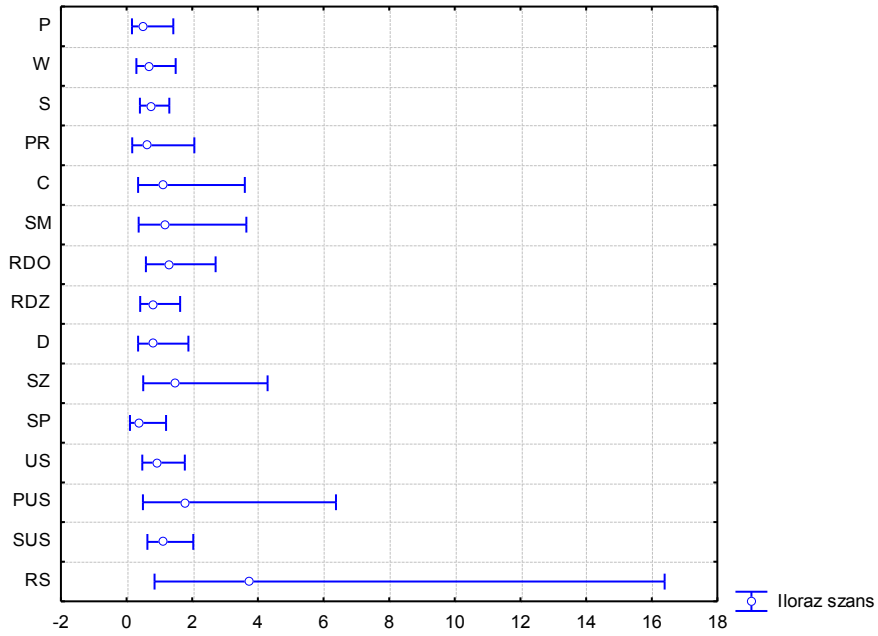
Ryc. 67. Formy wypoczynku podejmowane podczas wakacji lub urlopu (zwiedzanie) – iloraz szans

Tabela 150. Formy wypoczynku podejmowane podczas wakacji lub urlopu (obserwacje przyrody) – poziom istotności-*p*

Cecha	Obserwacje przyrody			
	ocena	standard	Walda	<i>p</i>
P	-0,71468	0,545288	1,717816	0,189974
W	-0,39927	0,409321	0,951481	0,329343
S	-0,31826	0,297404	1,145136	0,284570
PR	-0,51188	0,631323	0,657401	0,417479
C	0,11800	0,593887	0,039481	0,842498
SM	0,15171	0,583320	0,067645	0,794797
RDO	0,23609	0,389293	0,367803	0,544204
RDZ	-0,19281	0,348302	0,306432	0,579878
D	-0,20551	0,428515	0,229993	0,631529
SZ	0,39207	0,543987	0,519447	0,471078
SP	-1,02690	0,619135	2,750987	0,097194
US	-0,07948	0,333163	0,056916	0,811439
PUS	0,58103	0,649141	0,801167	0,370745
SUS	0,12805	0,296576	0,186426	0,665908
RS	1,31930	0,753880	3,062552	0,080116

Tabela 151. Formy wypoczynku podejmowane podczas wakacji lub urlopu (obserwacje przyrody) – iloraz szans

Cecha	Obserwacje przyrody		
	iloraz szans	GU górna	GU dolna
P	0,48935	1,42484	0,168061
W	0,67081	1,49629	0,300736
S	0,72742	1,30297	0,406099
PR	0,59937	2,06575	0,173904
C	1,12525	3,60385	0,351343
SM	1,16383	3,65100	0,370993
RDO	1,26629	2,71582	0,590428
RDZ	0,82464	1,63208	0,416667
D	0,81424	1,88583	0,351559
SZ	1,48004	4,29848	0,509600
SP	0,35811	1,20512	0,106417
US	0,92359	1,77448	0,480720
PUS	1,78788	6,38100	0,500944
SUS	1,13661	2,03263	0,635574
RS	3,74081	16,39341	0,853614

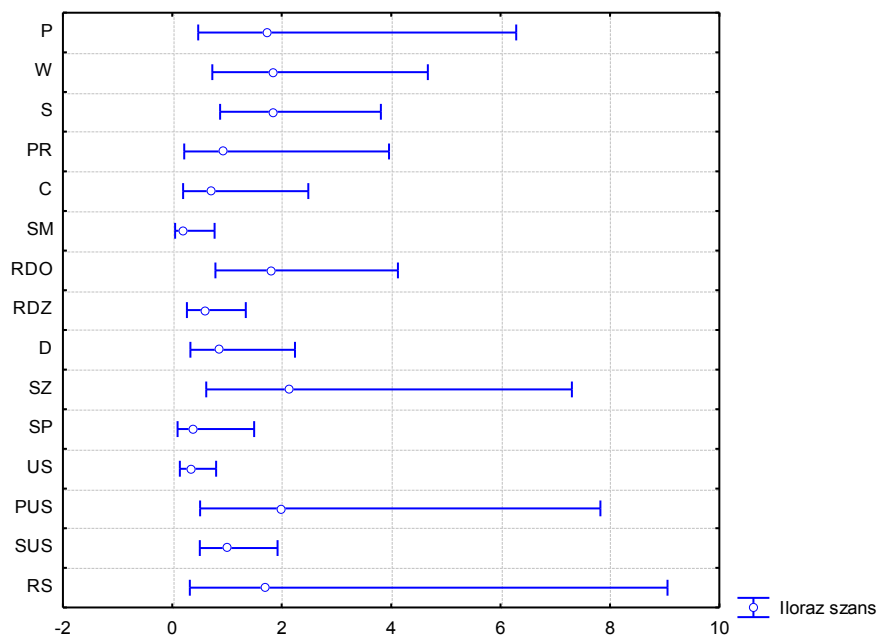
Ryc. 68. Formy wypoczynku podejmowane podczas wakacji lub urlopu (obserwacje przyrody) – iloraz szans

Tabela 152. Formy wypoczynku podejmowane podczas wakacji lub urlopu (czytanie) – poziom istotności-*p*

Cecha	Czytanie			
	ocena	standard	Walda	<i>p</i>
P	0,545308	0,659653	0,683365	0,408430
W	0,614753	0,472722	1,691179	0,193446
S	0,602146	0,375700	2,568738	0,108995
PR	-0,071031	0,738531	0,009250	0,923379
C	-0,353917	0,645276	0,300824	0,583366
SM	-1,622227	0,695769	5,436170	0,019724
RDO	0,589863	0,421868	1,955015	0,162047
RDZ	-0,513811	0,412810	1,549195	0,213254
D	-0,147428	0,487427	0,091483	0,762300
SZ	0,755700	0,628898	1,443903	0,229509
SP	-0,968883	0,700285	1,914224	0,166495
US	-1,101022	0,448286	6,032287	0,014047
PUS	0,690170	0,697603	0,978804	0,322494
SUS	-0,016218	0,342052	0,002248	0,962183
RS	0,533305	0,851875	0,391922	0,531291

Tabela 153. Formy wypoczynku podejmowane podczas wakacji lub urlopu (czytanie) – iloraz szans

Cecha	Czytanie		
	iloraz szans	GU górna	GU dolna
P	1,725139	6,28523	0,473508
W	1,849201	4,67053	0,732153
S	1,826033	3,81334	0,874403
PR	0,931433	3,96087	0,219035
C	0,701933	2,48631	0,198169
SM	0,197459	0,77217	0,050494
RDO	1,803742	4,12353	0,789005
RDZ	0,598212	1,34351	0,266361
D	0,862925	2,24322	0,331951
SZ	2,129102	7,30324	0,620694
SP	0,379507	1,49728	0,096191
US	0,332531	0,80060	0,138118
PUS	1,994055	7,82597	0,508085
SUS	0,983913	1,92359	0,503271
RS	1,704557	9,05168	0,320992

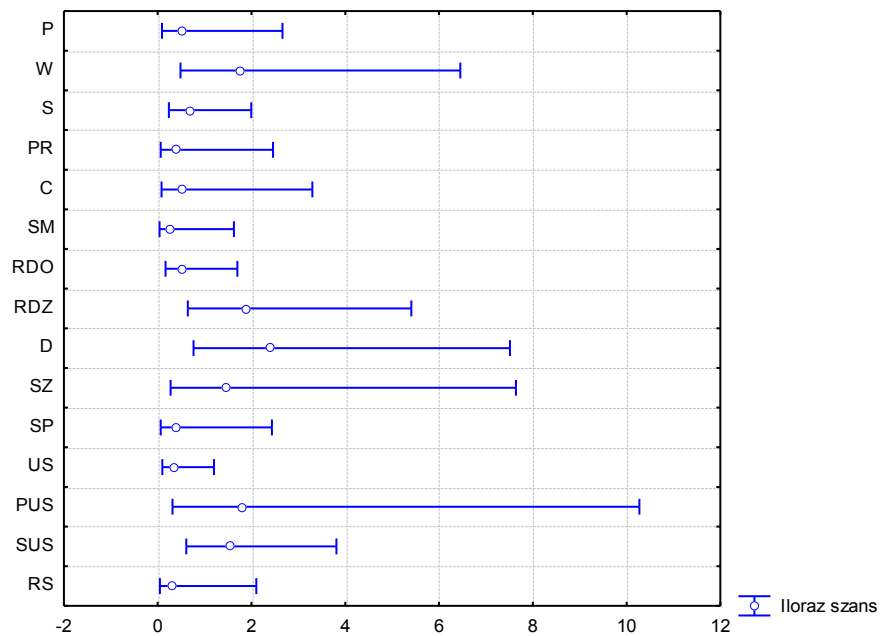
Ryc. 69. Formy wyczynku podejmowane podczas wakacji lub urlopu (czytanie) – iloraz szans

Tabela 154. Formy wypoczynku podejmowane podczas wakacji lub urlopu (praca w ogródku, na działce) – poziom istotności-*p*

Cecha	Praca w ogródku, na działce			
	ocena	standard	Walda	<i>p</i>
P	-0,69712	0,855087	0,664646	0,414925
W	0,57260	0,659202	0,754516	0,385050
S	-0,36801	0,540659	0,463316	0,496078
PR	-0,91966	0,928834	0,980352	0,322112
C	-0,65012	0,940598	0,477727	0,489454
SM	-1,36792	0,945936	2,091217	0,148148
RDO	-0,62806	0,590955	1,129523	0,287877
RDZ	0,62375	0,543022	1,319421	0,250696
D	0,87336	0,583257	2,242158	0,134293
SZ	0,37135	0,848081	0,191736	0,661476
SP	-0,92710	0,927373	0,999412	0,317453
US	-1,06426	0,636409	2,796567	0,094466
PUS	0,58800	0,888465	0,437999	0,508090
SUS	0,42150	0,467584	0,812613	0,367349
RS	-1,13468	0,958299	1,401983	0,236392

Tabela 155. Formy wypoczynku podejmowane podczas wakacji lub urlopu (praca w ogródku, na działce) – iloraz szans

Cecha	Praca w ogródku, na działce		
	iloraz szans	GU górna	GU dolna
P	0,49802	2,66132	0,093195
W	1,77287	6,45345	0,487039
S	0,69211	1,99703	0,239864
PR	0,39865	2,46161	0,064561
C	0,52198	3,29834	0,082607
SM	0,25464	1,62593	0,039878
RDO	0,53363	1,69925	0,167577
RDZ	1,86591	5,40893	0,643679
D	2,39494	7,51215	0,763530
SZ	1,44970	7,64126	0,275036
SP	0,39570	2,43639	0,064266
US	0,34498	1,20091	0,099102
PUS	1,80038	10,27135	0,315575
SUS	1,52425	3,81123	0,609605
RS	0,32153	2,10340	0,049149

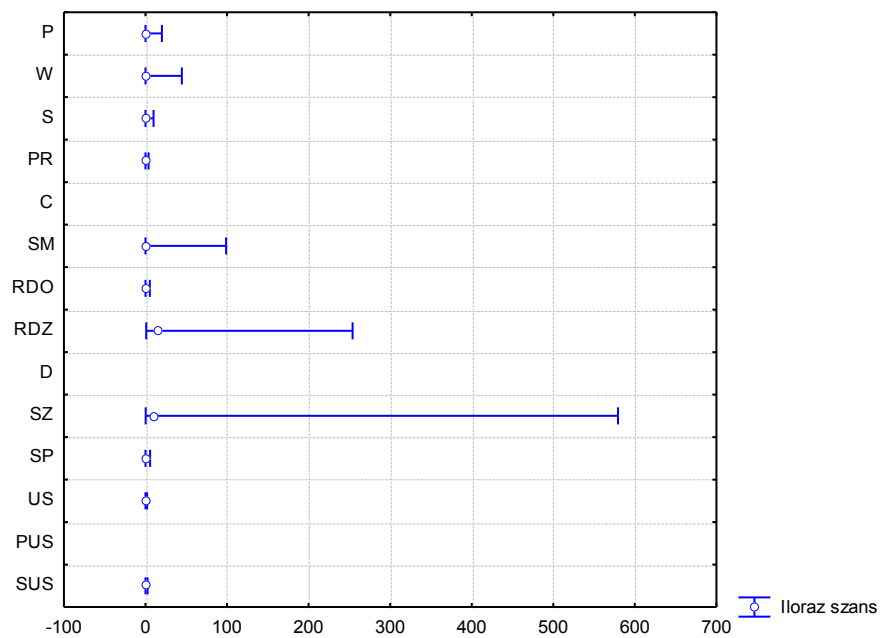
Ryc. 70. Formy wypoczynku podejmowane podczas wakacji lub urlopu (praca w ogródku, na działce) – iloraz szans

Tabela 156. Formy wycieczki podejmowane podczas wakacji lub urlopu (udział w pielgrzymkach) – poziom istotności-*p*

Cecha	Udział w pielgrzymkach			
	ocena	standard	Walda	<i>p</i>
P	-1,8262	2,46659	0,548139	0,459079
W	-1,5525	2,72930	0,323560	0,569476
S	-7,8690	5,18659	2,301832	0,129222
PR	-7,9366	4,74170	2,801575	0,094172
C				
SM	-1,4813	3,09978	0,228376	0,632731
RDO	-1,0589	1,39634	0,575068	0,448252
RDZ	2,7518	1,42118	3,749072	0,052837
D				
SZ	2,4205	2,01096	1,448801	0,228720
SP	-9,2244	5,59560	2,717578	0,099249
US	-9,9040	5,42171	3,336922	0,067741
PUS				
SUS	-4,2038	2,64270	2,530442	0,111669
RS				

Tabela 157. Formy wycieczki podejmowane podczas wakacji lub urlopu (udział w pielgrzymkach) – iloraz szans

Cecha	Udział w pielgrzymkach		
	iloraz szans	GU górna	GU dolna
P	0,1610	20,2520	0,00128
W	0,2117	44,5602	0,00101
S	0,0004	9,9398	0,00000
PR	0,0004	3,8843	0,00000
C			
SM	0,2273	98,9007	0,00052
RDO	0,3468	5,3542	0,02247
RDZ	15,6703	253,9743	0,96686
D			
SZ	11,2516	579,3562	0,21852
SP	0,0001	5,7132	0,00000
US	0,0000	2,0593	0,00000
PUS			
SUS	0,0149	2,6532	0,00008
RS			

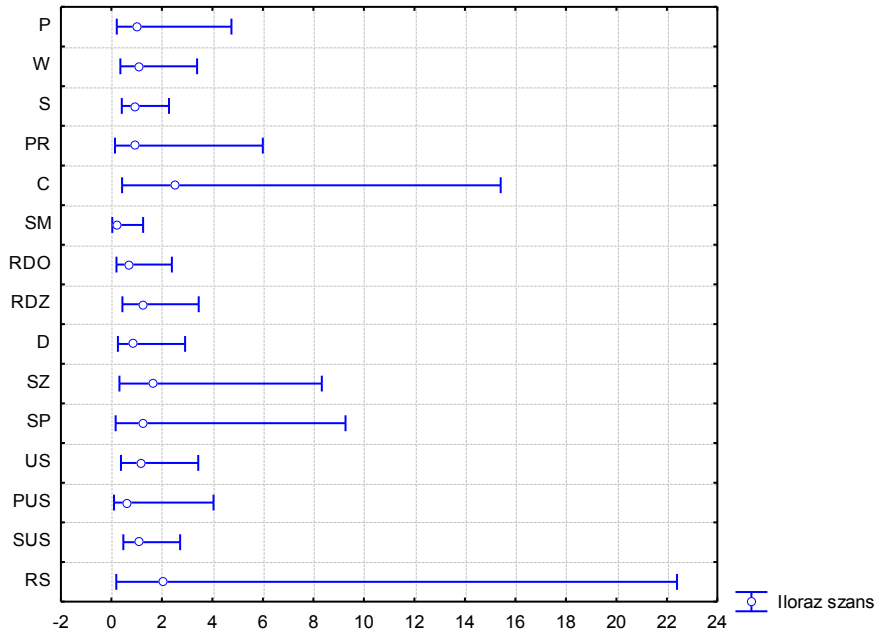
Ryc. 71. Formy wypoczynku podejmowane podczas wakacji lub urlopu (udział w pielgrzymkach) – iloraz szans

Tabela 158. Formy wypoczynku podejmowane podczas wakacji lub urlopu (udział w złotych, rajdach) – poziom istotności-*p*

Cecha	Udział w złotych, rajdach			
	ocena	standard	Walda	<i>p</i>
P	0,009432	0,790490	0,000142	0,990480
W	0,094777	0,575164	0,027154	0,869115
S	-0,031048	0,436948	0,005049	0,943353
PR	-0,080356	0,955014	0,007080	0,932945
C	0,938157	0,917019	1,046633	0,306284
SM	-1,550679	0,907969	2,916769	0,087663
RDO	-0,364144	0,631484	0,332523	0,564177
RDZ	0,205190	0,528418	0,150785	0,697786
D	-0,142014	0,619013	0,052633	0,818543
SZ	0,491484	0,831037	0,349767	0,554245
SP	0,218729	1,024733	0,045561	0,830977
US	0,133285	0,562426	0,056160	0,812671
PUS	-0,428348	0,931525	0,211448	0,645635
SUS	0,126005	0,447152	0,079409	0,778101
RS	0,734288	1,211631	0,367275	0,544493

Tabela 159. Formy wypoczynku podejmowane podczas wakacji lub urlopu (udział w złotych, rajdach) – iloraz szans

Cecha	Udział w złotych, rajdach		
	iloraz szans	GU górna	GU dolna
P	1,009476	4,75294	0,214402
W	1,099414	3,39423	0,356108
S	0,969429	2,28269	0,411704
PR	0,922788	5,99806	0,141969
C	2,555268	15,41716	0,423515
SM	0,212104	1,25723	0,035784
RDO	0,694791	2,39538	0,201527
RDZ	1,227759	3,45863	0,435835
D	0,867609	2,91896	0,257881
SZ	1,634741	8,33353	0,320678
SP	1,244493	9,27358	0,167008
US	1,142575	3,44051	0,379443
PUS	0,651585	4,04471	0,104968
SUS	1,134288	2,72484	0,472179
RS	2,083997	22,39953	0,193890

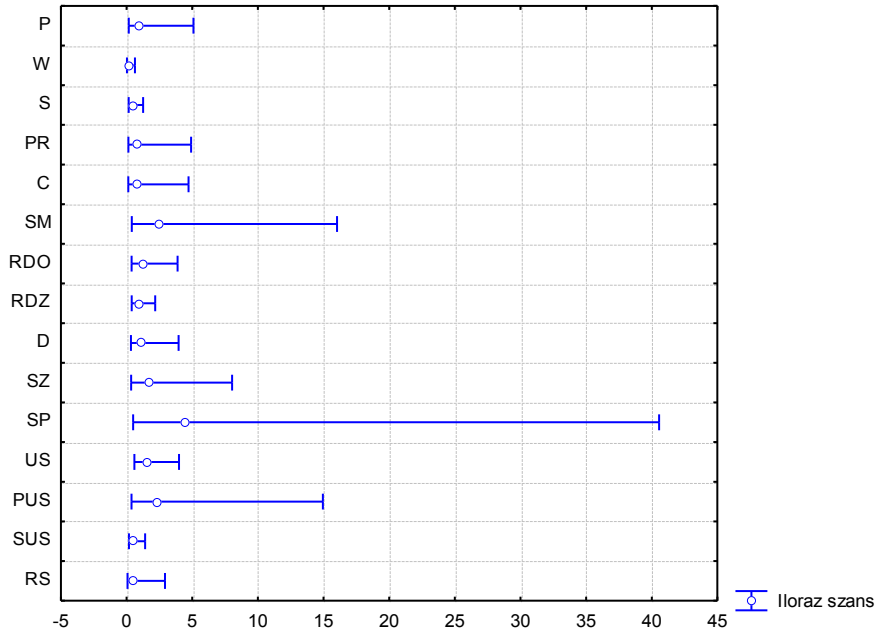
Ryc. 72. Formy wypoczynku podejmowane podczas wakacji lub urlopu (udział w zło-
tach, rajdach) – iloraz szans

Tabela 160. Formy wypoczynku podejmowane podczas wakacji lub urlopu (pobyty na wsi, agroturystyka) – poziom istotności-*p*

Cecha	Pobyty na wsi, agroturystyka			
	ocena	standard	Walda	<i>p</i>
P	-0,07887	0,871614	0,008189	0,927897
W	-1,91169	0,746370	6,560316	0,010428
S	-0,78930	0,522305	2,283679	0,130741
PR	-0,19155	0,909978	0,044310	0,833278
C	-0,22191	0,905002	0,060123	0,806301
SM	0,93527	0,938496	0,993137	0,318977
RDO	0,20698	0,587598	0,124083	0,724648
RDZ	-0,07163	0,434780	0,027142	0,869142
D	0,14520	0,628594	0,053357	0,817321
SZ	0,52286	0,796588	0,430830	0,511582
SP	1,50627	1,120743	1,806309	0,178952
US	0,43704	0,483905	0,815700	0,366440
PUS	0,86585	0,938355	0,851435	0,356147
SUS	-0,66279	0,516028	1,649717	0,198997
RS	-0,74496	0,928611	0,643567	0,422422

Tabela 161. Formy wypoczynku podejmowane podczas wakacji lub urlopu (pobyty na wsi, agroturystyka) – iloraz szans

Cecha	Pobyty na wsi, agroturystyka		
	iloraz szans	GU górna	GU dolna
P	0,92416	5,10111	0,167428
W	0,14783	0,63838	0,034234
S	0,45416	1,26415	0,163164
PR	0,82568	4,91344	0,138751
C	0,80099	4,72026	0,135921
SM	2,54790	16,03363	0,404887
RDO	1,22996	3,89095	0,388801
RDZ	0,93088	2,18262	0,397014
D	1,15627	3,96388	0,337287
SZ	1,68685	8,03773	0,354013
SP	4,50987	40,56409	0,501401
US	1,54812	3,99674	0,599660
PUS	2,37703	14,95419	0,377837
SUS	0,51541	1,41709	0,187460
RS	0,47476	2,93025	0,076919

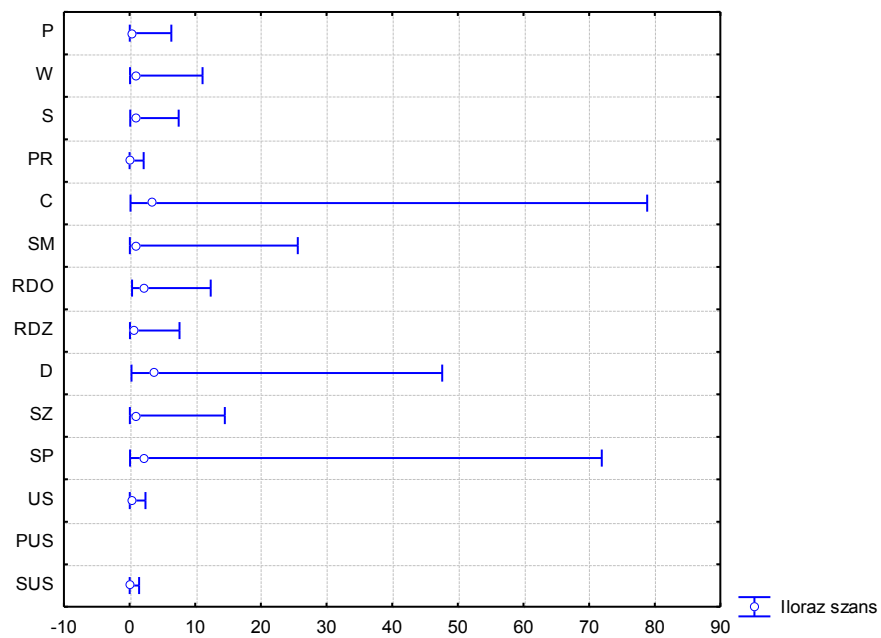
Ryc. 73. Formy wypoczynku podejmowane podczas wakacji lub urlopu (pobyty na wsi, agroturystyka) – iloraz szans

Tabela 162. Formy wypoczynku podejmowane podczas wakacji lub urlopu (pobyty w sanatorium) – poziom istotności-*p*

Cecha	Pobyt w sanatorium			
	ocena	standard	Walda	<i>p</i>
P	-0,7262	1,315653	0,30466	0,580975
W	-0,0921	1,276212	0,00521	0,942461
S	-0,0834	1,069806	0,00608	0,937854
PR	-3,0376	1,941056	2,44902	0,117598
C	1,2322	1,599678	0,59328	0,441152
SM	0,0702	1,619343	0,00188	0,965446
RDO	0,7762	0,887298	0,76529	0,381677
RDZ	-0,3689	1,224150	0,09081	0,763153
D	1,3144	1,300636	1,02123	0,312227
SZ	-0,0886	1,410182	0,00395	0,949904
SP	0,8566	1,744479	0,24113	0,623389
US	-1,1509	1,040500	1,22340	0,268695
PUS				
SUS	-1,7344	1,077825	2,58943	0,107579
RS	2,5900	2,544061	1,03641	0,308659

Tabela 163. Formy wypoczynku podejmowane podczas wakacji lub urlopu (pobyty w sanatorium) – iloraz szans

Cecha	Pobyt w sanatorium		
	iloraz szans	GU górna	GU dolna
P	0,4837	6,37538	0,03671
W	0,9120	11,12524	0,07476
S	0,9200	7,48852	0,11302
PR	0,0479	2,15281	0,00107
C	3,4286	78,84325	0,14910
SM	1,0727	25,63617	0,04488
RDO	2,1732	12,37020	0,38180
RDZ	0,6915	7,61714	0,06278
D	3,7224	47,63511	0,29088
SZ	0,9152	14,51682	0,05770
SP	2,3552	71,93385	0,07711
US	0,3164	2,43141	0,04116
PUS			
SUS	0,1765	1,45950	0,02135
RS	13,3292	1951,25023	0,09105

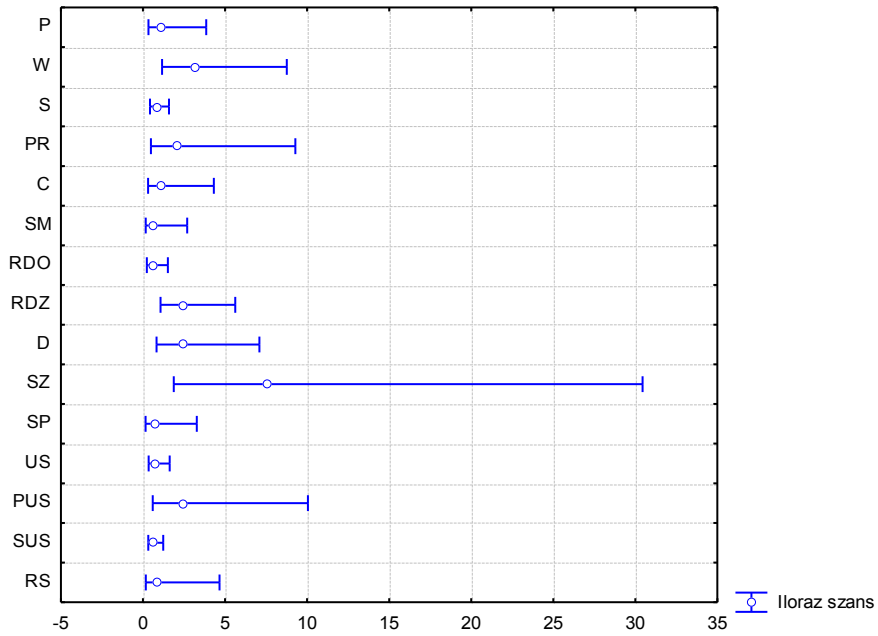
Ryc. 74. Formy wypoczynku podejmowane podczas wakacji lub urlopu (pobyty w sanatorium) – iloraz szans

Tabela 164. Formy wypoczynku podejmowane podczas wakacji lub urlopu (pobyty na turnusie rehabilitacyjnym) – poziom istotności-*p*

Cecha	Pobyt na turnusie rehabilitacyjnym			
	ocena	standard	Walda	<i>p</i>
P	0,12947	0,622101	0,043316	0,835132
W	1,16129	0,514928	5,086147	0,024118
S	-0,19095	0,334118	0,326625	0,567653
PR	0,75283	0,752943	0,999706	0,317382
C	0,14687	0,671546	0,047832	0,826879
SM	-0,39766	0,708529	0,314992	0,574633
RDO	-0,51031	0,473396	1,162059	0,281039
RDZ	0,89797	0,422690	4,513148	0,033635
D	0,88468	0,548207	2,604230	0,106579
SZ	2,02300	0,710658	8,103478	0,004418
SP	-0,31131	0,765334	0,165460	0,684179
US	-0,28498	0,394603	0,521548	0,470182
PUS	0,89456	0,721037	1,539242	0,214731
SUS	-0,45579	0,340962	1,786997	0,181292
RS	-0,10230	0,838410	0,014889	0,902882

Tabela 165. Formy wypoczynku podejmowane podczas wakacji lub urlopu (pobyty na turnusie rehabilitacyjnym) – iloraz szans

Cecha	Pobyt na turnusie rehabilitacyjnym		
	iloraz szans	GU górna	GU dolna
P	1,13823	3,85268	0,33628
W	3,19406	8,76295	1,16422
S	0,82617	1,59027	0,42921
PR	2,12300	9,28660	0,48534
C	1,15820	4,31923	0,31057
SM	0,67189	2,69402	0,16757
RDO	0,60031	1,51820	0,23737
RDZ	2,45461	5,62053	1,07199
D	2,42220	7,09323	0,82713
SZ	7,56098	30,44327	1,87787
SP	0,73248	3,28286	0,16343
US	0,75203	1,62976	0,34702
PUS	2,44627	10,05199	0,59533
SUS	0,63394	1,23674	0,32496
RS	0,90276	4,66902	0,17455

Ryc. 75. Formy wypoczynku podejmowane podczas wakacji lub urlopu (pobyty na turnusie rehabilitacyjnym) – iloraz szans

Literatura

- Allton N.**, 1982, *The sigma of overweight In everyday life*. [W:] B. Wolman (red.), *Psychological aspects of obesity: A handbook*, Van Nostrand Reinhold Co., New York: 130-174.
- Atherton M.**, 2007, *Acquiring Social Capital through Shared Deafness*. Sport, Leisure, Culture and Social Capital: Discourse and Practice. LSA Publication, No. 100: 67-78.
- Barrierer – Free Tourism for People with Disabilities in The Asien and Pacific Region**, 2003, United Nations publication, New York: 113 s.
- Beladi Ch.**, 2005, *Case Study: Customer's Views on Accessible Tourism. Disability Now, Greece*, Results of the OSSATE 1st International Workshop, London 12–13 May 2005, http://www.ossate.org/library_news_001.jsp
- Bell A.P., Greene Th.C., Fischer J.D., Baum A.**, 2004, *Psychologia środowiskowa*. Gdańskie Wyd. Psychologiczne, Gdańsk.
- Bell S., Findlay C., Montarzano A.**, 2006, *Access to the countryside by deaf visitors*. Commissioned Report, No. 117, Scottish Natural Heritage.
- Bergier J., Kubińska Z.**, 2006, *Kultura i rekreacja ruchowa w integracji osób niepełnosprawnych*. Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Białej Podlaskiej, Biała Podlaska.
- Berman D.S., Davis-Berman J.**, 1995, *Adventure as psychoterapy: a Mental Health perspective*. Journ. of Leisurability, Vol. 22, No. 2, Spring: 21-27.
- Biehl R.**, 2004, *Barrierefreies Naturerlebnis im Nationalpark Hainich*. [W:] T. Ehrke (red.), *Reisen ohne Handicap – Tourismus wirklich für Alle?*, Bündnis 90/ Die Grünen Bundestagsfraktion, Berlin: 25-28.
- Błądek Z., Błądek W., Manikowski S.**, 2003, *Hotele bez barier: przystosowanie do potrzeb osób niepełnosprawnych*. Albus, Poznań: 130 s.
- Bombol M.**, 2008, *Czas wolny jako kategoria diagnostyczna procesów rozwoju społeczno-gospodarczego*. Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, Monografie i Opracowania 555, Warszawa: 205 s.
- Borowicka A.** (red.), 2003, *Niepełnosprawny turysta: poradnik dla pilotów i przewodników turystycznych*. Forum Turystyki Pomorza Zachodniego, Szczecin: 118 s.
- Boski P.**, 2003, *Kultura jako źródło automatyzmów*. [W:] R.K. Ohme, M. Jarymowicz (red.), *Automatyzmy: Nowe perspektywy*. „Kolokwia Jadwiński”, t. 3, Instytut Psychologii PAN i SWPS, Warszawa: 121-142.
- Boski P.**, 2009, *Kulturowe ramy zachowań społecznych. Podręcznik psychologii międzykulturowej*. Wyd. Nauk. PWN, Warszawa.
- Böhme G., Welzl-Müller K.**, 1993, *Audiometrie Hörprüfungen im Erwachsenen – und Kindesalter*. Hans Huber, Bern.
- Brown T.J., Kaplan R., Quaderer G.**, 1999, *Preferred Natural Environments and People with Disabilities. Beyond accessibility: preference for natural areas*. Therapeutic Recreation Journ., 33(3): 209-221.
- Brzezińska A.I., Kaczan R., Piotrowski K., Rycielski P.**, 2008, *Uwarunkowania aktywności zawodowej osób z ograniczeniami sprawności, kapitał osobisty i społeczny*. Nauka, 2/2008, Polska Akademia Nauk: 129-156.

- Brzezińska A.I., Kaczan R., Piotrowski K., Sijko K., Rycielski P., Wiszejko-Wierzbička D.,** 2008, *Uwarunkowania aktywności zawodowej osób z ograniczeniami sprawności, czynniki społeczno-demograficzne*. Nauka, 1/2008, Polska Akademia Nauk: 129-150.
- Budny J.,** 2003, *Projektowanie dla wszystkich*. Stowarzyszenie Przyjaciół Integracja, Warszawa.
- Buhalis D., Eichhorn V., Michopoulou E., Miller G.,** 2005, *Accessibility market and stakeholder analysis One-Stop-Shop for Accessible Tourism in Europe (OSSATE)*. Univ. of Surrey, United Kingdom: 1-88.
- Buraczyńska M., Górajec P.,** 2009, *Problematyka edukacji muzealnej osób niesłyszących i słabosłyszących na przykładzie doświadczeń Muzeum Pałacu w Wilanowie z lat 2004–2008*. [W:] *Gość niepełnosprawny w muzeum*. Mat. szkoleniowe „Gość niepełnosprawny w muzeum”, Muzeum Regionalne w Stalowej Woli: 76-81.
- Burnett J.J., Baker Bender H.,** 2001, *Assessing the travel-related behaviors of the mobility-disabled consumer*. Journ. of Travel Research, Vol. 40, August 2001: 4-11.
- Chojnacki K.,** 2007, *Turystyka osób niepełnosprawnych intelektualnie jako forma rehabilitacji fizycznej, psychicznej i społecznej*. Podręczniki i Skrypty nr 29, AWF im. Bronka Czecha w Krakowie, Kraków.
- Cohen J.,** 2003, *Disability Etiquette, Tips on Interacting with People with Disabilities*. United Spinal Association, New York.
- Cooper Ch., Fletcher J., Fyall A., Gilbert D., Wanhill S.,** 2005, *Tourism principles and practice*. Pearson Education Limited, Harlow.
- Czogała M.,** 2004, *Formy spędzania wolnego czasu 2004*. Raport opracowany na podstawie badań przeprowadzonych przez GUS nt. „Stan zdrowia ludności Polski”, www.stat.gov.pl
- Czykwini E.,** 2008, *Stygmat społeczny*. Wyd. Nauk. PWN, Warszawa.
- Daniels M., Drogin Rodgers E.B., Wiggins B.P.,** (2005): “Travel Tales”: *an interpretative analysis of constraints and negotiations to pleasure travel as experienced by persons with physical disabilities*. Tourism Management, 26: 919-930.
- Daruwalla P., Darcy S.,** 2005, *Personal and societal attitudes to disability*. Annals of Tourism Research, Vol. 32, No. 3: 549-570.
- Dąbrowski D., Bergier J.,** 2006, *Aktywność ruchowa w czasie wolnym dzieci i młodzieży z dysfunkcją narządu słuchu na terenach wschodniej Polski*. [W:] J. Bergier, Z. Kubińska (red.), *Kultura i rekreacja ruchowa w integracji osób niepełnosprawnych*, Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Białej Podlaskiej, Biała Podlaska: 296-304.
- Dowda M., Ainsworth B.E., Addy C.L., Saunders R., Riner W.,** 2003, *Correlates of physical activity among U.S. young adults, 18 to 30 years of age, from NHANES III*. Annals of Behavioral Medicine, 26: 15-23.
- Dumazedier J.,** 1962, *Vers une civilisation du loisir?*, Ed. Du Seuil, Paris.
- Ehrke T.,** 2004, *Reisen ohne Handicap – Tourismus wirklich für Alle?*, Bündnis 90/Die Grünen Bundestagsfraktion, Berlin: 96 s.
- Eichhorn V., Miller G., Michopoulou M., Buhalis D.,** 2008, *Enabling access to tourism through information schemes?*, Annals of Tourism Research, Vol. 35, No. 1: 189-210.
- Eickman J.,** 2006, *The Role of Deaf Sport in Developing and Maintaining Deaf Identity in Great Britain*. [W:] H. Goodstein (red.), *The Deaf Way II Reader: Perspectives from the Second International Conference on Deaf Culture*, GALLAUDET UNIV PR: 293-300.
- Euzowa A.N.,** 2006, *Deaf women and sports in Nigeria: Problems and Prospects*. [W:] H. Goodstein (red.), *The Deaf Way II Reader: Perspectives from the Second International Conference on Deaf Culture*, GALLAUDET UNIV PR: 301-304.
- Fellinger J., Holzinger D., Schoberberger R., Lenz G.,** 2005, *Psychosoziale Merkmale bei Gehörlosen. Daten aus einer Spezialambulanz für Gehörlose*. Nervenarzt, 76: 43-51; on-line publiziert: 2 April 2004, Springer Verlag 2004.

- Fraser B., Sam Supalla S.**, 2009, *Deaf History and Culture in Spain: A Reader of Primary Documents*. GALLAUDET UNIV PR: 260.
- Gdela R.**, 2009, *Komunikacja osób niesłyszących w muzeum*. Mat. szkoleniowe „Gość niepełnosprawny w muzeum”, Muzeum Regionalne w Stalowej Woli: 50-53.
- Gibson H., Yiannakis H.A.**, 1999, *Gender differences in tourist role preference: A life course perspective*. Leisure: modernity, Postmodernity and Life Styles, Vol. 2: Leisure and different Worlds, LSA Publications, Eastbourne.
- Gladwell N.J., Bedini N.A.**, 2004, *In search of lost leisure: the impact of caregiving on leisure travel*. Tourism Management, Vol. 25: 685-693.
- Goffman E.**, 1963, *Sigma. Notes on the Management of a Spoiled Identity*. Englewood Cliffs, Prentice-Hall [wyd. polskie: „Piętno. Rozważania o zranionej tożsamości”, 2005, tłum. A. Dzierżyńska, J. Takarska-Bakir]. Gdańskie Wyd. Psychologiczne, Gdańsk.
- Gomez E.**, 2002, *The ethnicity of public recreation participation model*. Leisure Sc., 24: 123-142.
- Goodstein H.** (red.), 2006, *The Deaf Way II Reader: Perspectives from the Second International Conference on Deaf Culture*. GALLAUDET UNIV PR: 423.
- Grabowski J., Milewska M., Stasiak A.**, 2007, *Vademecum organizatora turystyki niepełnosprawnych*. Wyd. WSTiH, Łódź.
- Grzybowski A., Piekarczyk P.**, 2003, *Osoby niepełnosprawne w Unii Europejskiej*, Fundacja Familijny Poznań, Poznań: 45 s.
- Gumula J.**, 2009, *Oferta dla osób niepełnosprawnych w Muzeum Narodowym w Krakowie*. [W:] *Gość niepełnosprawny w muzeum*. Mat. szkoleniowe „Gość niepełnosprawny w muzeum”, Muzeum Regionalne w Stalowej Woli: 72-75.
- Hager J.**, 2004, *Barrierefreier Tourismus und EUROPARC Deutschland*. [W:] T. Ehrke (red.), *Reisen ohne Handicap – Tourismus wirklich für Alle?*, Bündnis 90/Die Grünen Bundestagsfraktion, Berlin: 25-28.
- Heatherton T.F.** (red.), 2000, *The Social Psychology of Stigma*. Guilford Press, New York.
- Hendzel J.K.**, 2000, *Turystyka i krajoznawstwo wśród osób z uszkodzonym słuchem*. [W:] T. Łoborzewicz (red.), *Turystyka i rekreacja ludzi niepełnosprawnych*, Wyższa Szkoła Ekonomiczna w Warszawie, Warszawa: 196-212.
- Jaranowska K.**, 1990, *Ośrodki rehabilitacyjno-wypoczynkowe dla osób niepełnosprawnych: zalecenia funkcjonalno-przestrzenne*. Centrum Naukowo-Badawcze Spółdzielczości Inwalidów, Warszawa: 165.
- Jones E.E.**, 1984, *Social Stigma. The Psychology of Marked Relationships*. W.H. Freeman, New York.
- Jung B.**, 1987, *O czasie wolnym. Kultura i rekreacja w procesach rozwoju społeczno-ekonomicznego*. SGPiS, Warszawa.
- Jung B.**, 1989, *Ekonomia czasu wolnego. Zarys problematyki*. PWN, Warszawa.
- Kaganek K.**, 2009, *Turystyka osób niepełnosprawnych w aspekcie wybranych uwarunkowań*. EAS, Kraków: 304 s.
- Kaluźny J., Rewcio E.**, 2008, *Osoby niesłyszące i niedosłyszące*. [W:] *Sprawnie dla niepełnosprawnych. Profesjonalna obsługa turysty niepełnosprawnego*, Forum Turystyki Regionów, Szczecin: 38-48.
- Keilmann A., Limberger A., Mann W.J.**, 2007, *Psychological and physical well-being in hearing-impaired children*. Internat. Journ. of Pediatric Otorhinolaryngology, 71: 1747-1752.
- Kemperman A.D.A.M., Timmermans H.J.P.**, 2008, *Influence of Socio-Demographics and Residential Environment on Leisure Activity Participation*. Leisure Sciences, 30: 306-324.
- Kołodziejczak A., Zajadacz A.**, 2008, *Dostępność infrastruktury i informacji turystycznej warunkiem poznawania obiektów krajoznawczych Wielkopolski przez osoby niepełnosprawne*. [W:]

- A. Stasiak (red.), *Rola krajoznawstwa i turystyki w życiu osób niepełnosprawnych*, Wyd. PTTK Kraj, Warszawa: 193-202.
- Krakowiak K., Panasiuk M.**, 1994, *Stereotypy myślowe i mity społeczne a perspektywy kształcenia językowego głuchych*. [W:] S. Grabias (red.), *Głuchota a język*, UMCS i PZG, Lublin.
- Kurek W., Mika M.**, 2007, *Turystyka jako przedmiot badań naukowych*. [W:] W. Kurek (red.), *Turystyka*, Wyd. Nauk. PWN, Warszawa: 11-16.
- Kwai-sang Yau M., McKercher B., Packer T.L.**, 2004, *Traveling with a disability more than an Access Issue*. *Annals of Tourism Research*, Vol. 31, No. 4: 946-960.
- Ladd P.**, 2003, *Understanding Deaf Culture*. Search of Deafhood, Univ. of Bristol, Cromwell Press: 528 s.
- Landsberger D.**, 2006, *Organizacja Narodów Zjednoczonych przygotowuje konwencję dotyczącą osób niepełnosprawnych*, www.niepełnosprawni.info/ledge/x/16285 (25.08.2006).
- Lewis S.T., Van Puymbroeck M.**, 2008, *Obesity – Stigma as a Multifaceted Constraint to Leisure*. *Journ. of Leisure Research*, Vol. 40, No. 4: 574-588.
- Loborzewicz T.** (red.), 2000, *Turystyka i rekreacja ludzi niepełnosprawnych*. Wyższa Szkoła Ekonomiczna w Warszawie: 255 s.
- Makówka M.**, 2006, *Społeczno-ekonomiczne aspekty czasu wolnego*. *Zesz. Nauk. nr 716 Akad. Ekonomicznej w Krakowie*: 41-52.
- McKercher B., Packer T., Yua M.K., Lam P.**, 2003, *Travel agents as facilitators or inhibitors of travel: perceptions of people with disabilities*. *Tourism Management*, 24: 465.
- Midura F., Żbikowski J.**, 2005, *Krajoznawstwo i turystyka osób niepełnosprawnych*. PWSZ, Biała Podlaska: 275 s.
- Murphy J.F.**, 1981, *Concept of leisure*, 2nd ed. Englewood Cliffs, NJ Prentice Hall.
- Newman I.**, 1996, *BT Countryside For All: Accessibility Standards For Countryside Recreation*. [W:] L.G. Hitzhusen, P. Thomas (red.), *Global Therapeutic Recreation IV*, University of Missouri, Columbia: 119-127.
- Nichols D., Fines L.**, 1995, *Self-concept, Attitude and Satisfaction Benefits of Outdoor Adventure Activities: The case recreational kayaking*. *Journ. of Leisurability*, Vol. 22, No. 2, Spring: 1-7.
- Niezgoda A., Zmysłony P.**, 2006, *Popyt turystyczny uwarunkowania i perspektywy rozwoju*. Wyd. Akad. Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań: 219 s.
- Ochonczenko H.**, 2004, *Sytuacja na rynku pracy osób niepełnosprawnych w dobie zmian społecznych i gospodarczych w Polsce*. [W:] J. Bąbka (red.), *Człowiek niepełnosprawny w różnych fazach życia*, Wyd. Akad. „Żak”, Warszawa: 225-243.
- Oliva G.A.**, 2006, *The D/def Community, Leisure, and Public Recreation*. [W:] H. Goodstein (red.), *The Deaf Way II Reader: Perspectives from the Second International Conference on Deaf Culture*, GALLAUDET UNIV PR: 305-314.
- Ossowski R.**, 2004, *Jakość życia – efektywne pełnienie ról rodzinnych i zawodowych*. [W:] M. Kościelska, B. Aouil (red.), *Człowiek niepełnosprawny. Rodzina i praca*, Wyd. Akad. Bydgoskiej im. K. Wielkiego, Bydgoszcz: 21-35.
- Ostrowska A.**, 1996, *Sytuacja ludzi niepełnosprawnych w Polsce*. Inst. Filozofii i Socjologii PAN, Warszawa: 191 s.
- Ostrowska A., Sikorska J., Gąciarz B.**, 2001, *Osoby niepełnosprawne w Polsce w latach dziewięćdziesiątych*. Inst. Spraw Publicznych, Warszawa: 191 s.
- Padden C.A., Humphries T.L.**, 1988, *Deaf in America: Voices from a Culture*. HARVARD UNIV. PR: 144 s.
- Padden C.A., Humphries T.L.**, 2006, *Inside Deaf Culture*. HARVARD UNIV. PR: 208 s.
- Philipp S.F.**, 1995, *Race and leisure constraints*. *Leisure Sciences*, 17: 109-120.
- Pietrzak W.**, 1993, *Głusi – mity i fakty*. *Problemy Rehabilitacji Społecznej i Zawodowej*, nr 1-2: 46-47.

- Porczyński D.**, 2009, *Gość niepełnosprawny w muzeum – raport z badań*. Mat. szkoleniowe „Gość niepełnosprawny w muzeum”, Muzeum Regionalne w Stalowej Woli: 12-31.
- Potter E.**, 2003, *All visitors Welcome. Accessibility in State Park Interpretive Programs and Facilities*. California State Parks Interpretation and Education Division. Web Publication: http://www.parks.ca.gov/default.asp?page_id=22651
- Prillwitz S.**, 1996, *Język, komunikacja i zdolności poznawcze niesłyszących*. WSP, Warszawa.
- Przeclawski K.**, 1996, *Człowiek a turystyka, zarys socjologii turystyki*. Wyd. Albis, Kraków: 160 s.
- Przeclawski K.**, 2004, *Turystyka XXI w.* [W:] J. Wyrzykowski, K. Klementowski (red.), *Współczesne tendencje w turystyce i rekreacji*, Wyd. AWF, Wrocław: 11-13.
- Putman M., Greenen S., Powers L.**, 2003, *Health and wellness: People with disabilities discuss barriers and facilitators to well being*. Journ. of Rehabilitation, Vol. 69, No. 1, January, February, March: 37-44.
- Ray M.N., Ryder E.M.**, 2003, “Eibilities” *tourism an exploratory discussion of the travel needs and motivations of the mobility-disabled*. Tourism Management, Vol. 24: 57-72.
- Robaczyński W.**, 2008, *Turystyka niepełnosprawnych a prawo – zagadnienia podstawowe*. [W:] A. Stasiak (red.), *Rola krajoznawstwa i turystyki w życiu osób niepełnosprawnych*, Wyd. PTTK Kraj, Warszawa: 11-21.
- Robinson J.P., Godbey G.**, 1997, *Time for life: The surprising ways Americans use their time*. Univ. Park, PA: The Pennsylvania State Univ. Press.
- Rogge M.M., Greenwald M., Golden A.**, 2004, *Obesity, stigma and civilized oppression*. Advances in Nursing Science, 27(4): 301-315.
- Sallis J.F., Prochaska J.J., Taylor W.C.**, 2000, *A review of correlates of physical activity of children and adolescents*. Medicine and Science in Sport & Exercise, 32(5): 963-975.
- Sarlio-Lahteenkorova S., Stunkard A., Rissanen A.**, 1995, *Psychosocial factors and quality of life in obesity*. Internat. Journ. of Obesity, 6: 1-5.
- Shinew K.J., Floyd M.F., Parry D.**, 2004, *Understanding the Relationship between Race and Leisure Activities and Constraints: Exploring an Alternative Framework*. Leisure Sciences, 26: 181-199.
- Skalska T.**, 2004, *Turystyka osób niepełnosprawnych. Ograniczenia i możliwości rozwoju*. Wyższa Szkoła Hotelarstwa, Gastronomii i Turystyki, Warszawa: 179 s.
- Smith R.W.**, 1987, *Leisure of disabled tourist. Barriers to participation*. Annals of Tourism Research, Vol. 14: 376-389.
- Stodolska M.**, 1998, *Assimilation and leisure constraints: Dynamics of constraint on leisure in Immigrant Populations*. Journ. of Leisure Research, Vol. 30.
- Stodolska M., Jackson E.L.**, 1998, *Discrimination in leisure work experienced by a with ethnic minority group*. Journ. of Leisure Research, 30: 23-46.
- Sylvia-Bobiak S., Caldwell L.L.**, 2006, *Factors Related to Physically Active Leisure among College Students*. Leisure Sciences, 28: 73-89.
- Szczepankowski B.**, 1999, *Niesłyszący – Głusi – Głuchoniemi. Wyrównywanie szans*. WSiP, Warszawa: 434 s.
- Terry T.**, 1995, *Universal adventure programing: Opening our programs to people with physical disabilities*. Journ. of Leisurability, Vol. 22, No. 2: 28-30.
- Tkaczyk M.** (red.), 2003, *Osoby niepełnosprawne wśród nas. Integracja osób niepełnosprawnych, kształtowanie postaw, działania pomocowe. Porady praktyczne i materiały pomocnicze*. Związek Harcerstwa Rzeczypospolitej, Warszawa: 304 s.
- Tregaskis C.**, 2003, *Towards inclusive practice: an insider perspective on leisure provision for disabled people*. Managing Leisure, 8, 1: 28-40.
- Trick K.**, 2004, *Naturpark Hoher Fläming: ein Naturpark für Alle*. [W:] T. Ehrke (red.), *Reisen ohne Handicap – Tourismus wirklich für alle?*, Bündnis 90/Die Grünen Bundestagsfraktion, Berlin: 29-33.

- Tsai E.H., Coleman D.J.**, 1999, *Leisure constraints of Chinese immigrants: An exploratory study*. *Society and Leisure*, 22: 243-264.
- UK Council on Deafness**, 2005, *Deaf Awareness Week: Examples of Good Practice*. Web publication: <http://www.deafcouncil.org.uk/daw/goodp.htm#at>
- USDA**, 2005, *Forest Service Outdoor Recreation Accessibility Guidelines and Integration of Direction on Accessibility Into Forest Service Manual*. Federal Register, 70, 32: 8060-8066.
- Walmsley D.J., Lewis J.**, 1997, *Geografia człowieka. Podejścia behawioralne*. Wyd. Nauk. PWN, Warszawa.
- Wnuk-Lipiński E.**, 1972, *Praca i wypoczynek w budzenie czasu*. Zakł. Narodowy im. Ossolińskich, Wyd. PAN, Wrocław.
- Wnuk-Lipiński E.**, 1981, *Budżet czasu – struktura społeczna – polityka społeczna*. Zakł. Narodowy im. Ossolińskich, Wyd. PAN, Wrocław.
- Wronka M.**, 2003a, *Wskazówki dotyczące pomocy osobom z uszkodzonym narządem słuchu (UNS)*. [W:] M. Tkaczyk (red.), *Osoby niepełnosprawne wśród nas. Integracja osób niepełnosprawnych, kształtowanie postaw, działania pomocowe. Porady praktyczne i materiały pomocnicze*, Związek Harcerstwa Rzeczypospolitej, Warszawa: 260-261.
- Wronka M.**, 2003b, *Wspomaganie rozwoju dziecka z niepełnosprawnością ruchową i trudnościami w komunikacji*. [W:] M. Tkaczyk (red.), *Osoby niepełnosprawne wśród nas. Integracja osób niepełnosprawnych, kształtowanie postaw, działania pomocowe. Porady praktyczne i materiały pomocnicze*, Związek Harcerstwa Rzeczypospolitej, Warszawa: 261-264.
- Young A., Ackerman J., Kyle J.**, 2000, *On creating a workable signing environment: deaf and hearing perspectives*. *Journ. of Deaf Studies and Deaf Education*, 5, 2: 186-195.
- Zajadacz A.**, 2005, *Bariery ograniczające udział w turystyce osobom z uszkodzonym słuchem*. [W:] *Roczniki Naukowe Miscellanea, Ser. A, t. III, nr 3*, Wyd. PWSZ, Leszno: 85-95.
- Zajadacz A.**, 2006, *Walory kulturowe i ich znaczenie w czasie wolnym osób z uszkodzonym słuchem*. [W:] J. Bergier, Z. Kubińska (red.), *Kultura i rekreacja ruchowa w integracji osób niepełnosprawnych*, PFRON, Fundacja „Edukacja i Przyszłość”, Biała Podlaska: 24-25.
- Zajadacz A.**, 2007, *Przestrzenne aspekty czasu wolnego osób z uszkodzonym słuchem*. [W:] W. Kurek, R. Faracik (red.), *Studia nad turystyką. Prace geograficzne i regionalne. Geograficzne, społeczne i ekonomiczne aspekty turystyki*, Inst. Geografii i Gospodarki Przestrzennej, Uniw. Jagielloński, Kraków.
- Zajadacz A.**, 2009, *Ruch turystyczny jako przedmiot badań geograficznych*. [W:] Z. Młynarczyk, A. Zajadacz (red.), *Uwarunkowania i plany rozwoju turystyki, t. II, Zasoby antropogeniczne, krajobraz, ruch turystyczny*, Wyd. Nauk. UAM, Poznań: 187-210 s.
- Zajadacz A., Marciniak A.**, 2009, *Wybrane cechy społeczno-demograficzne a aktywność zawodowa osób niesłyszących w Polsce*. [W:] J. Żbikowski, A. Siedlecka (red.), *Wybrane aspekty aktywności zawodowej osób niepełnosprawnych z obszarów wiejskich*, Państwowa Szkoła Wyższa im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej, Biała Podlaska: 71-84.
- Zajadacz A., Piotrowski K.**, 2007, *Formy spędzania czasu wolnego przez osoby niesłyszące*. [W:] A. Stasiak (red.), *Turystyka i Hotelarstwo nr 12, WSTiH, Łódź*: 56-74.
- Zuzanek J., Smale B.J.A.**, 1997, *More work-less leisure? Changing allocations of time in Canada, 1981 to 1992*. *Society and Leisure*, 20: 73-106.

Raporty, dokumenty

- Access to the countryside by deaf visitors*, 2006, Scottish Natural Heritage, Commissioned Report No. 171, ROAME, No. F03AB05.

- Calypso* – Materiały z konferencji „Projekt *Calypso* w Polsce i sąsiednich krajach członkowskich”, Ministerstwo Sportu i Turystyki i Komisji Europejskiej Dyrekcji Generalnej do spraw Przedsiębiorstw i Przemysłu, Warszawa 17–18.11.2009.
- Economic Impulses of Accessible Tourism for All*. Study commissioned by the Federal Ministry of Economics and Technology, Berlin, Summary of results, Documentation, No. 526.
- Karta Praw Osób Niepełnosprawnych*, Monitor Polski nr 50 z 13.08.1997 r., poz. 475.
- Konstytucja III Rzeczypospolitej* z 2.04.1997.
- Konwencja Praw Osób Niepełnosprawnych* przyjęta 13.12.2006 r. rezolucją 61/106, Zgromadzenie Ogólne NZ.
- Opinia Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego w sprawie turystyki socjalnej w Europie* (Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej 2006/C 318/12), 23.12.2006.
- Polacy o niepełnosprawnych* – badania przeprowadzone na zlecenie POPON przez TNS OBOP w dniach 19–22.02.2004 na ogólnopolskiej próbie losowej obejmującej 1005 osób w wieku 15 lat i więcej techniką bezpośredniego wywiadu kwestionariuszowego.
- Rocznik demograficzny 2009*, GUS, Warszawa, <http://www.stat.gov.pl/gus/>
- Stan zdrowia ludności Polski. Główny Urząd Statystyczny, 2004 r.*, www.gus.pl
- Standardowe Zasady Wyrównywania Szans Osób Niepełnosprawnych* zostały przyjęte podczas 48 sesji Zgromadzenia Ogólnego Narodów Zjednoczonych w 20.12.1993 (Rezolucja 48/96). „Problemy Rehabilitacji Społecznej i Zawodowej” 1996, nr 1(147): 5-37.
- Światowa Organizacja Turystyki* (World Tourism Organization UNWTO): Collection of Tourism Expenditure Statistics, 1995, <http://pub.unwto.org/WebRoot/Store/Shops/Infoshop/Products/1034/1034-1.pdf>
- The Standard Rules on the Equalization of Opportunities for Persons with Disabilities*, United States, General Assembly, Distr., General A/RES/48/96, 4 March 1994, Forty-eighth session, Agenda item 109 Resolution Adopted by the General Assembly [on the report of the Third Committee (A/48/627)], 48/96 <http://www.un.org/esa/socdev/enable/dissre00.htm>
- The World Programme of Action for Disabled Persons*, <http://www.un.org/disabilities/default.asp?id=23>
- Ustawa o kulturze fizycznej* z 18.01.1996 r., Dz.U. z 2007 r. Nr 226, poz. 1675 z późn. zm.
- Ustawa o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnieniu osób niepełnosprawnych* z 27.08.1997 r. Dz.U. z 1997 r. Nr 123, poz. 776.
- Ustawa o samorządzie gminnym* z 8.03.1990 r. z późn. zm.
- Ustawa o samorządzie powiatowym* z 5.06.1998 r. z późn. zm.
- Ustawa o samorządzie województwa* z 5.06.1998 r. z późn. zm.

Strony internetowe

- www.stat.gov.pl, GUS, badanie stanu zdrowia ludności 2004
<http://sun.iinf.polsl.gliwice.pl/sign/>
<http://www.sign-lang.uni-hamburg.de/>
http://www.pzg.org.pl/sc/sc_jm_cialo.asp
<http://www.mnp.art.pl/galerie/obce/index.html>
<http://pl.iguide.de/>
http://www.pot.gov.pl/Kategorie/dzialalnosc/informacja_turystyczna/potgov_second_category_view
<http://funduszeunijne>
http://www.world-tourism.org/code_ethics/eng.html

www.aac.org.pl/portal/index.php?view=article&catid=47%3Aksiki&id=59%3Asymbole-blissa-broszura
<http://www.deaf-alerter.com/deaf-alerter.php>
www.sysconsulting.co.uk/web/projects/project_view.jsp?code=TESSA
<http://www.sign-lang.uni-hamburg.de/esign/overview.html>
<http://www.sign-lang.uni-hamburg.de/esign/overview.html>
<http://disneycruise.disney.go.com/ships-activities/ships/services/guests-with-disabilities/>
<http://www.harriscomm.com/index.php/equipment/signaling-systems/signaling-accessories/signaling-bed-shakers.html>
http://www.louvre.fr/llv/pratique/detail_handicape.jsp?handicape=2
http://www.britishmuseum.org/learning/access/hearing_impaired_visitors.aspx
<http://www.vam.ac.uk/>
<http://www.muzeum.stalowawola.pl/>
<http://www.hhs.gov/ocr/civilrights/resources/factsheets/polish/ada.pdf>
<http://www.glusi.pl/tech/audiogram.html>
http://www.wiadomosci24.pl/artykul/niemy_protest_osob_nieslyszacych_61685.html
http://deafness.suite101.com/article.cfm/models_of_deafness
<http://www.ossate.org/>
<http://www.turystykadlawszystkich.pl/>

Indeks

A

automarginalizacja 18
alarm wibracyjny 119

B

British Muzeum 120

C

calypso 106
czas wolny 22–26, 46
czynniki ograniczające aktywność turystyczną i rekreacyjną osób niepełnosprawnych 28, 29
czynniki ograniczające aktywność turystyczną i rekreacyjną osób niesłyszących 31–33, 69, 93

D

Disney World 118
dyskryminacja 102

E

Europejski Fundusz Społeczny 135

G

głuchota funkcjonalna 13
głuchota prelingwalna 13, 37
głuchy 13

I

Informacja Turystyczna 30
Instytut Głuchoniemych 122, 123, 125–127

J

język migany 15
język migowy (Polski Język Migowy – PJM)
14, 17, 42, 107, 129

K

Karta Praw Osób Niepełnosprawnych 7, 104
klasyfikacja uszkodzeń słuchu (BIAP) 13
Kodeks Etyczny w Turystyce 105
Komisja Europejska Dyrekcji Generalnej do spraw Przedsiębiorstw i Przemysłu 106
Konwencja Praw Osób Niepełnosprawnych 104

M

marginalizacja społeczna 19
metody analiz statystycznych: 38
analiza regresji 40
analiza skupień 39
poziom istotności 38
wskaźnik koncentracji Lorenca 44, 45
wykres ramka-wąsy 41
Międzynarodowa Klasyfikacja Funkcjonowania, Niepełnosprawności i Zdrowia 11
Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej 105
Ministerstwo Sportu i Turystyki 106

mity społeczne 15
mniejszość językowa 14
Muzeum Luwr 119
Muzeum Narodowe w Krakowie 122
Muzeum Pałacu w Wilanowie 122
Muzeum w Stalowej Woli 121

N

niepełnosprawność (*disability*) 11, 12, 18, 19
nieprawność (*impairment*) 11
niesłyszący 13

O

ograniczenia w pełnieniu ról społecznych
(*handicap*) 11
osoby niesłyszące kulturowo 13, 14
osoby o specjalnych potrzebach 7

P

Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych (PFRON) 105, 135
Pełnomocnik Rządu do spraw Osób Niepełnosprawnych 105
pętla indukcyjna 111, 120, 121
Polski Związek Głuchych (PZG) 31, 37, 97
Program Operacyjny Kapitał Ludzki 135

R

rekreacja 23–25

S

SITex 9, 127–129
SITur 9, 127, 129
sprawni w pracy 106,
Standardowe Zasady Wyrównywania Szans
Osób Niepełnosprawnych 11, 29, 102
stereotyp 15, 16

stygmat społeczny 15
subgrupa społeczna 27
symbole Bliss 111
system bezpieczeństwa 112
system FM 111
System Informacji Turystycznej 30
System Językowo-Migowy (SJM) 14, 42, 107

Ś

ślepoty kulturowe 15
Światowa Organizacja Zdrowia (WHO) 11
Światowy Program Działań na rzecz Osób
Niepełnosprawnych 11

T

translatory języka migowego 112, 113, 128
eSigne 113, 114
Tessa 113, 114
Thetos 113, 114, 128, 129
turystyka 24–26
turystyka dla wszystkich 21, 35

U

Urządzenia wspomagające słyszenie 111
Ustawa o kulturze fizycznej 104
Ustawa o rehabilitacji zawodowej i społecznej
oraz zatrudnieniu osób niepełnosprawnych 104
Ustawa o samorządzie województwa 105

V

Victoria and Albert Museum 121

W

wyrównywanie szans 11, 29, 102

Leisure time, tourism and recreation of deaf people in Poland. An outline of the problem

Summary

The aim of this book is to discuss problems faced by a selected group of disabled individuals – the deaf. The focus of the research is on their leisure pursuits, and in particular on how such people spend their free time on weekdays and during tourist trips. To date, in Poland, this subject has not been treated with due thoroughness, also in the context of research dealing with tourism of the disabled. Low social awareness of problems faced by the studied group results in the leisure offer being only poorly adapted to the needs of sign language users.

The book shows the Polish deaf community as a diversified group, in particular as regards the needs and leisure pursuits of deaf individuals. It presents opinions given by deaf persons on factors limiting their tourist and recreational activity, as well as suggestions about how to better adapt the leisure offer to their interests and needs.

The book presents a review of professional literature, examples of good practice, and results of research conducted by the author between 2004 and 2010. It includes results of questionnaire surveys conducted by A. Zajadacz in most of the branches of the Polish Association of the Deaf (2007), as well as results of observations made by the author during trips made with deaf persons. Between 2008 and 2010, the research was conducted within the framework of a project financed by the Polish Ministry of Science and Higher Education.¹ One of the effects of the project, carried out by a team of experts in sign language, computer science and tourism, is the SITur and SITex multimedia programs incorporating a sign language translator.

The book consists of three main parts. It is addressed to practitioners and theoreticians interested in issues relating to tourist and recreational pursuits of individuals with speech and hearing impairment, to members of the deaf community and persons working with deaf individuals, as well as to students of tourism and recreation, pedagogy, sociology, or physiotherapy.

The first part presents, in broad outline and on the basis of a review of professional literature, the community of culturally deaf individuals, and it introduces the reader to the basic definitions of some of the key notions, such as: free time, tourism, and recreation. The individual subsections discuss the results of some selected research on tourist and recreational activity of disabled individuals in the context of special needs of various social subgroups. Against this background, the main problems faced by deaf individuals and factors preventing them from participation in tourist trips are discussed.

¹ Research conducted within the framework of the project *Tourism of the hearing-impaired and deaf and opportunities for its development using the SIT multimedia system of tourist information* (2008–2010). The project was developed at the Department of Tourism and Recreation of Adam Mickiewicz University in Poznań. Project Manager: A. Zajadacz, chief executors: P. Szmal, N. Suszczańska. T. Grudziński, B. Szczepankowski.

The second part presents the results of research conducted by the author between 2004 and 2010. The analysis focused on leisure activities of deaf individuals pursued on weekdays, at weekends, on public and religious holidays, and during a vacation, as well as on barriers preventing deaf individuals from participating in tourist and recreational activities, and attitudes of such individuals to social integration with non-hearing-impaired persons. The following methods of statistical analysis were employed: percentage distribution, statistical significance level, cluster analysis, regression analysis, and a box-and-whisker diagram. All the calculations were performed using the STATISTICA² program.

Of particular significance are the suggestions of the respondents about how to better adapt the tourist, recreational and cultural offer to their expectations and needs.

The third part includes practical guidelines on how to enable individual tourists with hearing impairment better access to tourist attractions, as well as on how to show groups of hearing-impaired visitors around such attractions. It also presents examples of good practice followed by providers of tourist and leisure services when preparing offers addressed to deaf individuals. In addition, it includes information about the SITex and SITur multimedia programs intended for deaf tourists.

The final part of the book presents guidelines for actions aimed to stimulate deaf individuals to engage more eagerly in tourism and recreation.

The appendix presents results of statistical analyses and a sample questionnaire form.

The opinions given by the respondents clearly show that sign language is the basic and natural method of communication used by deaf individuals, in particular those with congenital profound hearing impairment. Thus, one of the main objectives aimed at the equalization of opportunities for this social group is the popularisation of sign language among the general public. Also, given the fact that culturally deaf individuals constitute a social minority, better educational opportunities ought to be provided for them to ensure that their knowledge of the Polish language is good enough to enable easy communication through text.

Translated by Paweł Zajadacz

² PL v. 8.0., license holder: Adam Mickiewicz University in Poznań/Poland, serial number: AXAP7118S29427ARJ.

